magazin istoric

ANUL IV

Nr. 12 (45)

DECEMBRIE

1970

IN SUMAR : Izvoare istorice ale ileniului I ● Teatru între baio- ete ● Kendall, Moisil, Schnei- er : istoria în ecuație matema- că ● Manevră diplomatică cu ect de bumerang ● Secretarul olon al lui Matei Basarab ● angsterii legionari la putere ● ultul Cavalerilor danubieni.

Ave, Cæsar ! Morituri te salutant ! Pentru un gladiator, fiecare „joc" însemna jocul cu propria lui viață

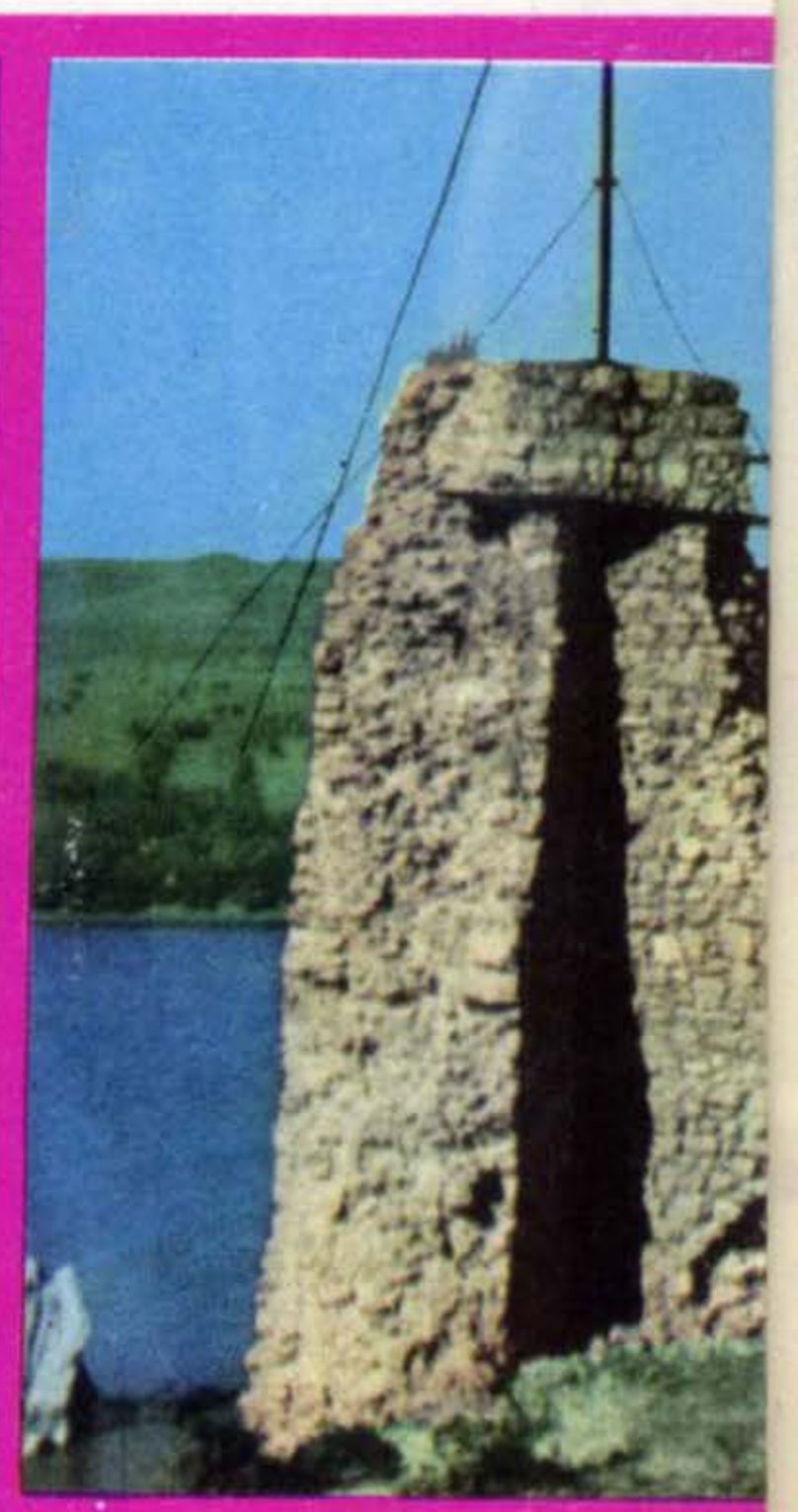

Pe o lungime de 80 de kilometri
tind ruinele unor puternice
(Cronica de piatră de la Por
Fier, p. 58)

REDACTOR ŞEF

CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei : DUMITRU ALMAŞ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-şef adjunct), ŞTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

magazin istoric

Nr. 12 (45) — decembrie 1970

Izvoare istorice ale mileniului I . 2

● O lume tumultuoasă și în agitate prefaceri văzută de 78 de autori bizantini ● 95 de istorii, scrisori, note de călătorie, itinerarii geografice, portrete reunite într-o singură carte.

Getica 5

sau file din istoria celor dintîi strămoși ai poporului român. Autorul : un cronicar din secolul VI.

C. Z. ALEXANDRU : Teatru între baionete 10

RADU CREȚEANU : Zugravii din Teiuș 14

Acei izvoditori de frumos, care, în limbajul culorilor, aminteau de creația literară a lui Anton Pann.

Interviul nostru cu :

DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER : Istoria în ecuație matematică 20

● Milioane de informații și cheia lor ● O profesiune nouă la interpătrunderea celor două științe ? ● Marea calitate a tinerilor este că nu sînt încă bătrîni ● Ce orizonturi deschide folosirea computerelor în știința istoriei ?

DUMITRU TUDOR : Cultul Cavalerilor danubieni 26

O stranie religie păgînă care a suscitat pasiunea și fantezia multor cercetători.

Cîteva proiecte pe anul 1971 . . . 37

TITU GEORGESCU : Procesul de la Nürnberg (IV) 38

● „Dialogul" dintre instanță și locțiitorii lui Hitler ● Cum și de ce a fugit Hess în Anglia ? ● Goering față în față cu propriile-i crime ● Verdictul ● Ocupanții celulelor se „spovedesc" psihiatrului Gilbert ● Sentința a fost executată.

ȘTEFAN ANDREESCU : Clopotul Cotmenei 52

O veche ctitorie își dezvăluie vîrsta.

ION STANCIU : O manevră diplomatică cu efect de bumerang 54

● „Aveți misiunea de a-l sonda pe președinte" ● A. Zimmermann nu poate nega ● Telegramele cifrate nu mai reprezintă o enigmă ● 403 voturi contra 13.

THEODOR N. TRÂPCEA : Cronica de piatră de la Porțile de Fier 58

P. H. EYDOUX : Septimius Severus — imperatorul african 60

● „Am fost totul, dar asta nu slujește la nimic" ● Un caracter dur, format în tabere militare ● Drama Iuliei Domna ● O replică la Forumul din Roma.

VASILE NICORESCU : Colosseum — amfiteatrul cruzimii și al frumuseții . 64

O imagine poetică și o istorie tristă a picăturilor de sînge din nisipul celebrei arene.

PAVEL CHIHAIA : Secretarul polon al lui Matei Basarab 70

VIRGIL COSTIN : Ultimele zece minute ale crucișătorului **Indianapolis** (II) . 74

Microarhiva „Magazin istoric" :

AUGUSTIN Z. N. POP : Tiparul — armă a pașoptiștilor 78

TEODOR POPESCU : În acele zile pe fronturile Gaetei și Messinei 80

SANDA RACOVICEANU : „Nu vom rămîne străini de ceea ce se petrece în Europa" 81

AL. GH. SAVU : Gangsterii legionari la putere : jaful la ordinea zilei . . 83

Din istoria celor 140 de zile și nopți de teroare a cămășilor verzi.

ION SPĂLĂȚELU : Firele duceau spre centrala nazistă 84

Țara a spus : NU ! 91

Evocări din lupta condusă de Partidul Comunist Român împotriva dictaturii fasciste.

Poșta redacției 93

Sumarul sumarelor 95

ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Coloniști romani în Dacia ● **1929-1933 : Uraganul crizei devastează lumea capitalistă** ● P.C.R. în apărarea intereselor clasei muncitoare ● **Evenimente cruciale în destinul Europei : asaltul Constantinopolului** ● Neobișnuitul destin al submarinului Orzel ● **Dicționar istoric : Mari dregătorii din Țara Românească și Moldova** ● Localizări controversate ● **La izvoarele actualității : Vulturul, o milenară navă cosmică** ● Manuscris celebru la Oxford : Gavril Uric, primul artist român identificat ● **Horia Sima pierde puterea : rebeliunea legionară** ● Masa rotundă : contribuția istoricilor — anecdotică, informație sau plus de înțelegere ? ● **Concursul nostru : Cine ? Unde ? Cînd ?**

IZVOARE ISTORICE ALE MILENIULUI I

• 78 de autori bizantini consemnează, în limbile latină şi greacă, evenimente petrecute de la anul 300 la anul 1000 e.n. în spaţiul carpato-dunărean şi balcanic.

• 95 de titluri — istorii, scrisori, note de călătorie, itinerare geografice, codice juridice etc. — înmănunchează izvoarele istorice ale mileniului I.

• Un portret literar al lui Traian şi o mult dezbătută expresie din secolul al VI-lea.

Aflat sub tiparul Editurii Academiei R.S.R. (şi îngrijit de un colectiv de filologi şi istorici, Gheorghe Ştefan, H. Mihănescu, V. Hîncu, V. Iliescu şi V. Popescu) noul volum din monumentala colecţie de izvoare privind istoria României FONTES AD HISTORIAM DACOROMANIAE PERTINENTES, ab anno CCC usque ad annum M (de la anul 300 pînă la anul 1000), împlineşte un deziderat al cercetătorilor istoriei poporului nostru, punîndu-le la îndemînă, în limbile originale şi în traducere, texte şi extrase din izvoarele greceşti şi latineşti : miilor de pasionaţi ai istoriei le oferă relatările — nu o dată subiective, dar totdeauna cu un plus de autenticitate, datorat faptului văzut sau auzit —, ale autorilor antici.

Lumea tumultuoasă şi nestatornică a aşa-zisului „mileniu întunecat" — acea vînturare de neamuri efemere — neliniştită şi intimidată de prezenţa şi bogăţia Bizanţului, tulburată şi modelată de abilitatea militară şi politică a acestuia, ne este înfăţişată, mai mult sau mai puţin iscusit de autorii epocii : istorici, geografi, dar şi generali, ambasadori, oameni de curte ori slujitori ai bisericii.

Dar ceea ce conferă o valoare deosebită acestei realizări editoriale este faptul că, prin izvoarele reunite în paginile sale, sînt prezentate faptele şi evenimentele ce corespund uneia dintre cele mai frămîntate — şi nu mai puţin interesante — perioade din istoria poporului nostru : de la anul 300 pînă la 1000 e.n., mai precis de după retragerea administraţiei romane din Dacia nord-dunăreană (anul 271 e.n.) şi pînă în a doua jumă-

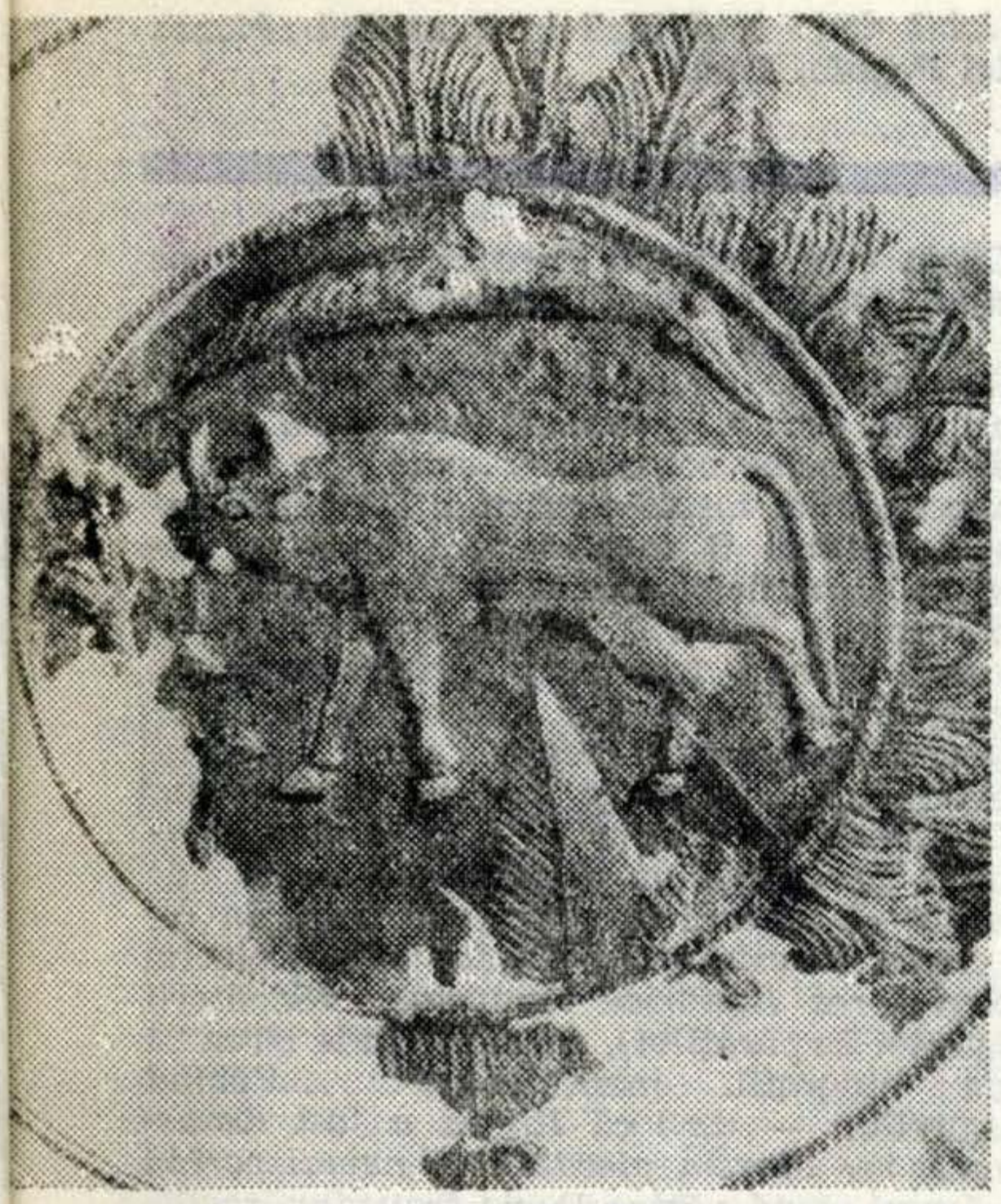

Fragmente din învelişul metalic al unui scut dacic descoperit în vestigiile cetăţii de la Piatra Roşie şi datînd din sec. I î.e.n.-I e.n.

tate a secolului al X-lea cînd, la Dunărea de Jos, se restaurează din nou autoritatea Bizanţului, iar populaţia de la nord de Dunăre — românii — încep să fie menţionaţi în izvoare cu numele de *vlahi*.

Povestind, în majoritatea cazurilor, faptele cele mai violente — scrierile predominante fiind „istorii" ale războaielor — petrecute în spaţiul nord şi sud-dunărean textele prezentate în acest volum ne dau posibilitatea *înţelegerii* condiţiilor în care şi-a continuat existenţa populaţia autohtonă de la nord de Dunăre, contextul — geografic şi politic — în care s-a desfăşurat procesul de formare a limbii şi poporului român. Lucrările cu caracter narativ (cele mai multe şi cele mai ample) sau geografic (itinerare şi liste administrative, cum sînt, *Notitia Dignitatum*, *De edificiis* a lui Procopius din Caesareea, *Cosmografia* anonimului din Ravenna) extrasele din textele juridice (se află aici fragmente din celebrul *Corpus juris civilis* bizantin şi este reprodusă în întregime *Novella a XI-a* a lui Iustinian în care sînt date amănunte asupra situaţiei administrative a teritoriului de la nord de Dunăre) fragmente din corespondenţa curiei papale cu împăratul din Constantinopol etc., etc. ne oferă ştiri preţioase asupra lumii nord-dunărene, a cărei evoluţie — economică şi politică — s-a aflat într-o strînsă conexiune cu cea sud-dunăreană cu care alcătuia monolitul romanităţii orientale.

Deşi lucrarea reuneşte texte elaborate de-a lungul cîtorva secole, începînd cu secolul al IV-lea e.n., cititorul nu trebuie să se mire dacă va găsi numeroase menţiuni asupra evenimentelor petrecute cu două-trei sute de ani mai înainte. Avem doar de-a face cu... istorii. Izvoarele narative datînd din secolele IV-VI ne povestesc astfel, în rezumat, istoria romană (vezi *Cronica* lui Eusebius din Caesareea, *Breviariile* lui Eutropius, Rufius Festus şi alţii), consemnînd evenimente şi creionînd profiluri. Astfel Flavius Claudius Iulianus, născut în anul 331 şi ajuns împărat pe tronul Bizanţului la vîrsta de 30 de ani, ne-a lăsat într-una din scrierile sale un interesant portret literar al cuceritorului Daciei. „*...Îndată intră Traian, purtînd pe umeri trofeele getice şi partice [...] După aceasta i se dădu lui Traian putinţa de a vorbi. Acesta, cu toate că era priceput să cuvinteze, dar lenea îl făcea de obicei să încredinţeze lui Sula grija de a pune în scris pentru el cele mai multe, mai degrabă strigînd decît vorbind, începu să arate zeilor trofeele getice şi cele partice. Acuza bătrîneţea că nu i-a îngăduit să sfîrşească războiul cu parţii. Atunci Silenus :* «dar îngîmfatule, zise, ai domnit douăzeci de ani şi Alexandru acesta de aici [a domnit] doispre-zece. Pentru ce, aşadar, în loc să învinuieşti moliciunea ta, învinuieşti scurtimea vremii ?» *Miniat de zeflemisire (căci nu era străin de retorică, dar faptul că-i plăcea să cam bea îi slăbea uneori puterea de a înţelege)*, zise : «Eu, Jupiter şi zeilor, după ce am luat conducerea imperiului amorţit şi descompus din cauza tiraniei care dăinuise mult la noi în ţară, şi din cauza silniciei geţilor, singur am cutezat să merg împotriva neamurilor care locuiesc dincolo de Istru şi am nimicit neamul geţilor care au fost mai războinici decît oricare dintre oamenii ce au trăit cîndva — şi aceasta nu numai datorită tăriei trupului lor, dar şi pentru că îi convinsese să fie astfel slăvitul lor Zamolxis. Crezînd că nu mor, dar că îşi schimbă locuinţa, ei sînt mai porniţi pe luptă decît ar fi înclinaţi să întreprindă o călătorie. Am făcut această expediţie în cinci ani» [...]"

Tot autorilor din această perioadă le datorăm ştirile asupra evenimentelor ce s-au petrecut în timpul succesorilor lui Traian. Cele mai importante privind istoria poporului nostru sînt, firește, cele cu privire la părăsirea Daciei. Acest eveniment este reţinut de şase autori : Sextus Aurelius Victor, Eutropius, Rufius Festus, Aurelianus, Orosius, Iordanes cît şi de autorii anonimi ai celebrei colecţii de bio-

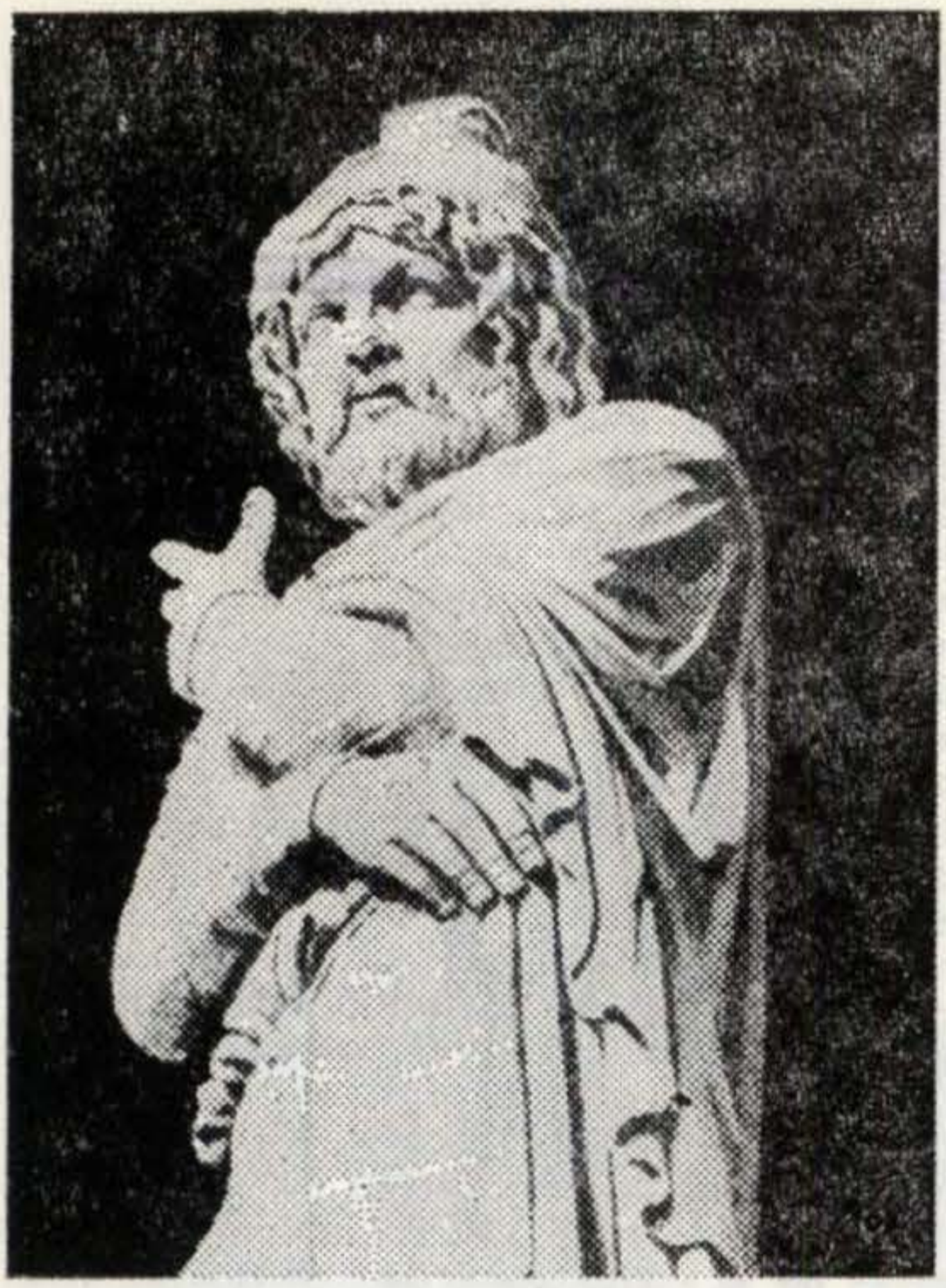

Nobil dac : sculptură în marmoră (Piazza del Popolo, Roma)

grafii, *Historia Augusta*. Totuşi nici unul nu ne dă suficiente amănunte asupra evenimentelor respective, ceea ce a dat naştere, în istoriografia modernă, cunoscutei controverse dacă din Dacia s-au retras numai autorităţile militare şi administrative sau şi populaţia autohtonă romanizată. Eutropius, în a sa istorie romană în zece cărţi, alcătuită la îndemnul împăratului Valens, *Breviarium ab Urbe condita* (Scurtă istorie de la întemeierea Romei) spune : *„După moartea lui Traian a fost făcut împărat Aelius Hadrianus [...] el a rechemat armatele din Asiria [...] A încercat să facă acelaşi lucru şi în Dacia, dar l-au oprit de la aceasta prietenii săi, ca nu cumva să fie daţi pe mîna barbarilor o mulţime de cetăţeni romani, deoarece Traian, după cucerirea Daciei, adusese o mulţime foarte mare de oameni din toate colţurile lumii romane pentru populareа oraşelor şi cultivarea ogoarelor : căci Dacia fusese secătuită de bărbaţi în urma lungului război al lui Decebal"*. Şi mai departe... *„După acesta* (Claudius — *n.r.) a luat puterea imperială Aurelian, de loc din Dacia Ripensis ; ... acesta a învins cu multă vitejie pe goţi. Datorită diferitelor sale războaie norocoase, el a restabilit puterea romană în vechile ei hotare"*. Iar mai departe, acelaşi autor ne spune că... *„deoarece toată Illyria şi Moesia erau devastate, şi nu mai spera s-o mai poată păstra, el a părăsit provincia Dacia pe care o crease Traian, dincolo de Dunăre. Romanii pe care i-a scos de pe ogoarele şi din oraşele Daciei i-a aşezat în partea de mijloc a Moesiei. Şi astfel provincia Dacia este acum în dreapta Dunării, pe cînd înainte fusese în stînga ei"*...

Aceasta era Dacia (de fapt Daciile) Ripensis (de pe mal) şi Mediterranea (de mijloc), Dacia... oficială care făcea parte din Imperiul roman. O evacuare totală a populaţiei nu se confirmă. De altfel, însuşi autorul îi menţionează doar pe *romani* ca părăsind Dacia. Tot în timpul împăratului Valens, folosind probabil ca sursă aceeaşi istorie imperială anonimă, care îi servise şi lui Eutropius, un *magister memoriae* notează astfel acelaşi eveniment... *„dar în timpul împăratului Gallienus ea* (Dacia — *n.r.) a fost pierdută, iar Aurelian, după ce i-a mutat de acolo pe romani a creat două Dacii în regiunea Moesiei şi a Dardaniei"*... Colecţia *Scriptores Historiae Augustae* (Scriitorii istoriei împăraţilor), care cuprinde circa 30 de biografii, menţionează : *„...Văzînd* Aurelian — *n.r.) că Illyria a fost devastată, iar Moesia pierdută şi nemaisperînd să mai poată păstra Dacia transdunăreană, provincia pe care o crease Traian el a părăsit-o şi a retras armata" [...]*

Prin urmare, nici unul dintre autorii amintiţi aici, indiferent de sursele de inspiraţie, nu afirmă părăsirea totală a Daciei. Şi dacă existenţa, în continuare, a unor grupuri importante de autohtoni a intrat prea puţin în atenţia autorilor antici, aceasta se explică prin aceea că cei mai mulţi dintre ei erau slujbaşi împărăteşti ori acoliţi ai cercurilor palatine romane. Istoria pe care o scriau nu putea fi decît a lumii romane şi a tot ceea ce venea în atingere cu ea. În plus, prin retragerea autorităţilor — administrative şi militare — din Dacia Traiană, provincia de la nord de Dunăre devenea, în optica oficialităţilor romane, un teritoriu aflat în afara imperiului. Aşa se explică de ce autorii din secolele următoare vor numi acest teritoriu cînd Gotia, cînd Gepidia ori Sclavinia, în funcţie de numele populaţiei alogene dominante. Întîlnim, însă, de foarte multe ori, în textele reunite în acest volum, denumiri acordate locuitorilor de la nord de Dunăre care n-au nici o legătură cu originea etnică a populaţiei, ci mai curînd cu amintirea istorică a numelui teritoriului. Pentru Priscus Panites, solul bizantin la curtea lui Attila în anul 448 e. n., locuitorii care-l adăpostesc noaptea şi-l cinstesc cu *mied*, nu cu vin, sînt *sciţi*, deşi în secolul al V-lea, după chiar descrierile ambasadorului bizantin, este limpede că avem de-a face cu o populaţie cultivatoare de cereale şi crescătoare de vite, o populaţie sedentară, băştinaşă.

Această confuzie i se întîmplă deci chiar și lui Priscus, unul dintre oamenii politici de vază ai curții de la Constantinopol, care mai purtase ambasade și în alte provincii ale imperiului și care nu poate fi acuzat de lipsă de informație. Din acest punct de vedere, Iordanes (și nu numai el) ne oferă exemplul cel mai concludent. Deși își intitulează lucrarea *De origine actibusque Getarum (Getica)*, deși povestește evenimente care nu pot fi confundate, el îi numește adesea pe geți cu numele unuia dintre triburile germanice care au trecut pe teritoriul țării noastre — goții.

Considerate în acest context, și nu luate *ad litteram*, informațiile pe care autorii acestor secole ni le oferă sînt deosebit de valoroase pentru înțelegerea și cunoașterea evenimentelor petrecute pe teritoriul patriei noastre în răstimpul de la anul 300 la anul 1000. *Istoria romană*, în 31 de cărți a lui Ammianus Marcellinus, din care cincisprezece s-au pierdut; *Istoria contemporană* a lui Zosimos, din secolul al V-lea, care ne dă ultimele mențiuni asupra carpilor și dacilor învinși de Teodosius și siliți de acesta să treacă Istrul și să se *întoarcă la locurile lor*; *Războiul goților* unde, povestind despre falsul Chilbudios — prizonierul care, deși trăise peste Dunăre, la sclavini, știa latinește — autorul ne arată că în epoca lui Iustinian, la nord de Dunăre, continua să se vorbească o limbă romantică; *De edificiis*, lucrare prin intermediul căreia cel mai mare istoric din timpul lui Iustinian, Procopius din Caesareea ne dă prețioase știri asupra situației cetăților și fortificațiilor de pe malul stîng al Dunării, în fond asupra extinderii dominației bizantine la Dunăre; *Strategiconul*, atribuit unui anume Mauricius cu interesante observații despre arta militară a vremii; în plus, povestind o întîmplare hazlie din timpul luptelor de la sfîrșitul secolului al VI-lea între bizantini și avari (într-o noapte, la strigătul unuia dintre oamenii armatei bizantine: *torna, torna*, adresat cuiva ale cărui bagaje erau gata să cadă de pe animalul de povară, s-a produs o panică nemaipomenită, deoarece cuvintele au fost interpretate în limba băștinașilor drept un semnal de întoarcere), autorul ne dă primele informații asupra limbii băștinașilor, care, evident, erau romanici. Expresia a fost mult discutată de specialiști, unii interpretînd-o ca fiind printre cele dintîi elemente de limbă românească.

Extrasele din izvoarele geografice, juridice, eclesiastice aduc și ele o multitudine de informații prin intermediul cărora lumea tumultuoasă — și nestatornică — a „mileniului unu" își definește suișurile și coborîșurile. În lumina acestor știri, cărora arheologia le dă un plus de soliditate și adevăr, evoluția societății de la nord de Dunăre își conturează tot mai clar dimensiunile.

✤

Publicăm — în avanpremieră editorială — un fragment din monumentala lucrare *Getica* a lui Iordanes, și anume din capitolele referitoare la geți. Extrase mai ample din această lucrare vor apare în volumul aflat în pregătire la Editura Academiei și pe care vi l-am prezentat.

Elisabeta PETREANU

Getica sau file din istoria glorioasă a celor dintîi strămoși ai noștri

.....Goții au locuit mai întîi în Sciția, lîngă lacul Meotida [Marea de Azov – n.r.] **și au avut conducător pe Filimer. În cel de al doilea popas făcut de dînșii, adică în Dacia, Tracia și Moesia, au stat sub ascultarea lui Zalmoxe** [confuzia pe care o face Iordanes aci este deosebit de evidentă. Se înțelege că este vorba de geți — n.r.], **despre care cei mai mulți istorici spun că era un înțelept cu o știință vrednică de admirație. Geții au avut mai întîi pe învățatul Zeuta, apoi pe Deceneu**[1] **și în al treilea rînd pe Zalmoxe, despre care am vorbit mai sus. Prin urmare, la ei trăiau oameni**

[1] Asupra rolului lui Deceneu în istoria Daciei, vezi și articolul lui Radu Vulpe, *Deceneu, sfetnicul apropiat al lui Burebista*, „Magazin istoric" nr. 6/1970 — *n.r.*

Iordanes s-a născut în jurul anului 500 e.n., undeva în Dobrogea (Scythia Minor), poate la Tomis. Bunicul său fusese secretarul regelui alan Candac, care — după năruirea imperiului hunilor, în urma morții, în anul 453, a regelui lor Atila — primise de la romani ținuturile dintre Dunăre și Marea Neagră. Tatăl istoricului se numea Gunthex și era general în armata romană.

Alanii erau de origine iraniană ; aparțineau ca limbă familiei indoeuropene, fiind înrudiți cu grecii, romanii, germanii și slavii. La început locuiau pe un spațiu întins, situat între Don, Ural, Caucaz și Marea Caspică. Mai tîrziu, sub presiunea migrației popoarelor, unitatea lor s-a destrămat și o parte dintre ei a ajuns sub stăpînirea hunilor. Cînd au început certurile între urmașii lui Atila, o parte s-au deplasat spre vest, iar alta spre est, ajungînd în Dobrogea. În a doua jumătate a secolului al V-lea e.n., regele lor era Candac. Unul dintre nepoții de soră a lui Candac a ajuns rege al alanilor din Dobrogea. Iordanes a slujit ca secretar la curtea acestui monarh, în a cărui cancelarie se folosea, ca limbă oficială, limba latină.

Toate acestea se petreceau pe la anul 530 e.n., cînd pe tronul împărăției bizantine se aflau Iustinian și Teodora. Conjunctura politică pleda pentru o colaborare între alanii din Dobrogea cu stăpînitorii din Bizant. Iordanes a îmbrățișat și a sprijinit această idee. În opera sa, el vorbește la un moment dat de o *conversio*, adică de o conversiune de natură religioasă, despre care nu știm bine în ce a constat. O convertire de la arianism la credința oficială din Imperiul bizantin sau o părăsire a lumii laice și o trecere în rîndurile monarhilor ? Probabil că Iordanes a părăsit îndeletnicirea de secretar și s-a retras undeva într-un loc mai liniștit, unde și-a redactat opera sa, în anul 553. Această operă cuprinde două părți : prima este o cronică universală, fără o valoare documentară deosebită și se numește *Romana*, iar a doua se ocupă de istoria goților și poartă numele de *Getica*.

Capitolele privind istoria geților sînt reproduse după istoricul Dio Crisostomul. Prin intermediul lor Iordanes ne transmite o serie de informații despre istoria, geografia și etnografia Daciei din timpul secolelor IV-VI e.n. În ansamblul ei, Getica este inspirată — sau poate un rezumat — al istoriei goților în douăsprezece cărți a lui Cassiodorus, scrisă în jurul anului 550 și astăzi pierdută. Atît Cassiodorus, cît și Iordanes — așa cum se va vedea și din extrasele ce le prezentăm alăturat — confundă adesea pe goți cu geții, încurcînd chiar evenimente memorabile din istoria poporului de la nord de Dunăre. În epocă, așa cum am arătat, fenomenul era frecvent. Cu ajutorul trimiterilor și al notelor din textul care urmează, sperăm că cititorul va ști să înțeleagă cum se cuvine informațiile pe care ni le dă Iordanes în Getica sa.

înțelepți, care se ocupau cu filozofia, de aceea s-au ridicat mai sus decît toți barbarii și aproape pînă la aceeași înălțime cu grecii, după cum ne mărturisește Dion, numit Gură-de-Aur, care a scris în limba greacă despre istoria și cronicele lor. El ne povestește că cei mai vestiți dintre dînșii se numeau la început tarabosti, **apoi** pilleati [..purtători de căciuli **— n.r.], iar din numărul lor se alegeau regii și preoții. Geților li se dădea atîta cinste, încît se**

zicea că Zeul Marte, pe care poeții și-l închipuie ca stăpînul războaielor, s-a născut la dînșii. Virgiliu îl cîntă în felul acesta : „Părintele care pășește în luptă și face să crească semănăturile e stăpîn în cîmpiile getice". Goții, întocmai ca și alți barbari, s-au închinat întotdeauna lui Marte, iar jertfele lor erau oameni prinși în lupte, deoarece socoteau că zeul războiului trebuie împăcat cu sîngele luptătorilor. Îi aduceau prinos cele dintîi prăzi, pe care le atîrnau pe trunchiurile arborilor, iar evlavia, spre deosebire de cea față de alți zei, pornea de la credința că închinătorii îl chemau în ajutor pe părintele lor. Îndeletnicirea cea mai de seamă era mînuirea arcului, după cum ne spune Lucan, un istoric mai mult decît un poet.

Tomira—regina legendară

Cu multă vreme în urmă, Cyrus, regele perșilor, a pornit un război fără noroc împotriva Tomirei, regina geților. Acest Cyrus era setos de mărire, după izbînzile sale din Asia și dorea să subjuge pe geții aflați sub conducerea Tomirei. Aceasta putea să-l oprească pe Cyrus la trecerea rîului Abraxes, dar l-a lăsat să treacă, deoarece dorea să biruie mai degrabă cu armele decît să-l îndepărteze prin așezarea prielnică a locului ; și a izbutit. Izbînda a fost mai întîi de partea perșilor pînă într-atît, încît au măcelărit pe feciorul Tomirei împreună cu o oaste numeroasă. Dar în cea de-a doua luptă, geții și Tomira i-au bătut pe perși, i-au răpus cu desăvîrșire și i-au zdrobit, apoi au luat de la ei o pradă bogată. Atunci, pentru întîia dată a văzut poporul geților corturi de

Traian pe malul Dunării la sfîrșitul primei campanii împotriva regatului lui Decebal (metopă de pe Columna Traiană)

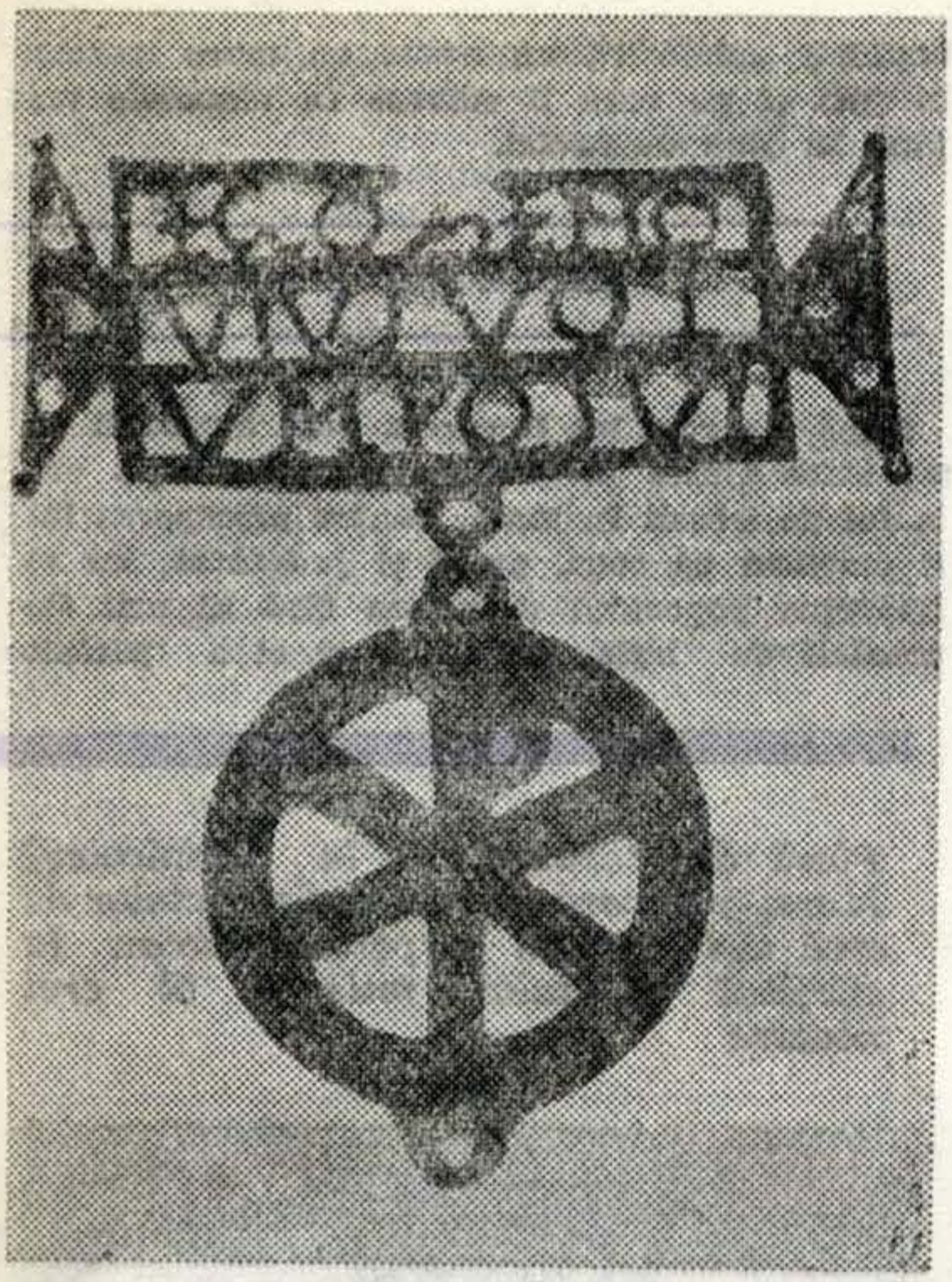

Celebra piesă cu inscripție latină de la Biertan, Mediaș, datată în secolul al IV-lea e.n.

Vas de lut aparținînd repertoriului ceramic al populației protoromâne de la nord de Dunăre

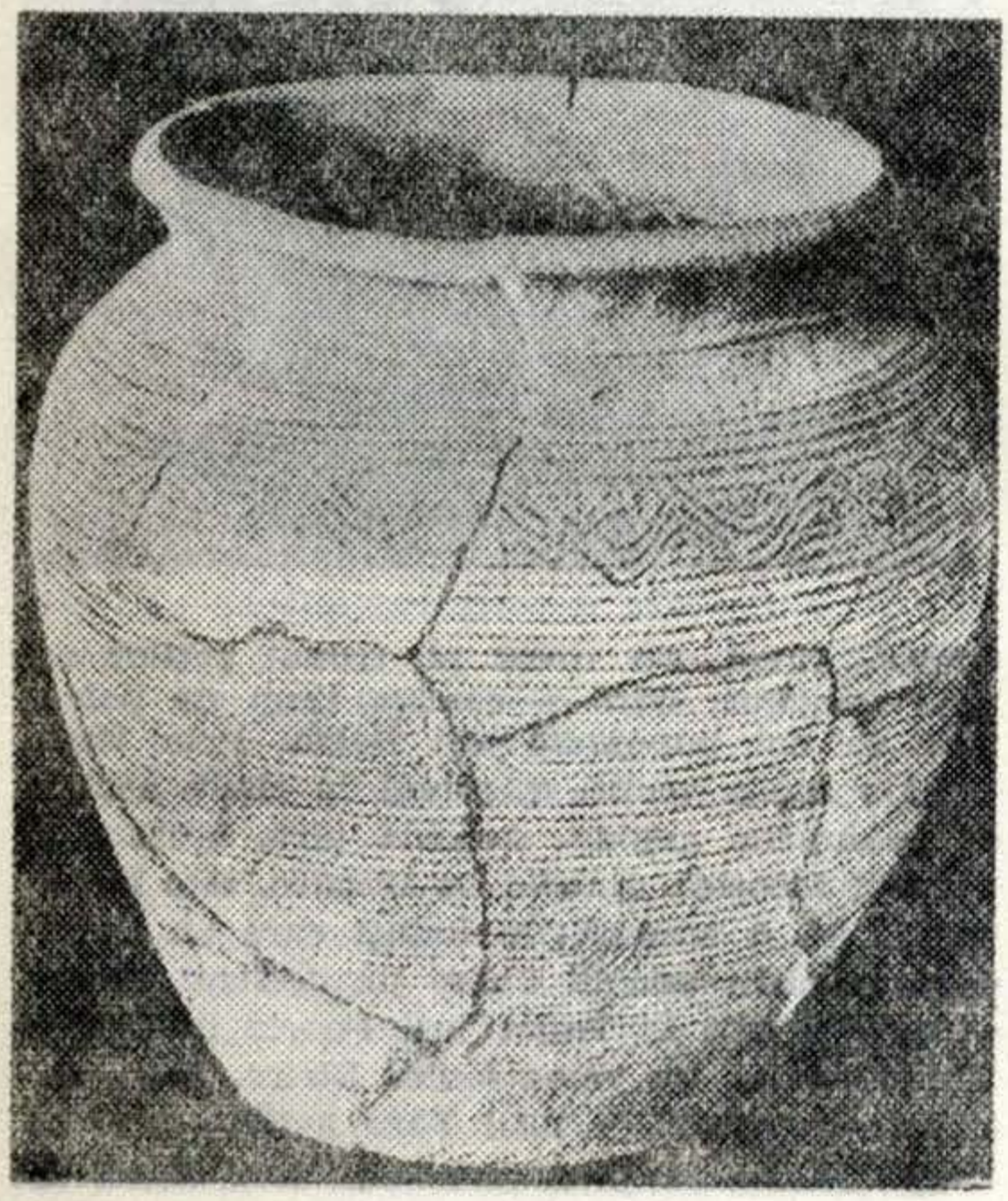

mătase... După această izbîndă, regina Tomira a trecut în ținutul Moesiei care se numește Scytia Minor, după numele împrumutat de la Scytia cea Mare, și a întemeiat aici, pe țărmul Pontului Euxin, cetatea Tomis, care s-a chemat așa după numele ei.

După aceea, regele perșilor Dariu, fiul lui Histaspe, a cerut în căsătorie pe fata lui Antyrus, regele geților. L-a rugat și amenințat să-i împlinească dorința, dar geții au respins orice înțelegere cu dînsul și au spulberat nădejdile soliei. Dariu s-a făcut foc de mînie și a ridicat împotriva lor o oaste de șapte sute de mii de oameni, căutînd să răzbune rușinea pățită de dînsul, cu sîngele supușilor săi. După ce a înjghebat un pod de vase peste mare, din Calcedon pînă în Bizanț, a pătruns în Tracia și Moesia, apoi a durat un pod asemănător peste Dunăre, dar a fost hărțuit mereu timp de două luni, a pierdut opt mii de oșteni și, de teamă ca podul peste Dunăre să nu fie distrus de dușmani, a fugit în Tracia fără să se mai oprească în Moesia.

După moartea lui, feciorul său Xerxes a vrut să răzbune insulta adusă tatălui său și a pornit din nou cu război împotriva geților, luînd cu el o oaste de șapte sute de mii de ostași și trei sute de mii de alte ajutoare, mai avînd, pe deasupra, o mie două sute de corăbii și trei mii de vase de transport. Dar n-a izbutit în încercările sale, fiind biruit de bărbăția și dîrzenia geților ; și precum a venit, așa s-a întors cu oștile sale, fără să fi dat vreo luptă. Filip, tatăl lui Alexandru cel Mare, a legat prietenie cu geții și a luat în căsătorie pe Medopa, fata regelui Gudila, așa încît a ajuns mai puternic prin această rudenie și a întărit regatul Macedoniei. În vremea aceasta, după spusele istoricului Dion, Filip ducea mare lipsă de bani și s-a gîndit să jefuiască cetatea Odessus [Varna de azi — n.r.] din Moesia, care era vecină cu Tomis și se afla în stăpînirea geților. Preoții cucernici ai geților au deschis în grabă porțile cetății, au îmbrăcat straie albe și i-au ieșit înainte cîntînd imnuri de slavă și înălțînd rugăciuni în cinstea zeilor strămoșești, ca să le vină în ajutor ; și în felul acesta i-au îndepărtat pe macedoneni. Cînd au văzut macedonenii că le ies în cale cu atîta încredere, au rămas uimiți ; nu mă veți crede, dar vă spun că cei cu armele în mîini s-au înspăimîntat de niște oameni fără arme. Au slobozit fără întîrziere oștenii rînduiți în linie de bătaie și n-au dărîmat cetatea, ci le-au înapoiat pînă și pe cei prinși în luptele de mai înainte. Au încheiat pace cu dînșii și s-au întors acasă. Nu mult după aceea, geții și-au adus aminte de această înfruntare, au strîns o armată de o sută de mii de oșteni sub conducerea vestitului rege Sitalces și au pornit cu război împotriva macedonenilor, aflați sub ascultarea lui Perdicas, pe care Alexandru cel Mare îi lăsase moștenitor cu drepturi depline asupra macedonenilor și atenienilor, atunci cînd a băut otravă în Babilon, la uneltirea unuia dintre căpitanii săi. Geții au dat o bătălie mare și au ieșit biruitori, iar pentru nedreptatea suferită odinioară în Moesia au năvălit în Grecia și au prădat întreaga Macedonie.

Dar pe geți n-a putut să-i înfrîngă

Mai tîrziu, pe vremea cînd domnea peste geți Boerebista, a venit în țara geților Deceneu, în timp ce la Roma

se afla la putere Sulla. Boerebista l-a primit cu cinste pe Deceneu şi i-a dat o putere aproape regească. La sfatul acestuia, geţii au început să pustiască ţinuturile germanilor pe care le stăpînesc acum francii. Caesar a ajuns cel dintîi stăpîn absolut în statul roman, a adus sub puterea sa lumea întreagă şi a subjugat toate neamurile pînă într-atit încît a pus mîna şi pe ostroavele aşezate departe în sînul Oceanului, apoi a făcut să plătească tribut romanilor pînă şi pe cei care nu auziseră niciodată de numele romanilor ; dar pe geţi n-a fost în stare să-i înfrîngă, cu toate că a încercat. Pe tronul împărăţiei se afla acum Caius Tiberius, cel de-al treilea împărat al romanilor, însă geţii au rămas neatîrnaţi şi în timpul domniei lui.

Norocul, fericirea şi singurul lor gînd era să împlinească pe orice cale învăţătura sfătuitorului lor Deceneu, socotind că numai aşa vor trage foloase. Iar acesta îi vedea plecaţi spre ascultare în toate şi înţelegători din fire şi-i îndruma în toate ramurile filozofiei, căci la aceasta se pricepea de minune. I-a învăţat cum să se poarte în viaţă şi i-a dezbărat de năravurile lor cele barbare. I-a pus în legătură cu ştiinţa naturii şi i-a îndemnat să trăiască după legile firii. A însemnat în scris aceste legi pe care le păstrează şi astăzi şi le numesc belagines. I-a deprins să judece bine şi i-a făcut să aibă o minte mai ageră decît celelalte neamuri. I-a îndrumat spre înţelepciunea vieţii şi i-a îndemnat să petreacă în fapte bune. Le-a descoperit rînduiala celor douăsprezece semne ale zodiacului şi le-a arătat mersul planetelor şi toate tainele stelelor : cum creşte şi scade luna, cu cît globul de foc al soarelui întrece măsura pămîntului şi le-a descoperit sub ce nume şi sub ce semne trec în drumul lor cel repede de la răsărit spre apus, cele trei sute patruzeci şi şase de stele cînd se apropie sau se îndepărtează de osia cerului. Îi puteai vedea pe aceşti oameni viteji cu cîtă plăcere se îndeletniceau cu învăţăturile filozofiei în puţinele clipe de răgaz dintre războaie. Îl zăreai pe unul cercetînd aşezarea cerului, pe altul scrutînd tăria ierburilor şi ale fructelor, pe altul studiind creşterea şi scăderea lunii, pe altul urmărind eclipsele astrelor şi felul în care soarele în rotirea lui atinge marginile răsăritului şi apoi se întoarce spre apus ; şi cercetînd ei toate acestea îşi dădeau mai bine seama de mersul lumii şi se linişteau. După ce le-a arătat geţilor, cu înţelepciunea sa, multe de felul acesta, Deceneu trecea drept o fiinţă dumnezeiască şi a ajuns atît de departe încît îi conducea nu numai pe oamenii de rînd, ci şi pe regi. A ales dintre ei bărbaţii cei mai de seamă şi mai înţelepţi şi i-a deprins cu ştiinţa despre dumnezeire, apoi i-a sfătuit să cinstească anumiţi zei şi anumite lăcaşuri sfinte şi i-a numit pilleati [„purtători de căciuli"], deoarece după cît bănuiesc eu, aceşti oameni purtau pe capete un soi de căciuli cărora le ziceau pillei. Iar celorlalţi din mulţimea de rînd le-a poruncit să se cheme capillati „pletoşii", un nume cu mare trecere la geţi şi pe care îl slăvesc în cîntecele lor pînă în ziua de astăzi.

Galeria vitejilor

După moartea lui Deceneu, geţii au slăvit cu tot atîta cinste pe Comosicus, pentru că era la fel de iscusit în toate. Pentru priceperea lui îl cinsteau ca rege, preot şi judecător, iar el împărţea poporului dreptatea fără să mai fie urmărit de alţii. După ce şi el a părăsit

Piesă din tezaurul de la Sinnicolaul Mare, grăitoare sinteză a elementelor de artă din spaţiul carpato-dunărean la sfîrşitul primului mileniu al erei noastre

această lume, s-a urcat pe tronul geţilor regele Coryllus, care a condus timp de patruzeci de ani popoarele din Dacia. Prin Dacia înţeleg Dacia veche, stăpînită în zilele noastre de neamurile gepide. Această ţară, aşezată în dreptul Moesiei, dincolo de Dunăre, este înconjurată de o cunună de munţi care au numai două intrări : una la Butae [în defileul Oltului — n.r.] şi alta la Tapae [azi Poarta de Fier a Transilvaniei, pe valea rîului Bistra, în depresiunea Haţegului — n.r.] Ţara geţilor, pe care strămoşii au numit-o Dacia şi care acum se

numește Gepidia, cum am spus, se mărginește la răsărit cu roxolanii, la apus cu iazigii, la miazănoapte cu sarmații și bastarnii și la miazăzi cu fluviul Dunărea. Iazigii sînt despărțiți de roxolani numai de rîul Aluta [Oltul — n.r.]

Fiindcă a venit vorba de Dunăre, cred că aici e locul potrivit să dau cîteva știri despre această apă atît de însemnată. Ea izvorește din Cîmpia Alemaniei și de la izvoare pînă la gurile sale, unde se varsă în Pontul Euxin, primește șaizeci de rîuri din dreapta și din stînga, pe o întindere de un milion două sute cincizeci de mii de pași, avînd chipul unei spinări de pește în care se înfig rîurile ca niște coaste. In genere vorbind, Dunărea este fluviul cel mai mare dintre toate. In limba besilor se numește Hister sau Ister și are în mijlocul albiei sale o adîncime de două sute de picioare. Dunărea întrece în mărime toate fluviile din lume, în afară de apele Nilului.

S-au îngrozit de lăcomia lui Domițian

După un răstimp îndelungat, pe vremea cînd domnea împăratul Domițian, geții s-au îngrozit de lăcomia acestuia, au desfăcut înțelegerea de arme încheiată cu alți împărați și au început să prade împreună cu căpitanii lor malurile din dreapta Dunării, care erau de mult în stăpînirea romanilor, măcelărindu-le oștile și omorîndu-le conducătorii. In fruntea acestor ținuturi se afla pe atunci Oppius Sabinus, iar la geți stăpînea Durpaneus. S-a dat o luptă cruntă și romanii au fost învinși, iar lui Oppius Sabinus i s-a tăiat capul. Geții au năvălit în mai multe cetăți și locuri întărite și au jefuit ținuturile aflate sub stăpînirea romanilor. In această strîmtoare a oamenilor săi, Domițian a pornit cu toate oștile spre Iliria, a încredințat conducerea întregii sale oștiri generalului Fuscus și cîtorva bărbați de seamă și le-a poruncit să treacă peste Dunăre împotriva oștirii lui Durpaneus, pe un pod de vase. Geții nu s-au lăsat bătuți, ci au pus mîna pe arme și la cea dintîi lovire cu dușmanii i-au înfrînt pe romani, au ucis pe generalul Fuscus, au prădat bogățiile din tabăra ostașilor Romei și au luat averi în dreapta și în stînga. Pentru izbînzile dobîndite, pe căpitanii lor norocoși și biruitori îi numeau semizei, adică anzi și nu oameni, ca pe toți ceilalți.

Istoricul Ablavius ne spune că în vreme ce se găseau în Sciția, pe țărmul Pontului Euxin, goții din părțile răsăritului, aflați sub conducerea lui Ostrogotha, s-au numit ostrogoți, adică răsăriteni [nu se știe dacă după numele acestuia sau după numele locului] iar ceilalți goți s-au numit vizigoți, adică goți apuseni.

După ce au trecut Dunărea, goții răsăriteni an trăit cîtăva vreme în Moesia și Tracia, iar unul dintre urmașii lor a fost împăratul Maximin [o nouă confuzie a lui Iordanes — Maximin era de origine tracă — n.r.] care a domnit după Alexandru, feciorul lui Mamaea. In cartea a cincea a istoriei sale, Symmachus povestește în felul acesta: „După moartea lui Alexandru oștenii l-au ales împărat pe Maximin, născut în Tracia din părinți de jos. Tatăl său era un got cu numele Micca, iar mamă-sa o alană numită Ababa". El a domnit trei ani, apoi a pornit război împotriva creștinilor și și-a pierdut împărăția și viața [a fost asasinat în timpul asediului orașului Aquileia, în octombrie 238 — n.r.] In timpul domniei împăratului Sever [193-211 — n.r.], pe cînd acesta sărbătorea ziua de naștere a fiului său, a venit de la țară un tînăr care pînă atunci păscuse vitele pe cîmpuri. Împăratul tocmai dădea niște jocuri ostășești cu premii pentru cei mai buni luptători. Maximin era pe jumătate barbar, cum am spus, și a vorbit în limba părinților săi cerînd voie împăratului să lupte cu oștenii cei mai încercați. Împăratul s-a mirat mult de mărimea lui, căci avea o statură înaltă de peste opt picioare [2,30 metri — n.r.] și i-a îngăduit să lupte cu ajutoarele oștenilor săi, pentru ca să nu-i expună pe ostași la ocara unui om de jos. Maximin a trîntit la pămînt șaisprezece ajutoare de oșteni și l-a doborît pe fiecare cu ușurință, fără să-i mai dea nici o clipă de răgaz. A luat premiul și a primit îngăduința să intre în oaste. A făcut cele dintîi servicii în rîndurile oștenilor călări, apoi a fost lăsat să facă parte din cetele de strajă ale împăratului. Sub Antonius Caracalla [211-217 — n.r.] a trecut prin mai multe trepte, și ca preț al silințelor sale a ajuns sutaș, apoi căpitan de stol. Sub împăratul Eliogabal [218-222 — n.r.] și sub fiul acestuia Antonin, a luptat cu bărbăție împotriva parților, iar după moartea lui Alexandru, feciorul lui Mamaea [în anul 235 — n.r.] a fost ales împărat de către oastea sa, fără să fie nevoie de o hotărîre a senatului.

Gepizii au cucerit cu forța ținuturile hunilor și au pus stăpînire pe tot teritoriul Daciei, dar n-au cerut nimic de la romani decît pace și daruri anuale. Împăratul a încheiat bucuros o înțelegere cu dînșii și le trimite daruri pînă în ziua de astăzi. Goții au văzut că gepizii păstrează pentru ei ținuturile hunilor, iar hunii ocupă locurile lor de odinioară, de aceea au preferat să ceară pămînturi de la împăratul romanilor decît să lupte cu primejdie în alte ținuturi. Ei au primit Pannonia, care se întinde într-o cîmpie largă și se mărginește la răsărit cu Moesia superioară, la miazăzi cu Dalmația, la apus cu Noricum și la miazănoapte cu Dunărea. Țara lor are multe cetăți înfloritoare, dintre care cea dintîi este Sirmium [azi Sremska Mitrivica, în Iugoslavia — n.r.] și cea mai depărtată este Vindobona [azi Viena, capitala Austriei — n.r.]

Scirii, sadagerii și unii dintre alani, împreună cu conducătorul lor Candac, au primit Sciția Mică și Moesia Inferioară. Bunicul meu Paria, adică părintele tatălui meu, a fost notarul acelui Candac, feciorul lui Alanoviiamuthis, cît timp a trăit Candac. Iar eu Iordanes am fost notarul feciorului surorii lui Candac, generalul roman Gunthex, care se mai chema și Baza. Înaintea trecerii mele la creștinism n-am avut multă știință de carte..."*

Traducerea: A. MIHĂESCU

---

* Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

TEATRU ÎNTRE BAIONETE

C. Z. ALEXANDRU

O carte memorialistică puțin obișnuită va apare în curînd în colecția Mica bibliotecă de istorie, **sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Autorul ei — muncitorul C. Z. Alexandru — evocă o seamă de momente din activitatea cultural-artistică desfășurată sub îndrumarea comuniștilor, în anii ilegalității.**

Muncitori pe scenă, spectacole în fața unui public entuziast, agenți de Siguranță intervenind cu brutalitate în timpul reprezentațiilor, repetiții ținute în case modeste, jandarmi călări oprind publicul să vină la teatru... Despre toate acestea povestește unul dintre „actorii" de atunci.

La început, programele erau modeste : coruri, cîteva recitări, o scenetă sau două... Cu timpul însă experiența s-a îmbogățit, gustul pentru astfel de acțiuni s-a dezvoltat și iată-i pe pasionații artiști amatori punînd în scenă lucrări tot mai îndrăznețe și jucînd cu succes piese din repertoriul teatrelor profesioniste. În acea grea perioadă, muncitorii au căutat să facă din artă o armă de luptă. Și au reușit, în ciuda multelor și marilor greutăți.

Gh. VELCESCU
St. NEAGOE

Piesa „Azilul de noapte", a lui Maxim Gorki, era cea mai apropiată de vederile noastre, din tot ce cunoșteam noi atunci în materie de teatru. Și, ce mai vorbă, ni se realiza și vechea noastră dorință. Cine știe — ne făuream noi visuri — dacă vom reuși cu „Azilul de noapte", poate că vom putea prezenta și alte piese în săli mari și pline. Așa vom aduce mai mult folos mișcării decît cu șezătorile sărăcuțe, înghesuite ca vai de ele în cămăruțele sindicatelor noastre.

În căutarea „Baronului"

După ce s-au distribuit rolurile, căutîndu-se o cît mai apropiată potrivire a interpreților cu eroii lui Gorki, ne-am lovit de greutatea din totdeauna a muncii noastre: locul unde să ținem repetițiile. Tot timpul am avut de luptat cu această problemă ; tovarășii noștri nu aveau case în care să încapă aproape douăzeci de interpreți, cîți necesită „Azilul de noapte" sau unde să poată intra și ieși atîția oameni fără să fie văzuți de cineva.

Ca să nu devenim suspecți, după ce făceam două-trei repetiții într-un loc, ne mutam în altă parte. Și mutatul ăsta ne producea multe încurcături, pentru că nu cunoșteam toate străzile de la periferie, pe unde eram nevoiți să ne întîlnim. Eram noi copiii mahalalelor, dar ne mai rătăceam cîteodată.

Ne-am strîns de cîteva ori la N. Gălățeanu, în niște chilioare pe Calea Călărași, lîngă Bariera Vergului, apoi în strada Nisipari, pe Calea Dorobanți și nu mai știu unde. Dar cele mai multe repetiții le-am făcut în Șoseaua Vitan, la tovarășul Gh. Niculescu, care era proprietarul casei, și unde nu deveneam așa de curînd sus-

Ștefan Dumitrescu și C. Z. Alexandru, doi dintre muncitorii „actori"

O MANIFESTARE DE ARTĂ PROLETARĂ

Prima trupă teatrală muncitorească organizată de Sindicatele Unitare și-a inaugurat activitatea cu „Azilul de noapte" de M. Gorki.

Entuziasmul cu care a fost primită ideea teatrului proletar a fost pe deplin îndreptățit.

Proletarii transformați pentru o seară în actori au jucat cu o artă desăvîrșită, impresionînd puternic prin talentul și simțul lor artistic nu numai pe muncitorii spectatori, ci chiar și pe cronicarii burghezi care în articolele lor n-au precupețit laudele.

Un joc natural, lipsit complet de artificii. a redat „Azilul de noapte" în toată măreața lui frumusețe.

„Viața muncitoare" salută prima trupă de teatru muncitoresc și îndeamnă la muncă mai intensă pentru afirmarea artei de clasă a proletariatului.

(„Viața muncitoare" nr. 13, martie, 1929)

---

pecți ca în altă parte. De altfel, în casa acestui tovarăș ne-am adăpostit noi cel mai mult activitatea din ilegalitate.

Pînă aici, toate bune. Munca începuse, tovarășii căutau să intre în roluri, dar ne lipsea un personaj — **Baronul.** Și nu găseam un interpret potrivit pentru acest rol. Toți cei pe care i-am încercat s-ar fi potrivit în alte roluri din piesă, dar pentru **Baron** le lipsea acel aer de distincție, de noblețe decăzută dar autentică, care caracterizează personajul lui Gorki. Și regizorul nostru, B. Lebli, ținea foarte mult să găsească un astfel de interpret, cu toate că timpul trecea și **Baronul** pe care-l căuta nu apărea de nicăieri.

Într-o zi ne pomenim că Lebli vine la repetiție însoțit de un tovarăș tînăr, înalt, slăbuț, cam brunet și cu un început de mustăcioară neagră, dacă mai țin eu bine minte. Un tînăr mai subțire, după cum se vedea, îmbrăcat curat dar cam sărăcuț, cu un palton negru vechi, cam ușurel pentru frigul care începuse, și mai mare decît trebuia. Tînărul se numea Ion Popescu. Era foarte zgîrcit la vorbă, schimba doar din cînd în cînd cîte un cuvînt cu regizorul. După ce s-a dezbrăcat de palton a rămas în niște hăinuțe tot negre și vechi și atît de roase că ne-a scutit să mai căutăm, în seara spectacolului, haine uzate pentru **Baron.** Mai tîrziu am aflat că noul nostru tovarăș se eliberase de curînd din închisoare. **Baronul** său a fost una din izbînzile noastre, iar în timpul repetițiilor Ion Popescu a contribuit mult la cizelarea celorlalte roluri din „Azilul de noapte".

Distribuția era acum completă.

Am făcut repetiții, în condițiile arătate, toată iarna anului 1929. Învățasem piesa pe de rost, chiar dacă, un timp, perspectiva unui spectacol nu se vedea. Știam că aveam de îndeplinit o sarcină și că partidul va găsi o posibilitate pentru prezentarea piesei.

Ceea ce s-a și întîmplat. Succesul a fost peste așteptări. Publicul din sala „Barașeum" a răsplătit din plin dăruirea și abnegația „actorilor".

Am reluat „Azilul de noapte" în toamna anului 1931 în sala Roxy din Lipscani, unde se află astăzi Teatrul U.G.S.R. Trecuse un timp destul de lung fără să mai organizăm un spectacol de mai mare amploare, căci nu căpătam autorizație. Din această cauză, gruparea noastră se cam răzlețise. Treceam prin anul de vîrf al celei mai mari crize economice de care suferise lumea capitalistă pînă atunci.

MUNCITORII ÎN TEATRUL LOR

Iată o inovație fericită care nu aparține nici marilor regizori și nici celor de pe la teatrele noastre. Un grup de muncitori de la Sindicatele Unitare a izbutit să reprezinte într-un teatru de cartier (sala Barașeum) capodopera lui Gorki: „Azilul de noapte". Deși lipsită de reclamă, premiera a izbutit să aibă o sală neîncăpătoare. Acest spectacol pentru muncitori, dat de muncitori, constituie un frumos succes. E una din cele mai rodnice stăruințe pentru cultură și seriozitatea alegerii piesei dovedește că nu se urmărește o simplă distracție, ci că muncitorimea înțelege să lucreze și cu gîndul, acceptînd entuziastă bucuria muncii intelectuale.

Dar spectacolul nu merită să intereseze numai pe muncitori, ci și pe artiști, pentru că interpretarea aducea ceva cu totul nou, era trăită de oameni care pot cunoaște mult mai de aproape mizeria și suferința omenească [...]

Muncitorii au avut bunul simț să aleagă o piesă omenească în care strălucește adevărul suferinței și iată de ce au dezteatralizat piesa de rutină cabotinieră și au redat-o pură în durere așa cum a formulat-o Gorki, lucrătorul vagabond de odinioară.

De aceea piesa a căpătat accente de frumusețe sălbatică — nu mai era jocul actorilor mari care îmbătați de glorie se joacă într-o seară de-a săracii — piesa își cîștiga o frumusețe nouă care niciodată nu o va avea pe o scenă oficială.

O vibrație nouă străbătea opera de artă.

O clipă vream să întrezăresc sufletul acestor smeriți interpreți și să subliniez folosul mare omenesc al acestei piese.

Muncitorul care într-o seară pe scenă a trăit rolurile de suferință nu se pregătește el astfel mai bine la înțelegerea suferinței aproapelui său? Dacă în ceea ce privește arta, spectacolul muncitoresc este chemat să fie un adevăr nou, ei bine, și în ce privește morala sînt convins că aduce puteri noi sufletești [...]

Lucrătorii care au jucat în „Azilul de noapte" au adus și cea mai frumoasă cinstire lui Gorki și cea mai inteligentă întrebuințare a unor ceasuri în care odihna s-a sființit prefăcîndu-se în învățătură.

(„Rampa", 20 martie, 1929)

Din ordinul Siguranței

Aceasta era situația, cînd a venit la mine Lebli și m-a anunțat că avem sarcina să organizăm un spectacol cu „Azilul de noapte". Cum timpul era foarte scurt, trebuia să pornim imediat la treabă. Era nevoie, în primul rînd, să găsim interpreți, sarcină ce îmi revenea mie. Dar de unde să-i iau? Am dat o raită pe la cei vechi, care jucaseră în 1929 la „Barașeum" și am constatat cu îngrijorare că nu mai răspundeau la apel. **Actorul** era grav bolnav de tuberculoză. **Baronul** fusese din nou arestat. **Nastia** plecase din București, într-o muncă de partid, iar **Medvedev** murise. Aproape jumătate din vechii interpreți ai „Azilului de noapte" lipseau. Totuși, după oarecare alergătură, distribuția a fost alcătuită.

Primele repetiții le-am făcut, ca de obicei, pe ascuns, la Gh. Niculescu — vechea noastră gazdă de pe Șoseaua Vitan. Apoi pe strada Labirint și în alte părți. Cînd s-a anunțat ziua spectacolului, am început să repetăm pe scena teatrului unde urma să aibă loc reprezentația. Dar de la primele repetiții făcute în sală au început să curgă și persecuțiile stăpînirii.

În primul rînd, am fost anunțați că, din ordinul Siguranței, trei dintre interpreții noștri principali nu aveau voie să joace în spectacolul pe care-l pregăteam: Gh. Velcescu, Elena Popescu-Doreanu și B. Lebli. Vina lor? Erau comuniști. După părerea zbirilor Siguranței, piesa lui Gorki care se juca chiar atunci pe scena Teatrului Național din București, devenea periculoasă pentru statul burghez, dacă era interpretată de membrii de partid. Era limpede că autoritățile primiseră ordin să oprească spectacolul.

Ne-am văzut dintr-o dată irosite toată truda, toate eforturile noastre. Ni se interzicea în mod abuziv, fără nici un temei legal, o manifestare culturală la care muncisem din greu. Ce puteam face? Cu cine să ne batem? De unde și cum să găsești în cîteva zile trei interpreți ai rolurilor principale? Timpul trecea și toate încercările noastre păreau sortite eșecului. Ne-am luat adio de la „Azilul de noapte".

După cîteva zile, însă, cînd nimeni dintre noi nu se mai aștepta, am fost anunțați că se obținuse ca trei actori de la Teatrul Național să joace cu noi, în locul celor puși la index de Siguranță. La început nu ne ve-

„Azilul de noapte" de Gorki

Muncitorii în teatrul lor

de ADRIAN MANIU

nea să credem. La repetiție am văzut însă că oamenii ne așteptau. Cum s-a asigurat participarea lor, nu am putut afla niciodată.

Actorii de la Național erau : Cristache Dutulescu (**Moș Luca**), Nicolae Brancomir (**Vasca Pepel**), Silvia Colberti (**Vasilisa**).

Totuși, ceva ne făcea să bănuim că nu e încă totul în regulă. Indivizi suspecți, care asistau la repetițiile noastre sub pretext că erau prieteni cu actorii de la Național, se comportau în așa fel încît era limpede că aveam de-a face cu agenți ai Siguranței.

A sosit și seara spectacolului. Pentru orice eventualitate, înainte de a pleca de acasă, soția mea, care juca pe **Ana**, și cu mine ne-am lăsat copilul, pe atunci în vîrstă de zece luni, la văduva lui Nicolae Gălățeanu. După cele ce se petrecuseră la repetiții nu eram siguri că ne vom întoarce acasă.

Și, într-adevăr, surprizele abia aveau să urmeze. Prima am avut-o înainte de a ajunge la Piața Sf. Gheorghe, în drum către sală : o patrulă de jandarmi se îndrepta spre strada Lipscani prin fața bisericii Bărăției, o alta venea dinspre Piața de Flori. O a treia — dinspre strada Smîrdan. Atunci am înțeles că tot cartierul era înțesat de forțe polițienești, cu scopul de a intimida publicul care voia să vină la spectacolul nostru.

Dar surpriza cea mare ne aștepta în interiorul teatrului. De cum am intrat în holul de jos al clădirii, ne-a întîmpinat un cordon de jandarmi înarmați. Iar de aici, pe lîngă pereți și pe scenă, erau înșirați, din doi în doi pași, comisari de poliție puși să mențină o ordine pe care nu o tulbura nimeni.

Cu toate aceste măsuri, publicul a venit în număr atît de mare, încît a rămas și în stradă. Între timp, am aflat că în sală se aflau și mulți actori de la Național, care veniseră să vadă cum joacă muncitorii piesa lui Gorki. Dar noi ne gîndeam cum să o scoatem mai bine la capăt cu acel spectacol atît de chinuit, mai ales că ne lipsea și regizorul : B. Lebli plecase prin ușa din spate, cu o jumătate de oră mai înainte de a veni poliția.

Cu cîteva minute înainte de a se ridica cortina, ne-am pomenit pe scenă cu un grup de polițiști, care s-au năpustit cu furie prin cabine, sperînd probabil să găsească ceva ca pretext pentru a opri reprezentația. N-au găsit însă nimic și s-au postat de o parte și de alta a scenei, în culise.

Aceste ultime șicane, ca și nervozitatea publicului, au ridicat starea de tensiune în care ne aflam. Dar atunci cînd a început spectacolul și cînd am intrat în acțiunea piesei ne-am mai liniștit.

Lucrurile au mers neașteptat de bine. Cu toate că se loveau la tot pasul de comisarii de poliție, tovarășii noștri și-au interpretat rolurile cu multă convingere și căldură, iar publicul ne-a răsplătit din belșug cu aplauzele lui.

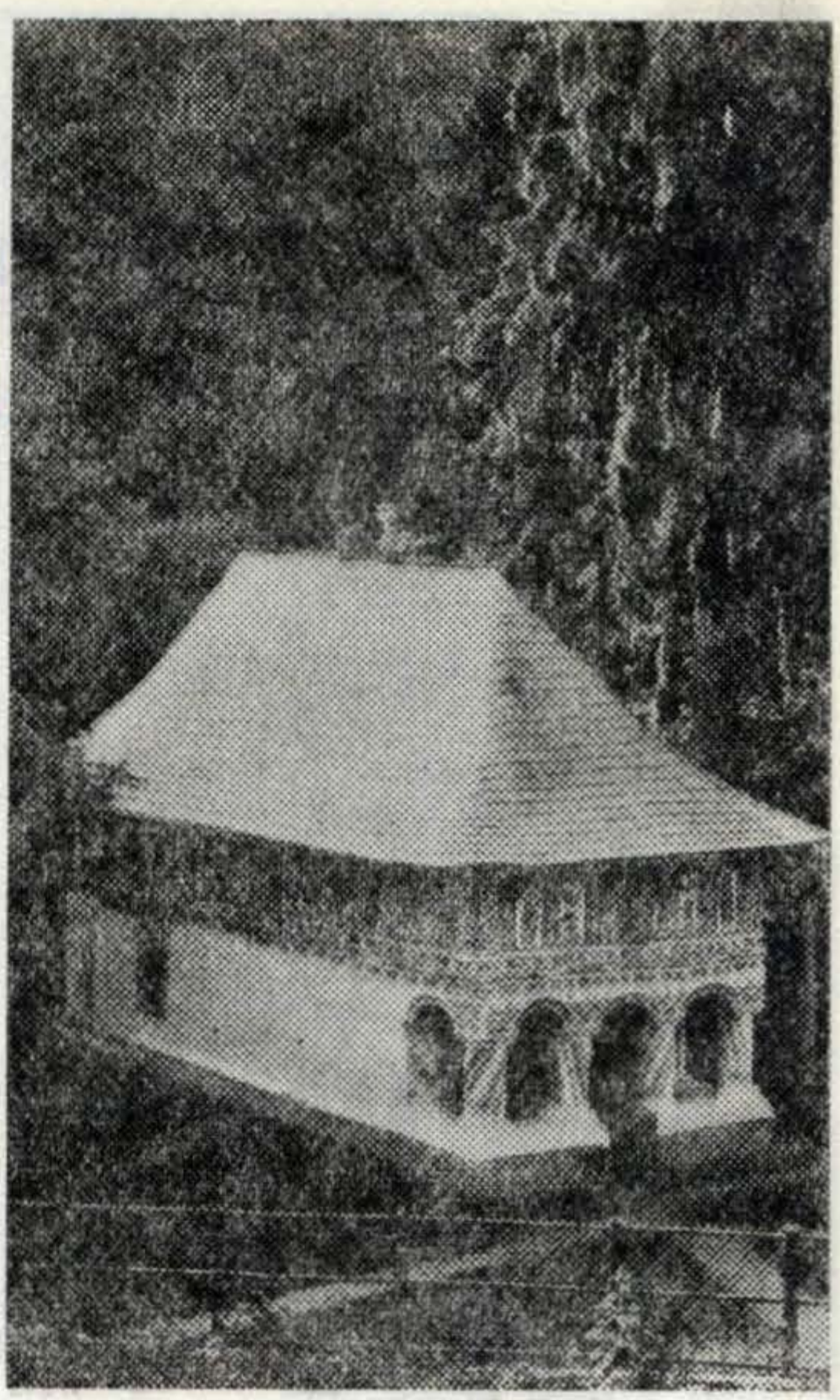

Schitul Jghiabul — capodopera „școlii" de zugravi din Teiuș

Zugravii din Teiuș

RADU CREȚEANU

Prăbușirea lui Constantin Brîncoveanu și a Cantacuzinilor, urmată de instaurarea domniilor fanariote, a inaugurat în Țara Românească o eră de slăbire a autorității domnești, neprielnică ctitoriilor de oarecare importanță. Încet, încet, mai cu seamă în cursul celei de-a doua jumătăți a veacului al XVIII-lea, inițiativa în materie de construcții este preluată de către noile categorii sociale ce se ridică: negustorimea, mica boierime de țară și țărănimea liberă. Se construiește mult, în special în mediul rural, de unde înmulțirea și afirmarea pe plan social a meșterilor, printre care și aceea a meșterilor zugravi. În anul 1765, Alexandru Ipsilanti îi organizează pe zugravi într-o breaslă de sine stătătoare, iar în 1785 se înființează o școală de zugravi la mănăstirea Căldărușani și alta la Rîmnicu Vîlcea.

Cu sau fără școală — mai mult însă cu meseria „furată" de la meșterii mai bătrîni — zugravii de țară de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și de la începutul veacului următor imprimă picturii murale din Țara Românească o amprentă rustică, ce se caracterizează prin prospețimea limbajului artistic, prin dezvoltarea spiritului narativ al compozițiilor și, mai cu seamă, prin introducerea în temele religioase a unor elemente desprinse din viața de toate zilele.

La început, tendința de laicizare a picturii bisericești se manifestă timid, fiind frînată de însuși caracterul edificiului și de programul iconografic corespunzător. Un pas uriaș în această direcție este făcut atunci cînd, către începutul veacului al XIX-lea, unii zugravi dau o nemaicunoscută amploare decorației exterioare a bisericilor, agrementînd-o și cu scene profane de sine stătătoare și lipsite de orice conținut religios, ca: reprezentări de animale reale sau fabuloase (de cele mai multe ori fără semnificație simbolică), scene de vînătoare, de luptă și altele ce redau aspecte din mediul înconjurător sau sînt luate din cărțile populare, care cunoșteau atunci o foarte mare răspîndire. Interesul unor asemenea reprezentări nu stă numai în cotitura pe care o marchează în procesul de laicizare a picturii românești, ci și sub raportul expresiei artistice, prin spontaneitatea, prin sinceritatea rustică a unor realizări descătușate de canoanele bisericești și de recomandările erminiilor (manuale de pictură bisericească) moștenite din Bizanț. Aici, zugravul putea să-și exprime mai bine personalitatea, avea toată latitudinea să „se joace" — și din acest joc au

ieșit uneori mici capodopere de artă populară. Preoțimea tolera introducerea acestor fantezii pe fațadele lăcașurilor, cît timp însă pictura interioară respecta canoanele.

Izvoditori de frumos

Printre promotorii acestui fel de a picta se numără și zugravii din satul Teiuș, județul Vîlcea. În această parte a Olteniei, unde densitatea monumentelor istorice este deosebit de mare, apar deseori, pe fațadele pictate ale monumentelor sau în cuprinsul inscripțiilor votive, numele a doi zugravi care atrag atenția prin calitatea lucrului și prin originalitatea viziunii lor artistice. Ei se numesc Ioan și Ilie din Teiuș — sau Teiușanu. Le-am căutat urmele în pitorescul lor sat de baștină, așezat pe înălțimile ce despart către apus depresiunea Ocnelor Mari de valea Govorei. Frumoasa biserică din Teiuș nu păstrează însă vreo mărturie directă a activității celor doi fii ai satului care au decorat atîtea lăcașuri din împrejurimi, căci ea a fost pictată — cu cheltuiala lui Nicolae ieromonah, călugăr la schitul Iezer, dar de fel din Teiuș — mult înaintea lor, în 1735. Totuși, pictura exterioară, adăugată ulterior în tempera, dar nedatată și nesemnată, vădește maniera celor doi meșteri teiușeni, aceeași predilecție pentru temele profane. Ea pare a fi opera unor ucenici ai lor. Așadar, și în satul lor natal, amintirea lui Ioan și Ilie din Teiuș este prezentată tocmai prin ceea ce au dat ei mai de preț, prin arta și învățătura lor.

Activitatea zugravilor din Teiuș s-a desfășurat neîncetat timp de peste patru decenii, datele-reper mai importante fiind următoarele: în anul 1796, „Ioan zugrav ot Teiuș" pictează singur biserica din satul Cheia de lîngă Olănești. Bineînțeles, această primă atestare documentară a lui Ioan din Teiuș nu poate reprezenta chiar începutul carierei sale, căci desigur nu i s-ar fi încredințat din capul locului decorarea de unul singur a unui monument. Fapt este că despre anii lui de ucenicie nu se știe nimic: nici cînd a început să lucreze, nici cine i-a fost dascăl. Oricum ar fi, în 1802 Ioan din Teiuș ajunsese meșter cu renume, căci îl aflăm semnînd icoanele împărătești ale bisericii Domnești din Ocnele Mari.

Prin 1809 sau 1810, pe lîngă Ioan Teiușanu apar ca zugravi ai bisericii din Bîrsești și ucenicii acestuia, Ioan, Ilie și Costandin; Ilie este viitorul meșter Ilie din Teiuș. El zugrăvește, în 1826 — pentru prima oară singur — biserica din Olari. Ioan este atestat pentru ultima oară în 1829-1833 pe lîngă Ilie, la zugrăvirea bisericii din Coasta. În sfîrșit, ultima mențiune documentară a lui Ilie datează din 1841: este vorba de o icoană de lemn, pictată pentru biserica Bradu din Ocnele Mari, după un izvod „din Viena Austriei, în lespede de piatră tipărit".

În răstimpul dintre 1796 și 1841, Ioan și Ilie din Teiuș au decorat — primul, cu mai mult simț artistic, cel de-al doilea cu un plus de vigoare și de erudiție — un număr de douăsprezece biserici identificate sigur de noi, toate în cuprinsul județului Vîlcea cu excepția bisericii din Mijlocul-Cremenari, aflată pe malul argeșan al Oltului); de asemenea, ei au pictat un număr mare de icoane de excelentă calitate, păstrate în diferite biserici din județul Vîlcea cu excepția bisericii din aceeași zonă. Bineînțeles, realizările lor trebuie să fi fost mult mai numeroase) cuprinzînd poate și decorarea unor case din Ocnele Mari, localitate situată în imediata apropiere a satului Teiuș și odinioară centru economic înfloritor. Din acestea însă nu s-a păstrat nimic.

Să încercăm, așadar, să conturăm arta celor doi zugravi teiușeni, examinînd unele din realizările lor mai caracteristice.

O figură familiară în lumea satelor vîlcene: ursarul (detaliu din pictura fațadei sudice a pridvorului bisericii Sf. Ioan din Olănești)

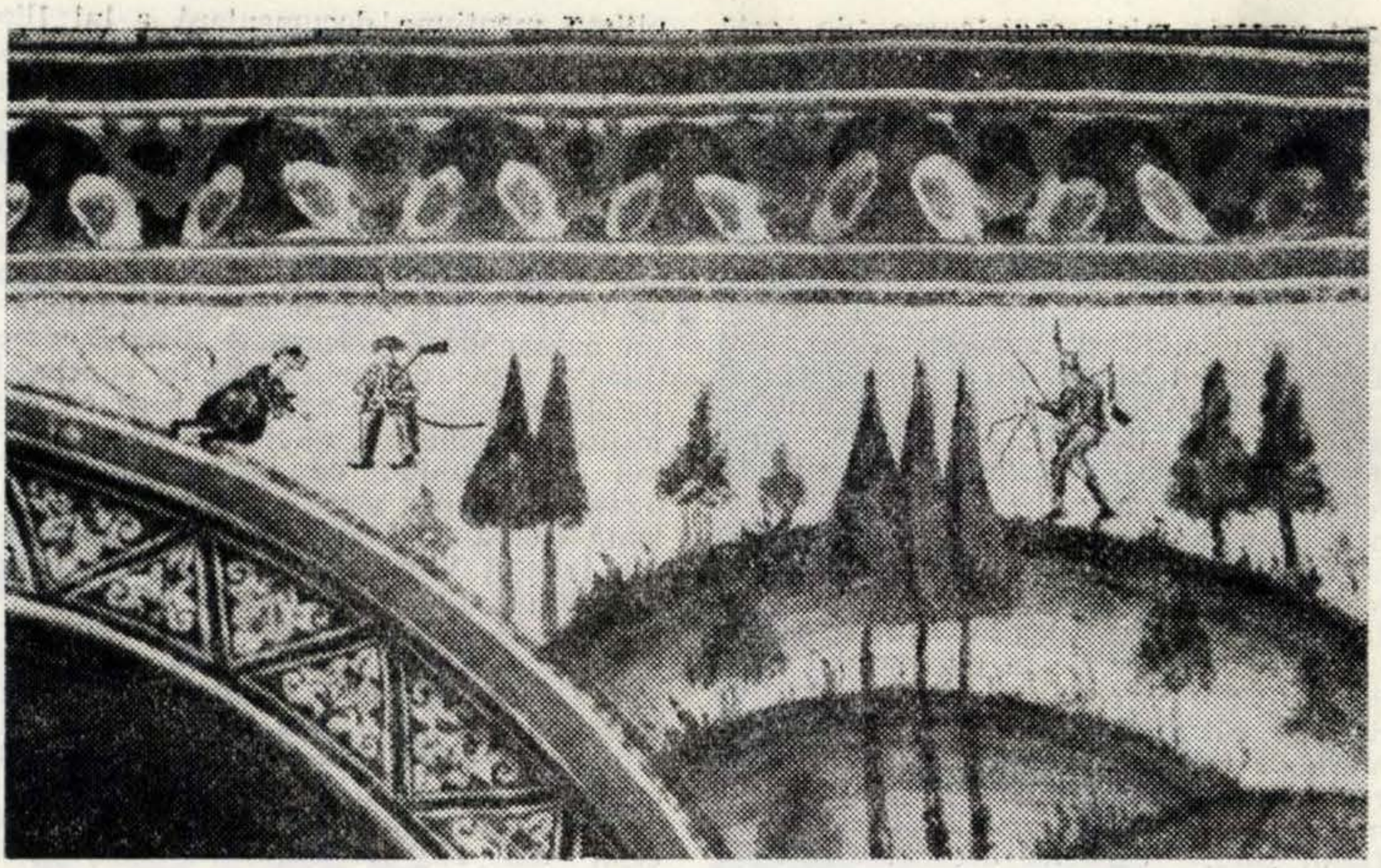

Așa arată peisajele stilizate de mîna artiștilor țărani din Teiuș

Un Anton Pann al picturii

La biserica din Olănești-sat (cartierul Valea de Casă), izbește din primul moment înfățișarea fațadei principale a pridvorului, foarte bogat decorată și cu o admirabilă prospețime a coloritului. Se remarcă îndeosebi cele patru grupuri mari de ornamente florale, de un puternic efect decorativ, ce despart reprezentările de pe registrul superior: icoana Sfinților Voievozi — hramul bisericii — încadrată de sfinții Gheorghe și Dimitrie, călări, strivind, primul, balaurul, iar cel de-al doilea, pe împăratul Maximian. De o parte și de alta a icoanei hramului se citește semnătura zugravului: „Leat 7318 (1810) iulie în 24, de Ioan zog(rav) ot Teiuș". Se remarcă, de asemenea, sub brîul puternic conturat, motivele florale ale arhivoltelor arcadelor, cu o înfățișare amintind pregnant perioada brîncovenească. Motivele florale se împletesc armonios cu peisajele cu dealuri și pomi stilizați, pictate în spațiile dintre arcade.

Privind cu atenție aceste porțiuni ale fațadei, observăm că ele cuprind mai multe mici scene de un gen cu totul neașteptat la un edificiu religios. Astfel, deasupra arcadei din dreapta, într-o parte un cioban aleargă ținînd în mînă o bită (?), iar în partea cealaltă un pandur se pregătește să lovească cu patul puștii pe un turc purtînd șalvari, care își aruncă armele: o pușcă, o sabie, un iatagan și un pistol. Faptul că pictura a fost executată în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, cînd pandurii lui Tudor luptau vitejește împotriva turcilor, conferă acestei scene o valoare de document. Mai la dreapta, un ostaș — care, după chipul înalt cu egretă, pare a fi austriac — se pregătește să-și așeze crăcana pentru a trage cu arma. Deasupra arcadei centrale, o vulpe, al cărei mers specific este foarte bine redat, se îndreaptă spre un cocoș cocoțat pe vîrful unei stinghii.

Viziunea artistică a lui Ioan din Teiuș, în care lumea înconjurătoare este redată cu o acuitate totdeauna impregnată de poezie și deseori punctată de o notă de umor, evocă creația literară a lui Anton Pann care, tocmai prin anii 1826-1828, cînd zugravii din Teiuș erau la apogeul artei lor, bătea drumurile vîlcene, compunînd, versificînd, mai făcînd și cîte o poznă pe la mănăstirile de maici.

Sibile și ursari

Să trecem la o altă biserică, pictată tot de Ioan zugravul Teiușanu în anul 1809 (după anii erei noastre): biserica din Bîrsești, căreia în 1809 i s-a „înnădit" un nou pronaos, precum și pridvorul. Inscripția ce menționează pe autorii picturii nu este prea explicită: „....leat 7318, 1809, luna lui iunie în 30, fiind zografi aceștia: Ion zograf, ucen(ici), Ion, Ilie, Costandin". O simplă privire aruncată asupra fațadelor pridvorului înlătură însă orice îndoială în ceea ce privește identitatea zugravului. Mai cu

Scenă de vînătoare deosebit de expresivă: un vînător și un ogar porniți în urmărirea unui iepure

seamă ornamentele florale care, pe registrul superior, despart panourile cu proroci, filozofi păgîni și sibile, sînt aproape identice cu acelea de la biserica din Valea de Casă. Pe registrul inferior al laturii de sud se remarcă, pe fondul aceluiași peisaj, stilizat în felul celui descris la monumentul sus-menționat, redarea realistă a unui ursar, care cu o mînă ține cîrja pe care ursul se sprijină pentru a juca și cu mîna cealaltă ridică bîta, pe cînd un lanț leagă inelul prins în botul animalului de cingătoarea țiganului. Mai la dreapta, la o scară foarte mică, un om urmărit de un lup s-a suit într-un copac.

Ioan din Teiuș a fost nu numai un remarcabil meseriaș, dar și un bun dascăl. Într-adevăr, din cei trei ucenici ai lui de la Bîrsești, doi au ajuns la notorietate: Ilie din Teiuș, despre care vom vorbi pe larg mai departe și Costandin, pe care l-am identificat cu viitorul meșter „Costandin ot Vel Ocnă" (adică din Ocnele Mari), cunoscut prin mai multe lucrări, printre care și biserica din Negreni.

Inorogi și vînători

Zece ani după pictarea bisericii din Olănești, Valea de Casă, o altă biserică din Olănești — Sf. Ioan-Cornoșești — a fost decorată, de data aceasta de Ilie și de Ioan din Teiuș. Nu există, este drept, nici o inscripție privitoare la pictura murală; însă icoanele împărătești executate în anul zidirii bisericii: „1820, de Ilie și Ioan ot Teiuș zugravi" și, mai ales, stilul lucrării, indică cu certitudine pe aceștia ca autorii picturii murale. Noi scene de vînătoare și animaliere, pline de viață și totodată de fantezie artistică, ocupă, pe același fond de peisaje stilizate, spațiile dintre arcadele pridvorului: barza și căprioarele, vînătorul cu ogarul și iepurele, vulpea și cocoșul, huhurezul — pe fațada principală, iar pe latura de miazăzi același ursar ca la biserica din Bîrsești, numai că, de astă dată, ursarul are lanțul trecut împrejurul mijlocului.

Cu prilejul renovării bisericii din Negreni, efectuată în 1814, a fost refăcută și pictura interioară. Nu se menționează autorii acestei lucrări. În schimb, o inscripție aflată pe latura sudică a pridvorului ne informează că „s-au început acest lucru al amvonului la aprilie 24 și s-au săvîrșit la mai 24 leat 1824. Costandin zug(rav), Ioan, Ilie, Ioan, Gheorghie". Zugravul principal este acel Costandin din Ocnele Mari, ucenic al lui Ioan din Teiuș la Bîrsești și care și-a asociat, pentru a putea săvîrși lucrarea într-o lună de zile, pe fostul său maestru cu echipa sa. Acești meșteri au executat, fără îndoială, toată decorația exterioară a edificiului, care este deosebit de bogată, acoperind întreaga suprafață a fațadelor: portrete de proroci și de sibile pe registrul superior, motive decorative pe registrul inferior, o mare scenă de vînătoare pe latura sudică a pridvorului, iar pe latura nordică a aceleiași încăperi un superb inorog, precum și un alt animal fabulos. În

imaginația poporului, inorogul se confunda cu Duchipal, calul năzdrăvan al lui Alexandru Machedon, bine cunoscut oamenilor vremii prin mult citita *Alexandrie*, și ca atare deseori înfățișat la intrarea bisericilor, pentru a le feri pe acestea de duhuri rele.

În anul 1828, patru zugravi olteni trec Oltul pentru a zugrăvi, în satul argeșan Mijlocul-Cremenari, biserica ridicată de mai mulți clerici și boiernași locali. Aceștia sînt: „Ilie zugrafu ot Teiuși, Anghel d(iaconu) ot Dolzăști zugrav, Ilie zugrafu ot Craiova, Ion zugrafu ot Teiuși". Este vorba de cea mai puternică echipă întîlnită în Vîlcea în perioada respectivă, căci în afară de cei doi zugravi din Teiuș, ea mai numără doi meșteri renumiți: pe Anghel diaconul din Dozești (sat din Valea Cernei Vîlcene), cel mai activ zugrav vîlcean al vremii după Teiușeni, și pe Ilie din Craiova, tovarăș obișnuit de lucru al lui Anghel din Dozești și autor, singur, al picturii din Tătăroaia. Ilie din Teiuș, ajuns acum la apogeul renumelui său, este conducătorul echipei, deoarece inscripția îl citează în primul rînd pe dînsul și tot el semnează frumoasele icoane împărătești. La biserica din Mijlocul reține mai mult atenția pictura interioară, remarcîndu-se îndeosebi, în pronaos, portretele boiernașilor ctitori ai bisericii, valoroase, cu tot hieratismul specific acestui gen de pictură, precum și accentul pus pe elementul decorativ, trăsătură caracteristică a manierei zugravilor din Teiuș.

Chipurile de ctitori din pronaosul bisericii Mijlocul-Cremenari vădesc îmbinarea tradiției reprezentării hieratice a personajelor cu tendința introducerii unor elemente realiste

Un zugrav cărturar

Într-o poiană scăldată de lumină, la poalele muntelui Buila, schitul Jghiabu strălucește ca un giuvaer sub veșmîntul de scumpe culori așternut în anul 1828 de „Ilie zugravul din Teiuș", al cărui nume se poate citi pe peretele sudic al edificiului, sub cornișă. Aici, talentatul zugrav face dovada posibilităților sale multilaterale, evitind cu grijă orice reprezentare profană — acele jocuri obișnuite ale fanteziei sale artistice — care nu s-ar fi potrivit unui lăcaș mănăstiresc, și acoperind întreaga suprafață a fațadelor, afară de registrul inferior al zidurilor laterale, cu o bogată rețea de subiecte religioase alternînd cu motive decorative de o mare fluiditate.

Marele pridvor rustic al bisericii din Olari-Horezu, sprijinit pe stîlpi de lemn, fără parapet, a fost cum nu se poate mai potrivit pentru veșmîntul pictural al lui Ilie din Teiuș, care îi acoperă în întregime peretele vestic și fațadele. Identificarea zugravului — lăsînd la o parte criteriile stilistice și iconografice — am făcut-o după inscripția fragmentară de pe zidul de miazănoapte „sep(temvrie)... Ilie zug(rav)..." (restul lipsește, tencuiala fiind căzută), la care scrisul și parafa sînt identice cu acelea ale zugravului nostru. Biserica a fost construită în anul 1826, deci lucrarea lui Ilie din Teiuș se poate data, cu probabilitate, în anii 1826-1828. Printre temele mai demne de interes, semnalăm: o frumoasă horă cu muzicanți; o reprezentare heraldică pe care nu am putut-o, din păcate, deslușI; o variantă a scenei ursarului, îmbogățită prin introducerea și a unui toboșar: în sfîrșit, ilustrarea fabulei lui Esop „Moartea și unchiașul", tălmăcită prin următorul dialog:

„— O, moarte, unde ești să mă ici, că nu mai poci" (scris în stînga unchiașului).

„— Iacătă-mă, unchiașe, am venit la ce mă chiemi.

— Te-am chemat să-mi ajuți să ridic această sarcină de lemne" (scris în dreapta unchiașului).

„Viața și pildele prea înțeleptului Esop" — **Esopia** — este, alături de **Alexandria**, cel de al doilea izvor literar pe care-l aflăm în opera lui Ilie din Teiuș. Aceste două cărți, care s-au bucurat de un număr mare de ediții, au constituit decenii de-a rîndul lectura de

Hazliul chip al morții zugrăvit în exteriorul bisericii din Coasta, nu departe de Rîmnicu Vîlcea

predilecție a localnicilor. Din **Esopia** s-a inspirat și Anton Pann pentru fabulele sale.

La biserica din Coasta, în afară de sibilele alternînd pe registrul superior al fațadelor laterale cu filozofii antichității, de un iad deosebit de bogat atît din punct de vedere plastic cît și lexical, de portretele de ctitori țărani, extrem de numeroase, ce ocupă în întregime trei pereți ai pronaosului, trebuie menționată, pe zidul exterior de nord al pridvorului, o amplă reprezentare a „Nunții din Cana Galileii" în care, pe lîngă lăutarii și surlașii în costume medievale, nunul mare și nuntașii de seamă poartă giubea și işlic. Biserica din Coasta, zidită în 1826, a fost pictată de Ilie și de Ioan din Teiuș, cu ucenicii lor, în anii 1829-1833. În anul 1832, Ilie a executat și icoanele împărătești, precum și pomelnicul ctitorilor : o cărticică legată, frumos caligrafiată și cu un frontispiciu miniat reprezentînd biserica. Pomelnicul este interesant și prin faptul că ne informează despre persoanele care au ajutat la ridicarea bisericii : protopopul de la Ocnele Mari care „au tîrnosit biserica făr-de nici o plată", un „jupîn Costandin cantaragiu ot Ocna" care a dăruit șindrila, cuiele și diferite odoare — și alții.

„Moartea" o mai aflăm, înfățișată ca temă de sine stătătoare la biserica din Coasta (comuna Păușești-Măglași) și, călare, la aceea din Fîrtățești (comuna Dozești), unde, în anul 1839, Ilie din Teiuș i-a întors lui Anghel din Dozești vizita făcută de acesta la 1828 în ficful său. În aceste două reprezentări, deși zbîrcită și groaznică la vedere, purtînd în mîna dreaptă un arc, în mîna stîngă coasa, iar la șold o tolbă cu săgeți și alta cu un arsenal întreg de scule, moartea nu izbutește să fie înfricoșătoare, ci este pur și simplu comică, vădindu-se o dată mai mult acel simț al umorului nelipsit în creația celor doi zugravi teiușeni.

Tendința de laicizare a picturii murale din Țara Românească, ale cărei prime începuturi pot fi descifrate încă din epoca marilor realizări ale școlii de zugravi de la Hurez din vremea lui Constantin Brîncoveanu, face un pas decisiv — după evoluția destul de lentă din cursul veacului al XVIII-lea — în ultima parte a acestui veac și la începutul veacului următor, prin integrarea fațadelor exterioare în decorația edificiilor. Un rol major în această etapă esențială a evoluției picturii românești le revine celor doi meșteri țărani din Vîlcea, Ioan și Ilie din Teiuș.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Barbu Brezeanu

Rudimente de învățămînt artistic la „zugravii de subțire" din Moldova și Țara Românească, în „Studii și cercetări de istoria artei", 1/1962, pp. 79-105.

T. G. Bulat

Inscripții din bisericile Olteniei, în „Arhivele Olteniei", 1922, p. 244.

Andrei Pănoiu

Pictura votivă din nordul Olteniei, București, Ed. Meridiane, 1968.

Teodora Voinescu

Elemente locale realiste în pictura religioasă din regiunea Oltenia, în „Studii și cercetări de istoria artei", 1-2/1954, pp. 61-77.

În exclusivitate pentru „Magazin istoric"

ISTORIA ÎN ECUAȚIE MATEMATICĂ

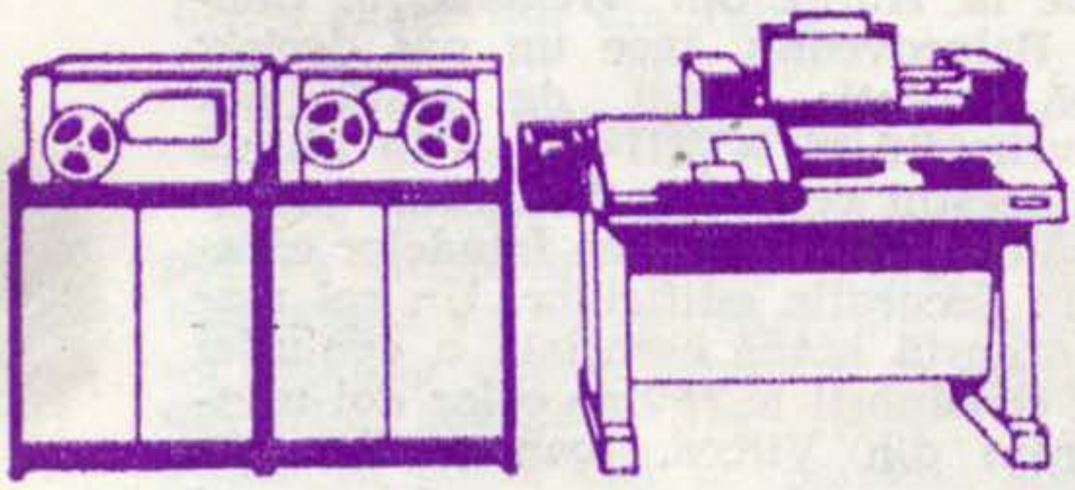

Istoria și matematica s-au întîlnit — în ultimul deceniu — tot mai des. Primele succese ale folosirii mașinii de calcul în istorie, dificultățile întîmpinate, perspectivele mereu mai largi care se deschid sînt dezbătute astăzi frecvent de specialiști din toată lumea. O asemenea discuție, cu rezultate deosebit de fructuoase, a avut loc în luna septembrie, în decorul modern al Mamaiei, unde s-a desfășurat conferința anglo-română Matematica în arheologie și științele istorice. **Pe de altă parte, la Moscova, la cel de al XIII-lea Congres mondial al științelor istorice, utilizarea metodelor mecanice și matematice în cercetarea istorică a constituit o temă importantă, căreia i s-au consacrat mai multe comunicări. „Magazin istoric", preocupat continuu de progresele înregistrate în acest tînăr domeniu al științei, a fost prezent la ambele reuniuni internaționale. Redăm, în cele ce urmează, convorbirile redactorilor noștri purtate la Mamaia cu David Kendall, profesor la Universitatea din Cambridge și membru al Societății Regale de Științe din Londra și cu acad. prof. Gr. C. Moisil, precum și — la Moscova — cu prof. univ. Jean Schneider din Nancy.**

DAVID KENDALL

Milioane de informaţii şi cheia lor

— Cum s-a produs, după dv., apropierea dintre cele două discipline care au făcut obiectul dezbaterilor de la Mamaia ?

— Cînd două ramuri ale ştiinţei ajung să conlucreze, lucrul acesta se produce pe baza unor acumulări de necesităţi şi, mai ales, de posibilităţi. Interferenţa acestor două condiţii s-a produs acum. Înzestraţi cu mijloace rapide de investigaţie şi calcul, matematicienii au început să se intereseze de arheologie şi istorie.

— Ce v-a determinat să vă îndreptaţi atenţia spre istorie ?

— În 1961 lucram la Oxford. Acolo aveam o serie de colegi istorici. Potrivit unei tradiţii, ne consultam adesea asupra unor probleme care prezentau interes comun şi pentru care existau posibilităţi să le rezolvăm împreună. Îmi amintesc că în anii aceia un coleg arheolog m-a întrebat cum ar putea fi întocmită şi verificată o seriere a datelor acumulate pe criterii de calcul. Atunci nu l-am putut ajuta cu nimic, dar aş putea spune că, prin această solicitare, rămasă atunci neonorată, s-a născut preocuparea mea pentru aplicarea matematicii la studiul ştiinţelor istorice.

Pentru început m-au interesat cîteva aspecte privind Egiptul antic. După cum se ştie, preistoria Egiptului se bazează pe cronologia obiectelor — vase, obiecte de cult, de podoabă — din morminte. De foarte multă vreme, cred că de pe la începutul secolului, cercetătorii vechiului Egipt încearcă aşezarea acestor obiecte într-o ordine cronologică corectă. Împreună cu colegul meu, dr. Hodson, de la Institutul de arheologie al Universităţii din Londra, am pus la punct o metodă proprie pentru cronologia mormintelor egiptene.

— Materialul pe care-l au la îndemînă istoricii, îndeosebi arheologii şi cei ce se ocupă de critica textelor, este adesea fragmentar ; prin urmare, informaţia este incompletă. Credeţi că prin intermediul matematicii această spinoasă problemă poate fi rezolvată ?

— Este problema cheie a aplicării matematicii în istorie. Într-adevăr, există informaţii complete, dar şi multe incomplete şi de aceea inutilizabile. Cu ajutorul tehnicilor matematice, ele pot fi valorificate. Ceea ce spun poate fi foarte bine ilustrat cu lucrările cercetătoarei române Alexandra Ştefan, care a studiat inscripţiile greceşti de la Histria, reuşind să le dateze prin studiul atent al formei literelor, cu ajutorul metodelor matematice.

Desigur, matematica poate fi aplicată în diferite moduri, în arheologie şi istorie. Mulţi istorici, de pildă, sînt interesaţi în studiul aşezărilor omeneşti care la un moment dat au fost părăsite sau au dispărut fără urmă. Astfel de aşezări sînt numeroase în Anglia, ca şi în România. În Anglia, există, de pildă, în cronici, unele menţiuni despre asemenea aşezări. Folosind anumite metode matematice, se poate preciza pe hartă locul lor, ceea ce, evident, vine în sprijinul arheologilor. Personal m-am ocupat de o asemenea problemă şi, la conferinţa de la Mamaia, am prezentat o hartă asupra cîtorva localităţi dispărute din comitatul Oxford.

— Întîlnirea matematicii cu istoria va duce, credeţi, la schimbări în profilul profesional al istoricului şi matematicianului ? Ar putea apărea o profesiune nouă ?

— Cred, mai curînd, că munca va trebui dusă în colaborare. Mi se pare necesar ca doi oameni, fiecare pregătit în profesiunea lui în matematică şi istorie, pentru a obţine cu adevărat rezultate remarcabile, să depună eforturi ca să înţeleagă aria de explorare a colegului său. Spun toate acestea bazîndu-mă pe o experienţă personală. În cercetările mele asupra introducerii matematice în istorie am fost foarte mult ajutat de faptul că dr. Hodson, care este arheolog, şi-a petrecut un an şi jumătate lucrînd cu mine în laboratorul de statistică de la Cambridge, învăţînd mai întîi cum să lucrez pe un calculator electronic şi utilizînd tehnicile statistice şi apoi colaborînd cu noi, matematicienii.

— Sînteţi pentru a doua oară în România, de data aceasta ca unul dintre principalii organizatori şi participanţi ai conferinţei de la Mamaia. Care sînt, după dv., principalele rezultate ale acestei întîlniri ?

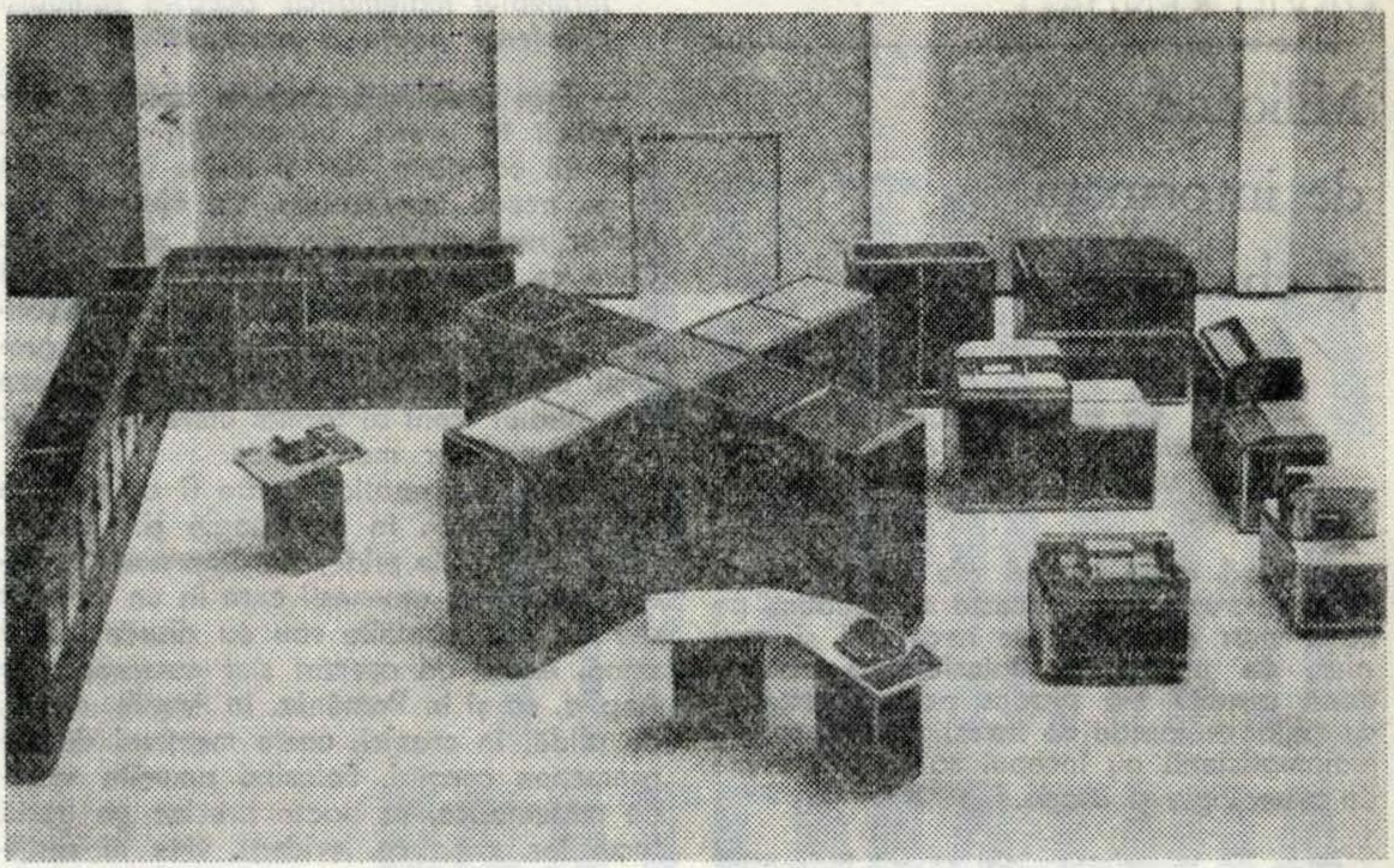

Mașini de calcul cu utilizări multiple

— Nevoia de a cuprinde, cu mijloace noi, milioanele de informații pe care le oferă istoria, nevoia de perfecțiune, de precizie — deziderate primordiale ale epocii noastre — învinge scepticismul multor arheologi și istorici. Specialiștii prezenți la Mamaia și-au arătat dorința de a discuta și, totodată, de a-i asculta pe matematicieni, de a verifica programele matematice, metodele care le-ar putea fi de folos. Ca matematicieni, noi am profitat foarte mult de pe urma confruntărilor de la Mamaia, descoperind noi zone în care se pot aplica cu succes metodele științei de care ne acupăm.

GRIGORE C. MOISIL

Oricine a trasat limite științei s-a înșelat

— Ce părere aveți despre stadiul actual al colaborării dintre matematică și istorie ?

— Mi-aș îngădui să spun că se conturează un nou domeniu al științei sau, dacă vreți, o nouă ramură științifică : istoriometria.

— Momentul reflectă o dezvoltare a matematicii, a instrumentelor ei sau, mai curînd, rezultă din necesitatea completării metodelor clasice ale cercetării istoriei ?

— Istoria, mai precis arheologia, nu a fost niciodată străină de matematică. Orice arheolog face și puțină statistică, deci matematică. Și asta nu de ieri, de azi. Prin urmare nu matematica este nouă pentru istorie și arheologie, ci metodele pe care le oferă ea azi. Aceste metode țin de apariția și dezvoltarea calculatoarelor electronice, deci de perfecționarea instrumentelor matematicii. Grație calculatoarelor electronice, s-au putut începe cercetările asupra cărora am discutat în conferința de la Mamaia. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, aplicarea matematicii moderne în alte științe sociale și înrudite (sociologie, demografie, antropologie etc.) a făcut posibilă dobîndirea unei deprinderi. Astăzi a lucra cu șiruri de informații statistice e un lucru curent. Istoria este una dintre ramurile științelor sociale care prezintă un număr foarte mare de date, — mii, milioane de informații — și cunoașterea, sintetizarea lor

întrec puterile fizice ale omului. Calculatoarele electronice devin astfel tot mai mult o necesitate. În plus, s-a observat că, prin utilizarea lor, informațiile devin mai exacte, se realizează o aprofundare a cunoașterii fenomenelor studiate.

Așa stau lucrurile în toate domeniile unde a fost aplicată matematica modernă. Hotărît, tot așa se va întîmpla și în istorie.

— Cum și cînd au început la noi preocupările pentru introducerea matematicii moderne în studiul istoriei?

— În 1964 am aflat că în arheologie se întrebuințează unele metode care au legătură cu științele exacte (prospecțiuni seismice, electrice și magnetice). Modalități folosite în geofizică, ca, de exemplu, ridicările fotogrametrice din avion, care fac să se utilizeze bătrîna geometrie descriptivă a matematicienilor, începuseră să fie aplicate și în arheologie. Îmi amintesc că, pe atunci, directorul Institutului de arheologie al Academiei R.S.R., academicianul Emil Condurachi, a încercat să introducă și la noi această metodă mult dezvoltată în Italia. În același an, am asistat la o ședință, unde doi tineri — un matematician, Aristide Deleanu, și un arheolog, Alexandru Vulpe — au prezentat o expunere privind cercetările asupra introducerii matematicii în arheologie întreprinse în Uniunea Sovietică și S.U.A. Ideea și-a făcut loc în preocupările matematicienilor.

În 1968, la un colocviu organizat la Brașov de Academia R.S.R. asupra teoriei calculului probabilităților au fost prezentate lucrări deosebit de interesante. Două titluri mi-au reținut atenția : primul — cel al comunicării lui Mircea Malița asupra aplicării teoriei jocurilor la studiul unei decizii istorice a lui Mihai Viteazul, și al doilea — cel al comunicării matematicianului englez David Kendall asupra utilizării metodelor matematice în studiul unor probleme arheologice. La colocviul franco-român de istorie din iarna trecută, Aristide Deleanu și Alexandru Vulpe au prezentat rezultatele obținute în cercetările lor cu ajutorul calculatoarelor electronice.

Problema m-a interesat îndeaproape și, în urma discuțiilor avute la Brașov cu domnul David Kendall, ne-am hotărît să organizăm un colocviu anglo-român asupra aplicării matematicii la studiul istoriei. Conferința anglo-română de la Mamaia *Matematica în arheologie și științele istorice* a însemnat o concretizare a acestei colaborări.

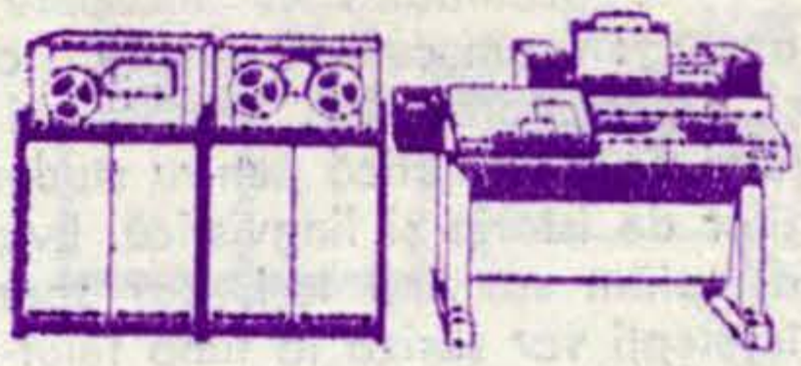

— Este un lucru știut că acordați o deosebită atenție tinerilor.

— Da, așa este. Marea calitate a tinerilor este că nu sînt încă bătrîni. O studentă la Facultatea de matematici s-a hotărît să studieze în lucrarea sa de diplomă aplicarea matematicii la studiul istoriei. Ea a și ținut un seminar pe această temă la Institutul de matematică. Ileana Kivu-Sculy, căci despre ea este vorba, a reușit să facă mai mult decît atît, și anume să o convingă pe Alexandra Ștefan, tînără cercetătoare la Institutul de arheologie, să se ocupe împreună de utilizarea metodelor matematicii în arheologie. Este, cred, formula ideală în ceea ce privește aplicarea matematicii în istorie. Alexandra Ștefan a știut să aleagă un tip de teme din arheologie care pot fi studiate cu metode matematice în condiții deosebit de bune și care nu fuseseră abordate pînă atunci în acest mod ; este vorba de o problemă de epigrafie greacă, mai precis de serierea cronologică a unor inscripții nedatate. Aplicarea acestei metode a făcut-o pe un șir de inscripții de la Histria. Calculatorul întrebuințat a fost al Centrului de calcul al Universității din București. Lucrarea Alexandrei Ștefan a avut meritul de a convinge asupra interesului și eficacității acestei metode și pe un arheolog clasic, profesorul Dionisie Pippidi, pe care îl consider un prieten al utilizării metodelor matematice în arheologie. Precum se vede, oamenii pot fi tineri la diferite vîrste.

La Centrul de statistică matematică — de sub conducerea acad. Gh. Mihoc — dr. C. Tăutu și Marius Iosifescu au pregătit, împreună cu tînăra cercetătoare Silvia Savu, o lucrare privind clasificarea vaselor grecești. În fine, la Institutul de istorie „Nicolae Iorga", V. Liveanu a abordat, cu ajutorul calculatorului electronic, studiul unei probleme de istorie agrară. Sîntem, evident, la început, dar avem mîndria că acest început a fost făcut.

— Ce se întreprinde pentru a dezvolta în continuare preocupările în această direcție?

— Deocamdată, cu începere din acest an organizăm cursuri despre calculatoare și programarea lor, predînd și unele noțiuni de matematică pentru studenții facultăților de istorie și lingvistică. Evident, nu ne așteptăm să vină toți, dar sperăm că cei înțelepți vor sesiza la timp felul cum evoluează științele.

— Credeți că, datorită matematicii, munca arheologilor și a istoricilor se va schimba ?

— Cred că da. Calculatoarele electronice vor efectua, în locul lor, uriașul volum de muncă necesar culegerii și, mai ales, clasificării miilor și miilor de informații. Eliberați de această corvoadă, istoricilor și arheologilor le va rămîne esențialul : comentarea datelor obținute, formularea concluziilor.

— Dar matematicienilor preocupați de studiul fenomenelor istoriei ?

— Matematicienii se vor ocupa de teoremele care sînt necesare, de limbajul necesar, de programele pentru calculatoare. Vor rămîne matematicieni, dar vor fi mai aproape de istorie.

— Pînă unde credeți că poate ajunge matematica în studiul fenomenelor istorice ?

— Oricine a trasat limite științei, s-a înșelat. Și oricine a trasat limite întrebuințării matematicii în studiul numeroaselor fenomene existente, de asemenea s-a înșelat. Dă-mi voie să nu mă-nșel decît cînd nu știu că o să mă înșel.

— Concluziile dv. ?

— Pentru un om de știință, mai ales cînd lucrează într-un domeniu foarte nou, e foarte important să știe că nu e singur. Faptul că la întîlnirea de la Mamaia au participat cercetători din foarte multe țări sugerează ideea că, în toate aceste țări, există oameni de știință care întrebuințează metodele matematicii, calculatoarele electronice pentru studiul problemelor de istorie și, în special de arheologie. Acest fapt va da curaj și altora să persevereze pe această cale. Conferința de la Mamaia este începutul unui șir lung de întîlniri internaționale, fiindcă știința nu se face într-o singură țară, ci în toate țările lumii.

JEAN SCHNEIDER

Perseverare, dar și prudență

— Care este aportul esențial pe care istoricul trebuie să-l aștepte de la mașină ?

— Utilizarea mașinilor în cercetarea istorică a devenit necesară, mai mult, inevitabilă. Să nu uităm că o mare parte a arhivelor a început să fie organizată pe bază de benzi și de cartele perforate. În biblioteci, păstrarea și clasificarea electronică a fondurilor, inclusiv a bibliografiilor, se impune treptat. Electronica oferă mari avantaje documentării. Concluzia : mașinile înlesnesc cercetarea bibliografică și documentarea ; ele pot, de asemenea, să contribuie la o primă elaborare a unor date științifice. E drept, cercetările cu ajutorul mașinii de calcul sînt încă scumpe, ținînd seama de ansamblul operațiilor necesare. Utilizarea ei este indicată cînd e vorba de *un mare număr* de documente, care trebuie supuse unor *operații complexe* (este cazul trierii efectuate asupra mai multor argumente).

— În alte cazuri, deci...

— Atunci cînd asemenea condiții nu sînt îndeplinite, lucrul obișnuit, fără ajutorul mașinii, va rămîne soluția cea mai avantajoasă și chiar cea mai rapidă.

— V-ați referit, nu o dată, în lucrările dv., la prudența cu care trebuie utilizată mașina. Ne puteți preciza în ce sens ?

— Desigur. În primul rînd, folosirea metodelor electronice implică o alegere inițială, operată asupra documentației ; există, de aceea, riscul eliminării unor elemente semnificative. Stabilirea unui program obligă în mod necesar la conceperea unui model. Aceasta echivalează cu o ipoteză de cercetare care, transpusă în limbajul mașinii, are o anume rigiditate, îngreunînd înlăturarea eventualelor erori. Aceste constatări nu sînt însă obiecții absolute și

n-aș vrea să fiu greșit înțeles. Ca și în alte domenii, întrebuințarea mașinii va da mai multă rigoare științifică cercetării istorice ; de asemenea, va lărgi considerabil aria de lucru a istoricului.

— *Condiția istoricului se schimbă și ea ?*

— Într-o anumită măsură. Mașina de calcul favorizează și va impune, poate, munca în colectiv. Aceasta deoarece automatizarea documentării duce, în mod necesar, la concentrarea unor mijloace tehnice puternice în anumite locuri. Munca în colectiv se mai impune și fiindcă, în multe cazuri, istoricul va trebui să aibă alături de el lingviști, sociologi, psihologi, statisticieni, etc.

— *Considerați că utilizarea electronicii va constitui un factor de progres pentru istorie ?*

— După părerea mea, atragerea mașinilor în cercetarea istorică va constitui un

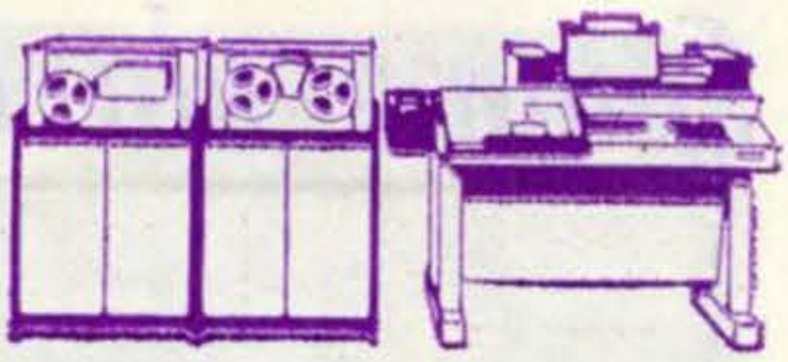

factor de progres numai în măsura în care preocuparea metodologică va predomina asupra muncii propriu-zise. Este banal s-o amintim, dar e totuși necesar : mașina nu inventează ; ea nu *dă* decît pe baza a ceea ce *primește*. Există deci probleme, dificultăți, limite. Să nu uităm însă că instrumentele și metodele bazate pe tehnica modernă trebuie de pe acum considerate indispensabile în istorie.

— *Ne puteți vorbi despre unele rezultate mai semnificative obținute în Franța ?*

— Desigur. Mă voi mărgini la numai cîteva exemple.

Pentru istoria ideilor sînt foarte importante lucrările efectuate în scopul reperării citatelor. S-a realizat, între altele, un fișier microfotografic de texte antice, la care selecția citatelor se face pe cale electronică. S-a lucrat mult în domeniul automatizării bibliografiilor, ca și al utilizării mașinii de calcul pentru studiul monumentelor și obiectelor descoperite de arheologi. Numismatica, cercetarea mozaicurilor, a ceramicii au profitat de pe urma metodelor electronice. Numeroase documente scrise — antice, medievale, din epoca umanismului — sînt studiate în același mod. O echipă de cercetători care se ocupă de umanismul francez a pus la punct un chestionar care permite o descriere fidelă și minuțioasă a manuscriselor, corespunzătoare tratării cu mașina de calcul.

Evident, sursele statistice sau cele putînd fi prelucrate statistic s-au pretat cel mai bine la utilizarea noilor metode.

Înnoirea disciplinelor istorice s-a efectuat în secolul al XIX-lea prin tehnicile erudiției. Astăzi, istoria împrumută de la alte științe și ramuri ale tehnicii (matematica, informatica, electronica etc.) conceptele și metodele menite s-o îmbogățească.

Interviuri consemnate de:
Elisabeta PETREANU,
Ștefan ANDREESCU
și I. M. ȘTEFAN

„Critica textelor și automatizarea ei“ — lucrare apărută în colecția „Inițiere în noutățile științei“ (Franța)

CULTUL CAVALERILOR DACOBRIGENI

O enigmatică religie păgînă

Prof. univ. dr. doc. DUMITRU TUDOR

• *Ei învingeau totdeauna* • *plumbul îl credeau metal al magiei și infernului* • *cifra trei — cifră sacră* • *neofiții treceau probe de curaj și mureau simbolic* • *prînzul sacru : pîine, pește, lapte, miere și fructe* • *recuzita ceremoniilor : opaițe, pumnale, vase, cranii umane, dar și ciudate costume și măști* • *meșterii tăbliței — pietrari modești de la Dunăre.*

Placă din bronz de proveniență necunoscută reprezentînd simboluri ale cultului

Una dintre cele mai misterioase religii păgîne a fost aceea a Cavalerilor danubieni. Studiul ei a suscitat pasiunea și fantezia multor cercetători renumiți, cum au fost Teohari Antonescu, Iozef Hampel, Mihail Rostovțev, Franz Cumont și alții. Pornind de la interpretarea unor sculpturi enigmatice, singurele documente rămase în legătură cu acest cult, ei au formulat diferite ipoteze. Astfel, Teohari Antonescu îi identifica cu zeii Cabiri — protectori ai navigației în lumea frigiană ; Iozef Hampel îi asimila cu Dioscurii greci, și ei protectori ai corăbierilor, iar Mihail Rostovțev era de părere că e vorba de o contopire a cultului lui Mithras cu al Cavalerului trac, o divinitate pastoral-agricolă a triburilor trace. În reprezentările închinate acestui cult, Iozef Hampel și Franz Cumont descopereau un complex de credințe legate de ritul a numeroși zei barbari ori greco-romani.

Autorul articolului de față studiază problemele acestei religii din anul 1931, stabilind că este vorba de un remarcabil exemplu de sincretism religios, pe care-l numește cultul Cavalerilor danubieni. **Ipotezele sale — acceptate de numeroși savanți — le-a susținut, parțial, în diferite studii publicate în țară și în străinătate, luîndu-și și teza de doctorat cu această temă (Roma, 1937). Lucrarea a fost reeditată (prima ediție a apărut în 1937) anul trecut, în text englez, în două volume, la Amsterdam.**

Criza generală în care intrase societatea sclavagistă romană în secolele II-III e.n. s-a manifestat puternic și pe plan religios. Exploatarea a adîncit starea de mizerie, de demoralizare, de ignoranță și de superstiții în rîndurile maselor de oameni care nu mai sperau o îmbunătățire a vieții de fiecare zi. A fost momentul de care au profitat atunci preoții și diferitele categorii de „proroci" ca să arate acestor mulțimi, stoarse prin impozite, secerate de molimi și hărțuite de „barbari", cum că adevărata lor fericire se găsește numai... dincolo de mormînt. Dar ca să cunoască și să obțină această fericire era necesară, în prealabil, o inițiere a credinciosului pe cale religioasă-mistică, ceea ce puteau face numai preoții unor anumite culte, prin magie, ceremonii secrete și diferite speculații de credință.

Zeii oficiali își pierdeau harul

În acel secol de declin, lumea nu mai credea orbește, ca mai înainte, în zeii oficiali greco-romani care deveniseră, cu timpul, divinități legate de fericirea celor bogați, în frunte cu împăratul. În dogma lor, acești zei nu arătau clar ce va fi „dincolo", gînd ce-l frămînta pe omul de jos, dornic de a-și asigura o existență fericită, cel puțin în lumea umbrelor. La această întrebare se ofereau a răspunde numai unele religii păgîne, venite din Orient, răspîndite în tot Imperiul roman de către o preoțime bine pregătită din punct de vedere teologic și neîntrecută în organizarea unor ceremonii publice sau secrete, care, prin fastul și ineditul lor, captivau mințile și sufletele maselor ignorante și superstițioase.

Cu excepția creștinismului — considerat anarhic față de tradiția și legile Romei — împărații nu au persecutat nici o religie din afara panteonului greco-roman. Zeii popoarelor supuse s-au putut răspîndi fără opreliști în tot imperiul și mulți au fost admiși chiar pe altarul cezarilor. În prima jumătate a secolului al III-lea e.n., în imperiu erau adorate atîtea divinități, încît se ajunsese la un adevărat haos și la o „concurență" religioasă. Ca să-i împace pe toți acești... nemuritori divini, împăratul Severus Alexander (222-235) a așezat în capela palatului său statuetele de cult ale tuturor divinităților venerate de supușii săi, printre care se puteau distinge chiar chipurile lui Iehova și Christos. Multe dintre aceste culte prezentau asemănări de dogmă, de rituri și de ceremonii, ceea ce a înlesnit în fond fenomenul sincretismului, urmat de contopirea sau asocierea unor zei cu bagaj teologic apropiat.

În această atmosferă religioasă avea să-și facă apariția una din cele mai curioase și enigmatice religii păgîne, denumită greșit, în trecut, ca fiind a Cabirilor, a Dioscurilor, a Călărețului traco-mitriac etc. Zeii acestei religii sînt astăzi unanim denumiți **Cavalerii danubieni** (dunăreni), deoarece aria lor de adorație (cu puține excepții) s-a limitat, geografic, la zona provinciilor romane de la Dunărea mijlocie și inferioară: Dacia, Moesia, Pannonia și Dalmația, toate situate pe teritoriul actualelor state România, Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia. **O asemenea răspîndire, limitată la o anumită zonă geografică, ne arată că avem de-a face cu un cult local, format inițial din credințele unui singur popor de pe valea Dunării.** Față de alte religii păgîne contemporane, cultul Cavalerilor dunăreni s-a practicat într-o perioadă de timp destul de scurtă, limitată la secolele II-IV e.n.

Cei doi Cavaleri danubieni *victorioși sînt primiți de Marea Zeiță (placă de plumb descoperită la Romula-Reșca, jud. Olt)*

Cunoașterea acestei religii se restrînge azi la interpretarea a 226 de reprezentări ale zeilor, întîlnite pe tăblițele de piatră (114), de metal (95), de teracotă (4) și pe cîteva pietre gravate (13). Nu ne-a rămas de la autorii antici nici un fel de mențiune literară asupra lor și nu posedăm nici un fel de inscripție care să amintească de ei. În șapte cazuri întîlnim, pe reliefurile dedicate acestor zei, scurte inscripții, dar sub forma unor criptograme executate cu caractere grecești, deci texte cu totul indescifrabile. Deducem, din această situație, că respectiva religie se învăluise într-o atît de

tainică practică, încît nu era îngăduit adepților ei de a rosti public sau de a scrie numele zeilor adorați. Natural, era cu totul oprit a povesti felul cum se desfășura ceremonialul religios, de a da informații despre învățăturile ce se comunicau de preoți și despre alte manifestări rezervate numai celor inițiați.

Dacia — leagănul celor mai vechi reprezentări

În comparație cu alte monumente de cult antice, se mai constată un număr foarte mare de basoreliefuri cu figurație — aproximativ 88 — din această religie, care au fost turnate în plumb, în credința celor vechi un metal al infernului și magiei.

După conținutul repertoriului sculptural, monumentele **Cavalerilor danubieni** se impart în trei clase: A) cu un singur Cavaler și o Mare Zeiță, B) cu o Mare Zeiță asociată cu doi Cavaleri și C) cu scena banchetului sacru oferit celor trei zei. S-a observat, de asemenea, că cele mai vechi reprezentări aparțin categoriei cu un singur Cavaler.

Pînă în prezent, pe teritoriul Daciei s-au descoperit 52 de exemplare din numărul acestor icoane: 56 s-au aflat în cele două Moesii (Dobrogea, nordul Bulgariei și nordul Serbiei); 67 provin din cele două Pannonii (Ungaria și teritoriul iugoslav dintre Dunăre și Sava), iar restul de 41 sînt din alte provincii sau au o proveniență necunoscută.

S-ar părea, potrivit acestor cifre, că Pannonia ar fi fost leagănul cultului **Cavalerilor danubieni,** urmată de Moesia și apoi de Dacia. Dacă analizăm însă aspectul **cronologic și sculptural** al monumentelor ajungem la o concluzie cu totul inversă. **Cele mai vechi și numeroase monumente din grupa celor cu un singur Cavaler,** datate din secolul al II-lea e.n., **au apărut în Dacia** (14 din 25 de exemplare): tot aici au fost lucrate independent, fără a fi turnate în serie, reprezentările cu doi Cavaleri (din categoria B).

Exemplarele descoperite în Pannonia sînt datate toate din secolul al III-lea e.n., și în marea lor majoritate au fost reproduse în metal cu ajutorul acelorași tipare; ele au apărut deci mai tîrziu decît cele din Dacia. În Moesia se numără numai 8 exemplare dintre cele mai vechi monumente (grupa A), iar cele cu doi Cavaleri sînt toate din secolul al III-lea (B-C). Deducem deci că acest cult a **apărut în provincia Dacia,** de unde s-a răspîndit mai apoi și în provinciile vecine, dar **numai în zone în care se constată, arheologic și istoric-geografic, prezența unor populații geto-dacice.** Toți principalii cercetători ai enigmei religiei **Cavalerilor danubieni** sînt de acord **că această religie trebuie legată de credințele geto-dacilor de pe ambele maluri ale Dunării.** Se știe că geto-dacii aveau o religie politeistă și că nu ciopleau chip zeilor lor. Numai o dată cu venirea stăpînirii romane în Dacia acest cult a putut căpăta formă plastică, prin pietrarii și meșterii turnători de metal, formați din rîndul coloniștilor.

Tăblițele sculptate ale celor mai vechi monumente înfățișează o Mare Zeiță ce primește un Zeu Cavaler, care calcă în copitele calului un dușman învins (grupa A). Mai apoi, în jurul Marei Zeițe apar doi Cavaleri gemeni, care trec peste corpurile acelorași dușmani (B). Aceasta constituie scena centrală a cultului. În jurul ei, dispuse de obicei pe zone orizontale, ni se prezintă diferite simboluri de cult (berbecul, taurul, cocoșul, peștele, șarpele, leul, corbul, vulturul); divinitățile solare asociate religiei (Soarele, Luna, Luceferii etc.); scene de sacrificiu; scene stranii din misterele cultului, banchetul sacru acordat celor inițiați: obiecte sacre (masa cu peștele, candelabre, opaițe, pielea berbecului, pîini, fructe, săbii etc). Mai întîlnim asociate acestui cult și chipurile unor zei din panteonul roman ca: Mercurius, Marte, etc., adesea transformate în acoliți ai **Cavalerilor danubieni** și plasați în urma cailor lor. Pe măsură ce cultul s-a maturizat și organizat, el a împrumutat multe asemenea elemente din domeniul unor religii mai vechi dotate cu mistere, ca ale lui Mithras (zeu persan), Cybele-Magna Mater, Dioscurii, Cavalerul trac.

Deoarece primele reprezentări ale **Cavalerilor danubieni** își fac apariția în veacul al II-lea, după cucerirea Daciei, putem conchide că religia aceasta s-a format la nordul Dunării, în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. Ea a atras concomitet pe coloniștii aduși de Traian, care i-au dat viață artistică, luîndu-se ca model schematic reprezentările mai vechi ale **Cavalerului trac.**

Simbolul binelui

În teritoriile locuite de triburile geto-dacice exista, legat de acești zei, un mit cu nume necunoscut, care, după cele ce ni se arată în scena centrală, reprezintă obișnuita temă a multor religii antice: lupta dintre **bine** și **rău.** Acest mit nu ne este cunoscut în toate detaliile acțiunii lui, dar îl putem reconstitui în linii mari după sculpturile tăblițelor. Cavalerii simbolizează elementul **binelui.** De aceea calcă dușmanul, adică elementul nefast, sub copitele cailor lor. După o faptă eroică, ei sînt primiți victorioși de către o Mare Zeiță, care le hrănește caii ce au participat la această importantă acțiune.

Miezul acestui mit, modest la început, s-a îmbogăţit treptat, de îndată ce la această acţiune au fost introduşi doi zei: Cavalerii asociaţi Marei Zeiţe. Pentru reprezentarea acestei triade, pietrarii au luat ca model schema heraldică mai veche a monumentelor Dioscurilor, asistaţi şi ei de o zeiţă. Marea Zeiţă danubiană stă acum în centrul tabloului, are în faţa ei o masă pe care se vede un peşte, iar Cavalerii, pe lîngă arme, mai poartă şi stindardul denumit **draco**, format dintr-un corp de şarpe înfipt într-o lance. Se ştie că această insignă fusese emblema naţională şi religioasă a dacilor din epoca lui Decebal. Pe Columna lui Traian din Roma apar multe scene de bătălie în care luptătorii daci în frunte cu acest stindard se avîntă eroic asupra legiunilor lui Traian.

Marea Zeiţă asociată Cavalerilor a fost, la origine, o divinitate geto-dacică, dar, prin sincretism, a împrumutat o serie de atribuţii ale zeiţelor Diana (zeiţa lunii şi a vînătorii), Nemesis (zeiţa dreptăţii şi a răzbunării), Cybele (zeiţa morţii şi a reînvierii în natură etc.), Epona (divinitate celtică, protectoare a cailor) ş.a.m.d. Prin asemenea procese de sincretism, ea a căpătat variate atribute şi puteri religioase legate de cele trei lumi: pămînteană, celestă şi subterană. Simbolul ei principal a fost peştele ce i se punea în faţă pe o masă, element folosit şi în scena banchetului sacru.

Cavalerii ce o însoţeau aveau totdeauna un caracter războinic, fiind luptători cu lancea sau securea dublă împotriva duşmanilor doboriţi la pămînt. Îmbrăcămintea lor (boneta frigiană, hlamida, tunica) era de tip oriental. Atunci cînd acest cult a pătruns puternic şi în panteonul soldaţilor romani (secolul al III-lea e.n.), unul dintre Cavaleri a îmbrăcat uniformă şi armură militară, apoi i s-a pus în mîini şi stindardul **draco.** În lupta eroică pe care o purtau, ei erau ajutaţi cîteodată de leu, de cîine, de şarpe şi de delfin. Tot soldaţii le-au adăugat ca tovarăşi de luptă şi pe unii zei de natură militară, cum au fost Marte, şi Nemesis. Marte era prin excelenţă zeul războiului. Nemesis personifica ordinea, cumpătarea, secretul şi răzbunarea împotriva celor ce călcau legile dreptăţii etc. Figura acestei zeiţe apare în diferite tablouri cu degetul dus la buze (mai ales în scenele de mistere), ca o recomandare în ceea ce priveşte păstrarea liniştei şi a secretelor ce aparţineau numai celor iniţiaţi.

Pămîntul, aerul, focul şi apa

Din examinarea atentă a diferitelor scene întîlnite pe reliefurile **Cavalerilor danubieni,** ajungem la concluzia că cele trei divinităţi au constituit o triadă, căreia i se atribuiau puteri divine în lumea pămînteană, în cea cerească (uraniană sau solară) şi în cea din infern (ctonică). Simbolurile şi scenele legate de credinţele uraniene şi astrale sînt totdeauna aşezate deasupra scenei principale (care redă mitul „terestru" al cultului), iar cele privitoare la lumea din infern apar regulat dedesubt. Unele prezentări de elemente stranii (ca zeiţa Hecate, monstrul Abraxas etc.) dovedesc, de asemenea, că religia aceasta avea multe legături cu unele practici magice şi oculte.

Pe fişiile de sus ale reliefurilor apar Soarele (Sol) în faţă cu Luna, carul solar, tras de patru telegari conduşi de Soare, ce poartă un glob, doi luceferi în formă de stele cu şapte raze, vulturul — ca pasărea ce se înalţă cel mai sus spre înaltul cerurilor — şi corbul — anunţător al ploilor prin croncănit; toate sînt simboluri legate de credinţele uraniene, împrumutate de la reprezentările mai vechi ale zeului Mithras. Venerarea celor patru elemente din natură (pămîntul, aerul, focul şi apa), luată tot din teologia zeului Mithras, apare redată alegoric pe tăbliţele **Cavalerilor danubieni** în grupul: şarpe, cocoş, leu şi vas, puse în opoziţie unele faţă de altele. Tot din repertoriul sacru mitriac au fost împrumutate unele alegorii religioase, ca cele patru vînturi înfăţişate sub formă de busturi masculine ce suflă în trom-

Aceleaşi simboluri într-o altă formulă (placă de plumb descoperită la Ilok — Iugoslavia)

pete, apoi cele patru anotimpuri, identificate prin cununile de vegetaţie pe care figurile respective le poartă pe cap. Rezultă că în religia **Cavalerilor danubieni** existau şi manifestări ale unor adoraţii naturaliste, legate de cele patru elemente ale naturii, de vînturi (bune sau rele), de anotimpuri etc.

Nu există monumente religioase contemporane lor (secolele II-IV), care să ne fi transmis un mai bogat număr de simboluri şi obiecte de cult ca reprezentările **Cavalerilor danubieni**. Unele erau proprii acestei religii, altele au fost împrumutate. Dintre simboluri, atenţia noastră se opreşte asupra cîtorva. **Peştele** închinat Marei Zeiţe se consuma la banchetele sacre de către cei iniţiaţi în mistere, fiind considerat ca un aliment pur şi sfînt. Un rol important avea, de asemenea, **berbecul.** Acest animal era sacrificat, pe altar, celor trei divinităţi, carnea lui se consuma la agapele ce nu aveau un caracter mistic, pielea lui acoperea corpul nud al neofitului în timpul iniţierii, iar masca, în forma capului de berbec, se purta de către unul dintre gradele de iniţiaţi.

De mare însemnătate pentru cei ce se înrolau în rîndul adepţilor acestei religii apăreau aşa-zisele **criobolion şi taurobolion,** nişte băi rituale.

Dacă preoţii erau convinşi că neofitul a dat dovadă de suficientă putere în timpul perioadei de iniţiere în tainele cultului, candidatul participa la un banchet sacru, pe care şi Marea Zeiţă îl oferise cîndva celor doi **Cavaleri danubieni,** în urma învingerii de către ei a forţelor **răului.** Agapa mistică se desfăşura în jurul unei mese rotunde. Se servea peşte, pîine, lapte, miere şi fructe, carnea fiind cu totul exclusă. În timpul mesei, neofitului i se spunea de către preoţi că prin consumarea peştelui alungă demonii din corpul său, că se unea, pe cale mistică, cu cei trei zei, că el capătă noi puteri în lupta ce trebuia dusă pe pămînt împotriva elementelor nefaste etc... Acest prînz a fost, de asemenea, împrumutat din practicile misterelor zeului Mithras.

Ucenicia neofitului nu se încheia însă cu acest banchet sacru. Odată proclamat mist (mystes), adică iniţiat în misterele zeilor danubieni, el trebuia să participe regulat la numeroase festivităţi secrete şi să continue a învăţa dogme şi formule cu caracter religios. Pe măsură ce-şi dovedea ataşamentul faţă de religia îmbrăţişată, preoţii îl promovau pe diferite trepte de iniţiere.

În locuri ferite de ochi indiscreţi

Cercetările de pînă acum nu au reuşit să descopere temple sau locuri de cult special folosite de adoratorii zeilor danubieni. Unele faţade de temple şi sanctuare reprezentate pe monumentele lor sculpturale, mulţimea mobilierului de ceremonii, apoi desfăşurarea unor scene religioase complicate, toate arată categoric existenţa acestor sanctuare. În conformitate cu natura tainică a ceremonialului de cult şi de iniţiere, acţiunea trebuie să fi avut loc în încăperile izolate, probabil subterane, ferite de ochi indiscreţi, apărate de zgomot şi lipsite de lumină. În general, toate religiile dotate cu mistere foloseau asemenea încăperi retrase.

Nu posedăm în momentul de faţă nici o indicaţie despre felul de recrutare a preoţilor ce oficiau aceste mistere şi nici amănunte asupra dogmelor de bază ale cultului, care în mod sigur erau de caracter dualist (lupta dintre bine şi rău). Este sigur că preoţii practicau credinţe oculte, magice, fantastice şi speculative, uşor de infiltrat în minţile unor oameni naivi şi inculţi. Avem destule indicii că sub aspect social şi această religie a pornit de jos în sus şi, mult timp, a constituit manifestarea de credinţă a unor oameni modeşti şi necăjiţi (sclavi, liberţi, coloni, elemente sărace, soldaţi de rînd etc.). Cu toate că divinitatea principală a cultului era o zeiţă, participarea femeilor la aceste ceremonii religioase nu este de loc dovedită. În ceea ce priveşte întreţinerea preoţilor şi suportarea diferitelor cheltuieli cerute de cult, acestea se împlineau din contribuţiile celor iniţiaţi, repartizate probabil în funcţie de gradul ce-l deţineau ca iniţiaţi.

În catalogul reprezentărilor destinate **Cavalerilor danubieni** ne întîmpină în categoria de monumente cu doi călăreţi (B) — deci în ultima fază de dezvoltare a credinţei — numeroase tăbliţe de mici dimensiuni, de formă ovală sau rotundă, turnate în plumb sau executate ca geme. Mărimea lor modestă este o dovadă că erau purtate de către credincioşi ca talismane, filacterii şi amulete. Se considera că ele posedă anumite puteri oculte, menite să-l ferească pe purtător de eventuale primejdii, să alunge demonii din jurul lui, să-i asigure sănătatea şi să-l călăuzească pe calea cea bună. Fără îndoială că toate aceste credinţe naive şi speculative aveau la bază „şarlatanismul", întreţinut de către preoţii cultului şi de către meşterii de monumente, cei mai de seamă beneficiari materiali şi morali ai religiei.

Din punct de vedere artistic, **reprezentările Cavalerilor danubieni rămîn opera unor modeşti meşteri din valea Dunării inferioare şi mijlocii.** Se lucra după scheme ce circulau de la un atelier la altul, reproduse adesea în chip mecanic, cînd cioplitorul nu era iniţiat în acest cult atît de secret ca să poată înţelege sensul scenelor ce ieşeau de sub dalta sa. Piesele de metal, bronz sau plumb se turnau în serie, cu ajutorul unor tipare de teracotă. In-

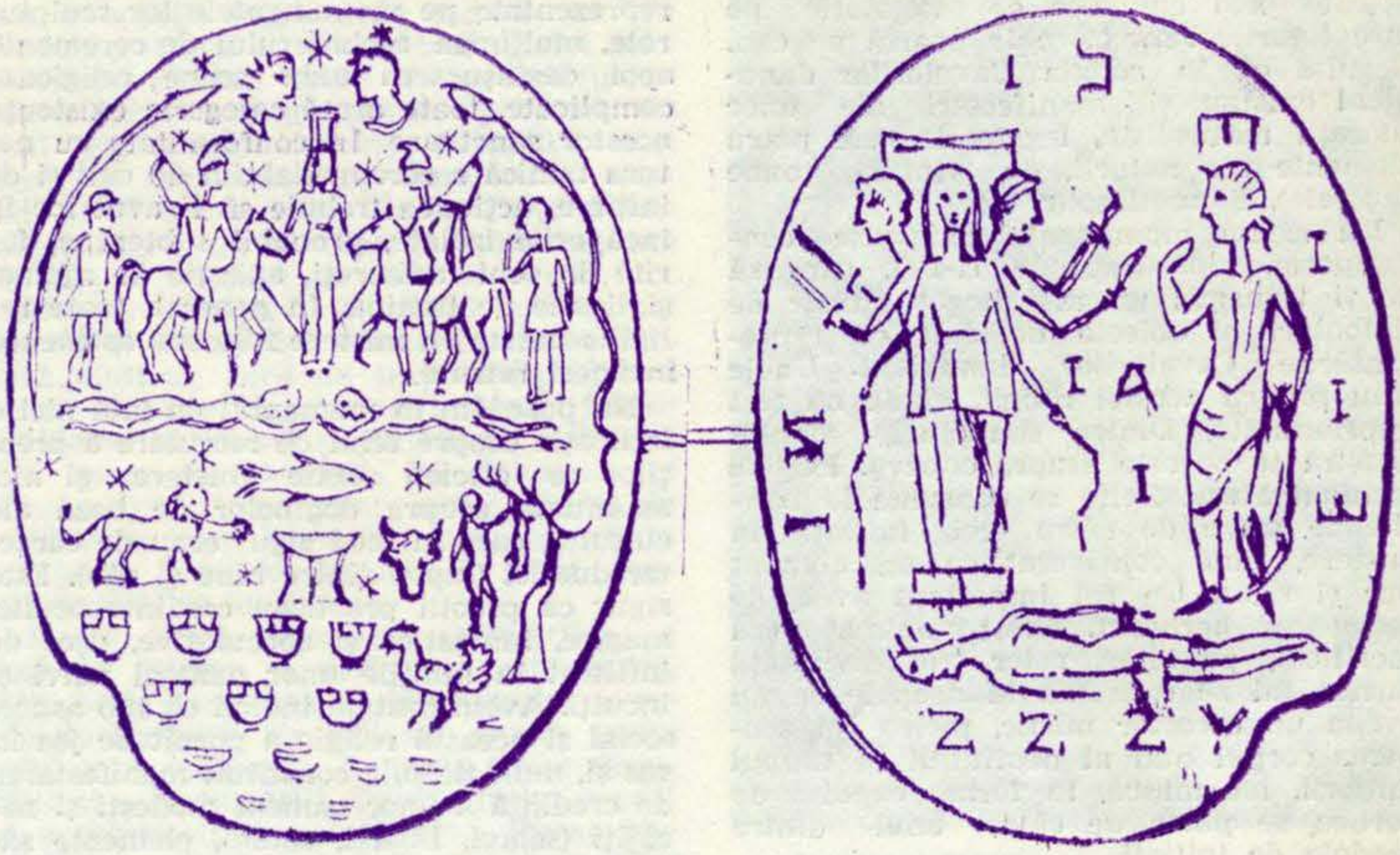

Cu o remarcabilă capacitate de sinteză, meșterii pietrari au gravat scenele simbolice ale Cavalerilor danubieni *(gemă gravată pe ambele fețe)*

formațiile arheologice de care dispunem ne ajută să identificăm asemenea ateliere de turnat la **Sirmium** (Mitrovița, în Iugoslavia) și la **Sucidava** (Celei — Corabia, jud. Olt). Cît privește pietrele gravate se constată a fi existat ateliere pentru producerea lor la Romula (Reșca, jud. Olt), unde s-ar fi putut săpa și gemele cu reprezentări din repertoriul **Cavalerilor danubieni.** Pentru reproducerea unor scene de cult și de mistere, comune mai multor religii, meșterii se inspirau din repertoriul unor monumente înrudite.

Cultul **Cavalerilor danubieni** s-a stins înaintea ofensivei religiilor păgîne împotriva creștinismului. Dispariția lui treptată a fost, de asemenea, o consecință a crizei din Imperiul roman în perioada anarhiei militare (235-285 e.n.). Atunci (271 e.n.) a fost pierdută Dacia, leagănul și regiunea cea mai importantă pentru adorarea acestor zei. Invaziile barbare din secolul al III-lea e.n. au distrus tocmai acele mari centre civile și militare de pe malul drept al Dunării și Tisei în care harta descoperirilor arheologice ne indică adorarea pe o scară largă a acestor divinități, a căror răspîndire geografică a fost atît de restrînsă. Numai cîteva medalioane de plumb din seria celor produse în Pannonia ar putea fi datate din prima jumătate a secolului al IV-lea e.n.

Trebuie avut în vedere și faptul că, dacă la început acest cult apărea modest, ca o expresie a credințelor țăranilor geto-daci din valea Dunării inferioare, prin contactul cu diferite religii, prin imaginația fecundă a preoților și prin unele creații plastice ale pietrarilor, el s-a îmbogățit și transformat treptat din punct de vedere religios și artistic. În perioada sa ultimă, preoții puneau accent mai mult pe partea mistică și magică, forme mai atractive pentru credincioși și, în același timp, corespunzătoare frămîntărilor lor spiritual-religioase.

* * *

Dincolo de interesul pe care existența cultului **Cavalerilor danubieni** îl relevă pentru studierea formelor religioase pe care le-a cunoscut conștiința socială a oamenilor secolelor de început ale mileniului întîi al erei noastre în regiunile amintite, aceste reprezentări fantastice, mistice, caracteristice epocii respective, conduc la ideea că dacii au conviețuit cu romanii în provincia Dacia și i-au influențat pe coloniștii aduși de Traian și din punct de vedere religios — așa cum dovedește acest cult.

Prezența acestor divinități la nord și la sud de Dunăre atestă, în primul rînd, marea răspîndire a triburilor dacice în regiuni ce nu au intrat în atenția istoricilor și geografilor antici. În plus, ea se înscrie ca o dovadă a continuității elementelor daco-getice pe pămîntul fostului regat al lui Decebal, care nu au fost nimicite de către romani, ducîndu-și mai departe totalitatea de forme ale vieții materiale și spirituale.

Definirea cît mai completă a diferitelor epoci și a marilor personalități din istoria României — asemenea lui Ștefan cel Mare — se înscrie și în anul viitor în centrul preocupărilor revistei noastre. Pictura pe care o reproducem aparține lui Costin Petrescu și este încadrată cu ramă lucrată de călugării de la mănăstirea Căldărușani (**Cîteva proiecte pe anul 1971,** p. 37)

Soldați americani pe frontul de luptă din Europa, în primul război mondial. Detaliu dintr-un tablou de H. Dunn (**O manevră diplomatică cu efect de bumerang,** p. 54)

Oare cu ajutorul computerelor s-ar fi putut cunoaște dinainte soarta celebrei bătălii de la Crécy, din august 1346, dintre armatele engleze și franceze ? Întrebări similare se pot formula, desigur, în legătură cu multe evenimente istorice (**Istoria în ecuație matematică,** p. 20)

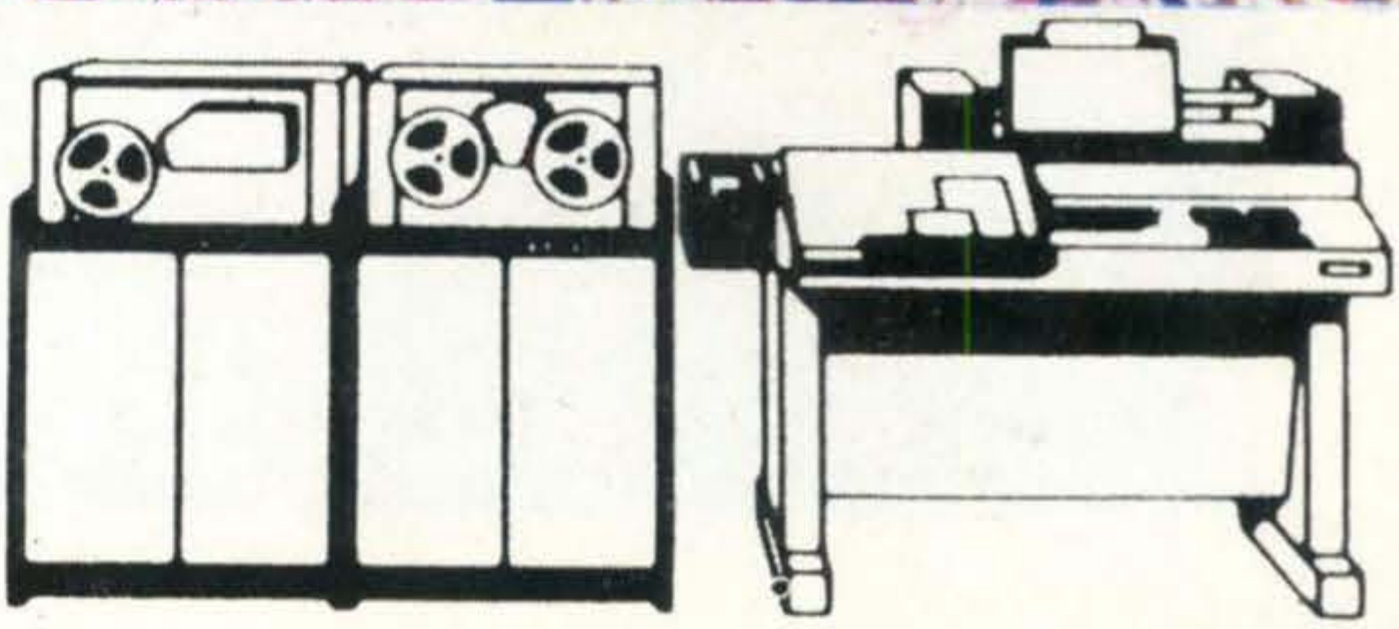

Un iad în care forfotesc „păcătoșii" satului : „pizmătăreț u", „șelariu" (adică înșelătorul), „pîrătoriu", „hulitoriu", „beț iu", „ciocoiu" etc.

Elemente realiste domină și în scena zugrăvită pe fațada nordică a bisericii din Coasta : un praznic la care lăutari în costume medievale cîntă pentru meseni îmbrăcați și ei după moda vremii **(Zugravii din Teiuș,** p. 14)

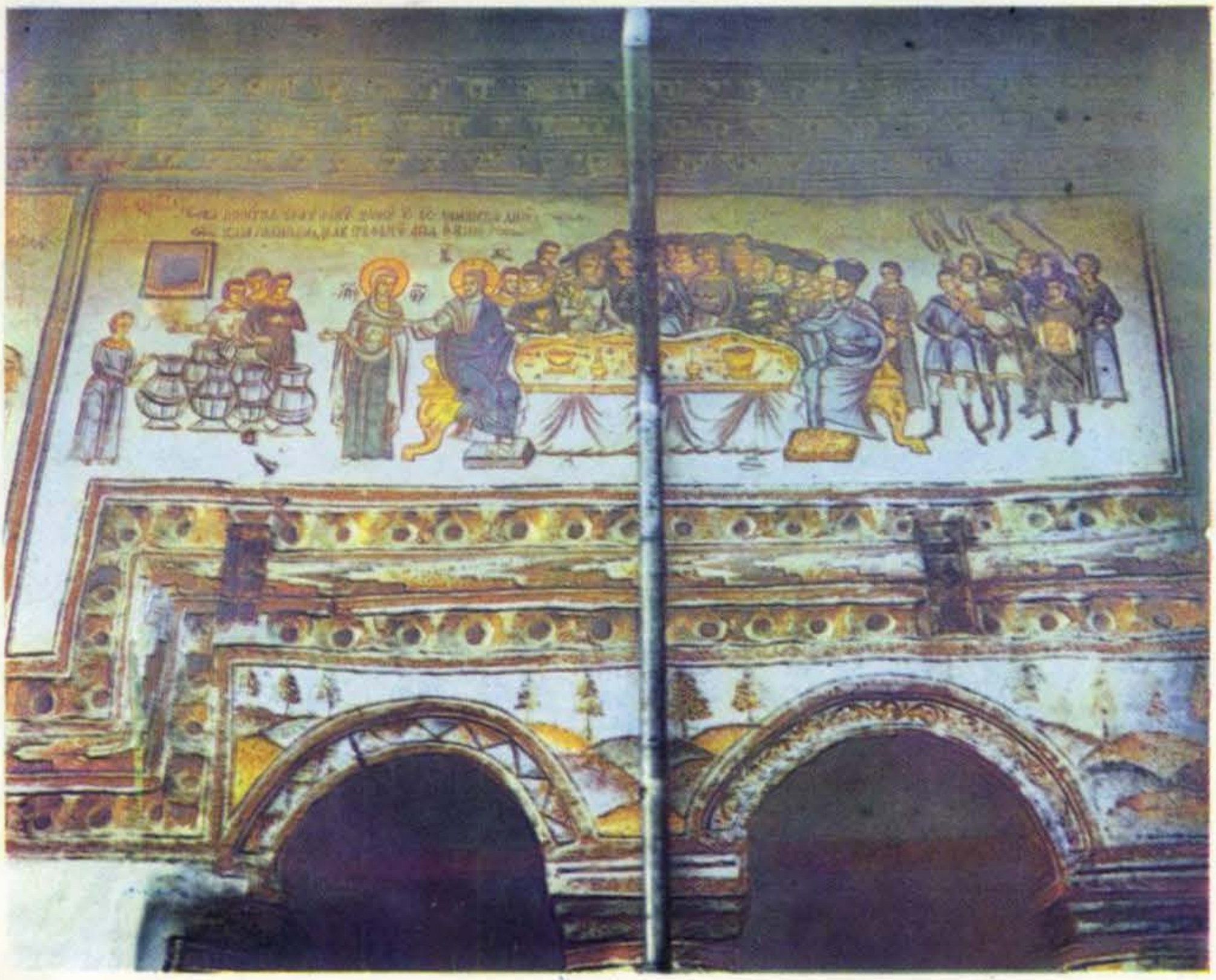

Cîteva proiecte pe anul 1971

Iată-ne și la capătul lui 1970, cel de-al patrulea an de apariție a revistei noastre. Alte douăsprezece numere s-au adăugat celorlalte 33 și totalul paginilor publicate pînă acum a atins cifra de 4 500. Firește, nu toate au fost la fel de reușite, deși pe toate le-am fi dorit așa. Dar aprecierile le fac, număr de număr și an de an, cititorii care nu se sfiesc să ne spună ce le-a plăcut și nu ne menajează atunci cînd nu le satisfacem exigențele. Ne revine doar menirea de a anunța cîteva dintre proiectele noastre pentru apropiatul 1971.

Prima jumătate a anului se va afla sub semnul glorioasei aniversări a unei jumătăți de secol de la crearea P.C.R. Acestui eveniment îi vor fi consacrate numeroase articole, evocări, amintiri și reportaje, care vor scoate în relief eroica luptă dusă de partidul comunist pentru libertate națională și dreptate socială, pentru victoria socialismului în țara noastră.

În centrul preocupărilor redacției vor continua să se afle problemele majore ale istoriei noastre : formarea poporului român, unitatea de nezdruncinat a românilor din cele trei provincii istorice, grelele bătălii pentru independență purtate de Țara Românească, Moldova și Transilvania, contribuția acestor lupte și a jertfelor, pe care ele le-au implicat, la apărarea continentului european, procesul de închegare și desăvîrșire a statului unitar național, luptele muncitorilor și țăranilor împotriva exploatatorilor autohtoni și străini, mișcarea de rezistență împotriva fascismului și a ocupanților naziști etc. etc. Vom acorda cuvenita cinstire împlinirii a 150 ani de la ridicarea maselor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. și vom pune la dispoziția cititorilor materialele corespunzătoare în întîmpinarea Congresului de bizantinologie, care va avea loc în septembrie 1971 la București. Evocînd Comuna din Paris, vom vorbi și despre românii care au luptat pe baricadele revoluției.

Iată și cîteva noutăți de altă factură :

— Articolele tratînd aspecte ale unor perioade istorice mai importante vor fi însoțite de **microportrete** ale respectivelor perioade — trăsăturile lor definitorii, cronologia evenimentelor, personalitățile care le-au ilustrat etc.

Unele numere vor cuprinde succinte **dicționare de termeni istorici,** iar articolele mai ample vor fi însoțite de glosare explicative ale noțiunilor folosite în text.

— Pentru a contribui la explicarea unor fenomene din viața politică, socială și economică contemporană, rubrica **La izvoarele actualității** se va strădui să pună în lumină rădăcinile istorice ale acestor evenimente.

— Sub titlul **Polemicile istoriei** vor fi prezentate versiunile divergente pe care le-au furnizat mai mulți autori asupra unuia și aceluiași eveniment.

— Începînd chiar cu numărul 1, un **concurs** dotat cu premii va pune la încercare pe cititorii noștri, care vor putea găsi răspunsurile la întrebări în numerele recente ale revistei noastre (detalii în p. 73).

Dar lista anticipărilor noastre nu se încheie aici.

...Socotit de mult patriarhul istoriografiei occidentale, Arnold J. Toynbee e cunoscut ca extrem de zgîrcit cu declarațiile făcute presei. Totuși, octogenarul autor londonez a consimțit să ne acorde în exclusivitate un amplu interviu. Tema : concluziile trase de pe urma experienței sale științifice și de viață, cu un accent special asupra răspunderilor ce revin tinerei generații în a discerne lecțiile istoriei. În 1971, pe aceeași linie de preocupări, revista noastră va face loc convorbirilor cu alți istorici de seamă din țară și de peste hotare.

...Căsătoria morganatică cu Zizi Lambrino a dus la îndepărtarea principelui Carol Hohenzollern de la tron. Pretext de suprafață sau motiv real ? Cititorii vor afla adevărul din diversele documente ale vremii, pe care le vom reproduce anul viitor, împreună cu o serie întreagă de alte documente ale unui trecut mai apropiat sau mai îndepărtat.

...Anthony Eden, ministru de externe în guvernul Chamberlain, era considerat drept arbitrul eleganței în Europa antebelică. Dar, sub înfățișarea unui june-prim din Hollywood, se ascundea un om de stat lucid, care lui Hitler îi inspira teamă și ură. Cîteva fragmente din memoriile sale vor oferi o imagine a frămîntaților ani 1936-1939. Așa cum fragmente ale memoriilor lui Albert Speer, principal criminal de război și apropiat colaborator al lui Hitler, vor înfățișa detalii din hidosul tablou al Reichului nazist. Situate în contextul realităților obiective și confruntate cu ele, acele evocări vor servi și drept mărturie a măsurii în care autorii respectă adevărul sau se abat pe căile lăturalnice ale autojustificării.

Și pentru că am menționat Germania hitleristă, să adăugăm că vom publica, sub forma unui serial documentar, din cronica

Continuare în pag. 53

Procesul de la

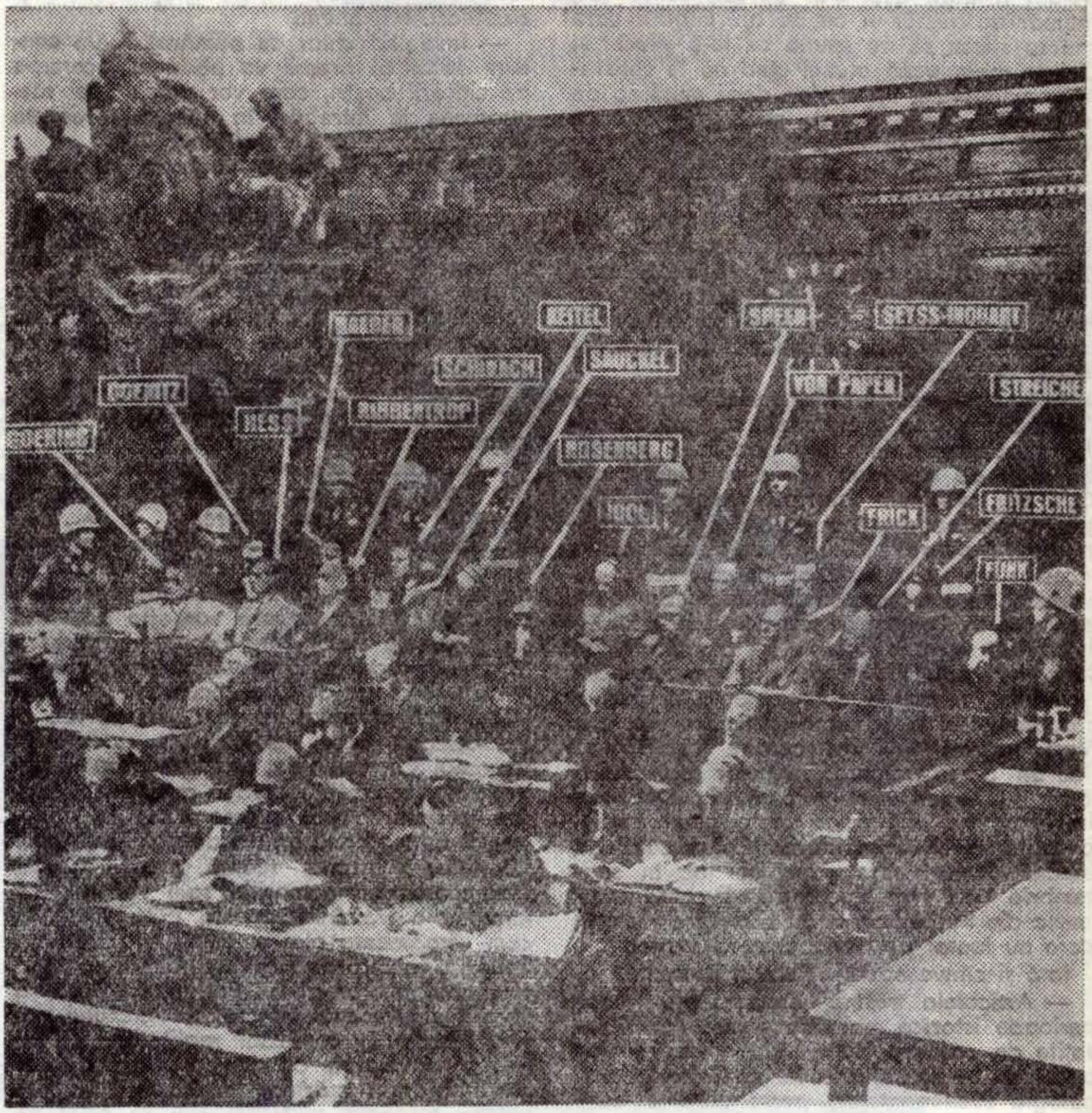

Banca acuzaților: cea mai celebră și cea mai odioasă garnitură de criminali

VII

NÜRNBERG

Goering sau **Hess ?** Care din cei doi adjutanți ai lui Hitler se situau în planul imediat următor cancelarului ? Oricum Himmler, Ribbentrop, Goebbels, Bormann, Rosenberg se situau după aceste două figuri centrale ale politicii Germaniei naziste.

Hess — devenind din martie 1933 membru al Reichstagului, va fi numit, în aprilie, adjunct al führerului. A deținut, în conducerea partidului nazist, această funcție, care-l recomandă clar cititorilor, pînă în mai 1941, cînd...

Goering — celălalt succesor al lui Hitler, se poate spune „numărul 1", mai ales pe planul conducerii statului.

La 1 septembrie 1939 se stabilisera mai clar, printr-un decret al lui Hitler, succesiunile :

„Îl numesc pe Rudolf Hess adjunctul meu și îi dau puteri depline să ia hotărîri în numele meu în orice chestiune aferentă conducerii partidului".

În procesul de la Nürnberg, „episodul Hess" ocupă un loc aparte, care pune în lumină cîteva aspecte de fond ale politicii Germaniei hitleriste :

— Terorismul și rasismul ;

— Planurile expansioniste : dominarea Europei ;

— Atacarea Uniunii Sovietice și înaintarea pînă în Irak ;

— Înțelegerea cu Anglia și refacerea imperiului colonial german ;

— Atitudinea față de Statele Unite ale Americii.

Este concentrată, în „episodul Hess", o grăitoare pagină a istoriei celui de-al doilea război mondial, în viziunea locțiitorului lui Hitler, viziune expusă în mai 1941...

Procesul are sute de pagini în care sînt cuprinse acuzele, mărturiile, „dialogul" apărare-acuzare sau avocat-acuzat etc., etc. Au fost selecționate, pentru cititorii revistei noastre, acele pagini care dau imaginea complexă a personajelor. Pentru Hess a fost ales momentul mai 1941, iar pentru Goering, apariția sa la bara acuzaților, cînd a trebuit să răspundă numeroaselor întrebări ale apărării și acuzării.

11 mai 1941. Posturile de radio și agențiile de presă din toate țările Europei transmiteau o știre senzațională. Omul din primul eșalon al lui Hitler a fugit din Germania. A aterizat pe teritoriul Angliei. Pilotînd singur avionul și terminîndu-i-se rezervele de benzină a apelat la parașută, coborînd la 14 km distanță de proprietatea din Scoția a ducelui de Hamilton. Întîmplare ? Nicidecum, oricît au încercat să acrediteze această idee unii gazetari și politicieni. Hess se cunoștea cu Hamilton încă din 1936. Țăranii care l-au surprins debarasîndu-se de parașută l-au dus acolo unde a cerut, la ducele de Hamilton. În castelul acestuia a început, a doua zi, convorbirea celebră, continuată apoi cu organele reprezentative ale autorităților britanice, și care dovedește natura „trădării" lui Hess.

Privit prin prisma politicii agresive a Reichului nazist, momentul mai 1941 este foarte aparte în istoria celui de-al doilea război mondial. Cu un an înainte, Franța fusese îngenuncheată, iar corpul expeditionar englez azvîrlit peste Canalul Mînecii. Era în ajunul atacării Uniunii Sovietice. Toate pregătirile erau făcute. Se puneau la punct detaliile. Hitler voia să fie sigur de o victorie fulger, care să-i asigure supremația nu numai în Europa. Planurile sale vizau departe. Armata engleză fusese înfrîntă pe continent, dar Anglia nu era zdrobită.

Anglia, Anglia care prin diplomația sa și forța sa și manevrele sale înșelase și dominase o lume, nu putea fi înșelată la scară mare ? Hitler era obsedat de o asemenea întrebare. Renunțase să atace Anglia în insule, cu un an în urmă, spre a pregăti atacul contra Uniunii Sovietice, iar acum înțelegea că englezii nu fuseseră atît de cumplit slăbiți după loviturile din primăvara anului 1940.

Din partea Angliei, Hitler avea nevoie de liniște. Cine putea trata cu responsabilii vieții politice engleze ?

Acum, Rudolf Hess cunoaște un subit șoc antihitlerist. Și fuge. Se dezice de Hitler ? Fuge cu un avion pe care-l pilotează singur, și care nu este atacat de nici un avion al escadrilelor germane, și nici un tun an-

tiaerian nu se cutremură. Ciudat că nici artileria de coastă engleză nu l-a deranjat. Să nu fi fost reperat ? Pînă în Scoția ?

O fugă a unui personaj atît de mare — în acele condiții de sufocare din partea agenților de informații și contrainformații, cu servicii secrete pretutindeni, plus stăpînirea solului și văzduhului Europei de către armata și aviația germană, fără un culoar aerian pregătit, mai ales în 1941 — era de domeniul fanteziei. Și, totuși, Hess a ajuns în Anglia. Nu ca un trădător, nu ca un oarecare fost nazist, ci ca o personalitate care, deși în detențiune pe tot timpul ședерii sale în Anglia, s-a întreținut cu personalități de înalt rang.

Unde începe adevărul și unde se termină mitul ? Documentele procesului de la Nürnberg vin să clarifice o însemnată parte a misiunii lui Hess. În jurul rolului lui Hess aveau să se scrie multe versiuni, care cuprind cîte ceva din adevăr și destule supoziții, laolaltă edificatoare pentru a înțelege complexitatea acestui personaj. Nu putem expune toate versiunile, nici argumentările pro și contra, dar de consemnat sumar o facem :

— Hess urma ca, avînd sprijinul Angliei, să devină conducătorul Germaniei și să încheie pacea fără a fi atinse interesele germane în dominarea Europei ;

— Hess venea ca un mesager al lui Hitler, pentru a propune Angliei încheierea păcii între cele două state, convenind laolaltă asupra problemelor mari, privitoare la soarta continentului, și nu numai a continentului european ;

„Nevinovatul" nr. 1 — Goering — își proclamă sus și tare „inocența". Mai toți ceilalți l-au imitat. Președintele Lawrence nu s-a putut abține de la un comentariu ironic : „Înseamnă, așadar că acesta este un proces al nevinovaților"

— Hess și-ar fi dat seama de marile greșeli care le-a săvîrșit Reichul nazist, iar abuzurile lui Hitler, crimele SS-iștilor, necorespunzînd cu vederile sale „moderate", s-a decis să rupă cu Berlinul și să ceară azil Angliei ;

— Hitler nu era străin de acțiunea lui Hess, susțineau cei mai mulți gazetari ai vremii și destui istorici ulterior ;

— Hitler era străin de acțiunea lui Hess, susțineau mai ales gazetarii naziști în timpul războiului și puțini istorici după ;

— Hess ar fi acționat în numele unei grupări din conducerea statului nazist, care, prevăzătoare în cazul eșecului lui Hitler voia să-și mențină puterea ;

— Hess era subiectul unei diversiuni de mare anvergură care, prin avansarea propunerilor de pace făcute Angliei, trebuia să provoace disensiuni și dezacordul cercurilor conciliatoriste britanice față de Churchill, partizanul continuării războiului cu orice sacrificii : deci înlăturarea lui Churchill ;

— Hess a acționat din proprie inițiativă, au scris destui. Ziariști ai Reichului scriau că era iresponsabil mintal, folosind o în-

chipuită misiune încredințată de Hitler etc. etc.

Oricîte s-au scris și s-au spus în anii războiului, și după aceea, se poate judeca pornind de la cele mai concrete date că acest „conducător de rezervă" al celui de-al III-lea Reich, crescut, format, îmbibat de nazism, nu putea reprezenta alte interese decît pe cele ale politicii hitleriste, în ajunul unui moment de maximă importanță în scara agresiunilor Germaniei — care preceda atacarea U.R.S.S. Două forțe ostile Germaniei hitleriste, în răsărit pe uscat, și în apus pe mare, era prea mult. Hitler făcea o tentativă a cărei reușită ar fi creat sumbre perspective ; pentru o asemenea acțiune politică de amploare nu s-a dat în lături să-și sacrifice pe unul din cei mai fideli conspiratori la distrugerea popoarelor.

Hermann Goering. Socot că sînt prea puțini cei care să nu aibă cît de sumare cunoștințe despre acest personaj sinistru din anturajul cel mai intim al lui Hitler. Cel care a incendiat Reichstagul în 1933, pentru a învinovăți pe comuniști de atentat la parlamentul și legile țării, spre a-i putea zvîrli în temniță și lagăre, avea să-și capete un trist renume situîndu-se printre principalii criminali împotriva umanității.

Nu există, în istoria de neguri a celui de-al III-lea Reich, moment sau acțiune de amploare la care Goering să nu se fi aflat alături de Hitler, printre promotorii terorismului și agresiunilor.

Spania Frontului Popular a cunoscut furia aviației diriguite de Hermann Goering. Nu o dată a fost felicitat pentru sprijinul pe care aviatorii Reichului l-au dat generalilor fasciști. Austria a simțit direct brutalitatea lui Goering în acele zile de groază din martie 1938 cînd trupele hitleriste se aflau gata să intervină. Încercărilor președintelui Austriei, Miklas, de a evita intervenția, de a lua unele măsuri de opoziție, Goering le-a răspuns în manieră fascistă : „Cancelar să fie numit Seyss-Inquart (hitlerist — **n.n.**). Dacă se opun, să se dea ultimatum !"

În fața tribunalului de la Nürnberg, Goering a negat această intervenție, încercînd să prezinte lucrurile ca și cum poporul austriac ar fi cerut anexarea Austriei la Germania. Inutil, deoarece se păstrau stenogramele convorbirilor telefonice dintre Berlin și naziștii din Viena.

Goering : „...Invazia va începe în noaptea aceasta din toate direcțiile. Invazia va fi oprită și trupele reținute la frontieră numai în caz că pînă la 7 și 30 de minute ni se va comunica că Miklas v-a numit cancelar... Dacă Miklas n-a putut să înțeleagă acest lucru în patru ore, îl vom obliga să înțeleagă același lucru în patru minute".

La 11 martie, după ce termenul ultimatumului expirase, Goering îi comunica lui Seyss-Inquart, care-l înștiințase de refuzul austriac :

„Foarte bine, voi ordona înaintarea ; dumneata asigură luarea puterii. Comunicați oamenilor care se află la conducere următoarele : oricine va opune sau va încerca să organizeze o rezistență va fi predat tribunalului militar al armatelor noastre de invazie".

Goering era încă îngrijorat de rezistența austriacă după ce împînzise Viena și celelalte orașe importante ale Austriei cu formații naziste autohtone.

După ce trupele hitleriste invadaseră Austria, obținînd prin forță Anschlussul, Goering tot nu era mulțumit. Voia ca pe toate continentele să se știe că Austria a dorit anexarea la Germania, că armatele germane au fost chemate de guvernul anterior spre a-l ajuta la menținerea ordinei. Cînd la Nürnberg, Goering a fost acuzat de această mistificare de proporții internaționale, el a negat-o categoric. Din nou s-a apelat la o stenogramă. Goering devenise pămîntiu. Privirile lui tulburate și fața răvășită parcă voiau a spune : chiar știu adevărul ?

Goering : „Guvernul austriac, considerînd drept sarcina sa restabilirea ordinei și liniștei în Austria, adresează guvernului german rugămintea urgentă ca acesta să-l sprijine în îndeplinirea acestei sarcini și să-i acorde ajutor pentru a evita o vărsare de sînge. În acest scop, el roagă guvernul german să trimită de îndată trupe germane".

Ce era cu această cerere ? Era textul telegramei pe care Goering îl dicta de la Berlin agenturii hitleriste din Viena, spre a o supune guvernului austriac spre semnare și retransmitere la Berlin. Opinia publică internațională trebuia să știe că trupele germane realizau un act prietenesc.

Goering : „Vă rog arătați textul telegramei și spuneți... De fapt, nici nu e nevoie să arătați telegrama. Tot ce trebuie să facă este să spună «sînt de acord»".

Telegrama a făcut înconjurul lumii.

Goering a fost unul din pionii principali ai următorului act criminal la adresa popoarelor, care a precedat războiul mondial : „Acordul de la München". Las pe publicistul sovietic A. Poltorak să relateze :

„...Decembrie 1945. Noaptea de Crăciun s-a lăsat asupra Nürnbergului. Orașul este aproape o ruină.

În aceste zile, Tribunalul militar internațional nu avea ședințe : era vacanța de Crăciun. Goering avea timp liber, își aducea aminte de multe...

...Erau amîndoi în celulă. Goering i-a oferit un scaun oaspetelui, psihiatrul închisorii, Gilbert. Iar el s-a așezat comod pe pat. Repeta parcă în gînd cuvintele pronunțate cu puțin înainte de acuzatorul american : «...Noi nu putem reface

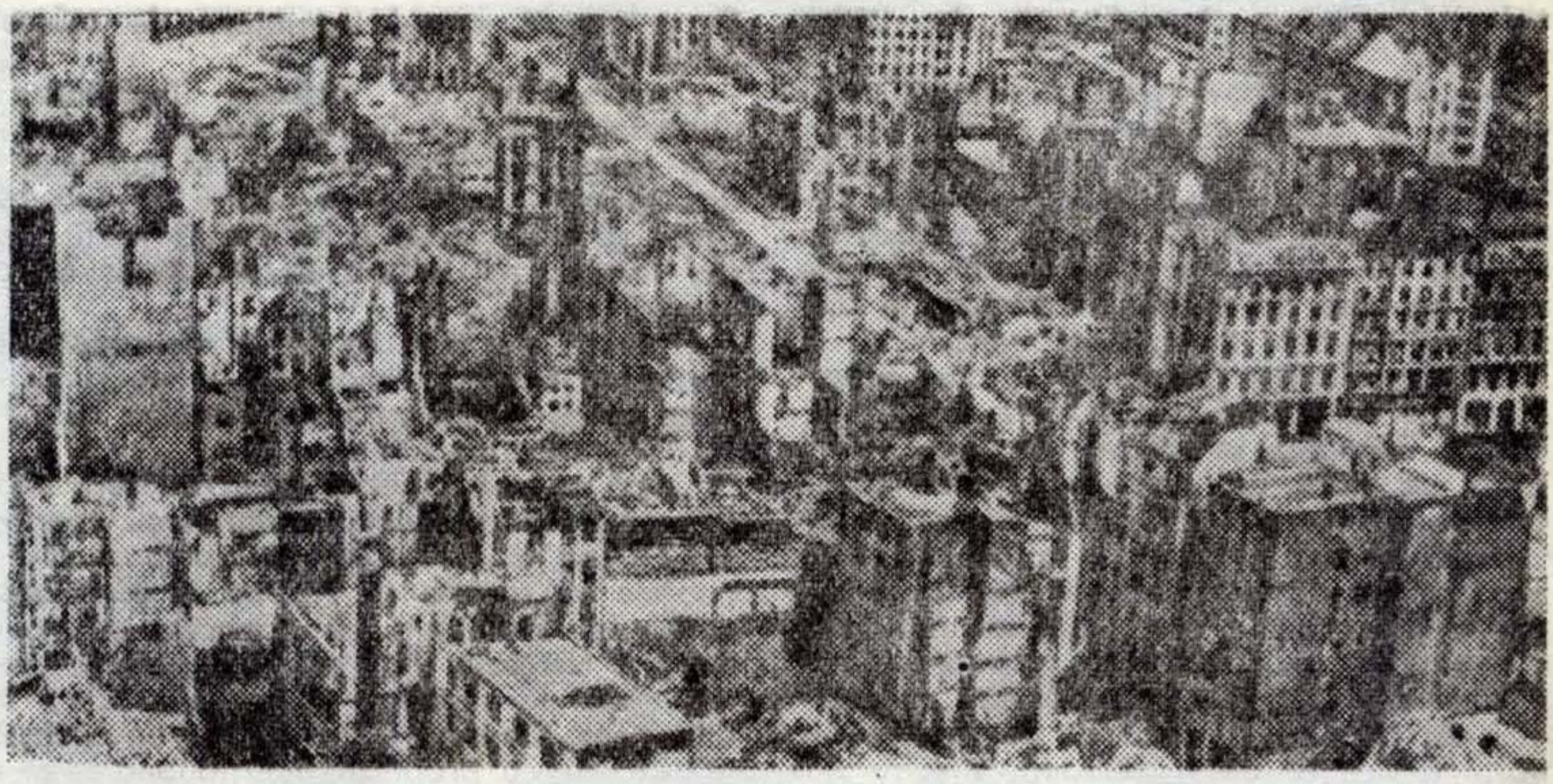

Iată o dovadă a „nevinovăției" lor: orașe în ruine

istoria Münchenului». Într-adevăr, Goering, unul dintre puținii participanți la acest tîrg imperialist, rămași în viață, înțelegea foarte limpede importanța lui.

...München. Ora 6 seara. Goering ține minte foarte bine cum s-au adunat Hitler, Mussolini, Chamberlain și Daladier lîngă marele cămin din holul casei lui Hitler.

Goering a sosit îmbrăcat în uniformă de paradă — mătăhălos, cu toate ordinele, cu o față surizătoare. Da, mătăhălos. Și cîte n-a făcut ca să slăbească ! Dar totul a fost în zadar. Abia acum, aflîndu-se în celula închisorii de la Nürnberg, el constată, ce-i drept prea tîrziu, că și-a atins scopul : a slăbit la Nürnberg cu 30 kg. Dar nu cu ajutorul celulei închisorii visa el să devină mai elegant.

«În realitate, toate acestea s-au petrecut destul de simplu. Nici Chamberlain, nici Daladier, în ultimă instanță, nu erau interesați să sacrifice sau să riște ceva pentru a salva Cehoslovacia. Pentru mine acest lucru a fost limpede ca lumina zilei. Soarta Cehoslovaciei a fost hotărîtă, în esență, în decurs de trei ore. Apoi, timp de patru ore, ei au discutat despre *garanții*. Părea că pe Chamberlain această chestiune nu-l interesează de loc. Daladier, în general, nu prea acorda importanță acestui lucru. El stătea cam așa (Goering își întinse picioarele, se lăsă mai pe spate, cu o față fără nici o expresie). Nu făcea altceva decît să aprobe din cînd în cînd ceea ce spunea Hitler. N-avea nici un fel de obiecții. Am fost pur și simplu stupefiat văzînd cu cîtă ușurință obținea Hitler tot ce voia. Ei știau prea bine că uzinele Skoda și alte uzine militare se aflau în regiunea sudetă și că acapararea lor însemna că Cehoslovacia va fi la cheremul nostru. Cînd Hitler a cerut ca unele uzine militare aflate în afara regiunii sudete să fie transferate pe teritoriul regiunii sudete în momentul în care aceasta va fi alipită de noi, am așteptat o explozie de proteste. Dar nimeni nici n-a crîcnit măcar. Am impus tot ce am dorit. Am obținut totul cît ai bate din palme. Ei nici n-au insistat măcar ca cehii să fie consultați, cel puțin de formă. La sfîrșitul ședinței, ambasadorul Franței în Cehoslovacia a spus : «Bine, acum trebuie să transmit comandanților sentința !» Asta a fost tot. Discuția îndelungată despre *garanții* a fost rezolvată prin aceea că lui Hitler i s-a dat dreptul să garanteze pentru restul Cehoslovaciei. Toți înțelegeau foarte bine ce înseamnă aceasta» *".

În 1939 a fost declanșat războiul. Polonia era prima înfrîntă printr-o agresiune militară directă. Din nou aviația lui Goering s-a remarcat prin nimicitoare bombardamente nu numai asupra concentrărilor militare poloneze, ci și a celor civile, distrugînd școli, spitale, lăcașuri de cultură renumite.

Dar Goering era și un mare industriaș. Pretutindeni, unde armata germană punea piciorul, firma H.G.W. — Hermann Goering Werke — se înființa cu participații de regulă majoritare sau lua, pur și simplu, în stăpînire, uzine întregi. Cînd, în toamna anului 1940, în România s-a instaurat dictatura militaro-legionară și după intrarea primelor unități hitleriste în țara noastră, de fapt semiocupată pînă la începutul anului 1941,

* *De la München la Nürnberg* de A. I. Poltorak, Editura politică, 1963.

H. Goering era prezent cu „participațiile" sale la marile întreprinderi metalurgice românești. Reșița devenise la un moment dat un fief industrial al firmei H.G.W. Dar nu despre aceasta s-a discutat la Nürnberg. Acolo, Goering a trebuit să răspundă și pentru contribuția sa la declanșarea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice. A mărturisit că, încă din 1940, s-a pregătit acest război. Deci, prin mărturia reichsmarschall-ului era încă o dată înlăturată teza războiului preventiv declarat ad-hoc în iunie 1941. Goering a declarat deschis că în 1940 a fost împotriva războiului contra Uniunii Sovietice, deoarece Germania nu putea lupta pe două fronturi. Ceea ce corespundea adevărului. Așa a fost. Goering, în 1940, s-a declarat împotriva tezei războiului antisovietic... El cerea să fie amînat pentru 1941, și în fața probelor multiple a recunoscut.

În fața Tribunalului de la Nürnberg au fost aduse în cazul Goering documentații deosebit de vaste. Dacă pentru Hess au fost expuse fragmente din materialele procesului care au precedat interogatoriul și numai pentru un aspect, pentru Goering sînt date momente chiar din interogatorii, natural rămînînd încă foarte multe aspecte consemnate în tomurile procesului, de care dispunem, dar care nu-și pot găsi locul în spațiul acordat cu generozitate de revistă.

Titu GEORGESCU

CHIPUL DIN FIECARE SCENĂ A FILMULUI...

ȘEDINȚA DE DUPĂ-AMIAZĂ — 7 FEBRUARIE 1946

Lt. colonel J. M. G. GRIFFITH-JONES, locțiitor al Procurorului general britanic — Onorat Tribunal. Sînt însărcinat să prezint probele împotriva acuzatului Hess, privitoare la capetele de acuzare 1 și 2.

Hess s-a născut în 1894; în prezent are 52 de ani. A făcut parte din armata germană în timpul primului război mondial și în 1919 a urmat cursurile Universității din München. Devenit șeful organizației naziste a universității, în 1920 a aderat la partidul nazist. Numărîndu-se printre primii membri ai SA, a fost ales conducător al organizației de studenți. În 1923 a luat parte la puciul de la München, în urma căruia a suferit o condamnare de optsprezece luni. Jumătate din acest răstimp l-a petrecut în aceeași celulă cu Hitler. Subliniez faptul, deoarece în decurs de șapte luni și jumătate Hitler i-a dictat Mein Kampf.

Voi enumera acum posturile pe care le-a deținut: din 1925 pînă în 1932 a fost secretarul particular și aghiotantul lui Hitler. În 1932 a fost numit președinte al Comisiei centrale politice a partidului, în locul lui Gregor Strasser. În martie 1933, după instalarea partidului nazist la putere, deveni membru al Reichstagului, iar în aprilie adjunct al führerului, post pe care îl ocupă pînă la vizita sa în Anglia, în mai 1941.

La 1 septembrie 1939, führerul îl desemnă al doilea succesor al său, primul fiind, după cum se știe, Goering. Între timp i s-a conferit și gradul de Obergruppenführer **în SS și în SA. Aceasta este proba formală a funcțiilor pentru care este incriminat în actul de acuzare.**

Un cuvînt cu privire la autoritatea cu care fusese învestit pentru a-și exercita aceste funcții. Tribunalul își amintește desigur că Hitler l-a numit pe Hess adjunct printr-un decret care suna astfel: „Îl numesc pe Rudolf Hess adjunctul meu și îi dau puteri depline să ia hotărîri în numele meu în orice chestiune aferentă conducerii partidului" [...] Din același decret reiese că el avea ca sarcină să-l sfătuiască pe Hitler în materie de politică externă. Tribunalul are la îndemînă cîteva fotografii, anexate la volumul de documente; ele au o importanță minoră, scopul lor fiind de a aminti Tribunalului filmul rulat înainte, în cursul dezbaterilor; acuzatul Hess apare aproape în fiecare scenă a acestei secvențe numită „instaurarea Partidului nazist". Domnilor, susțin că, pentru a justifica și a obține condamnarea acestui acuzat și a celorlați inculpați, este de ajuns să dovedești că au deținut funcțiile pe care le-au deținut în statul nazist, controlul asupra acestui stat, cît și crimele comise, în ansamblul lor.

Poate că abia acum, în această etapă a procesului, după ce am constatat amploarea acestor crime, ne putem da limpede seama că, la o asemenea scară, ele nu ar fi fost posibile dacă nu ar fi fost organizate, coordonate și dirijate. Dacă nu guvernul Germaniei naziste sau guvernul unei alte țări a fost cel care le-a dirijat și coordonat, cine atunci a făcut-o?

Aceasta este teza noastră, Domnule Președinte. Iată motivul pentru care voi expune, pe scurt, în interesul Tribunalului, cîteva fapte de importanță secundară, care însă ne permit să-l descoperim pe Hess amestecat în aproape toate domeniile de viață ale Germaniei naziste și în crimele care au fost comise. Date fiind funcțiile sale, acuzatul Hess a jucat un rol determinant în luarea puterii de către naziști și în dobîndirea controlului acestora asupra statului. Prin legea din 1 august, funcțiunea de Președinte al Reichului...

PREȘEDINTELE — 1934?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Mă scuzați, 1934,... și aceea de Cancelar al Reichului s-au unit în persoana lui Hitler. Hitler a cumulat aceste două funcțiuni prin decretul semnat de Hess și de alții. La 20 decembrie 1934 a semnat o lege intitulată „Lege privitoare la actele de trădare comise împotriva statului și partidului". Articolul 1 stipula pedepsele aplicate oricui ar face declarații false, prejudiciind prestigiul guvernului, partidului sau organizațiilor sale; articolul 2, pedepsele aplicate autorilor de declarații tendențioase asupra partidului sau a șefilor săi. Hess a semnat această lege și a decretat ordonanțele de punerea ei în aplicare. El a jucat de asemenea un rol important în controlul numirilor în posturi guvernamentale. În momentul plecării lui Hess în Anglia, adjunctul său era Bormann și, în consecință, susțin că toate decretele publicate de Bormann în această calitate implică, în egală măsură, responsabilitatea lui Hess. Iată-mă acum ajuns la persecutarea evreilor și la activitatea acuzatului în acest domeniu. Vă amintiți de acel serviciu pe care-l numește el însuși oficiu de politică rasială. **Punctul său de vedere în această problemă se**

găsește într-un discurs din 16 ianuarie 1937, publicat într-o culegere a discursurilor sale [...] Hess a participat, de la început, la pregătirea ocupării Austriei. În toamna lui 1934, după eșecul puciului din iulie, el a fost cel care l-a numit pe Reinthaller, în cadrul partidului nazist, șef al țăranilor austrieci.

În ziua de 12 martie 1938, în dimineața căreia trupele germane au intrat în Austria, Hess și Himmler au fost cei dintîi membri ai guvernului german care au apărut către amiază, împreună, la Viena. A doua zi, Hess a semnat legea din 13 martie 1938 cu privire la unirea Austriei cu Reichul german. După atacarea Poloniei, tot Hess a fost cel care a semnat, la 1 septembrie 1939, decretul de încorporare a Danzigului. Semnătura sa o poartă de asemenea : decretul din 1 octombrie 1939 privind încorporarea teritoriilor poloneze și cel din 12 octombrie 1939, asupra administrației teritoriilor poloneze ; în ultimul dintre aceste decrete era precizat că urmau să fie luate și alte hotăriri în vederea organizării spațiului vital și a zonei de influență economică germană.

„MERITELE" UNITĂȚILOR SS ÎN ZONELE OCUPATE

Și acum iată un exemplu de participare a sa la crimele de război și la crimele împotriva umanității. Voi menționa numai două documente. Primul este un ordin emis de Hess prin intermediul cancelariatului partidului, privind recrutarea de oameni pentru unitățile de Waffen SS. Citez paragraful care ne interesează : „Unitățile de Waffen SS, formate din național-socialiști, sînt mai pregătite decît celelalte unități armate pentru misiunile din teritoriile ocupate în est, dată fiind temeinica lor educație național-socialistă în domeniul problemelor rasiale și naționale. Rezultatele pozitive obținute în teritoriile ocupate sînt opera acestor Waffen SS". E destul ca Tribunalul să-și amintească rolul jucat de aceștia în distrugerea ghetoului din Varșovia. Din documentul citat reiese responsabilitatea asumată de acuzat.

Voi trece acum la probele ce le am în legătură cu plecarea lui Hess în Anglia. La 10 mai 1941, seara, el a aterizat în Scoția, la mai puțin de 12 mile de casa ducelui de Hamilton. Dîndu-și o identitate falsă, a cerut să fie numaidecît condus la ducele de Hamilton, dar a fost închis. A doua zi de la venirea sa în Scoția, a avut loc o întrevedere, a cărei dare de seamă figurează în anexa volumului de documente...

PREȘEDINTELE — Acest document a fost depus ?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Îl depun eu însumi acum, Domnule Președinte.

PREȘEDINTELE — Este suficient autentificat ?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Se prezintă sub forma unui raport oficial al Foreign-Office-ului din Londra. În total sînt patru rapoarte provenind toate de la Foreign-Office. Primul este o dare de seamă a întrevederii dintre Hess și ducele de Hamilton, la 11 mai 1941. Pe scurt, raportul relatează că Hess a declarat că-l văzuse pe ducele de Hamilton în 1936, la Jocurile Olimpice, și că vechiul său amic și profesor la Universitatea din München, Haushofer, îi sugerase să intre în legătură cu ducele de Hamilton, în care scop mai încercase de trei sau patru ori să plece în Anglia, în primele zile ale lui septembrie 1940.

Motivul invocat, referitor la vizita sa, apare în pagina a doua a documentului ; citez de la al patrulea rînd. Scuzați-mă, poate ar trebui să încep de mai sus, de unde spune că Germania voia să încheie pace cu Anglia, fiind sigură de victorie și că el personal ținea foarte mult să oprească orice masacru inutil.

„M-a întrebat dacă-i puteam reuni pe conducătorii partidului meu pentru a discuta aceste chestiuni și a face propuneri de pace,

CRIMA ȘI PEDEAPSA

Sentința în procesul principalilor criminali de război a fost citită începînd din dimineața de 30 septembrie 1946. În ziua aceea, fostele căpetenii ale celui de-al III-lea Reich nu au aflat decît culpele pe care Tribunalul le reținuse împotriva fiecăruia dintre ei.

În boxă, Goering asculta concentrat, cu arătătorul mîinii drepte lipit de casca prin care îi parvenea traducerea : Keitel se străduia să păstreze o poziție cît mai rigidă ; fălcile lui Kaltenbrunner se mișcau necontenit, de parcă ar fi mestecat gumă ; Hess mîzgălea ceva pe o hîrtie, cu o figură absentă ; Streicher, rezemat de spătar, încrucișase brațele la piept, luînd un aer sfidător ; Schacht era impasibil, spre deosebire de Funk, pe care nervozitatea îl făcea să se agite tot timpul...

Lectura acestei prime părți a verdictului a continuat și a doua zi, terminîndu-se la ora 13.45. Dintre cei 21 de acuzați din boxă, numai trei își cunoșteau acum în mod precis soarta : Schacht, von Papen și Fritzsche, care fuseseră achitați.

La ora 15.50 s-a deschis ultima ședință a procesului. Conform dispozițiilor date de președinte, s-a interzis intrarea fotoreporterilor în sală, iar acuzații au fost introduși unul cîte unul, pentru a lua cunoștință de sentință.

Într-o tăcere grea, plină de tensiune, a apărut în boxă silueta masivă a lui Goering. Era livid la față și se mișca greoi, copleșit parcă de o imensă oboseală. Dar, la primele cuvinte ale verdictului, cel care purtase sforăitorul titlu de **reichsmarschall**, creat special pentru el, a început să se agite, disperat : sistemul de transmisie a traducerii simultane nu funcționa și în casca lui nu se

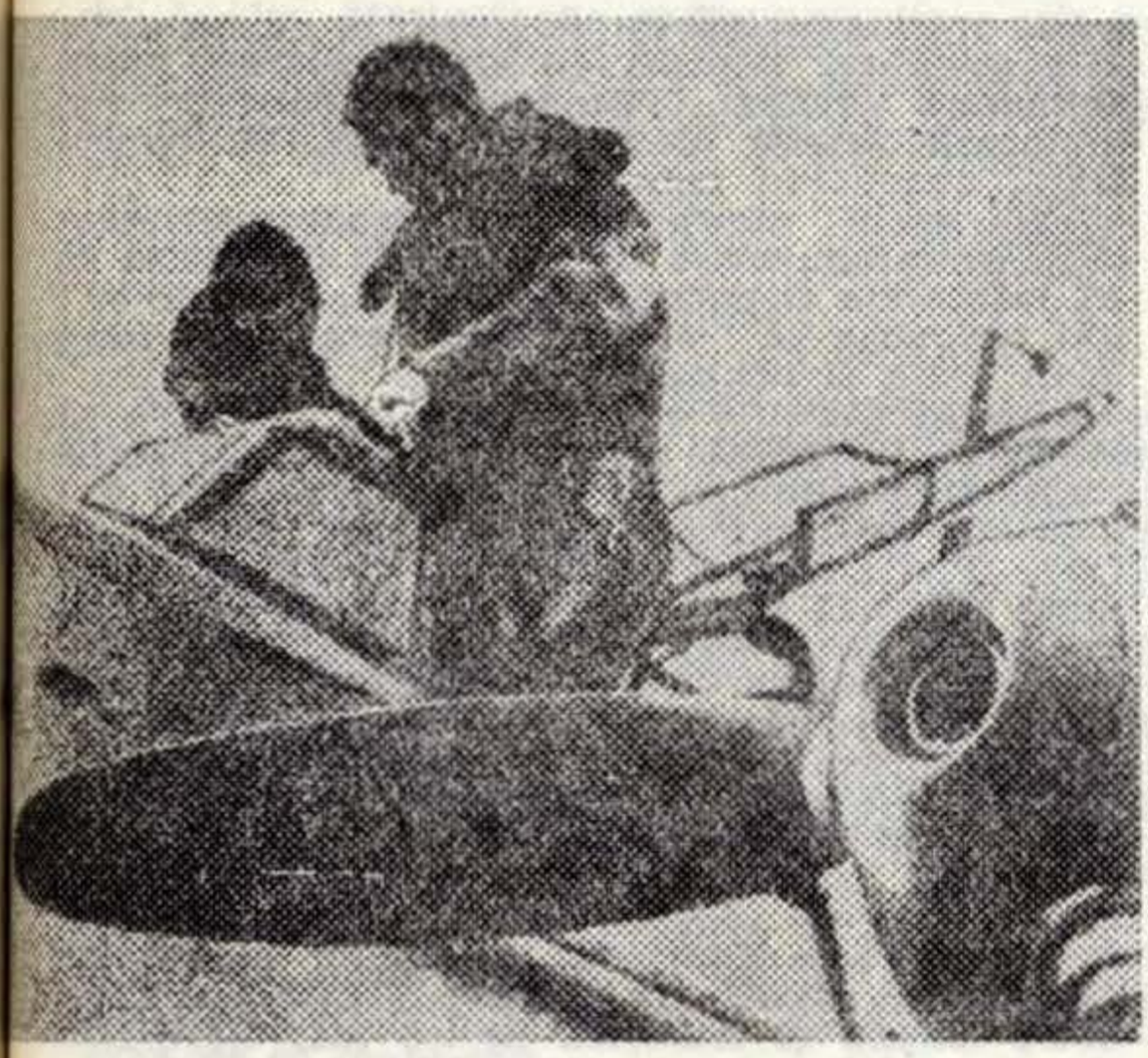

Urcîndu-se în Messerschmitt-ul ce avea să-l ducă în Anglia pentru o acțiune „pe cont propriu", uitase oare Hess de împuternicirea de a lua hotărîri în numele lui Hitler ?

declarîndu-mi, totodată, că mi-ar putea spune în ce constau condițiile de pace ale lui Hitler ; a insistat mai întîi asupra încheierii unui acord prin care țările noastre nu vor intra niciodată în război una împotriva celeilalte. L-am întrebat cum ar putea fi pus în aplicare un acord de genul acesta, la care el mi-a răspuns că una din condiții este, firește, ca Marea Britanie să renunțe la politica sa tradițională, de a se opune întotdeauna puterii celei mai tari din Europa". Consider că nu mai e necesar să continui lectura, pentru că Hess repetă propunerile și în întrevederile sale ulterioare din 13, 14 și 15 mai, cu dl. Kirkpatrick de la Foreign-Office.

Am aici un alt raport oficial asupra întrevederii din 13 mai cu dl. Kirkpatrick, pe care îl voi rezuma. Hess începe prin a explica circumstanțele care l-au determinat să ia decizia de față, făcînd, în realitate, un istoric al celor întîmplate după războiul din 1918. El pomenește de Austria, Cehoslovacia, Polonia, Norvegia și explică cum de fiecare dată Germania fascistă a avut o justificare pentru atitudinea adoptată. După Hess, Anglia era în întregime vinovată de izbucnirea războiului. Citez un rînd foarte interesant, unde este vorba de München :

„El spune că intervenția d-lui Chamberlain..."

PREȘEDINTELE — De unde citiți ?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — De la al cincilea paragraf, domnule Președinte, care începe astfel : „Criza cehoslovacă a fost declanșată de decizia Franței — exprimată de ministrul aviației franceze, Cot, — de a transforma Cehoslovacia într-o bază aeriană împotriva Germaniei. Era de datoria lui Hitler să zădărnicească acest plan. Intervenția d-lui Chamberlain și conferința de la München i-au procurat lui Hitler o mare ușurare". Hitler, după propriile sale declarații, nu a avut niciodată intenția să respecte acordul de la München. Continui expunerea documentului. Hess afirmă că Germania trebuie să cîștige războiul, că bombardarea Angliei abia începuse și fusese făcută cu multă măsură. În pagina a doua spune că producția de submarine a Germaniei era enormă și că în teritoriile ocupate existau surse importante de materii prime: că încrederea fasciștilor germani în Hitler și în victoria finală era deplină

auzea nimic. Un ofițer a reparat în cîteva minute defecțiunea și vocea translatorului a răsunat în limba germană :

— Acuzat Hermann Wilhelm Goering, conform capetelor de acuzare de care te-ai dovedit culpabil, ești condamnat la moarte prin spînzurătoare.

După ce a rămas o clipă imobil, vechiul complice al lui Hitler și-a scos casca cu gesturi lente, a făcut stînga împrejur și a părăsit boxa.

Auzindu-și sentința, fiecare a reacționat în felul său : Rosenberg lupta din greu să-și păstreze calmul, Kaltenbrunner a încercat să schițeze un surîs, Sauckel s-a congestionat de furie neputincioasă, Frank a întins mîinile cerșind milă, Jodl respira cu dificultate, ca și cum i-ar fi lipsit aerul, Funk, aflînd că scăpase de ștreang, a izbucnit în plîns și s-a înclinat adînc în fața judecătorilor săi...

La ora 16.40, Curtea s-a retras : fuseseră pronunțate douăsprezece condamnări la moarte, cea a lui Bormann, în contumacie. Hess, Funk și Raeder erau osîndiți la detențiune pe viață, Schirach și Speer — la douăzeci de ani, Neurath — la cincisprezece, Doenitz — la zece...

* * *

Despre următoarele două săptămîni ne-au rămas cîteva mărturii din partea celor care au avut de-a face, pînă în ultima clipă, cu condamnații la pedeapsa capitală.

Cele mai ample note aparțin doctorului Gilbert, psihiatrul american căruia i s-au „spovedit" mai toți ocupanții celor unsprezece celule. Goering care, în ciuda aerului său degajat, dădea mereu impresia că se află în pragul unei crize de nervi, i-a declarat :

— N-au decît să mă spînzure ! În orice caz, asta dovedește că sînt proști țintași... Probabil că de aceea nu vor să ne pună la zid

și că în rîndurile poporului german nu exista încă cel mai mărunt indiciu de mișcare revoluționară. Apoi expune motivele călătoriei sale aeriene, adăugînd că este convins de prelungirea războiului, căruia Anglia nu i-ar putea supraviețui și deci, în consecință, ar face bine să accepte pacea care i se oferă. Cît despre führer, acesta n-avea nici o pretenție asupra Angliei ; n-avea veleități la hegemonia mondială și că ar fi regretat enorm prăbușirea Imperiului britanic.

CHURCHILL ERA NEDEMN SĂ STEA DE VORBĂ CU FÜHRERUL

Citez din document :

„Soluția propusă de dl. Hess era ca Anglia să-i dea deplină putere Germaniei în Europa, iar Germania să-i dea Angliei putere deplină asupra imperiului, cu o singură rezervă : să-i fie retrocedate vechile colonii germane, de care avea nevoie ca sursă de materii prime. L-am întrebat apoi de scopurile Italiei. Mi-a răspuns că nu le cunoaște, dar că era sigur că pretențiile Italiei nu sînt excesive. Cînd eram gata să părăsesc odaia, dl. Hess și-a dezvăluit intenția : uitase — declară el — să menționeze că propunerile sale nu erau valabile atîta timp cît Germania nu putea negocia cu un alt guvern decît cel militar actual. Dl. Churchill, care a întocmit planuri de război din 1936 și colegii săi, care se pretaseră la această politică de război, precizează el, nu sînt personalități cu care führerul să poată negocia". După toate aparențele, Hess se gîndea desigur că propunerile de pace erau suficiente pentru ca Churchill să fie răsturnat în cîteva zile.

Trec acum la documentul următor, care consemnează întrevederea din 14 mai.

Hess începe prin a se plînge de modul în care este tratat [...] Apoi, citez : „trecu la probleme politice, făcîndu-mi cunoscut că mai avea două condiții de adăugat la propunerile sale de pace. Declară că Germania nu putea abandona Irakul, deoarece locuitorii săi luptaseră pentru Germania. Cerea, în consecință, evacuarea Irakului.

I-am atras atenția că ne depărtasem cam mult de propunerile inițiale și de afirmația sa că interesele Germaniei s-ar limita la Europa ; îmi răspunse că propunerile erau mai mult decît juste și echitabile.

A doua condiție era ca tratatul de pace să conțină o clauză referitoare la indemnizația cetățenilor britanici și germani ale căror bunuri au fost expropriate în urma războiului.

Dl. Hess conchise subliniind că Hitler făcea totul la scară mare și că un război submarin devastator va reuși în termen scurt să stabilească un blocus eficace împotriva Angliei".

Din documentul următor — care este un raport al întrevederii din 15 mai, a treia și ultima, dintre Hess și Kirkpatrick — reiese atitudinea lui Hess față de America. Citez : „germanii se așteaptă la o intervenție americană și nu se tem de ea. Ei dispun de date suficiente referitoare la producția americană de avioane. Germania poate construi mai mult decît Anglia și America la un loc. Germania nu are nici o pretenție, nici un interes în America. Interesele lui Hitler sînt pur europene. Dacă acum încheiem o pace între noi, America va fi furioasă. În realitate, America dorește să moștenească Imperiul britanic.

În concluzie, Hess spuse că Hitler ține cu adevărat să încheie un acord permanent cu noi, pe o bază care ar asigura integritatea imperiului. Tentativa sa are drept scop să ne ofere posibilitatea de a deschide negocierile fără să pierdem din prestigiu. Nesocotind această ocazie, am dovedi că nu dorim un acord cu Germania și, în acest caz, Hitler este îndreptățit — are chiar datoria — să ne distrugă în întregime și după război să ne mențină în stare de supunere".

Domnule Președinte, acest raport arată scopul esențial — de fapt unic — al vizitei lui Hess

---

Dar, în timp ce vorbea, buzele și mîinile îi tremurau, iar pieptul i se contracta spasmodic, ca și cum și-ar fi stăpînit cu mare trudă hohotele de plîns.

Keitel și Jodl se arătau și ei indignați de „infamia spînzurătorii" și cereau să fie executați prin împușcare. Sauckel, care-și pierduse capul de spaimă, era convins că fusese osîndit pe baza unei greșeli de traducere și bîiguia într-una despre „necesitatea de a se revizui fundamental procesul". Ribbentrop, copleșit și el de teama ștreangului, umbla ca o fiară prin celulă, murmurînd cu o voce stinsă :

— La moarte ! M-au condamnat la moarte ! Nu voi putea nici măcar să-mi scriu memoriile... Ce mult mă urăsc oamenii ăștia, ce mult mă urăsc !

În seara de 15 octombrie, la ora 22, doctorul Mueckel i-a dat lui Goering un comprimat de seconal, somnifer cu efect foarte rapid. **Reichsmarschall-ul,** înțelegînd imediat că execuția devenise iminentă, a întrebat dacă mai merita să se dezbrace pentru somn.

— Unele nopți sînt foarte scurte, i-a răspuns evaziv medicul.

Peste trei sferturi de oră, sentinela de la ușa celulei lui Goering, uitîndu-se prin ferestruică, a observat că mîinile prizonierului se crispau convulsiv, vrînd parcă să sfîșie pătura cu care era învelit trupul său mătăhălos. În cîteva clipe, spasmele s-au generalizat, ca și cum Goering ar fi executat complicatele figuri ale unui dans grotesc în poziție orizontală.

Soldatul a dat alarma și ofițerul de serviciu, venit în goană, a descuiat ușa și s-a aplecat asupra deținutului. Convulsiile se mai potoliseră, dar corpul îi rămînea încordat, sprijinit într-un cot, în vreme ce sudoarea i se prelingea de pe tîmple în picături mari. Apoi obrajii lui au căpătat o nuanță albăstruie. Un horcăit și

în Anglia. Motivele de ordin umanitar, atît de abil expuse între 10 şi 15 mai, au luat un aspect cu totul diferit cînd, o lună mai tîrziu, Germania a atacat Uniunea Sovietică.

MOTIVUL REAL: MAI BINE UN DUŞMAN, DECÎT DOI

Nu putem să nu remarcăm asemănarea dintre acest moment şi cel premergător atacului german împotriva Poloniei, cînd Germania se străduise să ţină Anglia în afara războiului. Se pare că aceeaşi era intenţia şi de rîndul acesta. În cursul întrevederilor la care s-au referit rapoartele citate, Hess a declarat că la acea epocă Germania nu avea intenţia să atace Rusia. Spusele lui sînt o minciună, căci primele planuri în vederea invadării Rusiei au fost elaborate în noiembrie 1940. O directivă emisă la 18 decembrie prevedea ca pregătirile să fie terminate la 15 mai 1941. La 3 aprilie 1941 au fost date ordine pentru amînarea acţiunii „Barbarossa" cu cinci săptămîni, iar la 30 aprilie 1941, zece zile înainte de sosirea lui Hess în Anglia, a fost fixată invazia în Rusia pentru ziua de 22 iunie 1941.

Oricine ar fi ocupat funcţiile deţinute de acuzat în acel moment nu putea să nu cunoască aceste planuri.

Domnule Preşedinte, socotesc că motivele vizitei lui Hess în Anglia nu erau de ordin umanitar ; el urmărea ca, în momentul atacului împotriva Rusiei, Germania să nu aibă de luptat decît pe un singur front.

Ezit să menţionez încă un document care ar prelungi şedinţa, dar care este interesant din multe puncte de vedere. Este o dare de seamă semnată de Schmidt, asupra unei convorbiri care a avut loc între Ribbentrop, Mussolini şi Ciano, la 13 mai 1941. Nu adaugă mare lucru la cele ştiute, dar răspunde la întrebarea dacă Hitler sau alţi membri ai guvernului au ştiut de vizita lui Hess în Anglia sau dacă acesta a întreprins călătoria din proprie iniţiativă, aşa cum pretinde. Este greu de presupus că ar fi putut încerca să plece fără ştirea nimănui, fără ca cineva să fi bănuit măcar. Această dare de seamă conţine declaraţiile lui Ribbentrop făcute aliaţilor italieni, la trei zile după plecarea lui Hess :

„Ministrul afacerilor străine al Reichului începu prin a transmite ducelui salutările führerului. Apoi îl anunţă pe duce că îi va propune o dată, pentru o întîlnire proiectată într-un viitor cît mai apropiat. Se scuză că, după cum îşi dădea şi ducele seama, pentru moment era foarte ocupat cu afacerea Hess şi alte chestiuni militare. De altfel führerul îl trimisese la duce pentru a-l pune pe acesta la curent cu afacerea Hess. Adaugă că führerul fusese surprins de gestul lui Hess, considerîndu-l drept o nebunie. Hess suferea de mult de ficat şi căzuse în mîinile magnetiştilor, naturaliştilor şi ale altor şarlatani care-i agravaseră boala. Toate acestea, precum şi responsabilitatea aghiotanţilor care ştiuseră de zborurile secrete ale lui Hess, alcătuiesc în prezent obiectul unei anchete. De cîteva săptămîni, Hess se antrena să zboare cu un Messerschmitt 110 ; intenţiile sale sînt, desigur, cu totul dezinteresate şi nu i se poate pune sub semnul îndoielii loialitatea faţă de führer. Conduita sa trebuie explicată printr-un soi de misticism şi o stare de spirit generată de boală".

Şi Ribbentrop continuă, subliniind că faptul a fost săvîrşit fără ca Hitler sau altcineva să fi fost încunoştinţat.

PREŞEDINTELE — Vreţi să citiţi paragraful următor ?

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — „Simpatizînd cu Anglia, lui Hess i-a venit ideea dementă de a folosi cercurile fasciste din Marea Britanie pentru a-i convinge pe britanici să cedeze. El a explicat aceste intenţii într-o lungă scrisoare, foarte confuză, adresată führerului ; cînd această scrisoare i-a parvenit führerului, Hess ajunsese în Anglia. În Germania se spera că ar fi putut avea un accident pe drum,

---

Goering s-a prăbuşit pe spate : murise.

Chemat imediat, medicul a crezut mai întîi că era vorba de o criză cardiacă. Dar colonelul Andrus, care răspundea de securitatea din închisoare, era de părere că Goering se sinucisese. Cercetînd cadavrul mai atent, doctorul Mueckel a descoperit într-adevăr, cioburi minuscule de sticlă în gura **reichsmarschall-ului,** iar sentinela a găsit sub pat o cutiuţă de carton, din cele în care se ţin fiolele. După un examen îndelungat, medicul a ajuns la concluzia definitivă : otrăvire cu cianură de potasiu.

Pe colonelul Andrus îl preocupa acum problema dacă ceilalţi condamnaţi la moarte aveau aceleaşi intenţii sinucigaşe şi dacă dispuneau de mijloacele necesare pentru îndeplinirea proiectelor lor. O percheziţie efectuată în toate celulele a dat rezultate surprinzătoare : în ciuda zecilor de controale precedente s-a găsit o sîrmă de 30 cm la Jodl, o linguriţă cu marginile ascuţite la Sauckel, o lamă de oţel tăios la Keitel etc. etc. Oricare dintre aceste obiecte ar fi permis deţinutului respectiv să-şi ia viaţa.

De la cine îşi procurase Goering fiola cu cianură ? la această întrebare nu s-a putut da un răspuns exact nici pînă în ziua de astăzi. După toate aparenţele, însă furnizorul ar fi fost generalul SS von Bach-Zelewski, aflat şi el pe atunci în aceeaşi închisoare. Pe culoare, de fiecare dată cînd îl întîlnea, generalul îl saluta cu un respect exagerat pe Goering, care, în cîteva rînduri, i-a întins binevoitor mîna. Probabil că von Bach-Zelewski i-a strecurat otrava cu un asemenea prilej. În orice caz, în 1951, el a remis americanilor o fiolă cu cianură de tipul celei utilizate de Goering, dar a continuat să nege că i-ar fi procurat una şi **reichsmarschall-ului**.

Sinuciderea acestuia nu a modificat

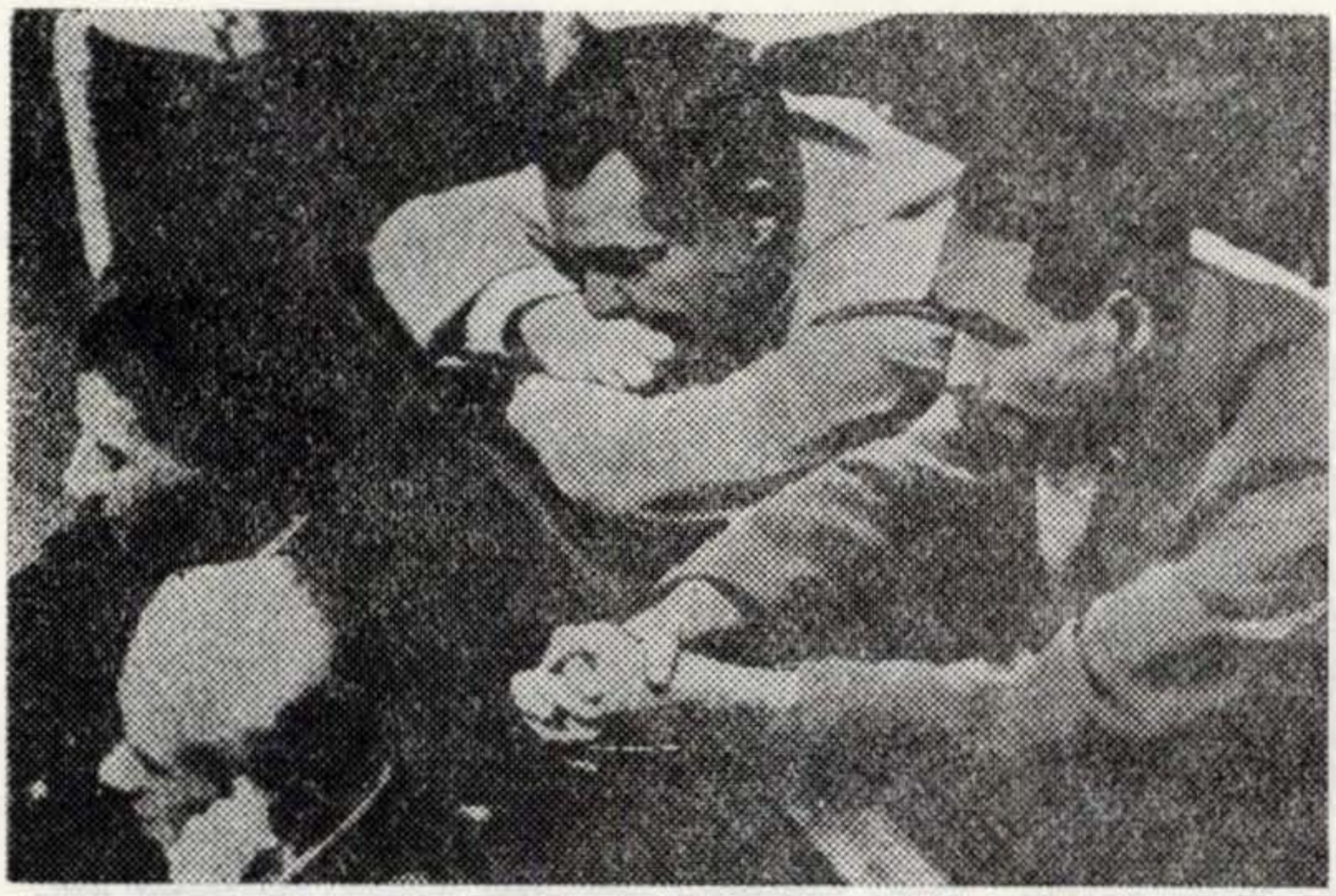

Căpeteniile celui de-al III-lea Reich nazist își dau seama că nici un subterfugiu nu-i va putea scăpa de pedeapsa meritată

De la cine și-a procurat Goering fiola cu cianură cu care s-a otrăvit în închisoare? La această întrebare nu s-a putut da un răspuns exact nici pînă astăzi

dar el aterizase în Anglia în vecinătatea castelului din Scoția a marchizului de Clydesdale, în prezent duce de Hamilton, cu care încerca să intre în contact, considerîndu-l, fără a avea nici un temei, un mare amic al Germaniei".

PREȘEDINTELE — Vă mulțumesc.

Lt. colonel GRIFFITH-JONES — Iată ce i-a spus Ribbentrop lui Mussolini. Dar Ribbentrop mințea din obișnuință. Cer permisiunea să citesc dintr-un alt document un paragraf care se referă la acuzatul Ribbentrop:

„Ducele mai făcu unele remarci cu privire la frontul unit european împotriva Angliei și a celor două țări neparticipante la acest front, Spania și Rusia; el observă că o politică de colaborare cu Rusia i se părea avantajoasă. Îl întrebă pe ministrul afacerilor străine al Reichului dacă Germania excludea posibilitatea unei colaborări cu Rusia. Acesta răspunse că relațiile dintre cele două țări erau, sub toate aspectele, corecte. El personal nu credea că Stalin ar avea de gînd să întreprindă vreo acțiune împotriva Germaniei, dar dacă ar face-o, ar fi fost nimicit în trei luni.

Ducele aprobă acest punct".

O EDUCAȚIE OBIȘNUITĂ

ȘEDINȚA DE DUPĂ-AMIAZĂ — 13 MARTIE 1946

PREȘEDINTELE — Care este numele dumneavoastră?

ACUZATUL — Hermann Goering.

Dr. STAHMER — Vă rog să relatați pe scurt

cu nimic orariul execuției. Colonelul Andrus a citit pe rînd condamnaților răspunsurile Comisiei interaliate de control din Berlin, care respinsese cererile lor de grațiere. Cu cîteva minute înainte de ora 1 a.m. a zilei de 16 octombrie, Ribbentrop a fost scos din celula lui de doi agenți ai poliției militare americane, care l-au adus în sala de gimnastică a închisorii, unde se înălțau trei spînzurători de lemn vopsit în negru. Sergentul-major John C. Woods, din orașul San Antonio (statul Texas), care îndeplinea funcția de călău, a legat la spate mîinile fostului ministru de externe al Reichului și l-a condus pe cele 13 trepte pînă la eșafod, apoi i-a pus ștreangul de gît și a apăsat pe o manetă: deschizîndu-se trapa de sub picioarele lui, condamnatul a căzut în gol, pe o distanță echivalentă cu înălțimea unui etaj...

După executarea lui Seyss-Inquart, ultimul osîndit, a fost adus și cadavrul lui Goering în sala de gimnastică. Cele unsprezece sicrie au fost încărcate în două camioane militare, care au luat drumul spre Furth, urmate de cîteva mașini pline cu ziariști. La Erlangen, un ofițer din jeep-ul care însoțea camioanele a anunțat pe gazetari că, începînd din acel moment, „călătoria devenea foarte primejdioasă pentru ei". Cei astfel avertizați au rămas pe loc, privind convoiul care dispărea în ceața dimineții.

Cadavrele principalilor criminali de război au fost incinerate în aceeași zi la München și cenușa lor răspîndită, în cel mai mare secret, în cîteva puncte rămase necunoscute de pe cursul Isarului.

În cîteva clipe, apele rîului bavarez au înghițit jalnicele rămășițe pămîntești ale unora dintre cîrmuitorii Reichului nazist, autorii celor mai sîngeroase pagini din istoria continentului nostru.

N. M.

Tribunalului ce aţi făcut pînă la începutul primului război mondial.

GOERING — Am primit o educaţie obişnuită, mai întîi acasă; apoi am intrat în corpul cadeţilor, după care am devenit ofiţer activ. Tatăl meu a fost prim guvernator al Africii de Sud şi în această calitate a avut relaţii cu doi oameni de stat britanici: Cecil Rhodes şi cu cel mai în vîrstă dintre fraţii Chamberlain. Trebuie să adaug că era foarte ataşat de Bismarck. O parte din tinereţe mi-am petrecut-o în Austria şi am avut multă prietenie faţă de acest popor frate...

Dr. STAHMER — Spuneţi Tribunalului cînd şi în ce împrejurări aţi făcut cunoştinţă cu Hitler?

GOERING — Sînt necesare cîteva indicaţii preliminarii. După înfrîngerea care a urmat primului război mondial, am fost obligat să-mi demobilizez escadrila. Am refuzat să intru în reichswehr, aşa cum mi s-a cerut, fiind un adversar al Republicii instaurate după revoluţie.

Într-o duminică din octombrie sau noiembrie 1922, după ce Antanta reînnoise cererile de extrădare ale şefilor noştri militari, m-am dus la München, la o manifestaţie de protest... Hitler a ţinut o cuvîntare, vorbind despre precedenta demonstraţie şi făcînd aluzie la dictatul de la Versailles şi la respingerea lui... Am făcut cunoştinţă, iar el mi-a spus că întîlnirea noastră se datora destinului. Am discutat despre mizeria patriei noastre şi despre tratatul de la Versailles. I-am declarat că putea dispune de persoana şi de bunurile mele, pentru că unica mea preocupare era lupta împotriva dictatului de la Versailles...

În continuare s-a referit la influenţa tot mai mare a marxismului şi a comunismului, fapt de care eram şi eu conştient. În cursul manifestatiilor politice, Hitler nu reuşise să se facă auzit decît folosind o altă forţă împotriva forţei care-l împiedica să vorbească. În acest scop crease el SA (batalioanele de asalt). Deocamdată şefii erau prea tineri, cu toată străduinţa lui de a găsi unul potrivit; avea nevoie de cineva care să se fi distins în timpul războiului şi care să aibă autoritatea necesară. Se gîndea că cel mai nimerit ar fi să...

Dr. STAHMER — In ce perioadă a avut loc întrevederea aceasta?

GOERING — La sfîrşitul lunii octombrie sau începutul lunii noiembrie 1922.

Dr. STAHMER — Cînd aţi intrat în partidul naţional-socialist?

GOERING — Tot atunci; m-am înscris în partid cîteva zile mai tîrziu.

Dr. STAHMER — Care sînt funcţiile pe care vi le-a încredinţat Hitler pînă în noiembrie 1923?

GOERING — Acelea care reveneau şefului SA: în primul rînd, coordonarea şi impunerea unei discipline în cadrul acestei organizaţii, pentru a o transforma într-o unitate absolut sigură, care să execute ordinele lui Hitler şi ale mele...

Dr. STAHMER — Care a fost poziţia dumneavoastră în momentul venirii lui Hitler în postul de cancelar al Reichului?

GOERING — Aş vrea mai întîi să fac o precizare. Deşi nu aveam o funcţie politică în cadrul partidului, poziţia mea devenise, firesţe, destul de tare, îndeosebi de la sfîrşitul anului 1931, de cînd lucram în relaţii din ce în ce mai strînse cu führerul, fiind considerat mîna sa dreaptă...

Înainte de numirea lui Hitler, îmi amintesc că i-am declarat lui von Papen că Hitler ar putea candida pentru toate posturile, însă niciodată pentru unul de planul al doilea...

Dr. STAHMER — Ce măsuri s-au luat pentru a întări puterea după numirea lui Hitler?

GOERING — Este de la sine înţeles că, în ce ne priveşte, eram hotărîţi să păstrăm puterea în orice chip şi cu orice preţ...

Dr. STAHMER — In calitatea dumneavoastră de ministru de interne al Prusiei, aţi creat Gestapoul şi lagărele de concentrare. Cînd şi în ce scop au fost create aceste organisme?

GOERING — Prima condiţie pentru a întări puterea era reînnoirea poliţiei, acest instrument care, în toate timpurile şi în toate statele, a fost instrumentul puterii interne.

Dr. STAHMER — Şi lagărele de concentrare?

GOERING — Cînd s-a făcut simţită nevoia de a stabili ordinea în cadrul noului stat şi de a suprima elementele duşmănoase, de dezordine, am luat hotărîrea să arestez, prin surprindere, pe funcţionarii şi şefii comunişti. Am dispus întocmirea unei liste; ştiam că, alegîndu-i doar pe cei mai notorii şi mai periculoşi, numărul lor avea să fie de ordinul miilor, întrucît comuniştii aveau şi asociaţii afiliate...

Dr. STAHMER — Cîtă vreme aţi condus Gestapoul şi lagărele de concentrare şi pînă la ce dată?

GOERING — De facto am exercitat această conducere pînă la începutul anului 1934. Adică pînă la începutul anului 1934 Diels i-a fost şeful; el îmi expunea tot ceea ce se petrecea în Gestapo şi în lagărele de concentrare...

Aceste proiecte s-au realizat încă la sfîrşitul anului 1933, puţin după ce am transmis Ministerul de Interne al Prusiei ★, Ministerului de Interne al Reichului. În 1934, după acest precedent, Himmler a manevrat pe lîngă führer, ca acesta să-i permită să ia în mîinile sale poliţia din Prusia. In această perioadă nu m-am opus în mod expres la aceasta. Totuşi, aceasta nu-mi era plăcut. Voiam ca eu însumi să conduc poliţia mea...

ŞEDINŢA DE DIMINEAŢĂ — 14 MARTIE 1946

Dr. STAHMER — Mulţi oameni ai bisericii din Germania şi mai ales din ţările ocupate — dumneavoastră singur aţi citat Polonia şi Cehoslovacia — au fost duşi în lagărele de concentrare. Cunoaşteţi ceva în această privinţă?

GOERING — Ştiu că în Germania mai mulţi oameni ai bisericii au fost trimişi în lagăre de concentrare. Cazul lui Niemöller este de notorietate publică. Nu mă voi referi la el, deoarece cazul este bine cunoscut. Alţi preoţi au fost de asemenea trimişi în lagăre de concentrare, dar numai în cursul ultimilor ani, cînd lupta se înăsprise; aceşti preoţi au ţinut de la amvon discursuri politice, criticînd măsurile luate de stat sau de partid, ceea ce a făcut necesară intervenţia poliţiei...

★ În cadrul Republicii de la Weimar, fiecare „Land" îşi avea propriul său consiliu de miniştri (n.r.).

În „MARELE PROCES" au fost pronunțate următoarele sentințe:

GUERING	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
HESS	Închisoare pe viață
KEITEL	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
ROSENBERG	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
FRICK	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
STREICHER	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
SEYSS-INQUART	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
RIBBENTROP	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
JODL	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
KALTENBRUNNER	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
FRANK	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
SAUCKEL	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
BORMANN	Pedeapsa cu moartea prin spînzurătoare
FUNK	Închisoare pe viață
RAEDER	Închisoare pe viață
SPEER	Douăzeci de ani închisoare
SCHIRACH	Douăzeci de ani închisoare
NEURATH	Cincisprezece ani închisoare
DÖNITZ	Zece ani închisoare
SCHACHT	Achitat
PAPEN	Achitat
FRITZSCHE	Achitat

Sentința procesului: douăsprezece condamnări la moarte prin spînzurătoare, trei condamnări la închisoare pe viață, două condamnări la închisoare pe douăzeci de ani, una pe cincisprezece ani, una pe zece ani și trei achitări

Dr. STAHMER — Care a fost scopul și ce importanță a avut Consiliul secret al Cabinetului creat după luarea puterii?

GOERING — În luna februarie 1938, ministrul războiului, mareșalul von Blomberg, a fost pus în disponibilitate. În aceeași perioadă a demisionat și comandantul șef al armatei, generalul von Fritsch, sau, mai exact, a fost concediat de führer. Dar führerul a considerat că, în ochii străinătății, această coincidență aduce prejudicii...

Dr. STAHMER — Cînd s-a întrunit Cabinetul Reichului pentru ultima dată?

GOERING — După cîte îmi aduc aminte, Cabinetul Reichului s-a întrunit pentru ultima dată în 1937 și, dacă amintirile mele sînt exacte, eu am prezidat ultimele ședințe, întrucît führerul a plecat puțin timp după începere. Nu-l prea interesau ședințele de cabinet. Se desfășurau într-un cerc prea larg, după opinia lui, și i se discutau prea mult părerile, ceea ce nu-i era pe plac...

Dr. STAHMER — Cu privire la anexarea Austriei la Reich. Care au fost cauzele care l-au făcut pe Hitler să ia această hotărîre și care a fost participarea dumneavoastră la acest eveniment?

GOERING — Vorbind despre trecutul meu, am subliniat în fața Tribunalului că m-am simțit totdeauna legat de Austria. Mi-am petrecut cea mai mare parte a tinereții mele într-un castel austriac. Încă pe vremea vechiului imperiu, tatăl meu vorbea deseori despre o viitoare alipire la Reich a provinciilor germane din Austria, fiind convins că Imperiul austriac nu avea să mai dureze mult timp. În 1918, sosit cu un avion pentru două zile în Austria, am văzut revoluția și prăbușirea Imperiului Habsburgilor...

UN BAL CU ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI

Dr. STAHMER — În seara precedentă intrării trupelor germane în Austria, ați stat de vorbă cu dr. Mastny, ambasadorul Cehoslovaciei, și i-ați făcut o declarație sub cuvînt de onoare.

GOERING — Sînt fericit că, în sfîrșit pot vorbi despre acest cuvînt de onoare, atît de des pomenit în cursul acestor luni, și care mi se reproșează.

În seara aceea, aproape toți diplomații erau la bal. După o discuție avută cu Sir Neville Henderson, m-am reîntors în sală, unde ambasadorul Cehoslovaciei, dr. Mastny, a venit să mă întrebe, tremurînd și foarte enervat, ce se va întîmpla în cursul nopții, și dacă aveam de gînd să intrăm și în Cehoslovacia. I-am explicat în cîteva cuvinte situația, adăugînd: „Este vorba numai de anexarea Austriei; nimeni nu se va atinge de țara dumneavoastră, mai ales dacă nu vă amestecați". El mi-a mulțumit și s-a dus probabil la telefon.

După scurt timp a revenit, și mai enervat, dîndu-mi impresia că, din pricina enervării, nici nu înțelegea ce-i spuneam. În prezența altor persoane, i-am declarat: „Excelență, vă dau cuvîntul meu de onoare că este vorba numai de Anschlussul Austriei și că nici un soldat german nu se va apropia de frontiera cehoslovacă. Faceți în așa fel ca Cehoslovacia să nu mobilizeze, căci ar provoca o agravare a situației". El a aprobat.

Dr. STAHMER — La 15 martie 1939 a avut loc o convorbire între Hitler și președintele Hacha, la care ați asistat. Care a fost atitudinea dumneavoastră?

GOERING — Fusesem rechemat de urgență la Berlin. Am sosit dimineața, iar președintele Hacha, în seara aceleiași zile. I-am spus verbal führerului punctul meu de vedere, expus de altfel într-o scrisoare anterioară. Führerul mi-a adus la cunoștință că intrase în posesia unor dovezi, potrivit cărora situația din Cehoslovacia luase o întorsătură destul de gravă.

Statul se dezagregase din cauza sciziunii Slovaciei ; dar nu acesta era faptul îngrijorător. Hitler mi-a arătat niște documente ale serviciului de informații, semnalînd prezența, pe cîteva dintre aerodromurile Cehoslovaciei, a unor comisii de aviație rusești pentru formarea cadrelor, ceea ce contravenea stipulațiilor acordului de la München ; el se temea ca Cehoslovacia — mai ales după detașarea Slovaciei — să nu fie folosită ca bază aeriană rusească și era hotărît să elimine acest pericol. Mi-a spus că președintele Hacha îi ceruse o întrevedere și că va veni seara ; führerul dorea să fiu și eu prezent în Cancelaria Reichului. După sosirea sa, președintele Hacha avu imediat o întrevedere cu ministrul afacerilor externe al Reichului. Cînd intră la führer, îl salutarăm cu toții, apoi îi lăsarăm singuri ; mai tîrziu am fost și noi chemați. Eu i-am vorbit în prezența ambasadorului său, îndemnîndu-l să satisfacă de urgență cererea führerului și să-și retragă trupele la intrarea trupelor germane, pentru a evita vărsări de sînge. I-am spus că orice rezistență ar fi fost zadarnică de vreme ce führerul luase o hotărîre și considera acțiunea necesară. În caz contrar, s-ar fi vărsat sînge inutil, orice rezistență de lungă durată fiind imposibilă. Referitor la acest subiect, am mai adăugat că aș fi fost mîhnit să fiu nevoit să bombardez frumosul oraș Praga.

Dr. STAHMER — Ați spus că erați considerat ca eventualul succesor al führerului. În această calitate erați inițiat de către Hitler în toate problemele politice?

GOERING — În perioada în care relațiile mele cu Hitler au fost bune, perioadă care a ținut o mare parte din durata războiului.

Dr. STAHMER — Între 1935 și 1938 ați făcut mai multe vizite oficiale în Polonia. Care a fost obiectivul acestor vizite ?

GOERING — Führerul îmi încredințase o misiune, nu de camuflaj, ci foarte serioasă ; pe lîngă îmbunătățirea generală a relațiilor, eram însărcinat să-i fac pe polonezi să înțeleagă că interesul führerului era ca Polonia să fie puternică, pentru că în felul acesta ar fi constituit o barieră între Germania și Rusia...

Dr. STAHMER — Care a fost poziția dumneavoastră în problemele legate de Memel, Danzig și culoarul polonez ?

GOERING — Poziția mea a fost întotdeauna foarte limpede și fără echivoc. Teritoriile acestea erau prin esență germane și, ca atare, într-o zi sau alta trebuiau să revină Germaniei.

Dr. STAHMER — Un decret al führerului din 7 octombrie 1939 poartă semnătura dumneavoastră. Prin acest decret, Himmler primea o misiune de germanizare. Vreți să-mi explicați sensul ei ?

GOERING — Decretul din 7 octombrie 1939 a fost publicat după terminarea campaniei din Polonia. Polonia era învinsă, ca atare statul polonez nu mai exista...

SFIRȘIT

Procesul de la Nürnberg al principalilor criminali de război naziști a marcat o premieră absolută pe scena istoriei, deși dorința poporului de a trage la răspundere pe autorii războaielor de agresiune datează de mult. Dar cum și cine putea cere socoteală cîrmuitorilor ? Pe învingător nimeni nu se încumeta să-l înfrunte, iar pe învins îl judecau nu victimele măcelului provocat de el, ci inamicii săi victorioși, ghidați de interese prădalnice.

După abdicarea definitivă a lui Napoleon, s-au făcut unele tentative de a-l aduce în fața justiției. În același sens s-a vorbit, cu un secol mai tîrziu, în legătură cu kaiserul Wilhelm al II-lea, după înfrîngerea sa în primul război mondial. Dar, de fiecare dată cînd se contura o asemenea perspectivă, conducătorii de state — fie ele imperii, regate sau republici burgheze — se opuneau categoric. Pe de o parte, un proces public risca să dea la iveală tot mecanismul ascuns al declanșării conflagrației, dezvăluind astfel partea de vină a tuturor beligeranților, inclusiv a învingătorilor. Pe de altă parte, crearea unui precedent era plină de primejdii : cine garanta biruitorilor de astăzi că nu vor fi învinși în războiul de mîine, ajungînd astfel pînă la urmă în boxa acuzaților ?

La Nürnberg, pentru prima oară în istoria omenirii, întregul guvern al unui stat imperialist și agresor era arestat, judecat și condamnat pentru crimele comise în anii cînd se aflase la putere și, mai cu seamă, pentru fărădelegile făptuite în cursul războiului pe care-l pregătise și dezlănțuise. Mai mult chiar, Tribunalul internațional statua cu acest prilej că *însăși agresiunea constituie o crimă.*

Sîngerosul regim instaurat de Hitler a căpătat astfel un epilog judiciar, care dezvăluia în fața întregii lumi caracterul monstruos și esențialmente inuman al fascismului. În același timp, procesul de la Nürnberg a pus într-o necruțătoare lumină metodele de declanșare a războaielor imperialiste în general, metode pe care naziștii le aplicaseră cu un cinism și o ferocitate fără margini, dar pe care nu ei le inventaseră.

Semnînd sentința în numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, I.T. Nikitcenko, membru al Tribunalului militar internațional, a anexat un document intitulat „Opinie separată". În paginile lui se exprima dezacordul față de hotărîrea Tribunalului de a nu considera Marele stat-major hitlerist drept o organizație criminală, în rînd cu partidul nazist, SS-ul, Gestapo-ul etc. Pe drept cuvînt, Nikitcenko arăta că, în felul acesta, o parte din principalii complici ai lui Hitler în tîlhărească acțiune de cotropire a celei mai mari părți din Europa au fost scoși din cauză.

Dar chiar dacă nu este desăvîrșită, sentința de la Nürnberg în procesul principalilor criminali de război naziști are o uriașă valoare istorică. Căci condamnînd atrocitățile hitleriste, Tribunalul militar internațional a dat, implicit, un sever avertisment adresat celor care ar fi tentați să imite cîndva pe adepții zvasticii : popoarele nu vor mai admite niciodată ca agresorii să scape nepedepsiți.

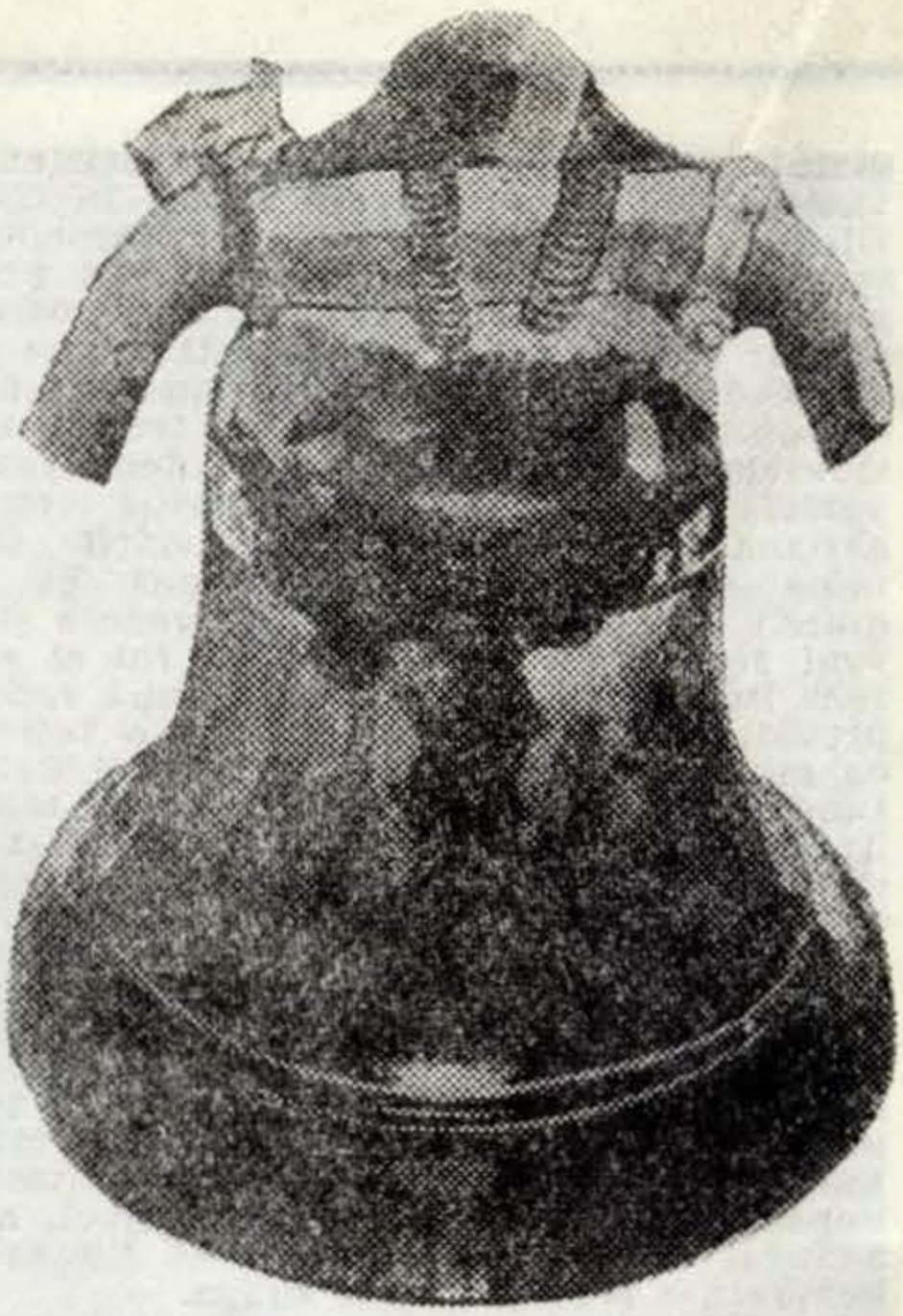

CLOPOTUL COTMENEI

ȘTEFAN ANDREESCU

Printre ctitoriile veacului al XIV-lea, cele mai multe aparţin primilor voievozi ai Ţării Româneşti, Cotmeana ocupă un loc cu totul distinct. Din vechea şi bogata aşezare nu au mai răzbătut pînă astăzi decît cîteva ziduri ruinate ascunse printre dealuri, la o margine de sat, — biserica şi un turn. Dar construcţia principală — biserica —, datorită conservării structurii sale iniţiale, se prezintă ca un monument de arhitectură extrem de important. El vădeşte efortul meşterilor autohtoni de a adapta necesităţilor mănăstireşti — care obligau la zidirea unor biserici de formă trilobată — tipul tradiţional de construcţie dreptunghiulară, larg răspîndit în veacurile XIII-XIV, atît în lumea satelor (unde se ridicau în mod curent biserici din lemn, de formă dreptunghiulară), cît şi în mediul curţilor boiereşti. Cu alte cuvinte, arhitectura Cotmenei se înscrie în faza de căutări, de încercări în vederea definirii unor soluţii tehnice proprii, specifice ambianţei culturale din Ţara Românească.

Cu atît mai interesantă este în aceste condiţii problema aflării datei cînd a fost înălţată mănăstirea Cotmeana. O inscripţie din pronaos, din 9 august 1711, pusă cu prilejul unor lucrări mărunte de întreţinere a bisericii, aminteşte că ea a fost ridicată din temelie de „domnul Ţării Rumâneşti Io Mircea voivod la leat 6897 (1388-1389)". Această dată nu este însă exactă. Primul document de cancelarie în care numele Cotmenei apare menţionat este, într-adevăr, un hrisov alcătuit din porunca lui Mircea cel Bătrîn, la 20 mai 1388. Dar el atestă doar **închinarea** Cotmenei — subordonarea mănăstrii cu întreaga ei avere — mănăstirii Cozia. Deci aşezarea exista încă mai dinainte, fără să se precizeze în act de cînd anume.

Tot în incinta mănăstirii, însă de astă dată în turnul din colţul nord-vestic, se păstrează, din fericire, un alt document, mai neobişnuit, dar care aduce cea mai veche probă incontestabilă a existenţei mănăstirii. Este vorba de un clopot de dimensiuni mijlocii, a cărui inscripţie, în traducere, sună astfel: „În zilele dreptcredinciosului domn Ioan Dan voievod, a făcut acest clopot jupan Dragomir, fiul egumenului Dragomir, în anul 6893, indiction 8". Leatul 6893 corespunde răstimpului 1 septembrie 1384 şi 31 august 1385. Prin urmare, inscripţia de pe clopotul Cotmenei constituie, în ordine cronologică, cea dintîi mărturie pentru datarea aşezării de la Cotmeana. Totodată acest clopot este cea mai veche piesă de acest fel din Ţara Românească.

Inscripţia de pe clopotul Cotmenei trebuie însă interpretată şi din alt unghi:

Detaliu din inscripția aflată pe clopot

al istoriei politice. În acest text este amintit numele lui Dan I, fratele mai vîrstnic și predecesorul lui Mircea cel Bătrîn în scaunul domnesc al Țării Românești. Despre domnia lui dispunem de știri extrem de sărace, provenind mai cu seamă din izvoarele externe. O lungă discuție s-a purtat în istoriografia noastră asupra împrejurărilor morții lui. Se admite astăzi că a pierit în luptă cu țarul Șișman de la Tîrnovo, la 23 septembrie 1386. Dar, pe de altă parte, nu se poate preciza deocamdată momentul cînd a luat frînele puterii. Listele de domni publicate pînă în prezent propun, cu rezervă, anul 1383. Ar fi avut deci o domnie mai scurtă decît a tatălui său, Radu I, care, potrivit acelorași liste, ar fi domnit între 1377 și 1383.

Singurul document intern de cancelarie al lui Dan I este un hrisov pentru Tismana, din 3 octombrie 1385, redactat la Curtea de Argeș. În raport cu acest act, **clopotul Cotmenei păstrează, de fapt, prima mențiune internă contemporană care-l atestă pe Dan I ca domn al Țării Românești.** Textul inscripției de pe clopotul mănăstirii Cotmeana este anterior documentului din 3 octombrie 1385 deoarece, după cum am arătat, a fost turnat între 1 septembrie 1384 și 31 august 1385.

O ipoteză recentă — aparținînd cercetătorului Emil Lăzărescu — extinde limitele domniei lui Dan I mult înainte de 1383, pînă către 1377. Această rectificare privește în mod direct și problema datării mănăstirii Cotmeana, deoarece, dintr-un document din 22 iunie 1418, reiese că a fost întemeiată de Radu I. Or, domnia lui Radu I încheindu-se pe la 1377, firește, mănăstirea Cotmeana a început să fie zidită înainte de acest an. Nu este lipsit de interes, să consemnăm faptul că, în pomelnicul mănăstirii — întocmit la 1781 de Ion Rîmniceanu —, șirul domnilor începe cu Vladislav I și apoi continuă corect cu Radu (I), Dan (I), Mircea (cel Bătrîn), Dan (II), Radu (Praznaglava), Vladislav (II) etc. Aceasta ar putea însemna eventual fie că inițiativa zidirii mănăstirii a fost luată de însuși Vladislav I, fie că, mai degrabă, un schit de lemn va fi precedat, la începutul secolului al XIV-lea sau încă și mai dinainte, așezarea întemeiată de Radu I. Cercetările arheologice care vor avea loc în curînd, cu ocazia restaurării complexului mănăstiresc, vor aduce, poate, lămuriri în plus în discuția asupra datării construcțiilor originare de la Cotmeana.

Urmare din pag. 37

ascensiunii și prăbușirii celui de-al III-lea Reich.

Ca și în trecut, vom ține seama de criticile competente ale cititorilor noștri și nu ne vom sfii să publicăm atît observații sau rectificări de amănunt cît și contestarea în bloc a unui punct de vedere apărut în coloanele noastre formulat de unul sau altul dintre istoricii români și străini — bineînțeles dacă aceasta va servi unei informări mai complete.

Iar întrucît viitoarea noastră întîlnire va avea loc la cîteva zile după începutul lui 1971, ne luăm îngăduința să adresăm, de pe acum, tuturor celor care ne citesc un cald și din inimă LA MULȚI ANI !

MAGAZIN ISTORIC

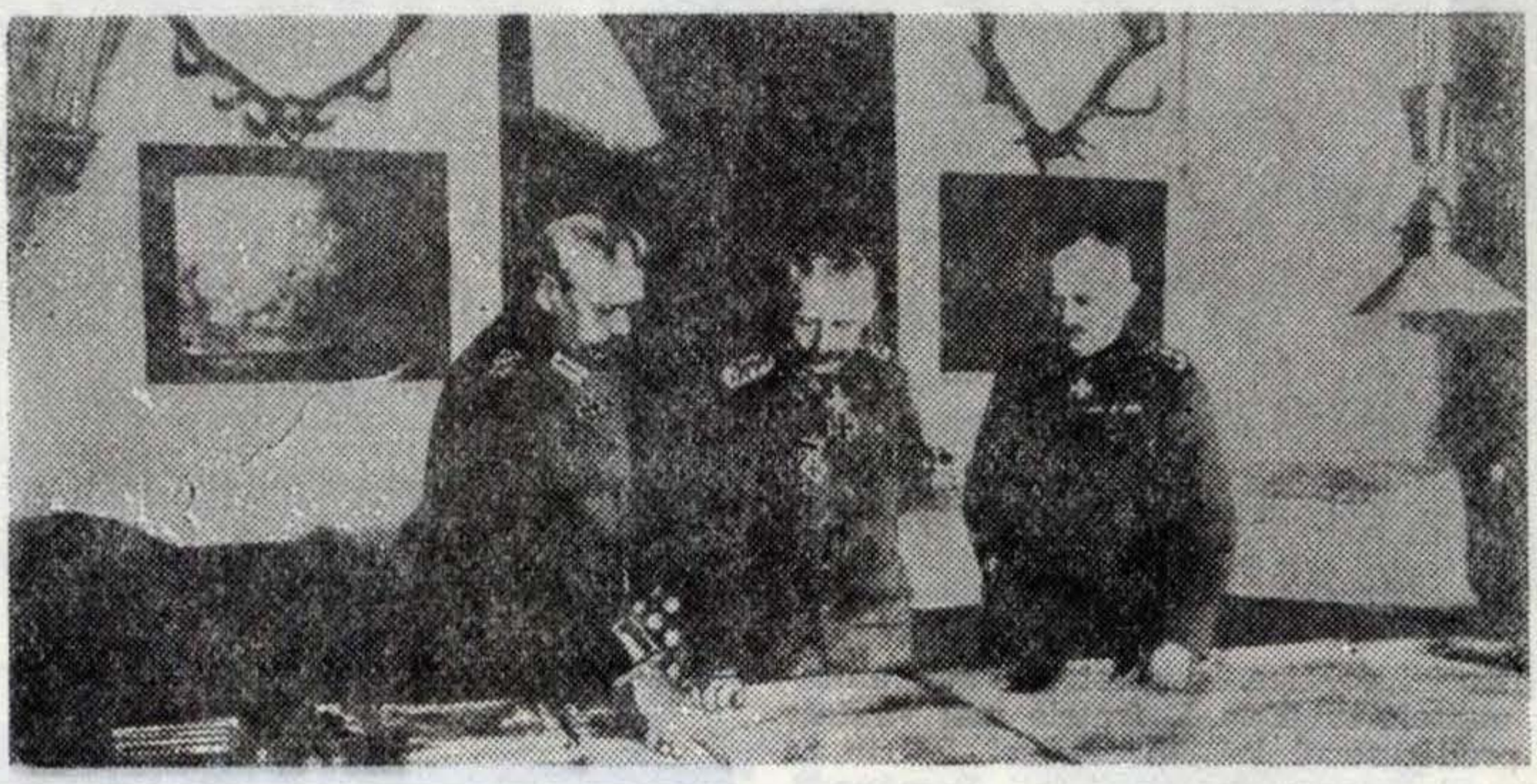

La Marele Stat Major german : kaiserul Wilhelm al II-lea (la mijloc), secondat de Hindenburg şi Ludendorff

O manevră diplomatică cu efect de bumerang

ION STANCIU
cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"

La 1 martie 1917, cîteva mari ziare din S.U.A. au publicat un document diplomatic care a stîrnit senzaţie de ambele părţi ale Oceanului Atlantic, dînd naştere incidentului cunoscut în istoria primului război mondial sub denumirea „*Nota Zimmermann*" : era vorba de o notă diplomatică adresată de ministrul de externe Arthur Zimmermann lui von Eckhardt, ambasadorul Germaniei în Mexic. Iată cuprinsul ei :

„Berlin, 19 ianuarie 1917

La 1 februarie vom începe războiul submarin total. Intenţionăm să menţinem America (S.U.A. — *n.r.)* neutră. Dacă aceste eforturi nu reuşesc, vom propune Mexicului o alianţă pe următoarele baze : vom duce războiul şi vom încheia pacea în comun ; vom acorda Mexicului un ajutor financiar, oferindu-i posibilitatea să-şi redobîndească teritoriile din Noul Mexic, Texas şi Arizona, pierdute în 1848.

Vom reveni cu detalii privind punerea în aplicare. Aveţi misiunea de a-l sonda pe Carranza (preşedintele Mexicului — *n.a.)*, în cel mai deplin secret. Cînd veţi fi sigur de izbucnirea războiului cu America, îl veţi îndemna ca, din proprie iniţiativă, să intre în relaţii cu Japonia, să o invite să i se alăture, oferindu-i în acelaşi timp serviciile ca mediator între Japonia şi Germania. Atrăgeţi-i atenţia lui Carranza asupra faptului că războiul submarin total va permite zdrobirea Angliei, care va fi constrînsă să încheie pacea după numai cîteva luni.

Zimmermann"

„Alăturați-vă Germaniei și veți obține o bucată din S.U.A.", spune kaiserul unui mexican *(Caricatură dintr-un ziar american)*

„Nu pot nega, nota e autentică!"

Presa americană prezenta această notă secretă ca o dovadă ce dădea în vileag intențiile Germaniei de a „încercui" S.U.A. Ideea unei înțelegeri între Mexic și Japonia, sub auspicii germane, îngrijoră profund opinia publică americană. Culorile sumbre în care presa relata această întîmplare au dus la accentuarea ostilității față de Germania. Politica intrării S.U.A. în război alături de puterile Antantei a cîștigat în aceste condiții mulți aderenți.

Nu e mai puțin semnificativ ecoul provocat în Germania de vestea că un asemenea document a ajuns la cunoștința S.U.A. și a Antantei. Cercurile guvernamentale, cuprinse de neliniște, se întrebau stupefiate cum de fusese posibilă o asemenea greșeală nepermisă, mai ales că nota putea fi fatală relațiilor, și așa destul de încordate, cu S.U.A. „Manevra diplomatică" amenința să se transforme în lovitură de bumerang. Mulți sperau că Zimmermann avea să infirme autenticitatea acestei note, dar răspunsul dat de acesta unui ziarist le-a năruit orice iluzii : „Nu pot nega, nota e autentică !" În declarațiile făcute ulterior, Zimmermann a încercat să se dezvinovățească : „Nu înțeleg cum a fost posibil ca americanii să intre în posesia acestui text, trimis de cealaltă parte a Oceanului, sub un cifru absolut secret".

Singura ipoteză imaginată de ziariști era că nota fusese „sustrasă" curierului diplomatic în drum spre Mexic. Existau însă și persoane care nu acceptau această explicație. „Nu e de crezut că un document de asemenea importanță a putut fi dat în seama unui curier, oricîte garanții ar fi prezentat acesta" — afirma categoric, cîteva luni mai tîrziu, ziaristul german Georg Bernhard.

În Germania enigma nu a fost dezlegată decît după încheierea primului război mondial. Presa londoneză a dezvăluit abia atunci cauzele ascunse ale acestei amare înfrîngeri suferite de diplomația germană în 1917.

Alexander Szek își oferă serviciile...

Se pare că enigma își are originea într-un fapt petrecut la Bruxelles, cu mult înaintea publicării „Notei Zimmermann".

În 1914, în primele zile ale invadării Belgiei de către trupele germane, un ofițer al Guvernămîntului general (organul conducător al autorităților germane de ocupație în Belgia — *n.r.)* și-a ales ca locuință casa austriacului Szek, a cărui familie era formată din soția acestuia și fiul lor, Alexander. Cîteva ore după instalarea ofițerului german, Alexander Szek îl anunță că voia să-i facă o comunicare care nu suferea amînare. Îi mărturisi că, fiind radio-amator, construise, cu mijloace proprii, o instalație de mare putere. Tînărul dorea să încunoștințeze Guvernămîntul general. Ofițerul îi mulțumi, privi apoi cu interes aparatele și raportă ofițerului de resort din Guvernămîntul general. Venit la fața locului, un specialist examină aparatele, constatînd cu stupefacție că tînărul Szek reușise să construiască o instalație ce întrecea performanțele celor mai bune aparate similare cu care era dotată armata germană.

Conducerea guvernămîntului hotărî să folosească serviciile priceputului radioamator, nu înainte însă de a face cercetările de rigoare, pentru a stabili dacă acesta era demn de încredere. Cei interesați aflară astfel că tatăl lui Alexander, un industriaș austriac foarte bogat, aparținea celor mai „înalte" cercuri ale societății vieneze ; din punct de vedere poli-

tic, era un om de dreapta, o persoană ce prezenta toată încrederea. Mama lui Alexander era de origine engleză, dar își însușise fără rezervă obiceiurile noii sale patrii ; și ea era în afară de orice bănuială. Cîteva persoane influente din Viena, prieteni ai familiei Szek, îngrijorați de interesul autorităților germane față de amicii lor, cerură explicații la Bruxelles. Fiind la rîndu-le întrebate dacă tînărul Szek putea fi utilizat într-o funcție ce l-ar pune în contact cu importante secrete de stat, aceste personalități răspunseră afirmativ. Astfel Alexander Szek fu invitat să se pună la dispoziția armatei germane. Cum fiul împărtășea convingerile politice ale tatălui, nu ezită să accepte invitația.

Evidențiindu-se foarte repede, primi munci din ce în ce mai importante și cîștigă bunăvoința superiorilor săi. Curînd ajunse într-unul din cele mai înalte posturi din Serviciul telegramelor de stat. Stația de radio a Guvernămîntului general din Belgia asigura legătura cu Statul major general și cu guvernul german. Un anume căpitan Trench, din Serviciul secret englez, descoperind că la această stație soseau depeșe cifrate după un cod special al guvernului german, își propuse să pătrundă tainele acestuia, păstrate cu atîta strășnicie de către inamic. Doar Comandamentul suprem al armatei și cîteva birouri ale sale din afara Berlinului, Guvernămîntul general din Belgia și ambasadele primeau astfel de telegrame, iar numărul lor relativ restrîns îngreuna descoperirea codului. Cifrul acesta era rezultatul unei munci uriașe din anii anteriori războiului și era cuprins în două volume. Primul volum conținea — sub formă de numere — litere și uneori chiar cuvinte întregi, dar nu putea fi folosit fără celălalt, care specifica cum trebuiau schimbate numerele fundamentale în funcție de fiecare zi a anului.

Încunoștințat de existența codului de către agenții săi din Bruxelles, căpitanul Trench încercă să afle numele persoanelor care lucrau la descifrarea telegramelor. Dădu astfel peste cel al lui Alexander Szek, care ajunsese să aibă un birou special, în apropierea stației de radio de la Bruxelles, unde lucra zi și noapte. Trench își continuă perseverent investigațiile și curînd fu informat că mama lui Alexander era englezoaică. Depășit însă de importanța problemei, se hotărî s-o transmită autorităților militare navale.

Un cifru sustras

Sir Reginald Hall, șeful Serviciului secret al Amiralității britanice, găsi o soluție eficientă. Fără a da detalii asupra intențiilor sale, el luă contact cu

Wilson, președintele Statelor Unite, n-a crezut la început în autenticitatea „Notei Zimmermann"

amicii din Bruxelles ai familiei Szek. Prin aceștia, amiralul britanic reuși să-l determine pe Alexander să accepte colaborarea cu Serviciul secret englez.

Devenit nerăbdător să procure englezilor codul secret, tînărul plănui să-l sustragă în cursul unei nopți și să-l treacă personal peste graniță, în Olanda, țară neutră. Sir Reginald Hall se opuse însă, dîndu-și seama că, dacă germanii ar fi descoperit furtul, ar fi zădărnicit acțiunea agenților secreți britanici, modificînd doar modul de schimbare a cifrelor în funcție de dată.

Atunci Szek, care în timpul nopții rămînea singur la stație, începu să copieze codul din scoarță în scoarță. Odată terminată această muncă, riscantă și migăloasă, căzu la pat, bolnav pare-se de nervi. De altfel, se pare că doctorul care a semnat certificatul nu a mințit.

Însănătoșit totuși curînd, Alexander izbuti să treacă copia codului peste granița olandeză. Astfel, cu începere din pri-

mele luni ale anului 1917, cele mai însemnate telegrame cifrate germane nu mai reprezentau o enigmă pentru Serviciul de informații al Amiralității engleze.

Există însă indicii că Berlinul bănuia că Antanta ar fi deținut faimoasa „cheie ultrasecretă" germană. Încrederea în infailibilitatea codului a făcut însă ca informațiile pe care se baza bănuiala să fie neglijate, iar cheia să fie utilizată de către germani pînă în ultima zi de război.

Reconstituirea faptelor a scos la iveală că „Nota Zimmermann" fusese cifrată în acest cod și trimisă *prin telegraf și nu prin curier diplomatic*. O copie fusese adresată ambasadorului german la Washington, von Bernsdorff: aspectul cel mai picant al afacerii era că transmisia se făcuse prin cablul pus la dispoziția ambasadei chiar de către Departamentul de Stat. Textul fusese interceptat de Washington, de unde luă drumul Londrei. Aici, sub ochii ambasadorului S.U.A. în Anglia, W.H. Page, experții britanici o descifrară fără greutate, la 24 februarie, cu ajutorul copiei cifrului procurat de Alexander Szek. Page expedie o notă corespunzătoare la Washington.

La început, președintele Wilson nu crezu în autenticitatea notei. Ideea că o telegramă, putea conține o asemenea instrucțiune ca cea dată lui von Eckhardt părea de o îndrăzneală neverosimilă. Dar după o serie de noi instrucțiuni transmise lui von Eckhardt de Zimmermann, pe aceeași cale, dubiile președintelui dispărură.

Descifrarea și publicarea notei au contribuit la intervenția directă a trupelor americane pe frontul vest-european

comerciale cu destinația Anglia și Franța inclusiv cele aparținînd statelor neutre. Prin urmare, chiar rămînînd în continuare neutră, S.U.A. și-ar fi periclitat scurgerea fluxului de mărfuri, capital și armament către țările Antantei. Uriașul sector economic american angajat în producția de război ar fi intrat în criză.

Președintele Wilson era pentru o altă soluție: la 3 februarie 1917, S.U.A. anunță ruperea relațiilor diplomatice cu Germania. La 26 februarie președintele Wilson ceru Congresului S.U.A. aprobarea legii de înarmare a navelor comerciale, ceea ce constituia un pas sigur spre război. Dar planurile guvernului au întîmpinat rezistența dîrză a Senatului, republicanii și chiar parteneri democrați ai președintelui în acest for opunîndu-se categoric legii: aproape trei ani de neutralitate lăsaseră urme adînci în opinia publică și în cercurile politice americane; președintele Wilson era pe punctul de a înregistra un eșec.

Tocmai atunci, la 1 martie 1917, Departamentul de Stat oferi presei „Nota Zimmermann". Vîlva stîrnită în jurul ei încinse vertiginos atmosfera, iar guvernul reuși să învingă inerția opiniei publice americane, insuficient „pregătită" pentru a accepta noua politică. În aceeași zi, legea de înarmare a marinei comerciale fu aprobată în Camera reprezentanților, obținînd o majoritate copleșitoare (403 voturi contra 13).

Invocînd gravitatea situației, președintele Wilson trecu peste refuzul Senatului și-și asumă răspunderea aplicării legii. Așadar, „Nota Zimmermann", fără a fi nici pe departe, cauza determinantă a intrării S.U.A. în primul război mondial, și-a jucat totuși rolul în pregătirea opiniei publice americane în această direcție, schimbînd echilibrul balanței pînă atunci înclinată spre politica de păstrare a neutralității.

403 voturi contra 13!

„Nota Zimmermann" însemna pentru guvernul american un instrument potrivit pentru influențarea opiniei publice americane. După cum se știe Germania proclamase, la 31 ianuarie 1917 reînceperea războiului submarin total, dezlănțuit o primă dată în februarie 1916 și abandonat în fața protestelor americane. Conform acestei concepții, preconizate de amiralul von Tirpitz, urmau să fie atacate fără distincție și fără avertisment toate vasele

CRONICA DE PIATRĂ DE LA PORȚILE DE FIER

THEODOR N. TRÂPCEA
doctor în istorie

De la Moldova Veche și pînă la Gura Văii se desfășoară una dintre cele mai interesante și mai pitorești regiuni din țara noastră. Este Defileul Porțile de Fier, numit și Clisura Dunării, ținut cu bogății miniere complexe și o varietate floral și faunistică deosebită. Aici se găsesc vestigii istorice valoroase, începînd cu urmele de viețuire din epoca pietrei, continuînd cu urmele drumului lui Traian săpat în stîncă, apoi cu ruinele puternicelor cetăți înșirate pe o lungime de 80 kilometri : Cetatea Banului și a Severinului, Ada Kaleh (reconstruită pe alt loc așa cum a fost acolo unde astăzi trec apele), Sf. Petru, Orșova, Drencova, Peci, Ladislau, Tricule, Svinița. O adevărată cronică de piatră, vorbind despre vremuri și fapte de mult apuse, tot așa după cum mărețele centrale ale luminii de la Porțile de Fier, vor vorbi secolelor ce vin despre socialism, despre construcția pașnică, despre prietenia trainică dintre poporul român și popoarele Iugoslaviei. Unele dintre cetățile amintite sînt foarte vechi, altele ființează dintr-o epocă mai tîrzie sau apar la capătul orînduirii feudale.

Orșova și Severinul au fost durate cu material luat din cetățile romane de la Dierna și Drobeta. Alte cetăți au fost construite după năvălirea tătarilor, pentru a sta în calea unor noi incursiuni mai ales că turcii se înstăpîniseră în Peninsula Balcanică. Iată, pe scurt, istoria a două din aceste cetăți al căror trecut este mai puțin cunoscut, deși evenimentele legate de ele sînt reprezentative pentru istoria poporului nostru.

Un cuib de vulturi

Din comuna Dubova, situată la Cazane într-un fel de golf al Dunării, o cărare duce, prin pădurea de foioase și tufe de liliac, pe culmea Șucarului, unde, pe o stîncă abruptă, se află Cetatea Peci.

Din vechea cetate nu au mai rămas azi decît urme ale fundațiilor. În schimb, de jur împrejur se văd ruine de metereze și șanțuri de apărare — mărturii ale faptelor de arme de altădată.

A fost o fortificație puternică, prevăzută cu un turn hexagonal, înalt de 30-35 de metri, cu ziduri groase de 3 metri și un bazin mare pentru apă, element esențial în timpul asediilor.

Ridicată în 1242, cetatea a fost atacată, incendiată, și avariată în mai multe rînduri de turci, și apoi de fiecare dată consolidată sau reclădită. Documentele ne permit să reconstituim, pe scurt, unele momente din istoria ei : în 1429, se afla în posesia cavalerilor teutoni, așezați în Banatul Severinului ; zece ani mai tîrziu, Iancu de Hunedoara a întărit-o, după încercarea grea la care fusese supusă în 1432 și 1438 de către turci. În 1443, cnezii români înnobilați, Mihai Ciornea și Mihai Bizere, erau răsplătiți pentru că apăraseră cetatea de atacurile turcilor. În 1513, otomanii au reușit totuși s-o incendieze. De aceea Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, a trimis ciopliitori de piatră sași s-o reclădească ; între 1519 și 1521, cetatea a fost din nou atacată de turci, conduși de temutul Bali beg.

În anul următor, Peci a devenit posesiunea lui Emeric Gîrlișteanu — cneaz român din Rudăria, înnobilat pentru servicii deosebite. În stăpînirea familiei Gîrlișteanu ea a rămas multă vreme, probabil pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea. După această dată a fost părăsită, fiindcă pericolul turcesc nu mai bătea la hotarul Dunării, de vreme ce turcii stăpîneau de acum Timișoara.

În cursul războaielor austro-turcești din 1683-1689 și 1788-1791, ruinele Cetății Peci au servit din nou ca fortificații. Turnul ei se păstra încă pe atunci în stare bună. De aceea, în 1682, a fost consolidat și a servit ca redută armatei care, timp de 45 de zile, a oprit trecerea turcilor pe Dunăre. În același loc, au luptat cu eroism, în 1788, bănățenii din regimentul de grăniță. Ei construiseră mai multe redute pe căile de acces ale masivului Șucar, dar cu deosebire s-au folosit de vechiul turn amintit. Pe locul numit Piatra Însîngerată, un detașament de 300 de grăniceri a murit luptînd contra unui inamic de cîteva ori superior ca număr. Turcii, furioși din cauza rezistenței îndîrjite opuse, n-au cruțat nici pe oameni și nici construcțiile, distrugînd pînă și ruinele cetății. S-a scris astfel ultima filă a istoriei ei.

Sigismund de Luxemburg și Dan al II-lea

Cetatea Ladislau e așezată chiar la intrarea în defileu, pe locul unde Dunărea, lată pînă aci de 7 kilometri, se îngustează brusc la 800 de metri ; pe celălalt mal se află Cetatea Golubăț. Pe țărmul românesc au rămas doar două fragmente din turnul de pază al Cetății Ladislau, alături de care se disting încăperile garnizoanei, iar pe alocuri mai persistă frînturi din peretele circular, de circa 400 de metri, care înconjura cetatea.

Era prin iarna anului 1427.

Închinarea castelanului din Golubăț față de turci deschidea acestora drum liber pe malul nostru, de unde puteau face incursiuni spre multe tîrguri și cetăți, printre care și Timișoara. Cu meșteri italieni, dar cu brațe de muncă din rîndul românilor bănățeni, Sigismund de Luxemburg a construit atunci o puternică cetate, de unde a pornit spre malul opus, pentru a recuceri Cetatea Golubăț.

Campania, deși de proporții mult mai reduse, părea să reediteze cruciada de la Nicopole. Luau parte ostași unguri, cehi și polonezi, dar cu deosebire cnezi din Banat, Hațeg și Maramureș, precum și un contingent de oaste condus de însuși Dan al II-lea, voievodul Țării Românești. Astfel, ca de atîtea ori în cursul istoriei, românii se aflau coalizați cu ungurii, cehii și polonezii, împotriva primejdiei otomane, pe care nu au reușit însă să o înlăture.

La 50 de ani de la aceste evenimente, în 1483, Cetatea Ladislau a servit ca bază de plecare pentru Pavel Chinezul, comite de Timișoara și comandant al punctelor întărite de la graniță, împotriva garnizoanei din Golubăț. Cu oastea sa, alcătuită mai ales din bănățeni, comitele timișorean a repurtat o strălucită victorie sub zidurile cetății și apoi s-a avîntat în interiorul Serbiei, ocupate de turci, de unde a adus 40 000 de locuitori (dintre care mulți erau români), și i-a colonizat în Banat.

Două cetăți, două bastioane pentru apărarea hotarului de sud al Banatului.

Izvoarele istorice povestesc despre strălucitele fapte de arme săvîrșite de Pippo Spano di Ozora, florentin de origine, comite de Timișoara și ban de Severin, identificat cu aspirațiile de luptă și de independență ale românilor, despre Iancu de Hunedoara și despre Pavel Chinezul.

Documente semnificative se referă la populația care, veacuri de-a rîndul, a stat de strajă la vadurile Dunării și a apărat căile de acces spre interiorul Banatului.

NU UITAȚI ABONAMENTUL DV. LA „MAGAZIN ISTORIC" PENTRU ANUL 1971 !

În scrisorile care ne parvin, ni se solicită adesea trimiterea unor numere mai vechi, de mult epuizate. Din păcate nu putem satisface această cerere. Pentru asigurarea pe viitor a tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este ABONAMENTUL, **mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc firește complete. După cum se știe,** ABONAMENTELE **se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate,** ABONAMENTELE **se fac adresînd comenzile la „I.C.E. LIBRI" — Calea Victoriei nr. 126, căsuța poștală 134-135, București, România.**

Asigurați-vă din timp ABONAMENTUL **la „Magazin istoric" pe anul 1971 !**

Așa vă place istoria

Septimius Severus

P.H. EYDOUX

Septimius Severus s-a urcat pe tronul Imperiului după ce fusese vreme îndelungată protejat de către împăratul filozof Marcus Aurelius și se făcuse cunoscut prin strălucite fapte de arme. Pentru prima oară un locuitor dintr-o provincie romană din Africa îmbrăca purpura imperială.

Noul împărat aparținea unei familii de înalți demnitari. Dar nu se știe dacă aceasta era de origine romană ; în orice caz, mediul african o asimilase în întregime. Limba acestei familii era cea punică. Septimius Severus fusese obligat să-și expedieze înapoi la Leptis Magna * — locul său natal — sora și nepotul, pe care îi chemase la Roma, întrucît aceștia vorbeau o latină atît de stîlcită, încît se expuneau sarcasmelor „societății alese". Să fi avut africanul Septimius Severus trăsături negroide ? Purta părul lung și buclat, unii se grăbeau chiar să afirme că era creț.

De o energie sălbatică, manifestîndu-și deschis lipsa de încredere în „civili" și îndeosebi în senatori, el avea să rămînă pentru totdeauna un militar „pur sînge". Pe Iulia Domna, cea de-a doua soție, o cunoscuse pe vremea cînd comanda o legiune în Siria. Primul său fiu, Antoninus, viitorul împărat Caracalla, s-a născut la Lugdunum (Lyon), cînd Septimius Severus era propretor al regiunii, al doilea — în Sicilia, unde Septimius Severus se afla în calitate de proconsul. Era guvernator al Panoniei Superioare cînd, sprijinit de cele trei legiuni pe care le comanda, cuceri Roma și se urcă pe tronul imperial. Curînd, avea să se afle ca asediator în fața orașului Byzantion, pentru ca apoi să pornească război împotriva parților. „Imperatorul african" — cum i s-a spus — va muri în Britania, în timpul unei campanii militare. Avea 65 de ani, iar domnia sa durase 18 ani.

Se pare că în clipa morții ar fi făcut trista reflecție : „Am fost totul, dar asta nu slujește la nimic".

Avea un caracter dur, format în taberele militare. Ajuns imperator, aflase în Iulia Domna, o sfătuitoare înțeleaptă. Imperatorul nu s-a sfiit niciodată să o recunoască. Dorea ca ea să fie venerată și îi acordă cele mai înalte titluri, numind-o nu numai „mama soldaților", ci și „mama zeilor". Deși chipeșă, nu se poate afirma că frumusețea ar fi fost principala ei calitate. Forța ei consta mai ales într-o inteligență suplă. Această fiică a Siriei, venită și ea să cucerească Roma, era înzestrată cu o voință de fier. Dar, spre deosebire de atîtea alte împărătese sau vlăstare ale familiei imperiale, care se făcuseră cunoscute în capitală prin lipsa lor de pudoare și crimele săvîrșite, Iulia Domna nu avusese o comportare nedemnă.

O dramă cumplită

Pe Arcul de triumf ridicat în cinstea lui Septimius Severus în Leptis Magna, la răscrucea a două dintre drumurile cetății, figura un basorelief care a fost transportat ulterior în admirabilul muzeu amenajat în vechiul castel de la Tripoli. El reprezintă o familie unită ; scenă mișcătoare prin ceea ce-și propune să înfățișeze, dar derizorie în lumina evenimentelor care au urmat. Trei personaje stau în picioare, unul lîngă altul. Septimius Severus, strîngînd mîna lui Caracalla, în timp ce Geta, fiul cel mic, stă între ei. Cel ce examinează atent această sculptură este izbit de faptul că artistul — deși obligat, prin ca-

* Actuala localitate Lebda, situată la est de Tripoli (Libia).

racterul oficial al comenzii, să fie pe placul împăratului — a reuşit să redea adevărate portrete psihologice ale personajelor. Chipul lui Septimius Severus, pe de-a-ntregul acoperit de o barbă bogată, respiră o aspră şi bărbătească sinceritate, contrastînd puternic cu chipurile celor doi fii ai săi.

Împăratul îi va acoperi pe aceştia cu daruri din fragedă copilărie, îi va asocia la putere şi îi va proclama „Cezari" încă de la vîrsta de zece ani. Cei doi fii se dovediră însă de timpuriu prefăcuţi şi

-imperatorul african

plini de cruzime. Şi cît de cumplită fu drama Iuliei Domna, care văzu, după moartea lui Septimius Severus, că imperiul rămîne la discreţia a doi tineri brutali care se urau unul pe altul, urmărind fiecare moartea celuilalt! Preferinţa Iuliei era evidentă pentru cel de-al doilea fiu, pentru Geta. Or, Caracalla fu acela care îşi ucise fratele cu o lovitură de pumnal. Geta muri în braţele mamei sale, ea însăşi rănită în timpul încăierării.

Totuşi, Iulia trecu pînă la urmă cu vederea monstruozitatea acestei crime. Caracalla se lăsă curînd în voia capriciilor, a frenezieiconstrucţiilor somptuoase, a campaniilor militare nesăbuite. Curînd însă, cezarul depăşi toate limitele cruzimii. Pe cînd se afla în plină campanie împotriva parţilor, un prefect pretorian organiză asasinarea lui. Muri la 29 de ani, după o domnie care durase zece ani. Iulia Domna, ale cărei speranţe erau astfel spulberate, se sinucise.

Ruine şi amintiri

Evocînd aceste pagini din istoria Romei, ne-am îndepărtat, oare, de subiectul nostru ? Nicidecum. Cele relatate mai sus nu pot fi trecute cu vederea de cel ce vizitează astăzi Leptis Magna.

Umbra lui Septimius Severus stăruie deasupra cetăţii moarte, ale cărei ruine sînt însufleţite de lumina soarelui african. Splendide construcţii evocă amintirea imperatorului african şi a fiului său Caracalla : teatrul, ale cărui colonade de sprijinire a scenei au fost atît de bine construite ; piaţa, în care se mai văd locurile unde negustorii îşi aşezau marfa ; termele, impresionante ; arcurile de triumf, printre care se distinge cel destinat să-l glorifice pe Septimius Severus ; monumentala fîntînă ; sanctuarele ; instalaţiile portuare (farul, digurile, cheiurile şi docurile) ; străzile pietruite, care s-au păstrat aidoma.

Două monumente sînt, desigur, cele mai impresionante : forumul şi basilica. Am-

Basoreliefuri destinate iniţial pentru Arcul de triumf al lui Septimius Severus au rămas sub soarele arzător al Africii

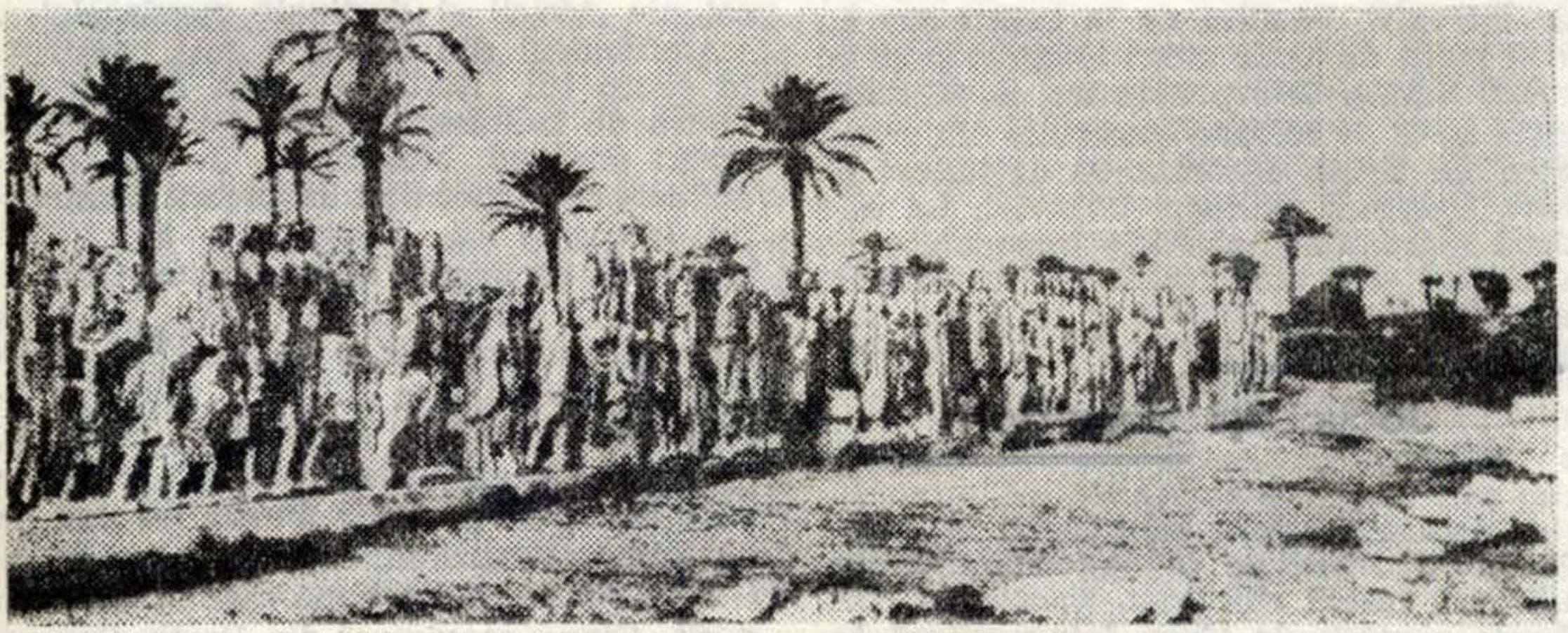

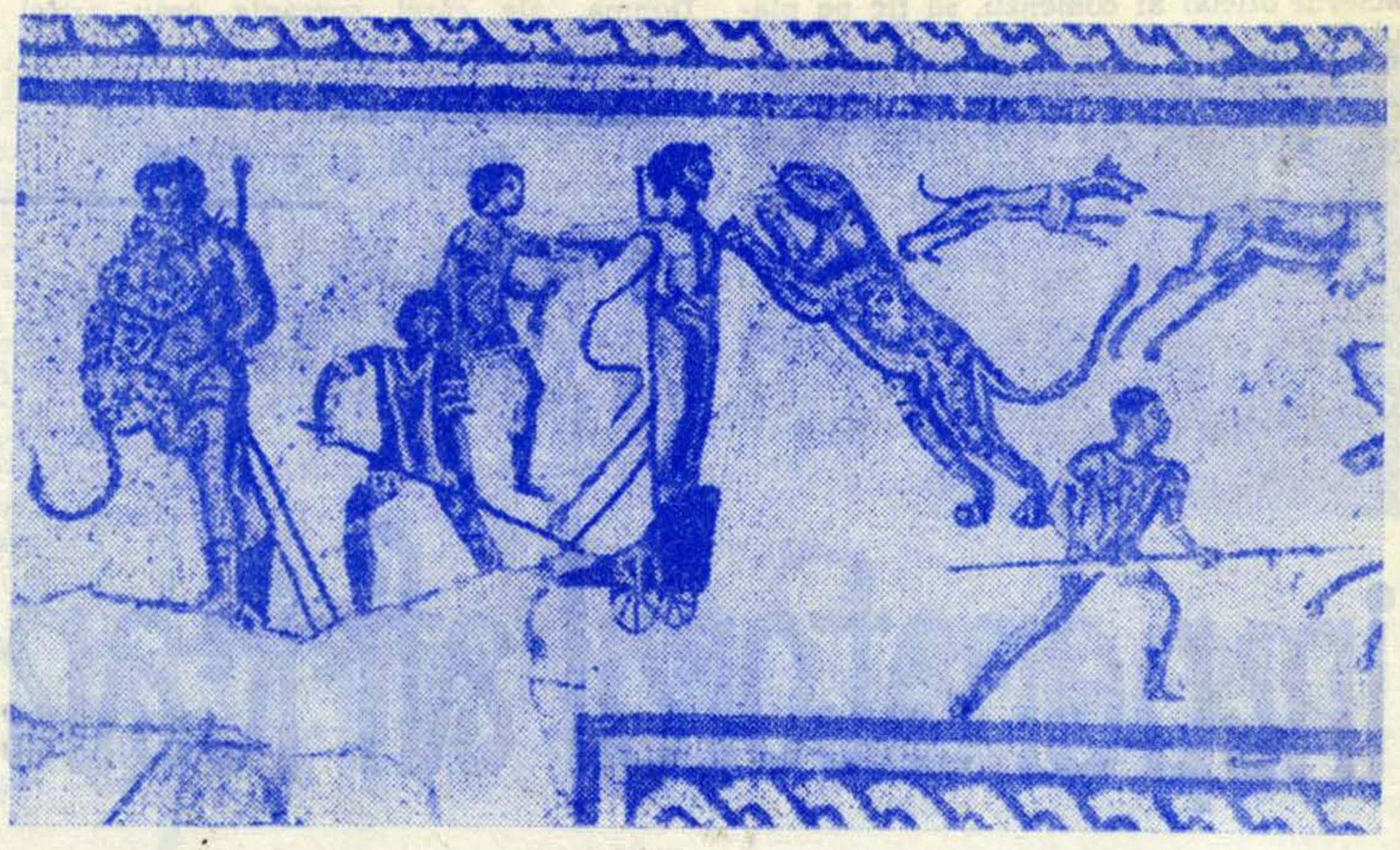

Deseori se organizau spectacole sîngeroase în care prizonierii erau oferiți ca pradă fiarelor sălbatice (Scenă din mozaicul descoperit la Zliten)

bele au fost construite sub Septimius Severus. Forumul, replică a celui construit de Traian la Roma, măsura 132 de metri în lungime și 79 de metri în lățime. Un portic gigantic îl mărginea pe toate cele patru laturi. În centru se ridica un mare templu, cu 30 de coloane din granit roșu, în timp ce pe una dintre laturi se aliniau prăvălii luxoase, azi, în parte, reconstituite. Cît despre bazilică, situată lîngă forum, aceasta este neîndoios cea mai frumoasă și cea mai bine conservată dintre toate bazilicile lumii romane. Se știe că un asemenea edificiu era în același timp palat de justiție, bursă de comerț și lăcaș de întruniri. Bazilica de la Leptis are nu mai puțin de 92 de metri lungime și 38 de metri lățime. El cuprinde trei nave, susținute de 42 de coloane construite din granit roșu de Egipt, decorate cu capiteluri pe care figurează vulturul imperial. La cele două extremități absidele împodobite cu sculpturi sînt considerate azi capodopere ale artei romane.

Jocuri și sacrificii

Ultima cucerire a arheologiei la Leptis Magna o constituie degajarea amfiteatrului care fusese amenajat dincolo de port, foarte aproape de țărm, într-o uriașă cavitate de pămînt, pe care cei vechi o obținuseră, desigur, prin extragerea pietrelor. Se apreciază că acest amfiteatru putea primi circa 12 000 de spectatori. Acoperit de nisip, el dispăruse cu totul și, pentru a fi readus la lumină, au trebuit escavate mii de tone de pămînt. În prezent, există toate elementele acestui amfiteatru care sînt amplasate în locurile unde se aflau inițial. Atunci cînd lucrările se vor încheia, va apărea un amfiteatru complet și intact, care ne va permite să evocăm jocurile pline de cruzime, desfășurate la Leptis. Vom putea să ni-i imaginăm pe prizonierii din sud lăsați în seama fiarelor sălbatice, așa cum ne arată vestitul mozaic descoperit la Zliten și transportat la muzeul din Tripoli, tot astfel cum ne vom putea închipui vietățile aduse acolo pentru a fi sacrificate. Leptis era de altfel un punct de recepționare, ca și un port de îmbarcare a fiarelor capturate în îndepărtatele regiuni ale Africii și destinate spectacolelor.

Amfiteatrul din Leptis a fost construit în epoca lui Nero. A fost descoperită piatra de închinare, care de altfel indică data : anul 56. Mai tîrziu, în 162, i s-a adăugat și un circ lipit de vechea construcție. Imensele lui vestigii se pot vedea întinzîndu-se printre dunele solitare, foarte aproape de țărmul mediteranean. Treptele circului s-au păstrat pe o lungime apreciabilă, întocmai ca și acea „spina", platoul central, pe care se întreceau atelajele. (Se știe că circurile romane erau de fapt hipodromuri unde aveau loc cursele de care.) Dimensiunile circului au putut fi măsurate. Era, de bună seamă, mai mic decît „Circus maximus" din Roma. Dar cel

Fragment dintr-un mozaic găsit la Leptis Magna (Muzeul din Tripoli)

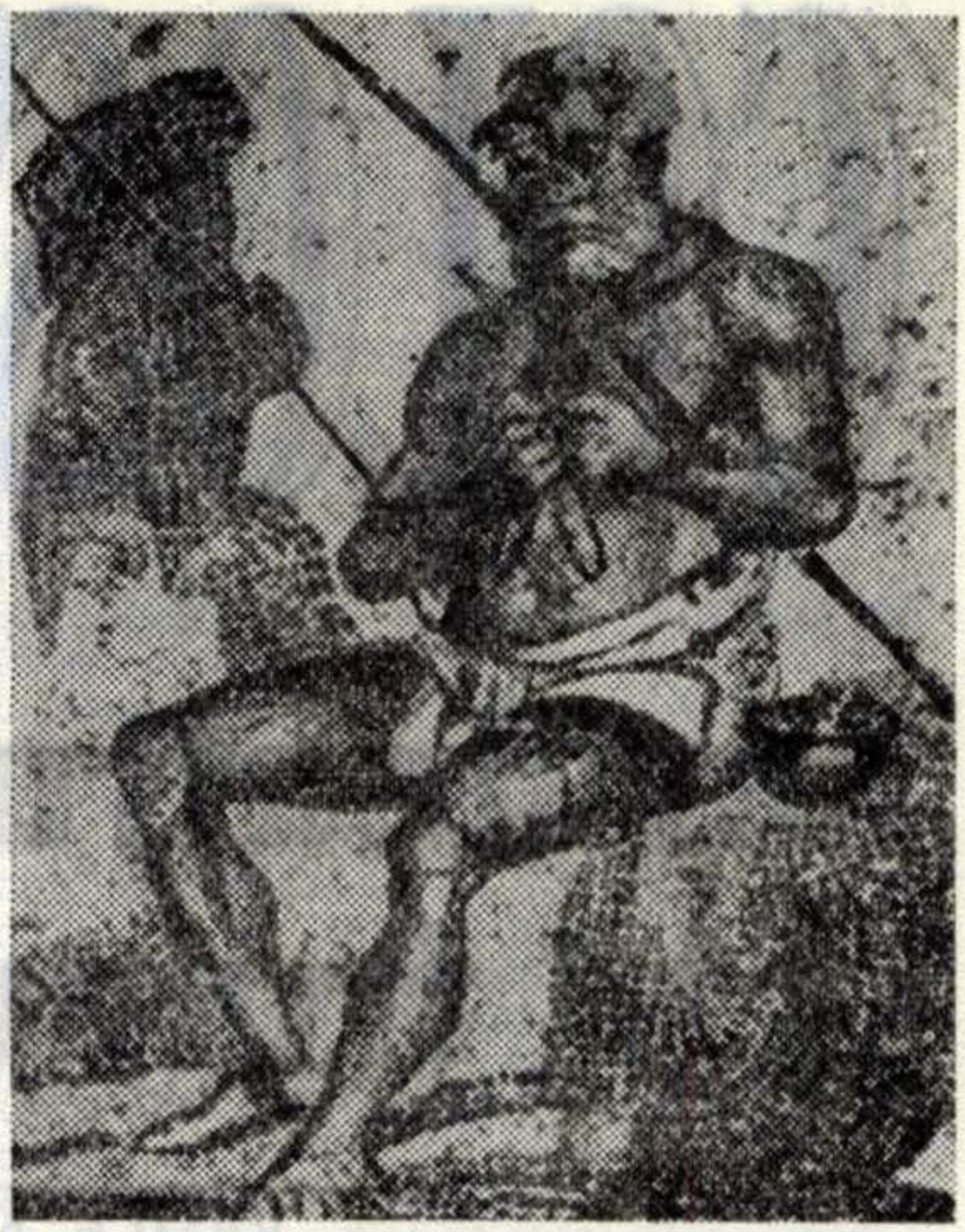

ce privește astăzi succesiunea treptelor acestui circ poate să-și imagineze masele de oameni ce veneau să se distreze acolo. Și poate că mai mult chiar decît luptele ce se desfășurau în amfiteatre, alergările de care suscitau pasiunea publicului în așa măsură, încît imperatorii făcuseră, după cum se știe, un principiu de guvernămînt din faimosul „Panem et circenses".

Pe aceste meleaguri, unde cu aproape două mii de ani în urmă răsunau strigătele publicului, astăzi domnește o implacabilă tăcere, întreruptă doar de zgomotul surd al valurilor, ce vin să se sfîrșească pe plaja din vecinătate. Deasupra grajdurilor („carceres") se desfășura, peste o succesiune de dale de marmoră, o inscripție uriașă. Ea a putut fi adusă parțial la lumină. Douăzeci și doi de metri din această inscripție pot fi acum studiați. Unii cred că, în totalitate, ea măsura 35 de metri. Pentru moment, s-a putut distinge dată, ca și faptul că îi citează pe Marcus Aurelius și pe fratele său adoptiv, Lucius Varus, care dețineau împreună frînele puterii în perioada gravării inscripției.

Dar zilele cetății Leptis Magna erau măsurate.

Roma crease la începutul secolului al IV-lea provincia Tripolitaniei a cărei capitală era Leptis. Și chiar înainte de sfîrșitul acelui secol, populațiile nomade din sud începuseră să amenințe serios cetatea. Totuși, Leptis avea să se prăbușească sub o invazie venită din Europa : cea a vandalilor care, după ce au traversat Galia și au întemeiat un regat în Spania, s-au năpustit asupra Africii de Nord, ocupînd Tripolitania în 455. Digurile și bazinele portuare de la Leptis au fost distruse, portul, umplut de aluviuni, a devenit inutilizabil. Două secole mai tîrziu, avea loc lovitura de grație : invazia arabilor veniți din răsărit.

Atunci, glorioasa cetate Leptis, care cunoscuse toate tresăririle unei agonii lungi, adormi pentru un lung șir de secole. Astăzi, ea renaște dintre dunele de nisip, făcînd să reapară, ca printr-o minune, grație arheologilor, o întreagă lume pierdută.

CRONOLOGIE

193 — Legiunile din Siria îl proclamă împărat pe C. Pescennius Niger, cele din Pannonia pe L. Septimius Severus, iar cele din Britania pe D. Clodius Albinus.

193 — Septimius Severus intră în Roma.

194 — Prin înfrîngerea lui Pescennius Niger, Septimius Severus își consolidează poziția.

197 — Învingîndu-l și pe Clodius Albinus, în bătălia de la Lugdunum, Septimius Severus rămîne singurul stăpînitor al imperiului.

197-199 — Are loc războiul împotriva parților : Babilonul, Seleucia, Ctesiphonul sînt cucerite de romani ; Mesopotamia devine și ea provincie romană.

211 — Septimius Severus moare la Eboracum (York) în timpul campaniei de supunere a Scoției. Fiii săi, M. Aurelius Antoninus (Caracalla) și P. Septimius Geta, sînt proclamați împărați, sub regența mamei lor, Iulia Domna.

COLOSSEUM

amfiteatrul cruzimii și al frumuseții

VASILE NICORESCU

De-a lungul
a patru secole,
pe nisipul
unei arene
din Roma
au pierit
mii de
oameni
și sute de mii
de fiare
sălbatice

Legenda spune că, în urmă cu cîteva sute de ani, unul dintre suveranii pontifi primind o delegație de soli, la Vatican, le-a dăruit o urnă plină cu pămînt. Văzînd dezamăgirea pe chipurile lor, papa a luat puțină țărînă și a strins-o în pumnul drept : printre degete s-au scurs atunci cîteva picături de sînge. Era pămînt din arena Colosseumului.

Împăratul în lojă, femeile la galerie

Imaginea poetică, pe care ne-o sugerează legenda, ilustrează realitatea : în incinta imensului amfiteatru din Roma, au pierit, prin moarte violentă, sute de mii de oameni și numeroase animale, sub ochii unui public pasionat, în cadrul unor spectacole de o cruzime înspăimîntătoare.

Istoricul american John Bryan afirmă că, pentru cei mai mulți contemporani, numele Colosseumului evocă pe martirii creștini dați pradă fiarelor, în vreme ce Nero, tolănit pe un așternut din petale de trandafiri, își plimba prin jur privirile blazate. Or, un asemenea tablou suferă de multe păcate. Mai întîi, Nero nici nu a știut că va exista un Colosseum, a cărui piatră de temelie a fost pusă, la patru ani după moartea sa. În al doilea rînd, majoritatea istoricilor consideră că nici un creștin nu a fost ucis în faimoasa arenă. În al treilea rînd, nimeni în Roma antică nu vorbea de Colosseum — termen care a apărut abia în secolul al VIII-lea al erei noastre —, ci de Amphitheatrum Flavium, după numele familiei căreia îi aparținea împăratul Vespasian. Acesta a hotărît să înalțe imensa construcție în Cetatea Eternă, deoarece, dispunînd de mînă de lucru ieftină, furnizată de zecile de mii de prizonieri de război reduși la sclavie, voia să ofere concetățenilor săi un nou centru de recreare. Principala dificultate o constituia lacul din apropiere, amenajat de Nero, și care a trebuit secat. Dar terenul a rămas îmbibat cu apă, și pînă în ziua de astăzi, experții nu și-au putut explica cum

au izbutit arhitecții romani să implanteze un astfel de gigant într-un loc atît de puțin propice.

De formă eliptică, Colosseumul are axa mare de 188 m, axa mică de 156 m și înălțimea de peste 48 m (echivalentul a patru etaje, fără a mai pune la socoteală subsolurile în două etaje). Arena centrală (86×54 m) este înconjurată de 80 de rînduri de gradene de marmoră și granit, în care puteau lua loc, după aprecierile romanilor, 80 000 — 100 000 de spectatori. Cifra pare exagerată, capacitatea reală fiind de aproximativ 50 000 de locuri. Zidul exterior și culoarele principale erau din blocuri de piatră, prinse între ele cu cîrlige de fier. Interiorul era realizat parte din piatră, parte din beton, totul fiind îmbrăcat în cărămizi. Lemnul a fost rareori utilizat și, în general, în cantități mici, cu excepția arenei, care avea podeaua din scînduri. Trapele și chepengurile amenajate în dușumea permiteau comunicarea cu instalațiile de la subsol, unde se găseau canalele de drenaj, cuștile animalelor, depozitele de arme etc.

De jur împrejurul amfiteatrului, cele optzeci de arcade de la parter reprezentau intrările pentru public. Două dintre ele — și anume cele situate la extremitățile axei mici — erau interzise spectatorilor de rînd. Ele duceau la două sectoare rezervate, ambele situate la mai puțin de cinci metri distanță de arenă : unul destinat împăratului și suitei sale, celălalt — ambasadorilor și oaspeților de rang înalt. Restul locurilor din preajma arenei erau ocupate de senatori, comandanți militari și de alți dregători cu funcții importante. În spatele lor urmau 24 de rînduri pentru patricieni și tribuni, apoi 16 rînduri pentru plebei, iar după ele venea „galeria", rîndurile cele mai de sus și mai îndepărtate de arenă, unde stăteau femeile.

Începute sub domnia lui Vespasian, în anul 72 e.n., lucrările de construcție nu atinseseră, în anul 79, decît trei sferturi din înălțimea prevăzută a amfiteatrului. Un an mai tîrziu, clădirea era terminată, astfel încît Titus, fiul și urmașul la tron al lui Vespasian, a putut deschide porțile Colosseumului, invitînd pe romani la primele „jocuri" organizate în noua incintă.

Festivitățile inaugurale au durat nici mai mult, nici mai puțin de o sută de zile. La început, s-au înfruntat în arenă fiarele : elefanți împotriva rinocerilor, bivoli sălbatici împotriva urșilor, lei împotriva panterelor. Apoi a venit rîndul oamenilor să se lupte cu animalele. Iar, în cele din urmă, gladiatorii s-au încăierat între ei, pe viață și pe moarte. Cinci mii de fiare au pierit în cursul celor peste trei luni de „jocuri" neîntrerupte. Numărul victimelor omenești nu se cunoaște, deoarece nimeni nu s-a ostenit să-l înregistreze ; după cîte se pare, însă, au căzut jertfă aproape o mie de gladiatori. Se zice că, pînă și Titus a plîns la sfîrșit, de dezgust față de „distracția" pe care o oferise concetățenilor săi.

Asemenea spectacole se țineau pe cuprinsul întregului Imperiu roman ; mărturie stau ruinele amfiteatrelor construite de cuceritori din Britania pînă în Siria și Africa. În imagine : Colosseumul de la El Djem (Tunisia)

Salutul celor ce vor muri

Sîngeroasele întreceri existau încă cu mult înainte de a se construi Colosseumul, con-

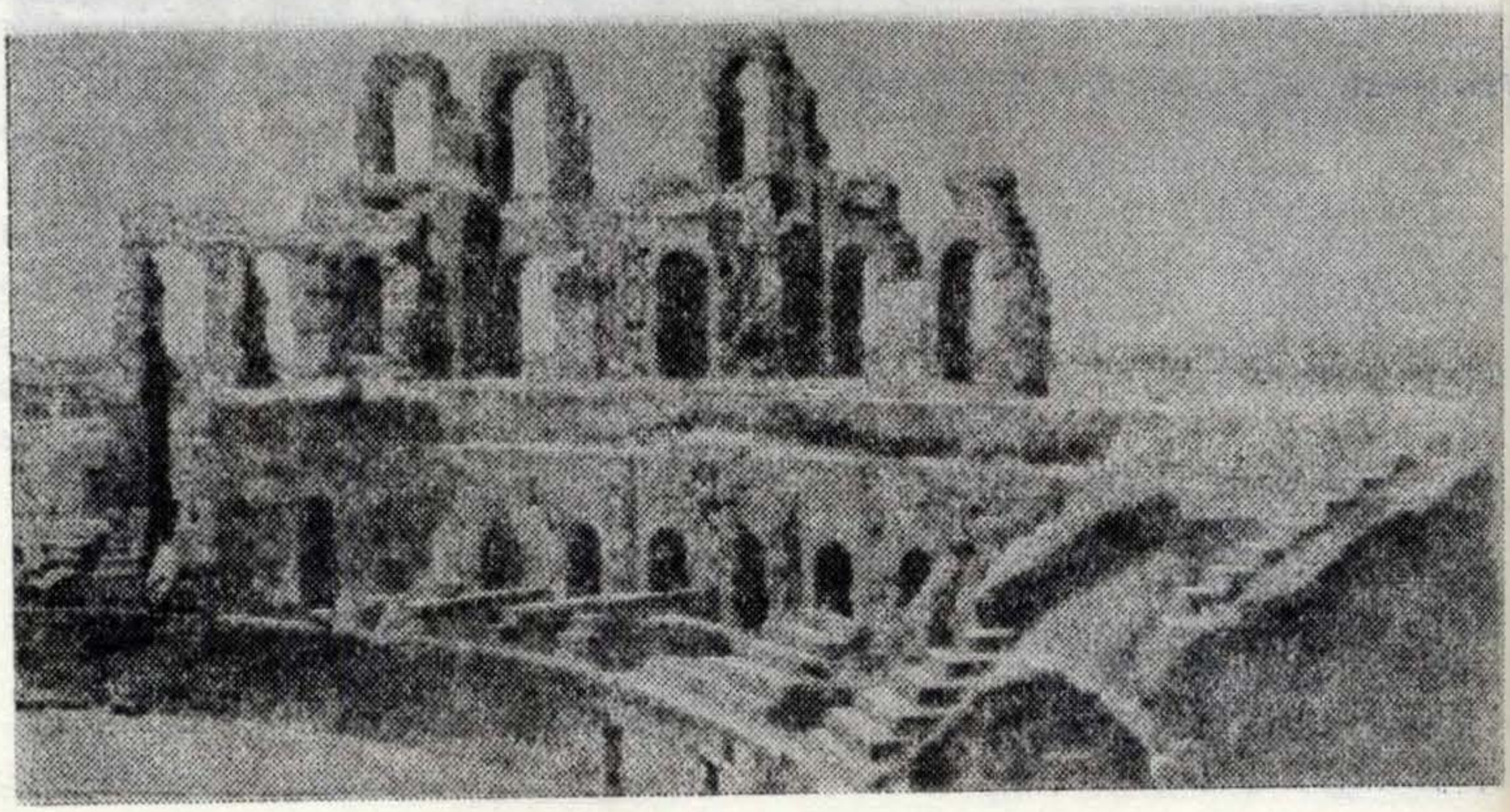

sacrîndu-li-se oficial 93 de zile în fiecare an. Oricare **civis romanus** avea dreptul să patroneze „jocuri" organizate pe socoteala lui. Cheltuiala era de regulă foarte mare, dar considerente de prestigiu și de publicitate personală au determinat mulți membri ai claselor avute să recurgă la subvenționarea unor astfel de spectacole.

Cu multe zile înainte, „afișele" împînzeau Capitala, anunțînd numele celui care subvenționa spectacolul, precum și pe cele ale gladiatorilor-vedete, împreună cu palmaresul lor de victorii. În zorii zilei respective, animalele erau aduse în cuștile de sub podeaua arenei. Cîteva ore mai tîrziu avea loc o procesiune de care, în frunte mergînd organizatorul și în urma lui gladiatorii înveșmîntați în tunici purpurii, cu broderii din fire de aur. Cortegiul era încheiat de sclavii care duceau armele luptătorilor.

Gradenele Colosseumului se umpleau cu mult înainte de ora stabilită pentru începerea „jocurilor". Vuietul zecilor de mii de glasuri se curma brusc în clipa cînd gladiatorii apăreau în arenă. Cu privirile ațintite spre loja imperială, ei înălțau brațul drept, strigînd într-un cor scandat : **Ave Caesar ! Morituri te salutant !** („Slavă ție, împărate ! Cei ce vor muri te salută !") După ieșirea lor în arenă, împăratul dădea drumul unei eșarfe peste balustrada tribunei. Trîmbițele răsunau. Spectacolul începea în acompaniamentul unei orchestre ale cărei instrumente erau flautul, cornul și orga hidraulică.

Uneori, mortalele lupte erau precedate de **praelusio** sau **prolusio** — concurs cu un caracter mult mai apropiat de cel al sporturilor din zilele noastre : participanții se înfruntau cu arme inofensive, confecționate din lemn sau avînd tăișurile învelite în pînză, pentru a nu pricinui rănirea adversarilor. Dar publicul — și mai ales patricienii ajunși la plictis — se săturau repede de simulacre și cereau lupte autentice. Era rîndul gladiatorilor, al căror nume se trăgea de la **gladius** — o sabie scurtă.

După cum se știe, asemenea spectacole se țineau nu numai în capitală, ci și pe cuprinsul întregului Imperiu roman : mărturie stau ruinele amfiteatrelor construite de cuceritori din Britania pînă în Siria și în Africa de Nord. În bazinul Mediteranei, singurul ținut unde obiceiul nu a devenit popular a fost Grecia.

Gladiatorii erau recrutați, în majoritatea cazurilor, din rîndul sclavilor, al prizonierilor de război sau al deținuților condamnați la moarte. Au evoluat astfel în arenă traci și gali, germani și mauri din regiunea Munților Atlas, samniți și negri din Africa Centrală. „Criminalii" siliți să lupte în amfiteatre erau adesea delincvenți mărunți, vinovați sau numai bănuiți de a nu-și fi plătit impozitele sau de a fi comis fraude. Dreptul stăpînilor de a-și vinde sclavii școlilor de gladiatori a dăinuit pînă în vremea împăratului Hadrian, care l-a abolit.

Dar uneori riscanta profesiune era îmbrățișată și de cetățeni liberi, care sperau să se îmbogățească în scurtă vreme sau care încercau să refacă o avere risipită. Se cunosc și cîteva exemple de luptători de origine aristocratică, amatori de senzații tari, sau atrași de faima de care se bucurau așii arenei. Ei semnau așa-numitul **auctoramentum gladiatorium,** prin care se puneau voluntar, pe o perioadă de timp stabilită, la dispoziția unui **lanista** — echivalentul antic al antrenorului modern. În treacăt fie spus, termenul **lanista** este de origine etruscă, fapt care constituie unul dintre argumentele invocate în favoarea tezei că „jocurile" înseși au fost împrumutate de la etrusci.

Puținii gladiatori care, supraviețuind ciocnirilor, izbuteau să repurteze o lungă serie de victorii erau răsfățații Romei, celebritatea lor depășind cu mult pe cea de care au parte campionii ringurilor sau ai arene-

Trupuri protejate doar de un mic scut

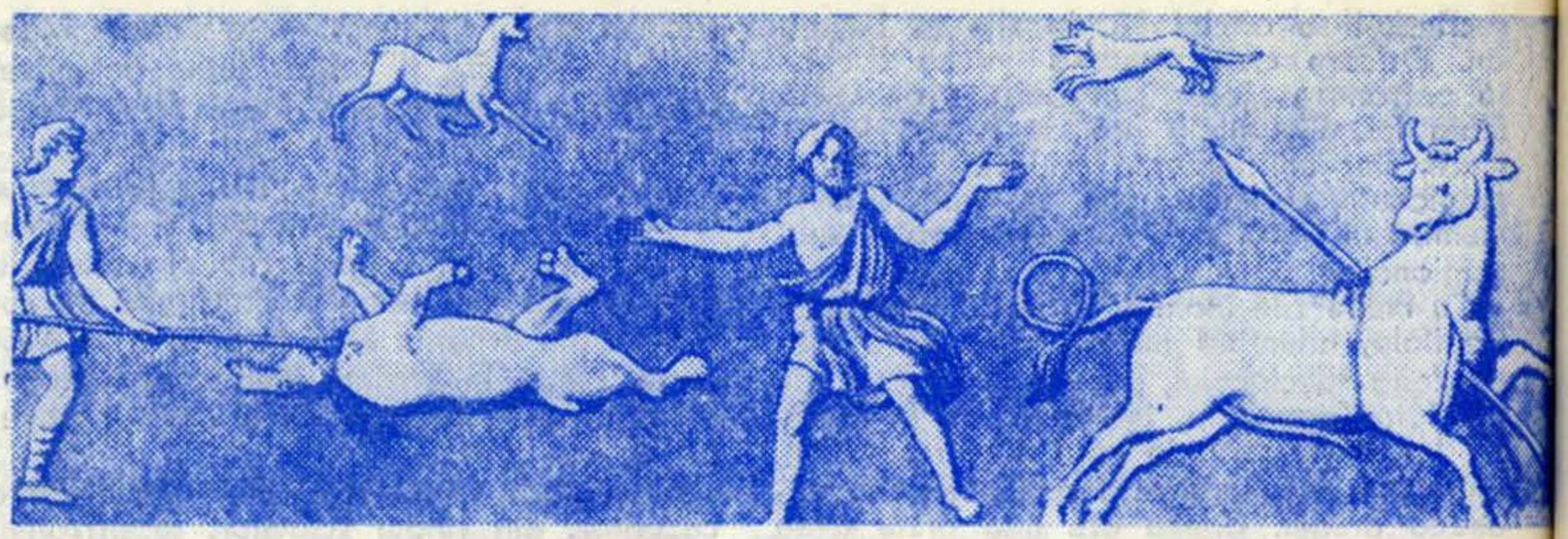

Pînă şi basoreliefurile de pe morminte, reprezentau imagini ale „jocurilor"

lor noastre de fotbal. La sfîrşitul „jocurilor", învingătorii, o dată cu frunza de palmier care juca rolul cununei de lauri, primeau tăvi mari de argint, încărcate cu aur şi pietre preţioase. Poeţii le dedicau ode, meşteşugarii împodobeau vasele şi cupele cu portretul lor, nobilii îi invitau la banchete. Dacă aveau rarisima şansă de a ajunge la o vîrstă înaintată, primeau, în cadrul unor ceremonii speciale, o spadă de lemn **(rudis),** însemnul ieşirii la pensie.

Dar cît de scump erau plătite aceste îndoielnice perspective! Pentru un gladiator, fiecare „joc" însemna jocul cu propria lui viaţă. În luptele curente „om la om", unul dintre protagonişti era, de cele mai multe ori, „urmăritorul" **(sequor),** care lupta cu pieptul dezgolit, purtînd pe cap un coif şi avînd ca arme un **gladius** şi un scut. Adversarul său se numea „năvodar" **(retiarius);** el nu avea armură de protecţie, dar dispunea, în schimb, de o plasă, în care se străduia să-l prindă pe urmăritor, precum şi de un trident (uneori şi de un pumnal prins la brîu).

Genurile de luptă erau însă foarte variate. În ultima perioadă a imperiului, **dimachaeri** se înfruntau cu cîte o sabie în fiecare mînă. Alteori, gladiatorul avea o suliţă legată de încheietura mîinii drepte sau, în cazul **hoplomachilor,** era înveşmîntat din cap pînă în picioare în zale. Un timp au fost la modă **britanii** şi **essedarii,** care luptau în care trase de cai. Într-o altă perioadă, s-au bucurat de favoarea publicului **laqueării,** a căror armă era un laţ. **Samniţii** purtau un coif cu vizor şi pană, folosind o pavăză de formă eliptică şi o spadă scurtă, iar **tracii** — un scut mic şi rotund şi un fel de iatagan. Un „rafinament" suplimentar a fost utilizarea unei căşti metalice, fără deschizături pentru ochi şi acoperind tot capul, astfel încît singura posibilitate de orientare era zgomotul făcut de paşii adversarului.

În anul 90 e.n., împăratul Domiţian a organizat o luptă între femei şi pitici (de altfel, femeile au intrat frecvent în arenă, mai ales sub domnia lui Nero, participarea lor la „jocuri" fiind interzisă printr-un edict abia în anul 200 e.n.).

Dar, fără îndoială, cea mai hidoasă dintre întreceri era aşa-numitul „joc la nesfîrşit". Participanţii — aleşi dintre deţinuţii condamnaţi la moarte — erau scoşi cîte doi în arenă, unul înarmat, celălalt cu mîinile goale. Imediat ce îl ucidea pe cel din faţa lui, primul era dezarmat şi oferit ca pradă unui al treilea — şi aşa mai departe, pînă la măcelărirea întregului lot de osînditi.

Lovitura de graţie

În cadrul luptelor curente, însă, dreptul de viaţă şi de moarte la capătul unei lupte îl avea împăratul sau, în lipsa lui, patricianul de rangul cel mai înalt din tribună. Decizia era influenţată într-o mare măsură de atitudinea publicului. Gladiatorul ameninţat să capete lovitura de graţie, înalţa braţul stîng, în semn că cere să fie cruţat. Dacă împăratul ridica mîna cu degetul gros în sus, fluturînd în cealaltă o batistă, şi rostea cuvîntul **Mitte!** („Dă-i drumul"), cel învins scăpa cu viaţă. Degetul gros în jos şi strigătul **Iugula!** („Ucide!") pecetluiau soarta gladiatorului înfrînt, care era înjunghiat pe loc. Sclavii îi tîrau apoi cadavrul, evacuîndu-l din arenă prin „Poarta morţii".

Primii gladiatori despre care aminteşte istoria Romei au fost cele trei perechi pe care i-au pus să lupte fraţii Brutus, în anul 264 î.e.n., ca o completare la ceremonia

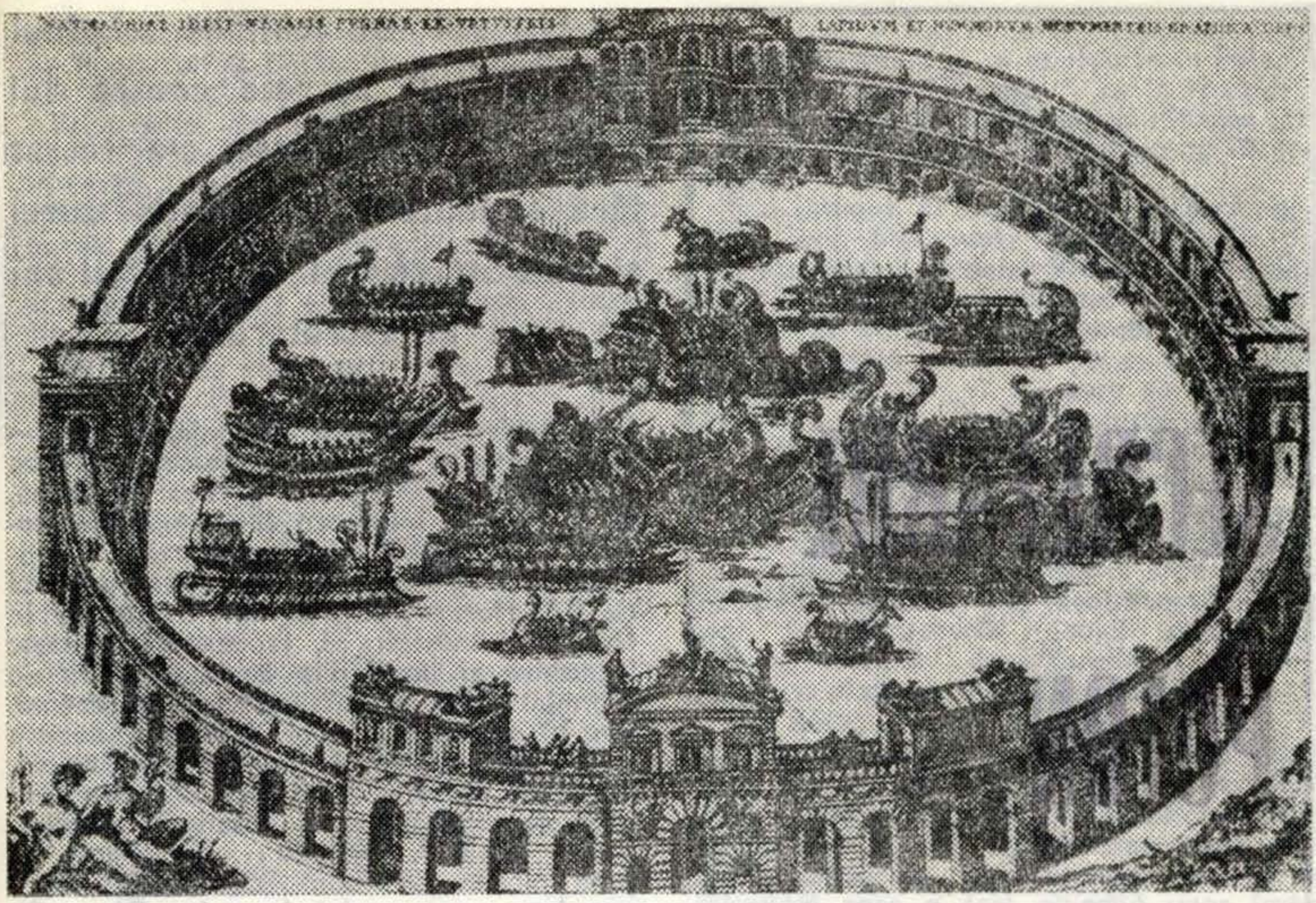

Romanilor le plăcea să asiste și la lupte navale organizate în arene transformate în bazine

funerară a tatălui lor. În 174 î.e.n., Titus Quintus Flaminius a adus în arenă 37 de cupluri, pentru a cinsti memoria părintelui său. În „jocurile" pe care le-au organizat, Iuliu Cezar a utilizat 300 de perechi, iar împăratul Traian — 5 000. Din unele aluzii pe care le face Horațiu în **Satirele** sale, reiese că cifra „convenabilă" pentru spectacolele organizate de persoane particulare era de 100 de perechi.

Gladiatorii erau pregătiți în școli speciale **(ludi),** aflate în proprietatea statului sau a unor patricieni, care își „închiriau" luptătorii celor doritori să subvenționeze „jocurile". Instrucția și antrenamentul se făceau în condiții de o cruzime inimaginabilă, astfel încît trebuiau luate măsuri speciale pentru a-i împiedica pe „elevi" să se sinucidă. Din cele 63 de schelete descoperite în școala din Pompeiul acoperit de lavă, majoritatea erau în lanțuri. Dar ferocitatea stăpînilor lor nu i-a împiedicat pe gladiatori să se răscoale în repetate rînduri, ajungînd, sub conducerea lui Spartacus, la un veritabil război al sclavilor împotriva Romei (73-71 î.e.n.).

Abia în secolul al V-lea e.n., împăratul Honorius a interzis luptele dintre oameni în cadrul „jocurilor", dar în incinta Colosseumului animalele au continuat să fie masacrate încă mai bine de o sută de ani. Rezultatul a fost nimicirea celei mai mari părți din fauna unor zone întinse : elefanții au dispărut din Africa de Nord, hipopotamii din Nubia și leii din Mesopotamia.

În anul 442, un cutremur de pămînt a provocat fisuri în zidurile Colosseumului. Un alt seism, ceva mai tîrziu, a năruit două rînduri de gradene, iar cutremurele din 1231 și 1355 au făcut să se prăbușească o parte din ziduri. Cu binecuvîntarea cîtorva papi, uriașul amfiteatru a fost transformat într-un fel de carieră de piatră, blocuri întregi fiind arse pentru a produce var. Unele fragmente ale Colosseumului au fost încorporate în clădirea catedralei San Pietro de la Vatican. Arena a găzduit un timp lupte de tauri, apoi s-a transformat în piață și ulterior în depozit de praf de pușcă.

În ciuda acestor vicisitudini, măreția Colosseumului a rămas nealterată. Goethe spune despre el că este „o viziune a frumosului". Stendhal povestește că, la bătrînețe, Michelangelo vagabonda printre ruinele sale pentru a-și putea da seama, prin comparație, de calitățile și defectele propriului său proiect, după care fusese clădit domul catedralei San Pietro. Dickens scrie că amfiteatrul oferă „priveliștea cea mai solemnă, cea mai maiestuoasă, cea mai impresionantă care se poate concepe".

Sînt tot atîtea omagii aduse peste veacuri științei și talentului de care au dat dovadă arhitecții, constructorii, zidarii și pietrarii Romei antice.

SECRETARUL POLON AL LUI MATEI BASARAB

PAVEL CHIHAIA

● Un sol își schimbă stăpînul ● Tratative secrete contra lui Vasile Lupu ● Oastea s-a retras fără să lupte ● Udriște Năsturel și Ioan Starzawski ● Ultimii ani de viață ai secretarului.

În **Arhiva istorică a României** (I, nr. 2—1865), unde a publicat numeroase izvoare referitoare la trecutul țărilor române, B. P. Hasdeu inserează și așa-numita **Cronică a mănăstirii franciscanilor din Tîrgoviște.** În fragmentul scris în 1765 și publicat de B.P. Hasdeu, care se referă exclusiv la trecutul mănăstirii Sf. Francisc, se găsesc transcrise și inscripțiile a două pietre de mormînt aflate în sanctuar. Cea mai recentă, din 10 septembrie 1711, pomenea numele lui Bartolomeu Ferrati și al Agnessei Kalnoki. Cealaltă, din 7 martie 1647, încastrată la nord de altar, purta o inscripție tradusă astfel de B. P. Hasdeu : „Generoasa și prea pioasa matroană Sofia Borkie Starzawska, a generosului domn Ion Oksza Cisarzewski [de fapt — Starzawski — n.r.] de Pojana Sereni [...] regelui Poloniei secretar, iar acum al ilustrissimului principe al Țării Românești Matei Basarab intim notar, femeie legitimă, prin timpuriul destin strămutată în aceste părți ale Țării Românești, dete duhul său lui Dumnezeu, iar rămășițele [...] odihnesc în acest mormînt, în 7 martie anul Domnului 1647, în etate de 50, liniștească-se în pace".

O inscripție pierdută

Atunci cînd a tradus și publicat inscripția de mai sus, B. P. Hasdeu ignora desigur faptul că numai cu patru ani mai devreme, în 1861, neobositul cercetător I. Pappazoglu, într-una din ale sale „excursii arheologice", descoperise partea superioară a pietrei de mormînt a Sofiei Starzawska și dispusese ca ea să fie desenată de pictorul care îl însoțea, Carol Isler, și care avea misiunea să fixeze pe un carnet de schițe (așa cum ar proceda în prezent un fotograf) monumentele considerate de conducătorul expediției mai interesante. Lîngă imaginea fragmentului, Pappazoglu notase : „Piatră mormîntală ce se află la Bărăția ruinată din Tîrgoviște", iar pe o altă filă, unde se găsea desenată piatra funerară din 1727 a cărturarului francez De Fontana, el completa, referindu-se tot la imaginea precedentă : „De la ruinele Bărăției din Tîrgoviște. Piatra mormîntală a

unui ambasador polonez ce a fost acreditat pe lîngă curtea lui Matei voievod Basarab din Tîrgoviște".

Fragmentul de piatră funerară (desenat de Carol Isler) a fost văzut și de către N. Iorga, care a transcris (în **Studii și documente,** X, 1905) ceea ce mai rămăsese din partea de început a inscripției, precizînd că ea aparține unui „fragment de piatră sepulcrală în curtea casei parohiale catolice din Tîrgoviște".

Un sfert de secol mai tîrziu, fragmentul văzut de Pappazoglu și Iorga între anii 1861 și 1905 dispare în condiții necunoscute, apărînd în schimb și fiind consemnată de istoriografie partea inferioară a pietrei de mormînt, a cărei inscripție o publică arheologul V. Drăghiceanu (în **Buletinul Comisiunii monumentelor istorice,** 1931), sub titlul „Secretarul polon al lui Matei Basarab".

Piatra de mormînt de care ne ocupăm s-a aflat întreagă între 1650 și 1765. Înainte de 1861 ea s-a rupt în două partea superioară fiind vizibilă între 1861 și 1905, iar cea inferioară în 1931. În prezent, ambele fragmente au dispărut.

Un diplomat iscusit

Cine a fost acest Ioan Starzawski, „secretar intim" al lui Matei Basarab, care în 1647 depășea, desigur, vîrsta de 50 de ani a soției sale?

El nu apare în izvoarele interne, de pildă în cronica lui Matei Basarab, scrisă în 1653 și preluată atît de **Letopisețul Cantacuzinesc** cît și de **Cronica Bălenilor,** deoarece nu a jucat vreun rol în politica internă a voievodului, ci numai în relațiile cancelariei domnești cu țările străine. Deși nobil, Starzawski nu făcea parte din boierimea țării, deci nu putea avea vreun cuvînt în legătură cu rosturile dinăuntru ale Țării Românești, dar voievodul îi folosea experiența, datorată vîrstei și mai ales rangului de fost secretar al regelui Poloniei, pentru legăturile sale cu capetele încoronate ale altor țări.

Rolul lui Ioan Starzawski la curtea lui Matei Basarab nu a putut fi trecut cu vederea de către străinii care au vizitat pe voievod, și datorită notațiilor lor, precum și unor însemnări de cheltuieli contemporane, putem să schițăm un fugar contur al acestui colaborator al domnului muntean.

Așa cum arătam și în studiul **Monumente gotice în Tîrgoviște,** în **Socotelile orașului Cluj** (traduse în românește și publicate de Șt. Meteș în 1935) găsim trei mențiuni în legătură cu Ioan Starzawski. Primele două, din anul 1637, consemnează la 5 august că „a sosit de la Alba Iulia cu «salvus conductus» (ordin de liberă trecere — **n.r.**) [...], solul regelui din Polonia cu 10 persoane care a fost în solie la voievodul Matei din Muntenia și se reîntoarce în Polonia. A stat aci și în 13 august", iar la 16 decembrie că „a venit din Muntenia Ioannes Starenfsczi solul regelui din Polonia cu 10 persoane."

Prin urmare, la 5 august și 16 decembrie 1637, Ioan Starzawski merge în solie din partea regelui Poloniei Vladislav VII (1632-1648) la Matei Basarab, însoțit de o ceată demnă de rangul său. Probabil că, mulțumit de aceste tratative, pe care le mijlocește solul polon și de care se achită cu conștiinciozitate, Matei Basarab îl solicită să rămînă la curtea sa, numindu-l mai întîi secretar, apoi „notar intim" al său. Într-adevăr, la 2 februarie 1638, deci la mai puțin de două luni de cînd fusese trecut în registre ca sol al regelui Vladislav VII **Socotelile orașului Cluj** menționează că s-a dat lui Starzawski „solul voievodului Matei", și celor cinci însoțitori, o sumă de bani și că au plecat prin Dej.

De data aceasta Starzawski mergea în Polonia ca sol al voievodului Matei Basarab, dar nu știm dacă îi fusese încredințată o misiune oficială sau se reîntorcea în patria sa pentru soluționarea unor probleme personale. Oricum, este cazul să ne întrebăm care a fost obiectul unor tratative atît de asidue între voievodul muntean și regele Poloniei, în cea de-a doua jumătate a anului 1637?

Solie dificilă

Știm că în 17 septembrie 1635 Gheorghe Rákoczi, principele Transilvaniei, scria despre Vasile Lupu, voievodul Moldovei, că este „de mare îngînfare", dînd de înțeles că o înlăturare din scaun a acestuia i-ar fi fost pe plac. De acord cu Matei Basarab, Gheorghe Rákoczi I îngăduie în 1637 pretendentului Ioan Movilă, fratele lui Gavril, fostul domn, ca pornind din Ardeal să ocupe tronul Moldovei, care aparținuse o bună bucată de vreme Movileștilor. Desigur că în aceste planuri era prevăzută și o colaborare a Poloniei, unde această familie avea relații foarte strînse și vechi legături (nu întîmplător Vasile Lupu a pus să se ardă posesiunile de la hotar ale lui Potocki, ginerele Movileștilor).

În toamna anului 1637, Vasile Lupu se îndrepta cu oastea spre Țara Românească — după ce ajutase turcilor să facă ordine în treburile tătarilor — și ajunse pînă la Gherghița, cu scopul de a pune pe tronul țării pe fiul său Ioan. Matei își așezase tabăra la gura Teleajenului și trimisese după ajutor la Rákoczi. Ulterior, Vasile Lupu socoti că este mai prudent să se retragă, iar Matei Basarab, urmărindu-l îndeaproape, merse cu ai săi „pînă la Putna".

Din schițarea acestor evenimente din anul 1637 putem deduce în ce constau dia-

Fragment din piatra de mormînt a Sofiei Starzawska, aflată la sfîrşitul secolului trecut la Bărăţia din Tîrgovişte (Desen din 1861)

logurile dintre Vladislav VII și Matei Basarab, intermediate de solul Ioan Starzawski. Desigur că tratativele erau purtate în legătură cu adversitatea care se conturase între Vasile Lupu și Matei Basarab, precum și cu pretențiile la tron ale Movileștilor, pe care voievodul muntean avea interesul să le încurajeze.

Trei ani după ce Ioan Starzawski este menționat ca sol al lui Matei Basarab în **Socotelile orașului Cluj,** un alt sol polonez, Woicieck Miaśtkowski, îl pomenește în jurnalul său de călătorie. El notează, în ziua de 25 martie 1640, următoarele : „[...] la București am găsit pe Starzawski trimis de domn de la Tîrgoviște. Mi-a dat scrisori și mi-a urat bun sosit, împreună cu logofătul și cu Ghiorma căpitanul". Se mai vorbește, în notările secretarului lui Miaśtkowski, că acesta s-a întîlnit cu logofătul Udriște Năsturel, cu clucerul Dragomir cu Starzawski și cu alte personalități de la curte, luînd masa împreună cu ei. Să subliniem printre aceștia prezența lui Udriște Năsturel, cărturar deschis ideilor vremii sale și un spirit înaintat, traducător în limba slavonă a unei lucrări a lui Thomas a Kempis, care se tipărește la mănăstirea Dealul în 1647. În prefața adresată mitropolitului Varlaam, Udriște Năsturel declară că „a căpătat [...] multă

dragoste" pentru „limba rîmlească sau latinească nouă vădit înrudită" și că a fost „împins și încurajat de influența iubirii [...] pentru aceste două limbi, adică slavonă și latină". Dialogul cu cei doi polonezi, formați în mediile de cultură cunoscute și de cronicarul moldovean Grigore Ureche, care are o laudă asemănătoare pentru limba latină a fost, fără îndoială interesant pentru Udriște Năsturel.

O încăpere disputată

Tot în anul 1640, în luna august, episcopul de Sofia, Petrus Deodatus Bakšić vizitînd mănăstirea Sf. Francisc din Tîrgoviște, observă că lîngă biserică există numai două camere, în care pot locui doar două sau, cel mult, trei persoane ; „într-una stă polonezul secretar al principelui cu familia sa — continuă episcopul — dar, deși este catolic, dă mare bătaie de cap bieților preoți și nu i se poate spune nimic, deoarece așa vrea principele". Din disputa pe care o înregistrează Bakšić deducem unele divergențe ale secretarului polon și totodată protecția de care se bucura la curtea voievodului. În 1648, camera pe care o ocupă Starzawski aparține „preotului capelan al soldaților polonezi", după cum aflăm dintr-o relatare din acel an, dar nu știm dacă mutarea diplomatului s-a datorat morții soției sale în 1647 sau altui eveniment. De fapt, ultima știre despre el fiind destăinuită tocmai de piatra de mormînt a Sofiei Starzawska din 1647, nu putem preciza dacă evacuarea acestei disputate încăperi s-a datorat mutării într-un alt imobil a „secretarului intim" sau reîntoarcerii sale definitive în Polonia.

Oricum, vreme de zece ani el a slujit cu credință pe Matei Basarab. Cu prilejul unei recepții care are loc la curtea voievodală la 12 octombrie 1644, episcopul Bandinus subliniază că „secretarul catolic, interpret de limbă latină și polonă, stă lîngă principe". El consemnează în continuare că „ieșiți din palatul prea ilustrului principe și abia intrați la gazda noastră, iată că secretarul polon al principelui vine în urma noastră".

Tradiție și înnoire

Din cele cîteva știri în legătură cu secretarul polon al lui Matei Basarab, care din păcate se opresc în 1647, rezultă unele aspecte interesante de la curtea voievodului Țării Românești. Acesta nu a fost numai un domn înțelept și păstrător de datini, cum pare a reieși din documentele interne și din îmbelșugatele relatări ale lui Paul de Alep. Cancelaria sa precum și mediul de cultură din jurul curții au avut o prezență activă în lumea contemporană.

În general, activitatea externă a acestui voievod nu a fost suficient scoasă în evidență, considerațiile limitîndu-se aproape exclusiv la raporturile lui cu Vasile Lupu. Matei Basarab este nu numai un voievod păstrător de tradiții, ci și un spirit deschis ideilor înnoitoare. El înalță biserici în spiritul tradițional răsăritean, dar își comandă pietrele de mormînt sculptorului sibian Elias Nicolai, care le lucrează în stilul renașterii tîrzii transilvănene, așternîndu-le inscripții — care aparțin lui Udriște Năsturel, cel mai fidel reprezentant al acestei epoci — în limbile slavonă și latină. Relațiile politice și culturale ale lui Matei Basarab cu Ardealul, cu Polonia, cu lumea latină a Europei vor favoriza pătrunderea renașterii în Țara Românească, primenind fondul cultural tradițional și pregătind înflorirea epocii brîncovenești.

CONCURSUL CU PREMII AL „MAGAZINULUI ISTORIC"

În numărul viitor, 1 (46), ianuarie 1971, vom publica prima serie de întrebări a concursului nostru : CINE ? CÎND ? UNDE ?

Fiecare întrebare va fi însoțită de trei răspunsuri : participanții vor fi invitați să opteze pentru cel pe care-l vor considera corect.

Bibliografia acestei prime serii de întrebări este constituită din materialele publicate în numerele 11 și 12/1970 ale revistei noastre.

Participanții vor adăuga la răspunsurile trimise redacției talonul de participare care va însoți fiecare serie de întrebări.

Restul amănuntelor în numărul viitor.

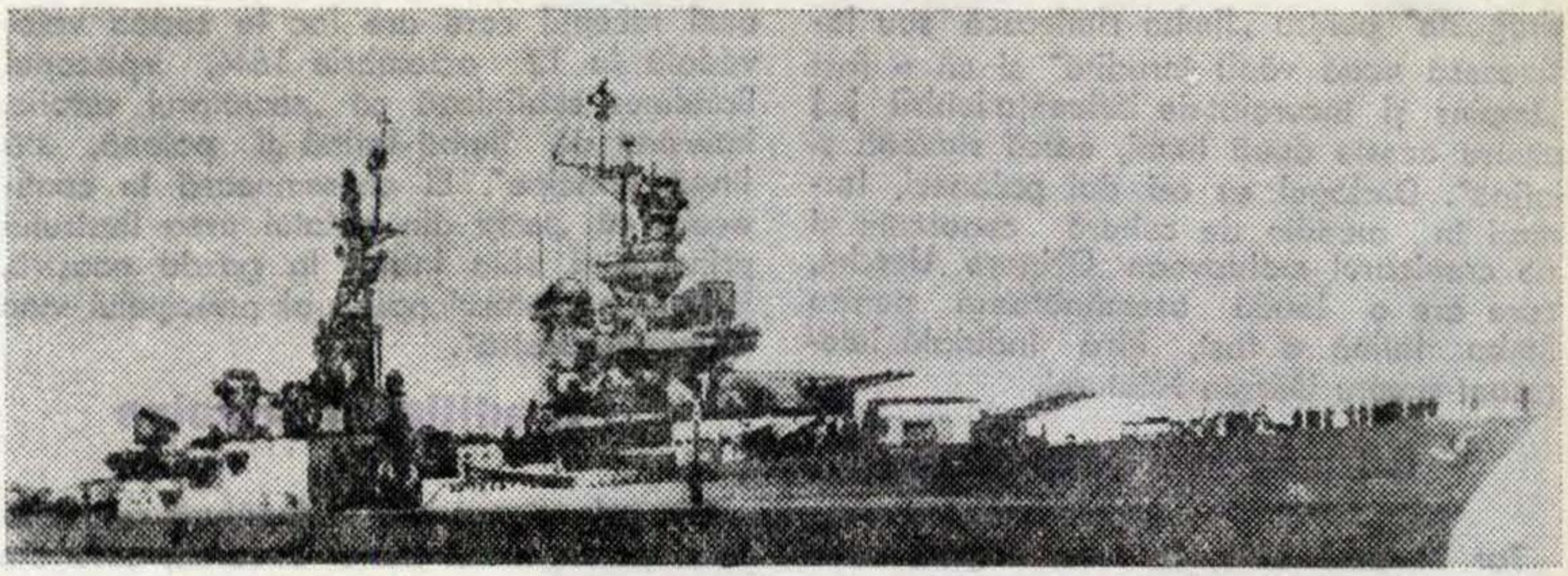

Crucișătorul Indianapolis

În culisele istoriei militare

Ultimele zece minute ale crucișătorului

VIRGIL COSTIN

La 30 iulie 1945, crucișătorul american Indianapolis, era lovit de două torpile lansate de submarinul japonez I-58.

În numărul trecut am publicat prima parte a reportajului închinat ultimei drame a războiului în Pacific : în ochii opiniei publice din S.U.A. singurul vinovat părea a fi comandantul Charles Mc Vay.

Agonia crucișătorului nu dură decît zece minute. După ce tuburile lans-torpile fură reîncărcate, Hashimoto își lipi din nou ochiul de periscop și văzu cum pupa lui **Indianapolis** se afunda cu repeziciune, ducînd cu sine, spre adîncuri, un ciorchine de oameni. Submarinul nu mai avea nici un motiv să rămînă în zona naufragiului : în orice caz, spațiul său extrem de restrîns nu i-ar fi permis să ia la bord mai mult de trei-patru supraviețuitori de pe crucișător. După ce navigă vreo oră în imersiune, **I-58** se ridică la suprafață și transmise bazei sale din Kure vestea că scufundase un cuirasat din clasa **Idaho.**

Și în vreme ce submarinul japonez își trîmbița victoria, aproape nouă sute de marinari și ofițeri de pe **Indianapolis** începeau o crîncenă bătălie cu moartea pe întinderile ostile ale Pacificului. Peste cinci sute dintre ei aveau să moară în cursul unei agonii mult mai lungi și mai chinuitoare decît cea a crucișătorului.

Dar despre acest ultim act al dramei — cel mai sumbru din toate — acuzarea nu pomenea nici un cuvînt.

Duel între avocat și procuror

Imediat ce grefierul termină de citit, avocatul lui Mc Vay, locotenentul Martin Gold-

mount, ceru cuvîntul pentru o declarație preliminară. Goldmount era tînăr — abia împlinise treizeci și doi de ani —, dar se bucura de o excelentă reputație în rîndul juriștilor din Boston, orașul în care își exercitase profesia ca civil. După izbucnirea războiului și încorporarea sa în armată, devenise apărător din oficiu pe lîngă Curtea marțială din San Francisco. La 31 decembrie urma să fie demobilizat, așa că, în conformitate cu uzanțele, n-ar fi trebuit să preia „cazul Indianapolis", a cărui judecare amenința să se prelungească dincolo de această dată. Dar el solicitase în mod special să i se încredințeze apărarea comandantului, și acesta acceptase cu recunoștință.

Goldmount începu prin a remarca un lucru care i se părea deosebit de semnificativ : procurorul militar se limita la două capete de acuzare — un număr mult mai mic decît cel pe care-l prevăzuse presa. Mc Vay era învinuit că : 1) navigase în linie dreaptă, în loc să meargă în zigzag și 2) nu dăduse ordinele necesare pentru părăsirea vasului. De ce se renunțase la celelalte culpe atribuite inițial comandantului ?

traamiralul Fletcher, șeful serviciului de navigație în Pacific, de la Amiralitate, avocatul se ridică de pe scaun.

— Din datele pe care le dețineți dumneavoastră, întrebă el, cîte vase americane au respectat obligația zigzagului în cursul ultimului an de război ?

— Nu știu pe dinafară, răspunse martorul după o scurtă ezitare.

— Nu avem nevoie de cifre exacte, ne sînt suficiente date aproximative. Între 15 august 1944 și 15 august 1945 au traversat Pacificul 627 de nave militare din categoria celor de peste 3 000 de tone. Cîte au mers în zigzag ? Șase sute ?... Nu ? Atunci, poate cinci sute ?... Nici atît ?... Trei sute ?

— Nu văd ce rost au asemenea întrebări ! îl întrerupse tăios procurorul. Unde vrea să ajungă stimatul meu oponent ?

— Veți vedea imediat. Ca să nu mai punem la încercare răbdarea acuzării, vă rog să ne spuneți, domnule contraamiral : dintre cele 627 de vase, cunoașteți vreunul — **unul singur** — care să fi străbătut Oceanul Pacific navigînd în zigzag ?

Urmă o lungă tăcere. Contraamiralul era vizibil tulburat :

— Știu eu ? rosti el într-un tîrziu. Poate... Nu, nu-mi amintesc.

În sală se stîrni rumoare. Procurorul avu aerul că voia să spună ceva, dar pînă la urmă renunță. Goldmount așteptă să se restabilească liniștea, înainte de a continua :

— Așadar, din 627 de vase, nu ne puteți cita nici un nume ?

După cîteva lungi secunde de tăcere, contraamiralul răspunse înăbușit :

— Nu... nu pot cita nici un nume...

Avocatul făcu și el o pauză, apoi reluă:

— Vă rog să mă urmăriți cu atenție, domnule contraamiral. Din moment ce nu puteți menționa nici măcar unul singur dintre cele 627 de vase, nu înseamnă asta că nici unul... repet, **nici unul** nu a navigat în zigzag ?

— Ba da, murmură martorul.

— Mai tare, vă rog !

— Da, înseamnă... înseamnă că nici unul nu a navigat în zigzag.

— Vă mulțumesc, domnule contraamiral, spuse Goldmount. Onorată Curte, cred că nu mai are nici un rost să insist. Actul de

INDIANAPOLIS

Căpitanul Thomas Fergusson, unul dintre cei mai temuți procurori militari din Statele Unite, ripostă sec că reținuse capetele de acuzație esențiale, „suficient de grave pentru o sentință aspră". Celelalte existau, dar nu mai erau aduse în discuție. Spre surpriza generală, avocatul declară că el le va lua totuși în discuție, ca și cum ar fi figurat în actul de acuzare.

Fură chemați la bară martorii acuzării — în majoritatea lor ofițeri superiori din departamentul Marinei militare sau de la Amiralitate. Ei furnizară o serie de detalii asupra prevederilor regulamentare în legătură atît cu navigația în zigzag prin zonele unde patrulau submarine inamice, cît și cu procedeele de evacuare a unei nave în primejdie. Din răspunsurile pe care le dădură lui Fergusson reieșea limpede că Mc Vay încălcase mai toate aceste prevederi.

627 de nave din 627...

Goldmount nu interveni în dezbateri în timpul cît se perindară la bară primii șase martori ai acuzării. Cînd apăru însă con-

Comandantul Hashimoto la bordul lui I-58...

...și venind să depună, ca martor, în fața Curții marțiale

acuzare susține că, navigînd în linie dreaptă, comandantul Mc Vay a comis o gravă abatere de la regulament. În realitate, el a făcut exact ceea ce făceau toți comandanții de nave : a ignorat o prevedere căzută în desuetudine și pe care nimeni nu o mai aplica. Prin urmare, ori îl absolvim de această culpă, ori îi chemăm în fața Curții marțiale pe toți cei 627 de comandanți.

În sală, zgomotul deveni atît de puternic, încît președintele izbi cu ciocanul în masă, amenințînd pe cei de față cu evacuarea dacă nu vor face liniște. Era prima victorie a avocatului Goldmount.

În zilele următoare, apărarea înregistră succes după succes. Depozițiile martorilor pe care Goldmount îi chemă la bară, ca și documentele cărora el le dădu citire spulberară, una cîte una, toate învinuirile aduse comandantului Mc Vay. Dar avocatul nu se mărgini la atît. Cu măiestria unui talentat regizor, el rezervă milioanelor de americani — care, prin intermediul presei, urmăreau cu pasiune dezbaterile — cîteva senzaționale lovituri de teatru.

Astfel, Goldmount dezvălui că radiograma submarinului **I-58** fusese captată de posturile de ascultare ale marinei S.U.A., care cunoștea de mult „cheia" codului naval al japonezilor. Numai cu două ore mai tîrziu, textul transmis de Hashimoto fusese descifrat și ajunsese pe biroul generalului MacArthur, care se afla în insulele Filipine. Dar nici generalul, nici vreunul dintre membrii statului său major nu avură curiozitatea să verifice dacă radiograma corespundea realității și dacă inamicul scufundase într-adevăr o navă a Statelor Unite. Culmea era că **Idaho,** cuirasatul pe care Hashimoto credea că-l lovise, se afla și el în largul golfului Leyte, dar nimeni nu se interesă de soarta lui și, cu atît mai puțin, de cea a crucișătorului. Textul descifrat al radiogramei fu îngropat într-un dosar și uitat acolo.

„Moșiile" Pacificului

Nu era o simplă întîmplare. Conform regulamentului, **Indianapolis** navigase tot timpul fără a emite nici un mesaj prin radio, ca să nu-și trădeze poziția. Baza de pe insula Guam anunțase plecarea lui, precum și ruta, data proiectată a sosirii, dar nu pînă la portul de destinație, ci doar pînă la un anumit punct din Oceanul Pacific, stabilit în mod convențional. Ce reprezenta punctul respectiv ? Așa cum afla cu stupoare, opinia publică americană, acolo „se termina" Pacificul Central de sub jurisdicția amiralului Nimitz, care își avea cartierul general în arhipelagul Marianelor — și tot acolo „începea" Pacificul de Sud, de sub controlul generalului MacArthur, al cărui stat major se găsea în Filipine. Asemenea unor seniori feudali de

Supraviețuitor de pe Indianapolis, *salvat de distrugătorul* Register

rang egal, cei doi ofițeri superiori erau extrem de susceptibili în materie de privilegii și nici unul din ei nu admitea vreun amestec din partea celuilalt pe propriul său domeniu. Din clipa în care atinsese punctul de „frontieră", **Indianapolis** ieșise, așadar, de sub oblăduirea lui Nimitz, fără a intra însă sub cea a lui MacArthur, căci acesta nu avea cum să ia contact cu crucișătorul, dată fiind întreruperea comunicațiilor prin radio.

Goldmount demonstră cu numeroase exemple că întîrzieri — ajungînd pînă la cîteva zile — ale vaselor care circulau între cele două „feude" nu puseseră în stare de alarmă porturile de destinație și nu dăduseră loc la nici o cercetare asupra cauzelor posibile ale nerespectării orarului. Abia după scufundarea lui **Indianapolis** această anomalie a fost înlăturată. Dacă însă amiralul Spruance s-ar fi îmbarcat pe bordul crucișătorului, respectul cuvenit gradului său ar fi obligat statul major al lui MacArthur să se sesizeze din vreme de întîrzierea navei.

Verdictul

Avocatul se opri îndelung nu numai asupra naufragiului propriu-zis, ci și asupra zilelor imediat următoare scufundării. El dovedi, grație martorilor aduși la bară, că Mc Vay dăduse la timp ordinul de evacuare. In lipsa instalației de interfonie, distrusă de explozia celei de-a doua torpile, comandantul încercase să organizeze un lanț de oameni care să transmită ordinul, dar tentativa sa dădu greș, deoarece mulți dintre marinarii folosiți ca verigi de legătură nu-și putuseră ține echilibru pe punțea din ce în ce mai înclinată și căzuseră în mare.

În noaptea de 29 spre 30 iulie, la capătul celor zece minute de agonie a crucișătorului, peste nouă sute de membri ai echipajului erau încă în viață. Printre ei se afla și comandantul, smuls cu forța de la postul său de către ofițerul secund ajutat de doi marinari. Un avion american, care trecea întîmplător pe acolo, zări rachetele luminoase lansate de naufragiați în chip de S.O.S. Dar raportul pilotului se rătăci într-un alt dosar de la cartierul general al lui MacArthur, unde nimeni nu-i acordă nici o atenție.

În după-amiaza zilei de 30 iulie, alte două avioane zburară deasupra locului unde supraviețuitorii se zbăteau în valuri, dar, din cauza altitudinii mari pe care o aveau, piloții nu remarcară nimic neobișnuit. Același lucru se petrecu cu încă nouă avioane, în zilele de 31 iulie și 1 august. Abia la 2 august, pe la amiază, locotenentul W. Gwinn, la bordul unui aparat de recunoaștere, zări petele de petrol de pe suprafața apei și, crezînd că era vorba de un submarin nipon avariat, coborî la 400 m, de unde îi văzu pe naufragiați.

Operația de salvare începu imediat, prin alertarea tuturor navelor din apropierea punctului unde se produsese dezastrul. Dar pentru mulți dintre membrii echipajului era prea tîrziu : dacă scufundarea lui **Indianapolis** făcuse aproximativ 300 de victime, peste 500 de oameni pieriseră în următoarele două zile și jumătate.

Ultimul martor citat de Goldmount fu căpitanul Hashimoto, adus special din Japonia. El declară în mod categoric că torpilarea crucișătorului nu ar fi putut fi împiedicată de navigarea în zigzag, dată fiind distanța foarte mică dintre submarinul său și **Indianapolis** în momentul atacului. Depoziția sa fu primită cu aplauze : opinia publică era definitiv cîștigată de partea lui Mc Vay.

Curtea marțială se simți totuși obligată să pronunțe un verdict prin care se aducea comandantului... o mustrare. Dar și această pedeapsă fu anulată peste trei luni. Se clasa astfel un caz care ar fi făcut cîndva să se vorbească de încă o regretabilă eroare judiciară, din păcate formulă de atîtea ori prezentă în istoria militară.

(Sfîrșit)

Grupaj din tirajele „Proclamației de la Islaz", apărute în limbile română, germană și franceză

TIPARUL — ARMĂ A PAȘOPTIȘTILOR

Prof. dr. doc. AUGUSTIN Z. N. POP

Comunicările oficiale din timpul revoluției de la 1848 în Țara Românească nu au fost puține. Se schimba un regim cu aparatura lui administrativă învechită printr-o rețea de oameni noi. Apăreau noi instituții. Unii slujbași, recent acreditați, erau vădit depășiți de evenimente, ceea ce se înțelege din numărul mare de demisii și înlocuiri. Trebuie ținut seama, iarăși, de fluxul contrapropagandei diversioniste ce o făceau în tot locul latifundiarii, iar în București reprezentanții fostei domnii a lui Bibescu, clica mitropolitului Neofit și consulatele puterilor absolutiste. Conspirațiile reacționarilor pentru a răsturna prin lovitură militară tînărul regim „constituțional", primejdia cotropirii armatelor imperiale, contradicțiile ivite în chiar sînul guvernului provizoriu, în care unii membri trădători solicitau în ascuns sprijinul sultanului, țarului și fostului domnitor Gheorghe Bibescu, fugit la Brașov (susținuți în interior și de o mînă de ofițeri sperjuri, în frunte cu coloneii Ion Odobescu și Ion Solomon); faptul însuși că nu se putea conta pe armata regulată comandată de Christian Tell, în timp ce corpul voluntar al pandurilor lui Magheru era ținut departe de capitală, la Rîureni, în Vîlcea; măsurile luate de la zi la zi și care, de atîtea ori, se băteau cap în cap, îndreptățeau starea confuză a spiritelor din cele 17 județe ale Țării Românești.

Guvernul a combătut-o prin decretele publicate în **Monitorul Român,** prin dispoziții circulare și prin foi volante, multiplicate în mii de exemplare, aducînd la cunoștința generală măsurile asupra cărora aviza aparatul central.

„Socoteala" imprimeriei lui C.A. Rosetti și Winterhalder, care concesionaseră publicațiile oficiale ale guvernului provizoriu, ne pune la îndemînă statistica materialului politic și administrativ difuzat atunci de regim în mijlocul maselor. Ti-

tlul complet al documentului este următorul: „Socoteala pe luna Iunie, Iulie și August 1848, pentru onoratul Guvern al României, din partea lui C.A. Rosetti et Winterhalder".

Avem în față, după **Ms. rom. 3 880,** f. 109 r.-105 v. din Biblioteca Academiei R.S.R., decontul lui C.A. Rosetti și al lui Winterhalder, concesionarii **Monitorului Român** și ai publicațiilor ad-hoc prin care organele centrale ale revoluției din Țara Românească și-au comunicat prin tipar în popor dispozițiile, începînd de la 9 iunie **(Proclamația de la Islaz)** și pînă în septembrie 1848, cînd corpul expediționar turcesc, comandat de Omer Pașa, a înăbușit revoluția burghezo-democrată munteană. Socotelile se sfîrșesc cu o serie de cheltuieli privind costul expedierii scrisorilor de notificare a biruinței din iunie 1848 către Alphonse de Lamartine, Edgar Quinet, către membrii guvernului revoluționar francez.

Între alte elemente interesante pe care ni le oferă documentul, amintim adresele către „M. S. Imperatul Russiei", în română și franceză, și către sultan; „Proectu pentru gardia națională"; hotărîrea „Gardia națională pentru restituția puscilor" și, imediat apoi, anunțul contramăsurii: „Gardia națională a nu slobozi armele". O tipăritură privește „întîmplările de la 19 iunie", alta aduce comunicări „din partea Comisii pentru liberarea robilor". În sfîrșit, în legătură cu problema țărănească, în dreptul zilei de 6 august 1848 este înregistrat un anunț „pentru deschiderea seanței deputaților săteni și proprietari la 7 august".

Nu lipsesc — specificate la 12 august 1848 — nici procurările, desigur prin librăria lui C. A. Rosetti și E. Winterhalder, a trei lucrări care criticaseră documentat regimul feudal din Principatele dunărene: Félix Colson, **De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et Valachie, Paris, 1839,** Jean Vaillant. **La Roumanie,** Tom. I-III, Paris, 1844, și un extras din **Revue des Deux-Mondes,** de observat că esența a două din acestea și persoana profesorului Jean Vaillant făcuseră obiectul acuzării în procesul conspirației republicane a lui Mitică Filipescu din 1839.

Specificările retipăririi unor numere din **Monitorul Român** și din tirajul proclamațiilor **„care s-au făcut maculatură din pricina schimbărilor", „tipărite de 3 ori pentru schimbări"** ș.a. dovedesc necesitatea unor reveniri în încredințarea muitor funcții administrative și chiar a contramăsurilor aparatului central, fapt ce nu surprinde, în precipitarea evenimentelor din cele trei luni ale regimului „rebelist", la un guvern lipsit de omogenitate operativă și în care numărul adversarilor revoluției copleșea ramura radicală reprezentată de N. Bălcescu, Ștefan Golescu, Gheorghe Magheru, Alexandru-Albu și Alexandru-Arăpilă Golescu, Ion Ionescu de la Brad.

Ministrul revoluționar Ion Voinescu II raporta la 21 iunie că „DD. C. A. Rosetti și Winterhalder au înfățișat Secretariatului socoteală de publicațiile ce au tipărit pentru trebuința Statului" rugînd a se da dispoziție departamentului finanțelor pentru plata lucrărilor, în speță:

4 000 exemplare din **Instiintzări din partea Shefului Politzii** pe o jumătate de coală

tipariul 97,20
chărtia 112

209 piaștri, 20 parale

6 000 exemplare din **Publicație de gubernul vremelnic** pe o jumătate coală, cu schimbare de 2 ori

tipariul 130
chărtia 160

290 piaștri

6 000 exemplare din **Proclamații** (de la Islaz) placat,

tipariul 195
chărtia 1 100

1 295 piaștri

TOTAL: 1 794 piaștri, 20 parale

ceea ce obținu aprobarea prin ordin în rezoluție.

Publicațiile oficiale ale guvernului, tipărite pe hîrtie albastră cu literă grăuntoasă, au avut destinația să fie lipite pe stîlpi și pe ușile isprăvniciilor, primăriilor și școlilor, aducînd la cunoștința obștească dispozițiile guvernului, pînă în cele mai îndepărtate cătune din Țara Românească.

În regimul caimacamului Const. Cantacuzino de după 13 septembrie 1848 și al prințului B. Știrbei, autoritățile reacționare au cerut prin ordine speciale ca publicațiile guvernului provizoriu să fie adunate, opisate și înaintate ministerului din lăuntru, iar colportorii lor să fie deferiți fără întîrziere și sub stare de arest instanțelor. Mare lucru nu s-a adunat atunci, întrucît partizanii revoluției au dosit aceste materiale și le-au păstrat, așa cum ne dovedește numărul impresionant al proclamațiilor revoluționare de la 1848 ce se păstrează pînă azi în colecțiile muzeelor și pe la particulari.

„Socoteala" prezentată mai sus constituie, credem, un valoros document istoric sigur legat de agitația și pătrunderea în mase a principiilor și actelor revoluției de la 1848.

ÎN ACELE ZILE PE FRONTURILE GAETEI ȘI MESSINEI

Ofițeri români participanți la lupta de unificare a Italiei

TEODOR POPESCU

În 1870, unificarea Italiei era practic încheiată. Momentul a fost precedat de o perioadă de profunde frămîntări revoluționare, de ani de înfruntare dramatică între partizanii unității și forțele retrograde.

Pe malul Danubiului, un popor înrudit prin sînge și prin limbă cu italienii urmărea cu emoție și simpatie pentru cauza unității evenimentele din peninsulă. Exemplul italian era pentru poporul român un imbold în realizarea năzuințelor sale de unitate statală. Parțial, acestea se realizaseră la 24 ianuarie 1859, prin dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza.

Simpatia poporului nostru pentru forțele progresiste italiene s-a manifestat și prin trimiterea unei misiuni militare care să le sprijine în luptă. Misiunea, alcătuită din opt ofițeri, căpitanii Dunca *, Cernovodeanu și Holban, locotenenții Angelescu și Algiu și sublocotenenții Dimitrescu, Paleologu și Crupenschi, a părăsit Bucureștiul la mijlocul lunii octombrie 1860. Ea a sosit la Torino la 31 octombrie/12 noiembrie. De aici a fost trimisă la Neapole, — unde se afla generalul Manfredo Fonti, șeful Statului Major al armatei italiene, mai tîrziu ministrul de război al Italiei — cu recomandarea guvernului piemontez de a participa la asediul Gaetei. Între puternicele fortificații ale Gaetei își găsise adăpost ultimul rege al Regatului celor două Sicilii, Francisc al II-lea de Bourbon, care voia să împiedice, cu cîteva mii de ostași, voința de libertate și de unitate a poporului italian.

Ajunși pe cîmpul de luptă, ofițerii români, luați la început drept francezi, au făcut, prin faptele lor de arme, ca numele Principatelor dunărene și al domnitorului Cuza să devină și mai cunoscute opiniei publice italiene. Curajul și vitejia lor au fost remarcate și apreciate de guvernul italian care, la 1 aprilie 1861, decora pe locotenenții Angelescu și Algiu cu ordinul militar al Savoiei, în grad de cavaler. În calitate de ministru de război al Italiei, generalul Fonti aprecia — în scrisoarea adresată generalului Florescu — faptele de arme ale celor doi ofițeri români „...în urma multor elogiuri ce E.S. generalul Cialdini și dl. locotenent general Menabrea au făcut despre dl. locotenent de stat major general George Angelescu și lt. de artilerie Algiu cu ocazia serviciurilor ce aceștia din urmă au adus la împresurarea Gaetei și Messinei, maiestatea sa regele Victor Emmanuel, după propunerea ce am avut onoarea a-i face la I-iul acestei luni, i-a numit pe amîndoi cavaleri ai Ordinului militar al Savoiei.

Sînt convins că, pe baza înțelegerii cordiale ce există între națiile noastre, veți dobîndi lesne aprobarea alteței sale prin-

Episod militar dramatic din lupta pentru unificarea Italiei : bătălia navală de la Lissa, din 20 iulie 1866, între flotele italiană și austriacă

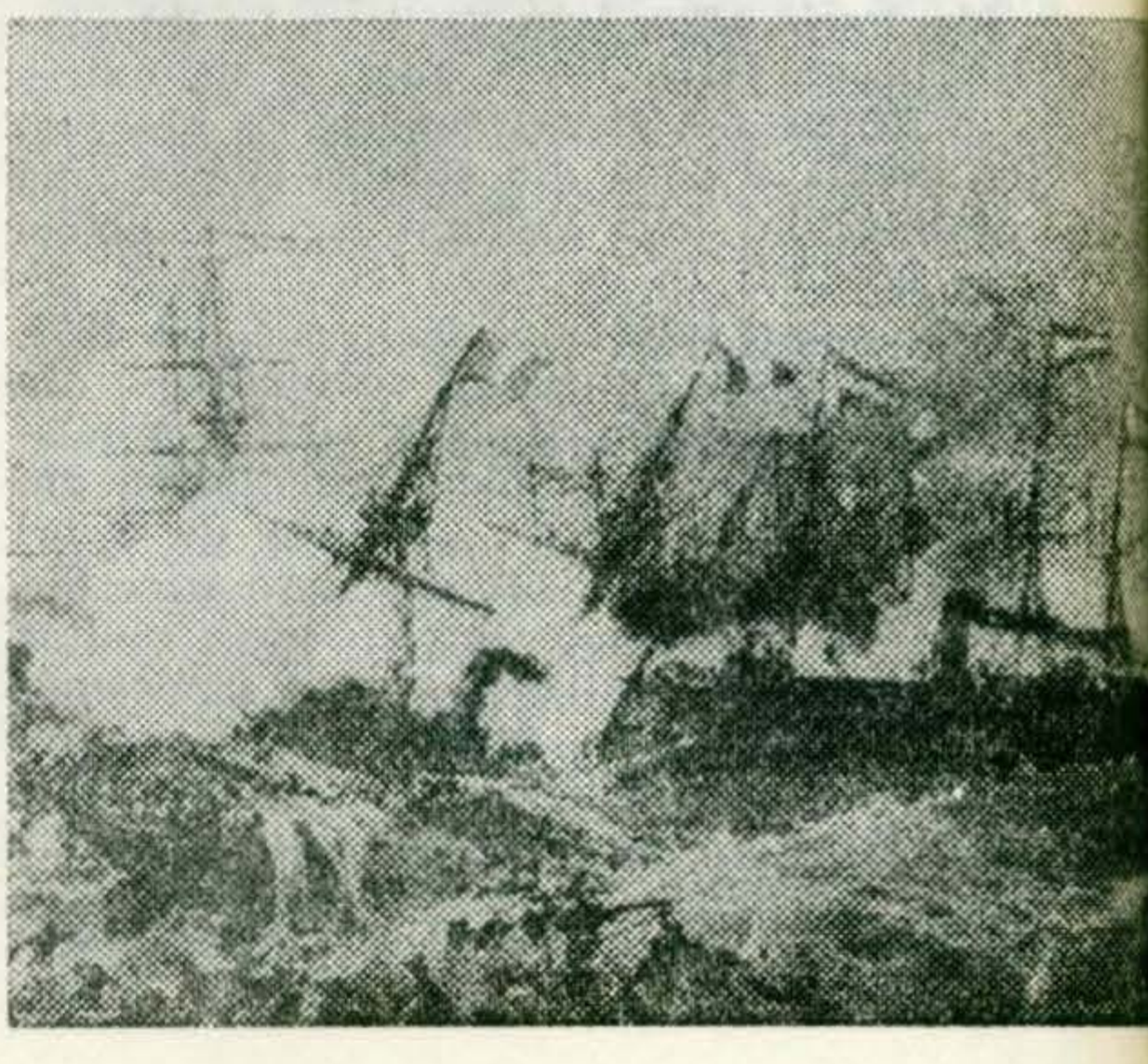

* Este vorba de Iuliu Dunca, viitor general în armata română.

cipele stăpînitor, augustul vostru suveran, pentru ca acești doi ofițeri să poarte signele Ordinului Savoiei, care este o dreaptă răsplată și un onorabil suvenir pentru serviciile ce au adus și bravura ce au arătat..."

La înapoierea din Italia, la sfîrșitul lunii aprilie 1861, locotenenții Angelescu și Algiu au fost primiți sărbătorește. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza le-a acordat dreptul de a purta distincțiile italiene. Ziarul „Românul" scria, cu ocazia sosirii celor doi tineri, următoarele rînduri: „Ofițerii ieșiți din școala militară au serbat printr-un banchet întoarcerea locotenenților Angelescu și Algiu, amîndoi vechi elevi ai școlii militare. Camarazii lor voiau a le exprima a lor recunoștință pentru conduita demnă ce au arătat și prin care au făcut cea mai mare onoare școlii din care au ieșit, precum și întregului corp ofițeresc".

Ceilalți membri ai misiunii române care au rămas în Italia pînă la sfîrșitul operațiilor militare, s-au bucurat, de asemenea, de aprecierile comandanților și ale guvernului italian. În 1865, acesta a conferit maiorilor Cernovodeanu și Dunca, căpitanului Holban și locotenenților Dimitrescu și Crupenschi (între timp, ofițerii români fuseseră înaintați în grad) „Medalia comemorativă a războiului Italiei din 1860-1861".

„NU VOM RĂMÎNE STRĂINI DE CEEA CE SE PETRECE ÎN EUROPA"

Consulul Belgiei despre o ședință a Parlamentului român

SANDA RACOVICEANU

Și după unificarea Italiei, evenimentele din peninsulă au fost urmărite cu interes și adeziune de opinia publică din țara noastră. Actele menite să consolideze unitatea națională înfăptuite pînă în 1870 căpătau în rîndul poporului nostru valoarea de simbol pentru realizarea propriilor sale aspirații.

În 1871, Parlamentul italian a hotărît mutarea capitalei țării de la Florența la Roma. România a salutat cu viu entuziasm acest act menit să întărească cuceririle poporului italian. In Parlamentul român, la ședința din 29 ianuarie, prin discursuri înflăcărate, s-a trecut în revistă frămîntata istorie a Italiei.

În documentele vremii, această manifestare de adeziune și puternic entuziasm a fost consemnată și de unii diplomați acreditați în țara noastră. Consulul Belgiei în România, Bartholeyn de Fosselaere, transmitea ministrului său de la Bruxelles, extrase din ședința Parlamentului român:

București, 4/16 februarie 1871

„Domnule baron[1]

Intr-una din ultimele ședințe, Camera de deputați a adoptat o propunere referitoare la numirea unei comisii însărcinate cu elaborarea unei adrese de felicitare pentru Camera deputaților și Senatul din Italia, cu prilejul votului prin care se transferă la Roma capitala regatului.

Vă trimit, domnule Baron, în acest plic *un extras din «Journal de Bucarest», care reproduce această ședință." [...]*

În ședința din 29 ianuarie, dl. C. Chițu, luînd cuvîntul, s-a exprimat cu aceste cuvinte: „În vreme ce două mari națiuni se distrug una pe alta într-un război crud și inuman, un alt stat din Europa realizează una din dorințele cele mai fierbinți. Italia recîștigă Roma drept capitală, asigurînd astfel unitatea națională. De cîteva zile, Camera și Senatul Italiei au votat transferul capitalei la Roma (aplauze). În acest moment, drapelul italian flutură pe Capitoliu [...] Acest fapt este de cea mai mare importanță din punct de vedere parlamentar. De cîte lupte a fost nevoie, de cîte sacrificii pentru a se umple abisul săpat în sînul națiunii de ignoranță și intrigă, printr-un sistem de despotism orb.

[1] Baronul d'Anethan, ministrul de externe al Belgiei.

Visul lui Garibaldi și al partizanilor unității de stat a peninsulei a fost înfăptuit...

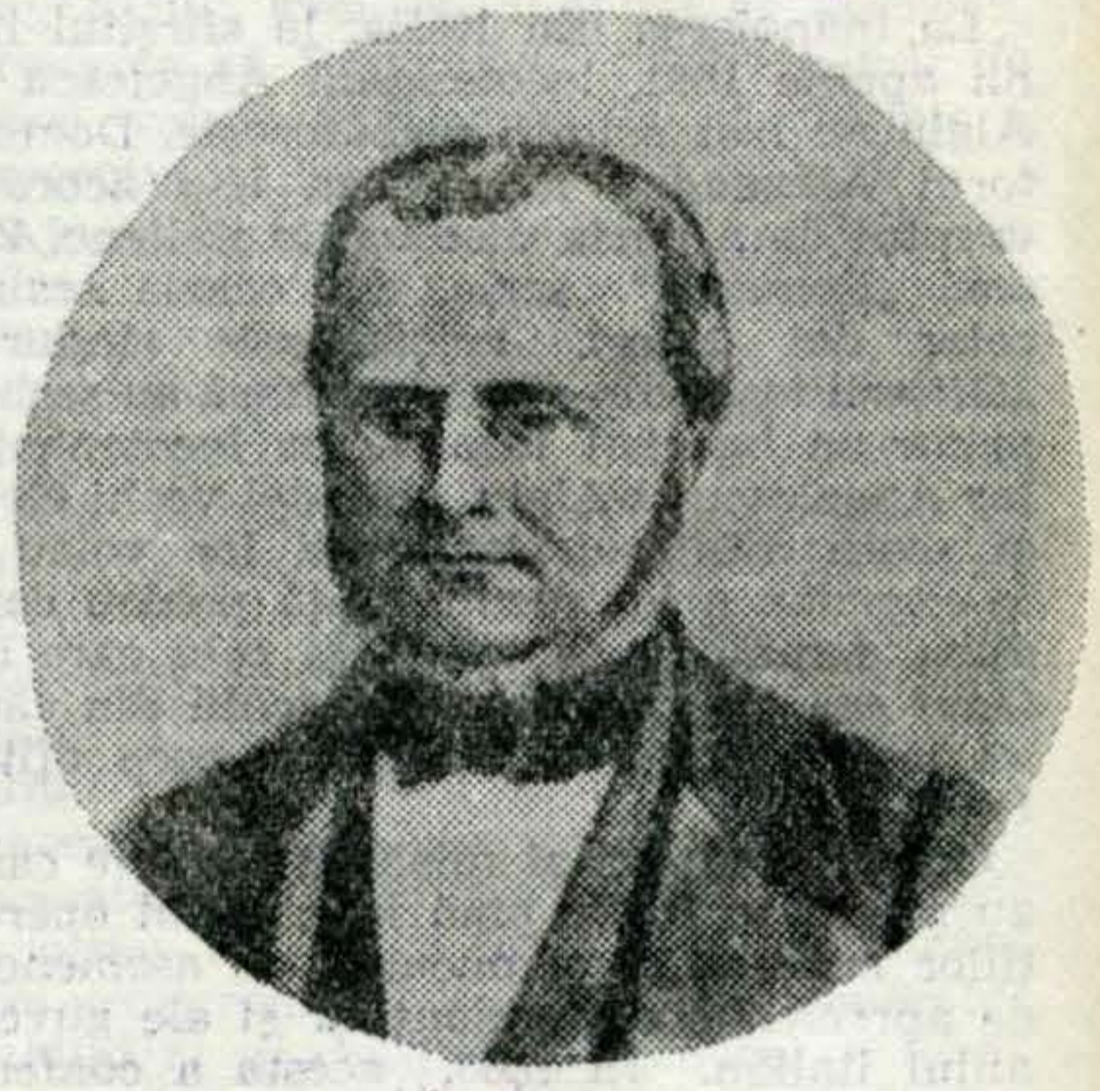

...nu însă fără ajutorul diplomației abile a contelui de Cavour: Roma a devenit capitala Italiei

Putem repeta astăzi versul lui Virgiliu — «Tantae molis erat romanam condere gentem»[2]. Colonia de pe malul Dunării a divinului Traian nu poate să nu se bucure de ceea ce se petrece în Italia. Datoria noastră este, în acest moment, de a invita guvernul nostru să felicite camerele și guvernul italian care îndeplinesc un act atît de mare (aplauze) [...]

Dl. Nicolae Ionescu a adăugat că [...] proclamarea Romei drept capitală a Italiei este pentru noi de bun augur.

Transferul capitalei, votat de Senatul italian cu majoritatea de 94 de voturi contra 36, este un nou sacrificiu. Cea care se sacrifică este Florența și ea face acest sacrificiu în interesul unității Italiei. Aceasta ne amintește de unirea noastră, unirea Munteniei cu Moldova, care era necesară unității românești în valea Dunării [...]

Nu vom rămîne străini de ceea ce se petrece în Europa. Vom dovedi lumii că știm să ne guvernăm singuri (aplauze), că am moștenit virtuți de la strămoșii noștri, în sfîrșit că avem o viață proprie pe care o trăim (vii aplauze). Vom dovedi că nu am uitat marile idei, că știm să respectăm drepturile tuturor. Italia nu a uitat aceste lucruri și iată de ce ea se ridică astăzi: măreață și frumoasă. În 1856, Italia ne-a ajutat. Astăzi noi îi vom aduce omagiile noastre, îi vom dovedi că avem aceeași comunitate de idei [...]

Este o cauză națională și patriotică și oportună de a arăta că inimile noastre bat văzînd drapelul Romei fluturînd pe zidurile Quirinalului; pentru că este dovada că o comunitate de idei și de viață se va stabili între ea și noi [...] Mă asociez deci propunerii domnului Chițu și sînt de părere să se numească o comisie însărcinată cu elaborarea unei adrese de felicitare pentru Camera deputaților și Senatul Italiei, pentru votul care transferă la Roma capitala regatului. Doresc, de asemenea, ca, cu prilejul întrunirii Parlamentului italian la Roma, să se trimită o delegație a acestei Camere pentru a saluta Columna Traiană de la picioarele Capitoliului [...]

Domnul președinte George Costaforu declară că este gata să participe la toate lucrările referitoare la această chestiune și că se asociază urărilor Camerei".[3]

[2] „Atît de grea a fost întemeierea gintei romane".

[3] Microfilme Belgia, rola 69/4, vol. IV, pp. 94-96, orig. și copie lb. franceză.

140 de zile de nopți

GANGSTERII LEGIONARI LA PUTERE: JAFUL LA ORDINEA ZILEI

AL. GH. SAVU

Ne-am ocupat, în numărul precedent, în treacăt, de activitatea Gărzii de fier, pentru că, în fond, ea nu a deținut rolul prim în timpul loviturii de stat din 4-6 septembrie 1940, iar după includerea legionarilor în guvern, la 14 septembrie (includere realizată, de asemenea, sub influența nemijlocită a reprezentanților Reichului, care urmăriseră, pe de o parte, să creeze un suport politic și social noului regim, iar pe de altă parte să-l ancoreze mai trainic pe generalul Antonescu la remorca Berlinului, fixîndu-l într-o „plasă de siguranță") — Garda de fier nu a acționat ca un partid de guvernămînt responsabil pentru activitatea statului, ci ca o forță anarhică semiguvernamentală, călăuzită de un țel obsedant : acapararea cît mai grabnică a întregii puteri. In ce scop ? Și prin ce mijloace ? A răspunde la aceste întrebări înseamnă a descifra, în mare măsură, sensul real al conflictului dintre generalul Ion Antonescu și Horia Sima, al degenerării acestui conflict într-o încăierare sîngeroasă și al deznodămîntului care, în epoca aceea, a părut multora neașteptat : falimentul mișcării legionare și excluderea ei de la putere.

Închegată în 13 ani de opoziție ca o grupare teroristă și o agentură în slujba unui stat străin, Garda de fier s-a dovedit, după 6 septembrie, incapabilă să-și reprofileze structura și activitatea potrivit noii conjuncturi. Astfel, deși prin decretul nr. 3 151 din 14 septembrie, ea devenise nu numai singura grupare politică admisă legal, ci și participantă la exercitarea puterii, legionarii au continuat să acorde prioritate metodelor teroriste. Horia Sima și ceilalți șefi ai Gărzii, deși avizi să monopolizeze întreaga putere, nu au schițat în nici un fel, fie și ca intenție, vreun in-

Jefuirea avutului statului și deposedarea silnică a cetățenilor de bunurile lor era o îndeletnicire preferată a huliganilor gardiști. În depozitele legionarilor se îngrămădeau cantități imense de bunuri jefuite

teres pentru elaborarea unui program de guvernare în vederea dezlegării gravelor probleme economice și politice care frămîntau societatea românească în vremea aceea. Propaganda legionară a continuat să se hrănească și să-și hrănească prozeliții pe canavaua vechilor sloganе despre schelete și morminte, despre pedepsirea apocaliptică a comuniștilor, a politicienilor, a anticriștilor și, în general, a tuturor acelora care nu purtau cămașă verde.

Aceasta nu înseamnă că, după 6 septembrie, stilul de acțiune al Gărzii de fier nu a suferit anumite modificări. Simțindu-se feriți de oricare pedeapsă, folosind ca acoperire pozițiile deținute în guvern și în aparatul de stat, contînd, mai presus de toate, pe ocrotirea Reichului nazist, Garda a extins teroarea la scara întregii țări și a trecut de la asasinatul individual la masacre.

CRUZIME LAȘĂ FAȚĂ DE VICTIMELE LIPSITE DE APĂRARE

În cele patru luni și jumătate cît a dăinuit regimul antonescian-legionar, Garda de fier a actionat ca o bandă organizată în vederea îmbogățirii frauduloase a membrilor săi, prin jefuirea avutului statului și prin deposedarea silnică a altor cetățeni de proprietățile lor. Proporțiile abuzurilor și ilegalităților săvîrșite

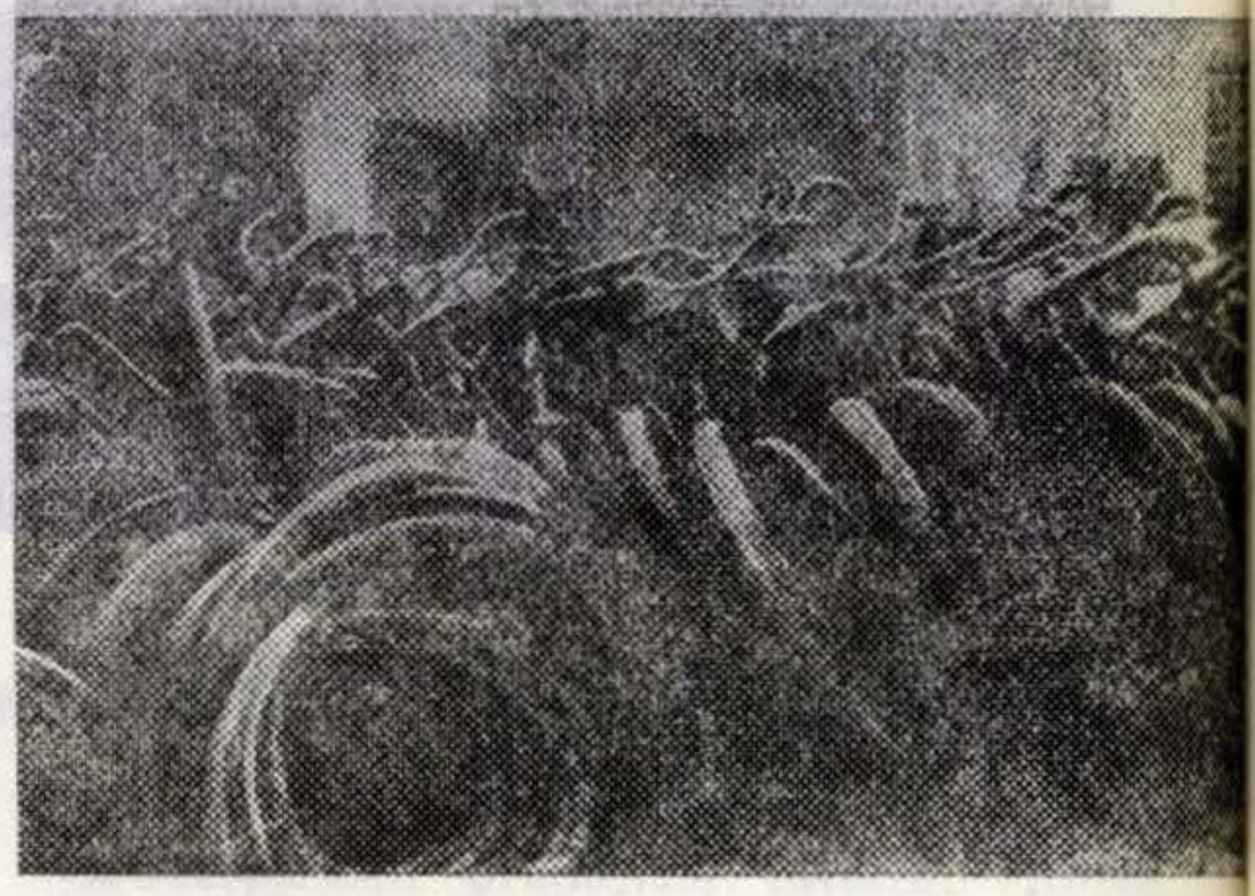

de legionari pot fi deduse cu aproximație din nenumăratele documente existente în arhive. Nu poți, în fața probelor indiscutabile și zguduitoare, să nu asociezi în minte Garda de fier cu organizațiile de gangsteri sau cu „familiile" mafiote : aceeași lipsă de scrupule în alegerea metodelor utilizate ; aceeași sfidare a legilor și a normelor etice ; și aceeași cruzime lașă față de victimele lipsite de apărare.

Firele duceau spre

ION SPĂLĂȚELU
doctor în istorie

Încă de la apariția sa, Garda de fier a fost folosită de cercurile naziste drept agentură a lor în România.

Slugărnicia gardiștilor față de Germania hitleristă și Italia fascistă a îmbrăcat, nu o dată, forme monstruoase. Este semnificativă declarația lui Ion Zelinger alias Zelea Codreanu, tatăl „șefului Gărzii", care va rămîne una din cele mai sinistre mărturii ale mentalității de trădători ai intereselor naționale, caracteristică pentru legionari. „Sînt atît de convins că atît Führerul Adolf Hitler, cît și Ducele Benito Mussolini merg pe căile planului dumnezeiesc, încît aș prefera — dacă ar fi cazul — să se prăbușească neamul nostru deodată cu Axa".

C. Z. Codreanu își descoperă idolul

● *Toamna anului 1922. Corneliu Zelea Codreanu pleacă în Germania, chipurile pentru a-și continua „pregătirea intelectuală". A început acolo studii superioare de comerț în scopuri fățiș mercantile, așa cum el însuși le descrie cu lux de amănunte :* .....m-am hotărît să mă apuc de comerț. Îmi trebuia un capital foarte mic, pentru ca să procur produse alimentare din provincie, pe care apoi să le aduc și să le revînd la Berlin, la restaurante". *Asemenea „studii" nu i-au dat, desigur, posibilitatea să obțină diploma de licență.*

Un raport al Serviciului special de siguranță din Iași, din 17 noiembrie 1922, consemna că C. Z. Codreanu „urmărește și studiază de aproape mișcarea naționalistă de acolo *[de la Berlin* — n. r.], ținînd strînsă legătură, prin corespondență, cu toate mișcările naționaliste din Germania" *Încă din timpul acestei călătorii au început deci legă-*

Una dintre căile frecvent folosite de gardiști pentru însușirea ilicită de bunuri a fost aceea a vînzărilor silite. „Mijloacele pentru obținerea semnăturii «vînzătorului» — se spune într-un document al vremii — erau cît se poate de expeditive și eficace : intimidarea cu revolverul, bătaie, închisoare și alte forme ale teroarei ; proprietarul vechi era întotdeauna «convins» că este mai bine să aleagă «vînzarea», decît o altă urmare". Pînă la rebeliunea din ianuarie 1941 au fost încheiate asemenea acte pentru bunuri în valoare reală de 1 018 624 911 de lei, din care s-au achitat efectiv numai 52 176 763 de lei.

Mult mai numeroase au fost cazurile de „rechiziționări" forțate, pe care legionarii le-au efectuat fără să se mai obosească să caute forme de acoperire legală, după principiul jefuitorilor dintotdeauna : banii sau viața ! Mii de locuințe au fost călcate ziua-n amiaza mare sau în puterea nopții de echipe gardiste ; familiile, cu pistolul în piept, priveau îngrozite și deznădăjduite cum avutul lor era încărcat în camioanele cămășilor verzi și transportat — ca să utilizăm o expresie frecventă în reclamațiile făcute ulterior — „într-o direcție necunoscută". În afara banilor și acțiunilor, legionarii au jefuit, fără alegere, aparate de radio, obiecte de îmbrăcăminte, mobilă, veselă, tacîmuri, jucării, tablouri — adică tot ceea ce putea fi luat, încărcat și transportat.

Atacurile „la drumul mare" au devenit, de asemenea, scene obișnuite în „statul național-legionar" : călători jefuiți, automobile „răpite" pe drumurile publice sau pe străzile orașelor, țărani „vămuiți" la tîrguri și piețe. Mulți cetățeni au fost bătuți crunt, crestați cu cuțitele sau asasinați pentru vina de a fi încercat să-și salveze avutul.

Documentele dovedesc că nu borfașii și alte elemente pătrunse „întîmplător" în Gardă, ci în primul rînd legionarii „autentici", vechii membri ai acestei grupări, au fost organizatorii și, în același timp, principalii profitori ai valului de jafuri și abuzuri abătut asupra țării, deoarece ei acaparaseră posturile de comandă în aparatul de stat (prefecți, pretori, primari, chestori de poliție etc.) și în diverse organisme ale legiunii („Ajutorul legionar", „Spărgătorii de fronturi", „Poliția legionară" și altele). La Ilie Stîngă, chestor de poliție, care nu era un neofit, s-au găsit „agonisite" în cel mai autentic „spirit legionar" sume considerabile, care, dat fiind diversitatea monedelor și bancnotelor, ar fi trezit invidia oricărui numismat : 1 901 064 de lei în bancnote românești,

92 300 de franci francezi în bancnote și 6 000 de franci francezi în aur, 1 415 dolari, 1 515 lire sterline, 3 400 de dinari iugoslavi, precum și monede ale altor state : franci elvețieni, leva bulgărești, lire italienești, pengö unguresti etc. După cum nu erau novici în mișcare legionarii deveniți, peste noapte, stăpîni ai fabricilor „Letea", „Scăieni" și altele. Nu este mai puțin adevărat, însă, că după 6 septembrie s-a produs un proces rapid de fuziune a Gărzii cu lumea interlopă sau, mai exact spus, de absorbire a lumii interlope de către mișcarea legionară ; acest fenomen ar merita, cîndva, o analiză mai detaliată.

Arghirofilia principalilor șefi ai Gărzii de fier, în frunte cu Horia Sima, nu putea fi satisfăcută însă prin jafuri și abuzuri mărunte. Intenționînd să acapareze pozițiile economice care ar fi rămas disponibile după satisfacerea apetitului monopolurilor naziste, conducerea mișcării legionare a încercat, în mai multe rînduri, să obțină de la Ion Antonescu departamentele economice. Acesta a fost mobilul de bază al scrisorilor adresate de Horia Sima generalului, la 16 și 28 octombrie 1940.

Acțiunile banditești ale Gărzii de fier au constituit un ferment anarhizant al vieții economice. Nesiguranța și teama generală în privința evoluției evenimentelor s-au tradus în stagnarea producției și a investițiilor, în dosirea mărfurilor și a capitalurilor, în dezorganizarea activității întreprinderilor, în transferul masiv de valori peste granită.

---

centrala nazistă

turile viitorului lider al legionarilor cu cercurile germane de extremă dreaptă. Cu acest prilej — va scrie mai tîrziu Otto Liess în „Nazional-Sozialistisches Monatsheft" — Codreanu află pentru prima dată de Adolf Hitler. Nazismul îl va captiva pentru totdeauna, punîndu-și o amprentă de neșters asupra formației lui spirituale și politice.

Procurîndu-și un pistol, menit să-i țină loc de crez în viața politică, C. Z. Codreanu pornea de la „maxima" pe care tot el o enunțase solemn astfel : „Cel ce n-are sabie, să-și vîndă haina și să-și cumpere". *In același spirit acționau emisarii săi trimiși în Germania, care studiau asiduu, la fața locului, stilul hitleriștilor. Unul dintre aceștia, T. Zotta, îi scria, la 9 octombrie 1924, din Berlin, șefului său că naziștii* „lucrează pentru dezrobirea (!) lor cu forțe herculiene". *Cum majoritatea studenților români de la Berlin erau ostili hitlerismului, el, Zotta, intrase în conflict cu mulți. Codreanu putea fi însă liniștit, căci, dacă se va naște puțin scandal,* „bîta [...] să trăiască, ea mă va scoate din toate încurcăturile".

Gardiștii cultivau șovinismul feroce ; totodată ei se ridicau împotriva tuturor celor cu vederi democratice, progresiste, animați de spiritul dreptății și libertății, al demnității și omeniei. Toți aceștia erau încadrați în categoria „oamenilor răi". „Buni" erau numai cei înregimentați în Gardă. Intr-un articol scris în anul 1930, unde elogia primele succese obținute de naziști în alegeri („Victoria lui Adolf Hitler este o biruință pentru întreaga rasă arică"), *C. Z. Codreanu enunța implicațiile acestei împărțiri, proclamînd misiunea sa astfel :* „să dau dreptate celor buni și moarte celor răi".

Cititorii dornici de a cunoaște mai pe larg rolul nefast al mișcării legionare vor avea prilejul să găsească în curînd în librării lucrarea *Garda de fier — organizație teroristă de tip fascist*, de dr. Mihai Fătu și dr. Ion Spălățelu, lucrare în curs de apariție la Editura Politică.

Constanța: „stîlpul infamiei", unul din mijloacele specifice de umilire și tortură a celor „incomozi", uzitate de legionari

„DIN SPÎNZURĂTORI ȘI LEȘURI FRÎNTE..."

După cum se știe, teroarea a reprezentat întotdeauna o metodă esențială de guvernare a regimurilor șubrede, impopulare, care, fiind expresia dominației unor minorități infime, nu pot dăinui decît prin represiuni draconice. Or, Garda de fier a fost adusă la putere — prin actul de voință al Reichului — deja compromisă, purtînd pe frunte stigmatul trădării de țară; cu tot sprijinul hitleriștilor și al unor vîrfuri reacționare interne, ea nu putea asigura „liniștea" și „ordinea" fără decapitarea forțelor adverse și ridicarea terorii la rangul de politică de stat. Nu întîmplător, teroarea, îndreptată în primul rînd împotriva comuniștilor, antifasciștilor și democraților, a lovit într-o măsură sau alta și vechile cercuri politice burgheze.

Educați ani de-a rîndul la școala crimei, avînd în fața ochilor ca model stările de lucruri din Germania nazistă, legionarii au tranșat contradicțiile cu adversarii lor prin singura metodă glorificată și dătătoare de ranguri în mișcare: exterminarea. Bestialitatea cu care au fost comise majoritatea asasinatelor: ciuruirea victimelor cu gloanțe sau ciopîrțirea lor după producerea decesului, batjocorirea și chinuirea lor inchizitorială înaintea morții dovedesc că ucigașii își îndeplineau, amuzîndu-se, sinistrele îndeletniciri. Demență? Psihiatrii ar putea identifica în multe cazuri toate simptomele demenței, dar ar fi greșit să se pună un asemenea diagnostic; pentru că, în fața poporului român, a Istoriei, agenturile hitleriste au fost și vor rămîne responsabile pentru crimele fără precedent pe care le-au săvîrșit. Soarta hărăzită României de aceste agenturi apare neechivoc exprimată în cîntecele despre răzbunarea legionară cu care așa-zișii „spărgători de fronturi" — garda personală a lui Horia Sima — defilau în vremea aceea pe străzile Capitalei.

Teroarea fascistă a îmbrăcat multe forme, lovind atît personalități cît și pături largi ale populației. Organizațiile profesionale muncitorești au fost împiedicate prin violență să mai funcționeze, activiștii lor au fost arestați și supuși torturilor, sediile lor au fost devastate și închise. Poliția legionară, devenită sucursala Gestapoului, a jucat un rol important în reprimarea grevelor muncitorești și a manifestațiilor antifasciste, cum a fost cunoscuta demonstra-

Pe acest drum, care justifica crima, avea să înainteze, an de an, Garda de fier.

„Echipele morții" seamănă spaimă

● *Încă înaintea instaurării hitlerismului în Germania, șeful Gărzii de fier dăduse dispoziții de intensificare a activității pronaziste în „cuiburile" legionare. Propaganda gardistă explica, între altele,* „Afinitatea între fascism și mișcarea legionară", „Punctele comune între hitlerism și mișcarea legionară", „Cine este Benitto Mussolini?", „Cine este Adolf Hitler?" *Publicațiile cu caracter fascist se înmulțeau.*

„Pămînt strămoșesc", oficiosul Gărzii de fier, anunța în 1933, printr-un titlu pe întreaga pagină: „Hitler biruitor în Germania!" *Venirea la putere a fascismului german, urmînd celui italian, care guverna încă din 1922, a reprezentat, pentru cele mai negre forțe ale reacțiunii de pretutindeni semnalul unei recrudescențe a activității lor în viața politică și socială.*

Propovăduitori ai cultului morții, ai terorii și rasismului, ai sadismului nedisimulat, ai urii față de om, pornind de la misticism și megalomanie, legionarii aveau să folosească instaurarea dictaturii lui Hitler în scopul unei deșănțate propagande în favoarea nazismului, acționînd fără nici o reținere, în scopul promovării intereselor Germaniei hitleriste în țara noastră, cu prețul trădării intereselor patriei.

Tot din arsenalul hitlerist a fost împrumutată metoda suprimării adversarilor și celor indezirabili, prin alcătuirea, începînd de la sfîrșitul anului 1933, de „echipe ale morții", formulă care trebuia să demonstreze „forța" grupării legionare și să semene spaima în mase.

„Duca mi-a spus că prima lui datorie era desființarea Gărzii de fier și că o va face cu prilejul alegerilor" — *relatează în amintirile sale C. Argetoianu, referindu-se la o discuție pe care a avut-o cu acesta la 16 noiembrie 1933. I. G. Duca, fruntaș al Partidului liberal, devenise prim-ministru în noiembrie 1933. Îl aduseseră la putere cercurile burgheze din România și din afara ei, care erau interesate în stăvilirea extinderii influenței Germaniei hitleriste în țara noastră; acestea îi puseseră drept condiție a guvernării dizolvarea mișcării legionare.*

„Mi-am permis să observ, *scrie mai departe Argetoianu,* că comite o nouă greșeală. Duca s-a uitat lung la mine:

— Știu, Argetoianu... dar nu pot să fac altfel. Mi s-a pus această condiție sine qua

ție populară din cartierul Obor. În piețele publice din diferite localități, ca Azuga, Hîrșova și multe altele, s-au înființat „stîlpi ai infamiei", de care au fost înlănțuite și chinuite persoane care încurcau cine știe ce socoteli ale vreunui satrap gardist local. Au fost cazuri cînd, sub privirile înspăimîntate ale populației, legionarii au adus cu forța copii de școală și i-au silit să scuipe și să bată cu bulgări de zăpadă pe propriii dascăli sau rude apropiate, care se zbăteau între viață și moarte la „stîlpul infamiei".

Neavînd nimic comun cu poporul român, care o detesta și vedea în ea o agentură străină, Garda de fier a recurs la teroare ca unic mijloc prin care spera să-și atingă țelurile economice și să monopolizeze puterea în stat.

DRUMUL SALVĂRII: UNIREA FORȚELOR PATRIOTICE

În plin dezmăț legionar s-a văzut din ce în ce mai limpede că în poporul român existau forțe sociale și politice hotărîte să acționeze, cu prețul oricăror jertfe, împotriva ocupanților hitlerișți și a agenturilor lor. Forțe care, punînd mai presus de orice interesele patriei, au dat în acele zile de coșmar, cînd spaima și panica luaseră proporții, o ripostă curajoasă bandelor de asasini.

Pildă minunată de abnegație și de eroism au oferit comuniștii, asupra cărora se abătuse în primul rînd valul terorii legionare. În pofida măsurilor represive crunte adoptate de autorități și de poliția legionară, organizațiile P.C.R. au continuat să activeze și să mobilizeze masele muncitoare. Comuniștii nu pregetau să răspîndească zeci de manifeste și apeluri care chemau masele largi să-și strîngă rîndurile și să acționeze ferm împotriva fasciștilor. „La luptă împotriva guvernului foamei, mizeriei și terorii, împotriva armatelor străine de ocupație! — se spunea într-un manifest editat în noiembrie 1940 de Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. — Jos Antonescu și Garda de fier! Afară cu armata germană de ocupație!"[1] La rîndul său, Comitetul regional dobrogean al P.C.R. adresa în aceeași perioadă un apel patetic la unirea maselor populare: „Formați comitete de acțiune pe fabrici, întreprinderi, ateliere și în cartiere pentru pregătirea luptei voastre. Faceți greve! Faceți de-

monstrații de stradă și cereți hotărît drepturile voastre, dacă vreți să nu pieriți de foame și batjocoriți. Uniți-vă! Unirea face puterea! Formați comitete de autoapărare contra terorii fasciste a Gărzii de fier. Jos dictatura militară-gardistă a lui Antonescu-Sima!"[2] Lozinci și îndemnuri la rezistență similare cuprindea manifestul lansat de Comitetul local din București al P.C.R. la scurt timp după asasinatele comise de legionari la Jilava, Snagov și Strejnic: „Toți adversarii regimului sînt suprimați. Asasinarea lui Iorga și Madgearu, măcelul de la Jilava înfioară sufletele pașnice ale populației muncitoare [...] Uniți în jurul steagului de luptă revoluționară a partidului comunist, să sfărîmăm lanțurile, să alungăm călăii, sîngarnici cu Axa și cruzi cu poporul muncitor [...]"[3]

Deși au avut loc numeroase descinderi polițienești și arestări, în această perioadă autoritățile nu au reușit să descopere nici una dintre tipografiile ilegale ale partidului comunist; cei arestați — mulți membri ai Uniunii Tineretului Comunist — au suportat cu stoicism schingiuirile sălbatice, fără să divulge secretul de partid. La Galați, de pildă, Siguranța a raportat, în două rînduri, că prin arestările efectuate a pus capăt răspîndirii de manifeste; dar de fiecare dată după arestări au apărut din nou manifeste, etichete și fluturași în întreprin-

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, dosarul 252, fila 23.

[2] Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., cota A XXI-29, inv. 1 625.

[3] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 5, dosarul 890, fila 266.

---

non, și e singura care mi s-a pus. Am primit-o".

Condiția i-o pusese Nicolae Titulescu, dar și convingerile sale potrivnice legionarilor, conturate cu ani în urmă. Despre această condiție „sine qua non" cu siguranță că au aflat, prin serviciile lor de spionaj, și conducătorii hitleriști de la Berlin, iar Codreanu era felicitat de aceștia „pentru gîndul clar privind trădătorul", adică pentru hotărîrea luată de gardiști de a-l suprima pe Duca. A urmat o rafală de gloanțe pe peronul gării Sinaia...

Coloana a V-a

● *Încă din anul 1932, elementele de extremă dreaptă din România au stabilit legături cu grupările hitleriste ale minorității germane din țara noastră, reunite în organizația „Volksgemeinschaft", finanțată și condusă direct de Berlin. Însuși Hitler a primit în audiență pe conducătorii acestei organizații, dîndu-le instrucțiuni cum să-și desfășoare activitatea. Între „Volksgemeinschaft" și organizațiile conduse de C. Z. Codreanu și A. C. Cuza a intervenit o înțelegere, menită să faciliteze propagarea ideologiei naziste și a intereselor Germaniei hitleriste în România. Garda de fier a cultivat cu stăruință, în cursul celui de al patrulea deceniu, legăturile și cu o serie de alte organizații hitleriste care reuneau pe cetățenii români de naționalitate germană din România.*

Potrivit politicii promovate de cel de-al III-lea Reich față de minoritățile germane din țările Europei, acestora le revenea sarcina de „a-și exercita influența, pe terenul economic, în mod favorabil Germaniei", așa cum rezultă dintr-un document de arhivă. Toți cei care nu se supuneau acestor îndatoriri erau considerați trădători de neam și expuși la severe sancțiuni personale.

Mobilul principal al interesului și preocupărilor manifestate din partea hitleriștilor față de organizațiile fasciste din țara noastră l-a constituit crearea unei coloane a V-a care să acționeze ca un grup de șoc conform indicațiilor celui de-al III-lea Reich.

Căpeteniile naziste Alfred Rosenberg, Rudolf Hess, Heinrich Himmler și Reinhard Heydrich, au întocmit, la scurt timp după preluarea puterii în Germania, un plan amănunțit pentru desfășurarea de acțiuni prohitleriste în România. Rolul principal în realizarea acestuia era rezervat Gărzii de fier, legionarii putînd fi folosiți atît pentru acte diversioniste, cît și ca agentură de spionaj.

Inconvenientul consta în faptul că fascismul nu se bucura de popularitate în Româ-

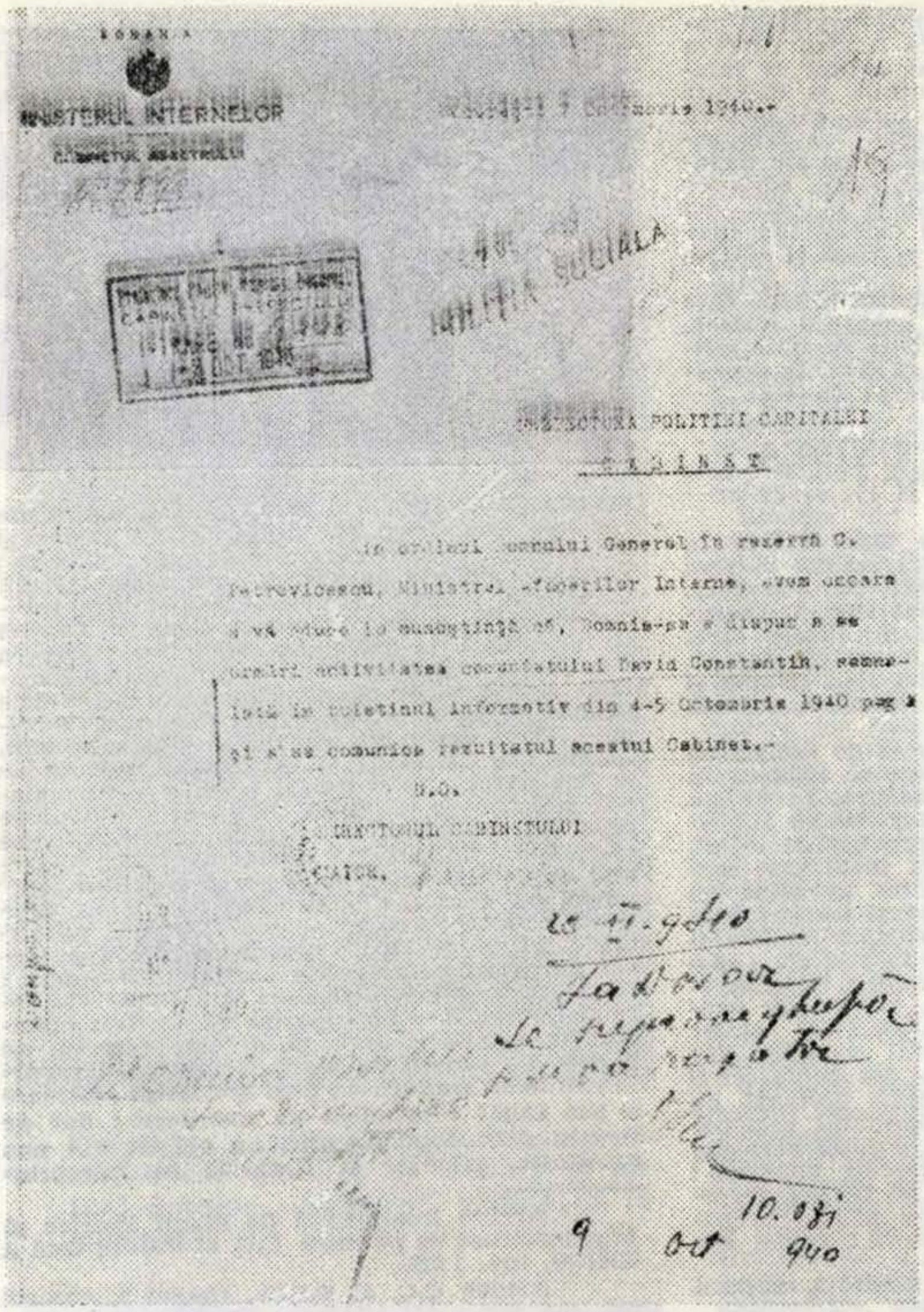

ROMÂNIA

MINISTERUL INTERNELOR

DIRECTIA ARHIVELOR

[illegible]

DIRECTIUNEA POLITIEI CAPITALEI

SERVICIUL

[illegible] Consiliul Comunal în ședința C. [illegible] Președintele Consiliului Ministrilor Afacerilor Interne, avea ocazia să vă aducă la cunoștință că, [illegible] ședința a luat act de activitatea conducătorului Horia Constantin, semnalată în buletinul informativ din 4-5 Octombrie 1940 pag. 3 și a luat cunoștință rezultatul acestui Cabinet.-

D.G.

DIRECTORUL CABINETULUI

[illegible]

10. 8bi

9 Oct 940

Teroarea Gărzii de fier a fost îndreptată, în primul rînd, împotriva partidului comunist, a mișcării muncitorești. Poliția legionară „supraveghea" îndeaproape pe comuniști, după cum rezultă și din documentele alăturate

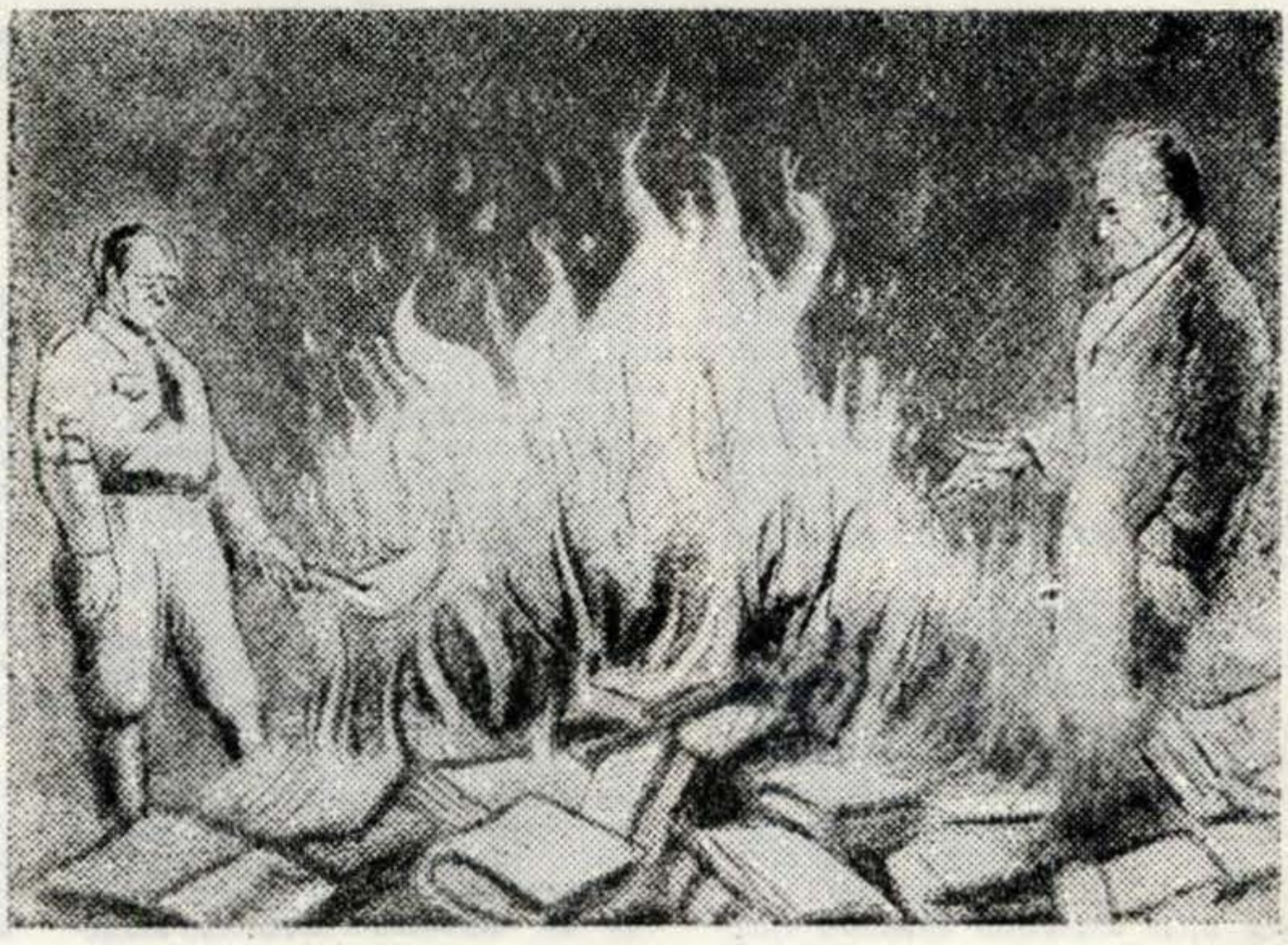

Metodele banditești folosite de legionari erau inspirate direct din arsenalul hitlerist. Iată-l pe Hitler la „lucru", așa cum îl vedea, în 1935, caricaturistul român B'Arg. Căpetenia nazistă îi spune lui Goethe: „Ai cerut: «Mai multă lumină»"

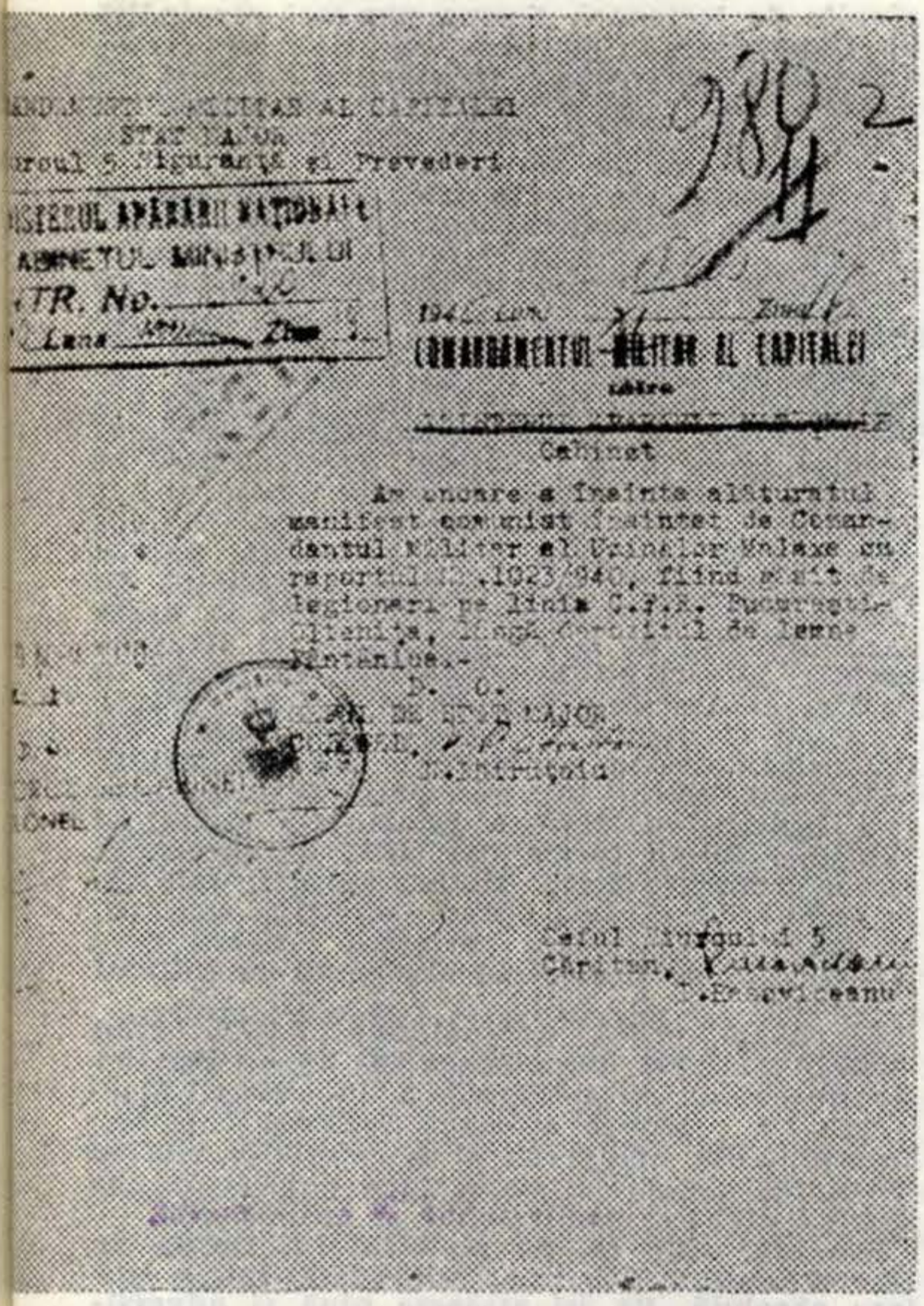

deri, instituţii sau pe zidurile imobilelor din localitate[4].

Sub conducerea comuniştilor, în diferite centre s-au desfăşurat acţiuni de masă făţişe împotriva regimului antonescian-legionar care demonstrau, pe de o parte, intensificarea mişcării de rezistenţă, iar, pe de altă parte, accentuarea tendinţelor spre unitate în rîndurile forţelor potrivnice fascismului şi hitlerismului. Amintim, în acest sens, manifestaţia populară din cartierul Vitan care, prin desfăşurare şi obiective, prin ciocnirile produse între participanţi şi bandele de legionari, a constituit un fel de reeditare a manifestaţiei din cartierul Obor[5]. Totodată, pentru a zădărnici tentativele legionarilor de a desfiinţa breslele, sub pretextul că acestea contraveneau, chipurile, intereselor salariaţilor, comuniştii au iniţiat în diferite întreprinderi adunări de masă sub semnul apărării dreptului de organizare profesională. Astfel, la uzinele Reşiţa s-a organizat un referendum original, muncitorii pronunţîndu-se, prin semnături puse pe liste speciale, dacă doresc sau nu continuarea activităţii breslelor. Cu toată teroarea care domnea în uzine, 80% dintre muncitori au votat „pentru". Comentînd acest rezultat, organele poliţieneşti din Lugoj raportau Direcţiei generale a Siguranţei: „Se poate vedea deci clar că breslele muncitoreşti [...] au fost şi sînt focarul de propagandă comunistă printre muncitori şi, deci, din punct de vedere al siguranţei interne sîntem de părere ca aceste bresle să fie desfiinţate cît mai neîntîrziat".[6] „Problema comunistă" a revenit, ca un leitmotiv, în multe şedinţe ale guvernului, iar reprimarea ei a constituit unul dintre puţinele puncte în privinţa cărora nu s-au ma-

[4] *Loc. cit.*, fondul 9, dosarul 2 284, filele 1 121-1 124.

[5] *Loc. cit.*, fondul 5, dosarul 890, fila 266.

[6] *Loc. cit.*, fondul 72, dosarul 6 835, fila 250.

---

nia. Iată de ce a fost necesar ca organizaţiei legionare să i se repartizeze o cotă foarte masivă din suma de 50 000 de mărci-aur destinată pentru „organizarea Gărzii de fier şi pentru alte probleme interne ale României", după cum rezultă dintr-un document păstrat în fondurile Arhivelor Statului din Bucureşti. Conform planului amintit, trădătorii plătiţi trebuiau să organizeze demonstraţii ostile cu prilejul unei vizite în România a ministrului de externe al Franţei (punctul 4), să pună la cale acţiuni criminale îndreptate împotriva unor personalităţi româneşti cu vederi democratice (punctul 11) etc.

Iată doar cîteva fapte concrete care ilustrează sistemul de stipendiere a mişcării legionare: ziarul de şantaj şi invective huliganice „Porunca vremii", de orientare fascistă, era subvenţionat prin intermediul agenţiei de spionaj din cadrul societăţii „Soia", cu capital german; publicaţia legionară „Sfarmă Piatră" primea bani chiar de la Legaţia germană din Bucureşti. La un control efectuat de Siguranţă, în iulie 1938, în birourile unor reprezentanţe din Bucureşti ale cunoscutei firme germane „I. G. Farbenindustrie", s-au găsit cîteva dosare cu chitanţe; din ele rezulta că, în decurs de numai cîteva luni, gardiştii primiseră peste 4 000 000 de lei. Aceste „ajutoare" deveneau deosebit de substanţiale în preajma unor evenimente politice importante (alegeri etc.). Agenţi comerciali germani, corespondenţi de presă nazişti, membri ai consiliilor de administraţie din societăţile cu capital german înfiinţate în România şi alţii asigurau transmiterea sumelor respective. In ce îi priveşte pe legionarii, cu funcţii importante în gardă, care aduceau servicii nemijlocite Reichului, aceştia erau remuneraţi pe state de plată separate, care s-au păstrat în arhive.

„Profesori" şi „elevi"

● *In 1935, C. Z. Codreanu comunica la Berlin Führerului că „vrea să dezlănţuie în România o mişcare după modelul naţional-socialist şi solicită în acest scop sprijinul Germaniei", căreia îi propune totodată „o alianţă politică şi economică". Bucuroşi de zelul legionarilor, naziştii s-au grăbit să-i şi „instruiască" cum se cuvine. Astfel o serie de membri ai Gărzii de fier au fost pregătiţi în Germania în şcoli organizate special de partidul nazist în scopul desfăşurării propagandei hitleriste în România. Pe alţii, Codreanu i-a trimis ca delegaţi într-o tabără de ofiţeri germani, organizată pe ţărmul Balticii. Şi în Italia fascistă au plecat legionari, ca să stabi-*

nifestat divergențe între generalul Ion Antonescu și Horia Sima[7].

Împotriva Gărzii de fier, a terorii legionare, au luat atitudine din ce în ce mai fermă unitățile militare. Nemulțumit și îngrijorat, unul dintre prefecții legionari raporta forurilor superioare : „...De pretutindeni ne vin vești care ne arată că armata nu ne înțelege. Ba aflăm că sînt camarazi care au căpătat zile de închisoare și de carceră pentru că au cîntat [...] ba aflăm de ofițeri care spun că «se va termina și povestea aceasta cu legionarii și vom vedea noi»."[8] Perchezițiile făcute de legionari înarmați la domiciliile unor ofițeri, uneori urmate de arestări ilegale, au alimentat de asemenea ostilitatea bine cunoscută a armatei față de Garda de fier, ceea ce avea să cîntărească greu în balanța de forțe la 21-23 ianuarie 1941.

Mari nemulțumiri a provocat în instituțiile de învățămînt activitatea așa-zisei „Comisii de revizuire pentru universități și școli speciale", alcătuită din membri ai Gărzii de fier, care prin măsuri abuzive a exclus din învățămînt sute de cadre profesorale fie pentru că manifestaseră în trecut convingeri antifasciste, fie pur și simplu pentru că posturile lor erau rîvnite de legionari. Forma cea mai răspîndită de împotrivire a devenit, în acest caz, refuzul membrilor corpului didactic de a părăsi catedrele. Așa a procedat, de pildă, profesorul Iorgu Iordan, a cărui situație a ajuns pînă în fața Consiliului de Miniștri.

După masacrele de la sfîrșitul lunii noiembrie, starea de spirit antilegionară a devenit explozivă. „Imediat după ce s-a aflat în comune despre evenimentele petrecute la București — raporta pretorul plășii Unirea —, stînd de vorbă cu funcționarii și intelectualii din comunele aparținătoare plășii, aceștia și-au exprimat indignarea asupra faptelor petrecute [...] Toți regretă în special moartea profesorului Nicolae Iorga"[9]. În cuvinte asemănătoare se exprima pretorul plășii Sărmașu : „Poporul [...] dezaprobă orice răzbunare cu multă indignare [...] Nemulțumiri mari, în special pentru pierderea d-lui N. Iorga, istoricul mondial. Se crede chiar într-o răscoală internă"[10]. În urma evenimentelor de la Jilava, Snagov și Strejnic, vechile cercuri politice burgheze au intrat în panică, deoarece nu mai exista nici un echivoc că viața și avutul lor stăteau sub sabia lui Damocles. Aceste cercuri au fost constrînse de evenimente să iasă din pasivitatea pe care și-o impuseseră după 6 septembrie și să își exprime, într-o formă sau alta, dezaprobarea terorii gardiste. Mulți oameni politici, care nu se manifestaseră pînă atunci împotriva mișcării, au ținut să însoțească cortegiul funebru care îl conducea pe profesorul Madgearu pe ultimul său drum.

Cu acest prilej, președintele P.N.Ț. Iuliu Maniu, a rostit un discurs în care, evocînd personalitatea proeminentă a lui Virgil Madgearu, a reprobat teroarea legionară. Înmormîntarea lui Madgearu și a celorlalte victime s-a transformat în manifestații politice cu un ascuțit caracter antilegionar și antihitlerist.

Devenise clar că, pe plan intern, Garda de fier se afla, la sfîrșitul anului 1940, într-o izolare absolută. Ea își atrăsese pînă și adversitatea majorității politicienilor reacționari, filofasciști și prohitleriști, la care nu o dată găsise în trecut adăpost și sprijin. Căci printre cei amenințați cu exterminarea — și care au scăpat numai datorită unor întîmplări norocoase — s-au găsit și vechi oblăduitori ai legionarilor, ca C. Argetoianu...

[7] În ședința Consiliului de Miniștri din 29 octombrie 1940, cerînd intensificarea măsurilor anticomuniste, Antonescu spunea : „În ce privește chestiunea cu comuniștii, să nu ne culcăm pe o ureche [...] Domnule general Steflea, te rog să iei măsuri ca armata să contribuie la menținerea liniștei. Acțiunea poate începe și mai înainte de 8 noiembrie și trebuiesc luate din timp măsuri. Domnul ministru al justiției are dispoziții de la mine să facă o lege pentru cei care sînt prinși asupra faptului de a arunca manifeste cu caracter subversiv, în care lege să se prevadă : munca silnică pentru străini și pentru românii noștri pedeapsa pînă la zece ani, și o procedură de judecată rapidă. Cine este prins asupra faptului, judecat și condamnat fără menajament. Prin urmare, trebuiesc supravegheate regiunile industriale mai aglomerate, cum sînt : Galații, Bucureștii, Timișoara, Aradul, Brașovul, Ploieștii. Acestea sînt centrele vulnerabile. Un mijloc împotriva comuniștilor va fi aviația și mijloacele motorizate. Ce ați făcut cu lagărele de concentrare ? Le-ați pregătit ? La aceasta, generalul Petrovicescu, ministru de interne din partea Gărzii de fier, a replicat că «chestiunea» se afla deja «în studiu la jandarmi»" („Pe marginea prăpastiei 21/23 ianuarie 1941", vol. I, București, 1942, pp. 172-173).

[8] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul, 103, dosarul 8 205, fila 23.

[9] Arhivele statului Turda, fondul Prefectură, dosarul 46 pe anii 1940-1941, Nota preturii plășii Unirea nr. 13, din 22 decembrie, 1940.

[10] *Loc. cit.*, Nota preturii plășii Sărmașu nr. 8 din 3 decembrie, 1940.

---

lească relații cu adepții lui Mussolini și, prin ei, cu mișcările de extremă dreaptă din alte țări. Rezultatul acestor contacte a fost nu numai intensificarea propagandei legionare, ci și a uneltirilor teroriste. Astfel, Siguranța deținea la un moment dat informații despre plănuirea unui atentat împotriva lui Nicolae Titulescu, atentat pregătit de către ustașii din Slovenia în înțelegere cu membri ai Gărzii de fier, încurajați și finanțați de guvernul nazist.

Cele mai odioase crime legionare, comise sub pretextul „răzbunării martirilor legionari", oribilele asasinate din toamna anului 1940, au găsit „înțelegerea" deplină a căpeteniilor naziste. Revelatoare în privința acestei atitudini este o scrisoare adresată de Himmler „mult stimatului camarad Horia Sima", *la 5 decembrie 1940.*

Constatînd, pe drept cuvînt, „paralele care se pot trage între dezvoltarea mișcării legionare și a Partidului național-socialist din Germania", *căpetenia hitleristă observă că începuturile nazismului au fost marcate de mari vărsări de sînge :* „În această primă epocă a preluării puterii au fost trași la răspundere și împușcați *(în Germania* — n.r.) de către mișcare, ocolindu-se justiția de stat, diferite persoane și adversari, similar cazului legionarilor, care au răzbunat moartea stimatului și iubitului lor Căpitan, cum și a nenumăraților camarazi. *O asemenea măsură este justă (subl. ns.),* pentru că nu poate fi dusă niciodată la îndeplinire de organele de stat ale justiției, care este legată de paragrafe și va depinde întotdeauna de un formalism al paragrafelor".

In încheierea scrisorii, referindu-se la o proiectată vizită a lui Sima în Germania nazistă, el îl sfătuiește pe acesta să-și rezerve o zi sau două „pentru a vizita organizația SS-ului și a poliției, iar cu acest prilej am avea ocazia să discutăm amănunțit asupra acesteia din urmă, precum și despre multe probleme care prezintă un mare interes. Pentru mine, în calitate de SS-reichsführer și șef al poliției germane, se înțelege de la sine că voi da în orice privință concursul meu, atît cu sfaturi cît și cu fapte, statului român și mișcării legionare la reorganizarea poliției, precum și la organizarea mișcării..."

Concursul făgăduit de Himmler nu putea însemna decît un îndemn la intensificarea sîngeroasei terori instaurate de legionari. De altfel așa a interpretat și Horia Sima promisiunea pe care i-o făcea reichsführerul de tristă memorie.

Țara a spus: NU!

Redacția noastră s-a adresat mai multor martori ai sumbrelor evenimente care au însîngerat România în toamna anului 1940, solicitîndu-le cîteva cuvinte despre acel timp întunecat și mai ales despre atitudinea înregistrată atunci în rîndurile maselor, despre propria lor atitudine. Publicăm în continuare răspunsurile primite.*

acad. Petre Constantinescu-Iași

La 6 septembrie 1940 mă găseam în lagărul de la Miercurea Ciuc împreună cu mai mulți tovarăși, închiși de guvernul Gigurtu, în care legionarii dețineau mai multe ministere. De aici am fost duși la Caracal. Pe parcursul drumului, trecînd prin Brașov și București, am aflat despre evenimentele dramatice prin care treceau țara și poporul nostru. Prin proclamarea „statului național legionar" ne-am dat seama de pericolul către care era împinsă națiunea română. Eram conștienți de proporțiile dezastrului ce ne amenința, deoarece cunoșteam îndeaproape trecutul presărat cu asasinate al Gărzii de fier. Se știa că voluptatea crimei a fost un microb contagios ce s-a dezvoltat cu repeziciune la legionari, în oprobriul general al opiniei publice, care stigmatiza cu tărie fărădelegile lor. Nu pot uita că sub ochii mei s-a petrecut primul atentat legionar : asasinarea prefectului Manciu din Iași, în 1924, de către Corneliu Zelea Codreanu.

Folosind metode din arsenalul hitlerist și bucurîndu-se de sprijinul nemijlocit al naziștilor, legionarii au suprimat comuniști și alți luptători antifasciști, personalități ale vieții culturale și științifice care nu împărtășeau teoriile fasciste, oameni politici burghezi care se opuseseră Gărzii de fier, și o mulțime de simpli cetățeni, ostili legionarismului.

În timpul războiului hitlerist ne-am dat seama că țara aluneca tot mai mult pe marginea prăpastiei. De aceea, deși bolnav, fapt pentru care am fost eliberat provizoriu, avînd domiciliul obligatoriu, în primăvara anului 1944 am primit cu mare bucurie sarcina de a reprezenta Partidul Comunist Român, alături de Lucrețiu Pătrășcanu, la discuțiile pentru constituirea Blocului Național Democrat, bloc care avea să joace un anumit rol în acțiunea vastă dusă pentru răsturnarea regimului antonescian și pentru întoarcerea armelor împotriva Germaniei fasciste. Am lăsat la o parte grija sănătății, pentru a-mi aduce aportul cerut, în scopul salvării țării de la catastrofă, înrolîndu-mă în lupta cea mare și hotărîtoare condusă de partidul comuniștilor.

Nicolae Petrea

În primăvara anului 1940, am fost arestat și condamnat pentru activitate revoluționară. Răspundeam, din partea Biroului Comitetului regional P.C.R. Moldova, de munca de partid în rîndul soldaților, și activitatea mea, privită cu simpatie de cei mulți, stîrnise ura autorităților fasciste.

În timpul cît am lucrat printre ostași, am putut să cunosc îndeaproape starea lor de spirit și pot afirma cu certitudine că armata română n-a fost un teren prielnic pentru propaganda legionară. În Regimentul 24 artilerie, din care făceam parte (între timp fusesem concentrat), nu exista decît un singur legionar — un ofițer. Cu toate eforturile depuse, n-a reușit să-și apropie pe nimeni. Dimpotrivă, era urît de toată lumea. Și era firesc. El era singurul ofițer care aplica barbarul sistem de pedepse corporale — 25-50 de lovituri de cravașă — oricărui ostaș, pentru cea mai neînsemnată abatere. Pentru ca loviturile să nu lase urme, „vinovatul" era acoperit cu o pînză udă.

Munca de activist de partid mi-a dat posibilitatea să cunosc nenumărați oameni, să cutreier sate și orașe, să văd și să aud multe. Peste tot legionarii erau izolați de masa oamenilor muncii, la început neluați în seamă, iar mai apoi, cînd au început seria crimelor și a asasinatelor, respinși și urîți de popor. Crima și teroarea au fost întotdeauna detestate de poporul nostru, au fost străine firii lui.

Din cînd în cînd mergeam în comuna natală. Am putut să mă conving că și aici, ca și în alte părți, țăranii n-au dat crezare demagogiei legionare. Îmi revin în minte cuvintele unui bătrîn căruia i-am vorbit despre nenorocirile care se abătuseră peste țară : „Ascultă, băiete, mi-a spus el, după ce m-a ascultat, țara noastră a trecut prin multe și

---

* Vezi „Magazin istoric" nr. 11/1970.

n-a rămas cu fruntea în țărînă. E un rău cumplit, dar va trece. Vom birui și urgia asta".

În septembrie 1940 mă aflam încă la Doftana. Eram informați despre evoluția situației politice din țară, prin presă și materialele primite cu ajutorul aparatului nostru conspirativ. Din discuțiile pe care le purtam se desprindea clar că România a intrat într-o perioadă grea. Ceea ce caracteriza, însă, starea noastră de spirit, a comuniștilor, era hotărîrea fermă de a fi la datorie, în fruntea luptei poporului, pentru a învinge greutățile acelor ani.

La scurtă vreme (noiembrie 1940), expirîndu-mi detenția, am fost pus în libertate. Am fost trimis în Valea Prahovei, pentru a sprijini organizația de partid de aici. Cu toată teroarea legionară, și în această zonă mișcarea muncitorească a continuat să se dezvolte. În Valea Prahovei, legionarii nu s-au simțit niciodată în largul lor ; muncitorii petroliști formau unul din cele mai active și mai puternice detașamente ale proletariatului nostru. Îmi amintesc că organizațiile de partid de aici acordau o mare atenție organizării tineretului. Mulți dintre tinerii de atunci au devenit mai tîrziu participanți la acțiunile de sabotare a mașinii de război hitleriste.

Amintindu-mi de acei ani, nu pot să nu mă gîndesc la uriașul rol pe care l-a avut partidul nostru în lupta grea pentru salvarea țării. Din adîncă ilegalitate răsuna puternic glasul comuniștilor, chemînd clasa muncitoare, masele largi ale poporului, să se opună primejdiei fasciste. În pofida cruntelor măsuri represive luate de autoritățile legionare, organizațiile P.C.R. au desfășurat o neîntreruptă activitate, mobilizînd, sub steagul partidului, toate forțele înaintate ale societății.

acad. Victor Eftimiu

In istoria acestui popor blînd, prietenos, cu inima și brațele deschise, dictatura legionară-antonesciană a fost o pagină neagră, cea mai neagră, o pagină sîngeroasă în care au predominat ura, disprețul omului, disprețul vieții și al libertății, apoteoza întunericului și stăvilirea oricărui progres. Poporul român a înregistrat cu durere instaurarea dictaturii fasciste, a urmărit cu consternare activitatea nefastă a legionarilor, criminalitatea lor mistică. Oamenii de cultură cei mai valoroși s-au ferit de a cădea în mrejele acestor exaltați periculoși și au trecut cu fruntea curată perioada de spaimă și de dezastru care ni se pregătea. Din fericire, scopurile celor care urmăreau rătăcirea țării nu s-au împlinit și a rămas numai nevoia de a repara răul făcut și a situa România pe calea progresului.

De pe urma persecuțiilor fasciste am avut și eu de suferit, ca și toți colegii mei de bună credință.

Mi-am petrecut o parte din acești ani în lagărul de la Tîrgu Jiu, unde m-au trimis complicii lui Hitler. Lagărul era plin de luptători comuniști și antifasciști, oameni doritori de progres, cu mintea și cu sufletul senin. Eliberarea de la 23 August 1944 a eliberat și sufletele noastre de acest coșmar, aruncînd beznele pentru totdeauna la lada de gunoi a istoriei. I-am demascat, înfierat și condamnat pe criminali în versuri, pe care le reproduc din memorie :

„Și bestia ce trece cu fulgere pe nări
Arzînd, lovind cu patul de pușcă și cravașa
În trupurile goale, în slaba, uriașa,
Năpăstuita lume ! Moșnegi, femei, copii,
Bătrîne înghețate și oameni arși de vii,
În trenuri asasine, în lagăre infame,
Eroi — martiri ai celei mai ticăloase drame
Ce s-a jucat vreodată de-ai morții histrioni..."

Constantin Gîlcescu

Lucram la Fabrica „Voinea" din București. Întreaga muncitorime era îngrijorată de evoluția evenimentelor politice. Legionarii, care-și făcuseră intrarea în viața politică cu pistolul în mînă, se pregăteau să acapareze puterea. Orice om cinstit își putea imagina ce va urma după aceea. Îi văzusem pe străzi, strigînd și îndemnînd la răzbunare, la crimă și jaf. Îi auzisem la întrunirile lor urlînd și amenințînd. În fiecare zi, ziarele dezvăluiau o nouă crimă, o nouă siluire a demnității și avutului cetățenilor. În fiecare zi, oamenii povesteau îngroziți despre faptele mîrșave săvîrșite de „băieții" îmbrăcați în cămăși verzi.

La fabrică, muncitorii comentau adesea faptele legionarilor și se pronunțau hotărît împotriva lor. Nici un om de bună credință nu putea accepta crima și jaful ca metode politice. Cu atît mai puțin muncitorii — cunoscuți pentru spiritul lor de disciplină și de organizare, pentru dragostea lor nețărmurită față de cinste și adevăr și pentru înaltul lor patriotism.

Urmărind evenimentele care se petreceau în Germania fascistă, noi înțelegeam bine ce urmăresc legionarii. Știam, și am simțit deseori ura cu care loveau în muncitori și, în primul rînd, în comuniști. Nu o dată, întrunirile muncitorești au fost atacate cu furie de acești bandiți.

Personal am simțit direct brutalitatea regimului legionar. Într-o dimineață, în drum spre fabrică, un muncitor a găsit un manifest. Mi l-a dat să-l citesc cu glas tare, tuturor. Manifestul chema poporul la luptă împotriva terorii legionare, pentru apărarea libertăților democratice. Am fost arestat pe loc și 33 de zile am fost brutalizat și amenințat cu revolverul. Pe timpul reținerii mele la poliție știu că tovarășii de muncă au încercat totul pentru a mă elibera. Cei dintîi care s-au interesat îndeaproape de mine, și au cerut cu energie punerea mea în libertate, au fost membrii de partid.

Poporul nostru a reușit să iasă din această grea perioadă. Și aceasta se datorește în primul rînd comuniștilor, spiritului lor de jertfă, abnegației cu care n-au încetat o clipă să organizeze și să mobilizeze lupta maselor.

magazin istoric

poșta redacției

VIRGIL ANASTASE MĂNESCU — București, ne trimite următoarele precizări: Apariția cărții „Panait Mușoiu" de A. Gălățeanu și N. Gogoneață, ca și a articolelor publicate în „Magazin istoric", nr. 1/1970, sub semnătura Norei Zizi Munteanu și L. Leoneanu, m-a îndemnat să mă adresez redacției dv. în legătură cu un militant al mișcării muncitorești, care a fost tatăl meu, ziaristul Theodor C. Mănescu.

In cartea sus-amintită, autorii menționează că, „revenind în țară, în toamna anului 1889 (Panait Mușoiu) se întîlnește la București cu Theodor Mănescu, vechi militant socialist, care-i propune să vină cu el la Brăila, spre a scoate împreună acolo «o gazetă de-a noastră»". Mușoiu primi propunerea bucuros, și astfel apăru la Brăila „România viitoare" (1889), publicație de inițiere socialistă, de cultură generală și de revendicări sociale.

Imaginea despre activitatea revoluționară a lui Theodor C. Mănescu este oarecum completată de volumul „Presa muncitorească și socialistă din România", în care se arată că „în acea perioadă (1888-1889), în cadrul cercurilor muncitorești din București a desfășurat o activitate intensă T. Mănescu din Brăila".

Theodor C. Mănescu a acționat într-un spirit revoluționar, ceea ce s-a evidențiat și în timpul răscoalelor țărănești din Covurlui. Articolele menite să ia apărarea țăranilor au fost considerate de către guvernul conservator din 1888 ca avînd un rol instigator. In consecință, T. Mănescu, redactorul responsabil al ziarului, a fost arestat, din ordinul ministrului de justiție, Al. Marghiloman; s-a trimis organelor locale o telegramă cu următorul conținut: „Arestați-l spre a-l pune în neputință de a comunica cu țăranii".

Ceea ce nu s-a menționat nicăieri este faptul că Theodor C. Mănescu n-a fost numai redactor responsabil al ziarului „România viitoare", colaboratar al revistei „Frăția", al publicației „Dreptate omului" etc., dar și întemeietorul și redactorul revistei „Lampa" (1886-1887), unul dintre cele dintîi periodice de orientare socialistă din țara noastră. Volumul „Presa muncitorească și socialistă din România" acordă atenția cuvenită acestei gazete.

Theodor C. Mănescu a editat și primul ziar cooperatist din România, „Cooperatorul brăilean". Stabilit la Călărași, el a condus vreme de 11 ani, pînă în 1928, cînd a încetat din viață, și „Gazeta Ialomița", ziar de orientare democratică, iar apoi „Deșteptarea Ialomiței".

In 1907 a tipărit volumul „Marea reformă", consacrat problemelor reformei agrare și votului universal și a tradus și publicat lucrarea lui Charles Cyde: „Programul cooperatist și școalele socialiste".

Theodor C. Mănescu a fost un ateu convins și a consacrat o nobilă activitate propagandei ateiste.

La un an după moartea lui, ziarul „Adevărul" a publicat, în două numere consecutive, articolul „Epoca lui Theodor C. Mănescu", în care erau apreciate eforturile lui pe tărîmul luminării poporului în spiritul ideilor democratice și socialiste.

Am relatat toate acestea deoarece consider că e bine să se continue evocarea tuturor militanților revoluționari în mișcarea muncitorească, al căror număr este mult mai mare decît ar putea să pară. Cred că apropiata aniversare a semicentenarului Partidului Comunist Român, continuatorul celor mai bune tradiții ale mișcării revoluționare, muncitorești, democratice și socialiste din țara noastră, trebuie să constituie un îndemn pentru istorici, îndeosebi pentru cei tineri, de a completa, prin cercetările lor, imaginea pe care o avem despre începuturile răspîndirii socialismului în patria noastră.

IACOB NEGRUZZI DESPRE EUGEN GHIKA

MIHAIL G. STEPHANESCU — profesor de istorie din București, remarcînd nota despre Eugen Ghika, publicată în revista noastră nr. 7/1970, ne trimite cîteva date inedite și o fotografie despre personajul amintit.

Eugen Ghika, din ramura Comănești, s-a născut la Iași, în anul 1840, ca prim fiu al lui Niculae și al Ecaterinei Plagino. Se trăgea dintr-o familie cunoscută pentru curajul și îndrăzneala sa, manifestate între altele și în expedițiile științifice în Africa (Somalia), organizate la sfîrșitul secolului trecut de către fratele său geamăn, cunoscutul explorator Dimitrie Ghika-Comănești, și de fiul acestuia, Nicolae.

Tînărul Eugen s-a angajat, în anul 1861, după apelul lui Abraham Lincoln, ca voluntar în Regimentul nr. 5 al statului New York, comandat de colonelul Iarlovsky. Din primele bătălii a fost rănit și decorat. Însănătoșit, s-a reîntors în luptă și, pentru vitejia sa, a fost înaintat la gradul de căpitan.

O notiță revelatoare publicată în ziarul „Buciumul", scos la București de C. Bolliac, menționa participarea lui la războiul de secesiune. Din spital el a scris o scrisoare (publicată în ziarul „Buciumul", 16 ianuarie 1863) de condoleanțe la moartea unui alt voluntar român, N. Dunka, suro-

poșta redacției

rii acestuia, d-na Constanța Dunka-Schiau, publicistă cunoscută. Reîntors în țară, prezența și istorisirile sale au făcut vîlvă prin saloanele Iașului. În corespondența timpului găsim mărturii ale acestei impresii. Prietenul său, cunoscutul scriitor Iacob Negruzzi, pomenește de el în cîteva scrisori (vezi : Biblioteca Academiei, manuscrise, Pachetul scrisori Iacob Negruzzi și Torouțiu I. **Documente literare,** vol. III) către un amic comun, viitorul jurist și filolog A. Gregoriady-Bonachi, aflat la studii la Heidelberg. Iată cîteva pasaje : „Eugen [...] s-a întors din America după un sejur de 2 ani și a dobîndit, luptîndu-se pentru libertate, gradul de căpitan" ; în altă scrisoare I. Negruzzi scrie : „Eugen, căpitanul american, m-a înflorat cu istorisiri (de război) americane".

Ca deputat de Bacău și mai tîrziu senator, s-a situat pe poziții antidinastice. Atitudinea aceasta a cunoscut un moment culminant în memorabila ședință secretă a Adunării deputaților din 11 mai 1871, cînd datorită tulburărilor pricinuite de „afacerea" Strousberg și războiul franco-prusac, Carol anunța că va abdica. Eugen Ghika a dat următoarea replică — spre consternarea Adunării : „Era bine să fi abdicat mai de mult" („Românul", 2 oct./1871).

Prin căsătoria sa cu Jeanne-Catherine Keșco a devenit cumnat cu Milan Obrenovici, regele Serbiei, a cărui mamă era o Sturdza, și cu regina Natalia-Keșco (informația o deținem de la inginerul F. Bartch, apreciat genealogist). La bătrînețe, s-a retras la castelul său din Asău — Comănești și a murit fără copii, la 20 decembrie 1914 („Universul", 23 decembrie 1914).

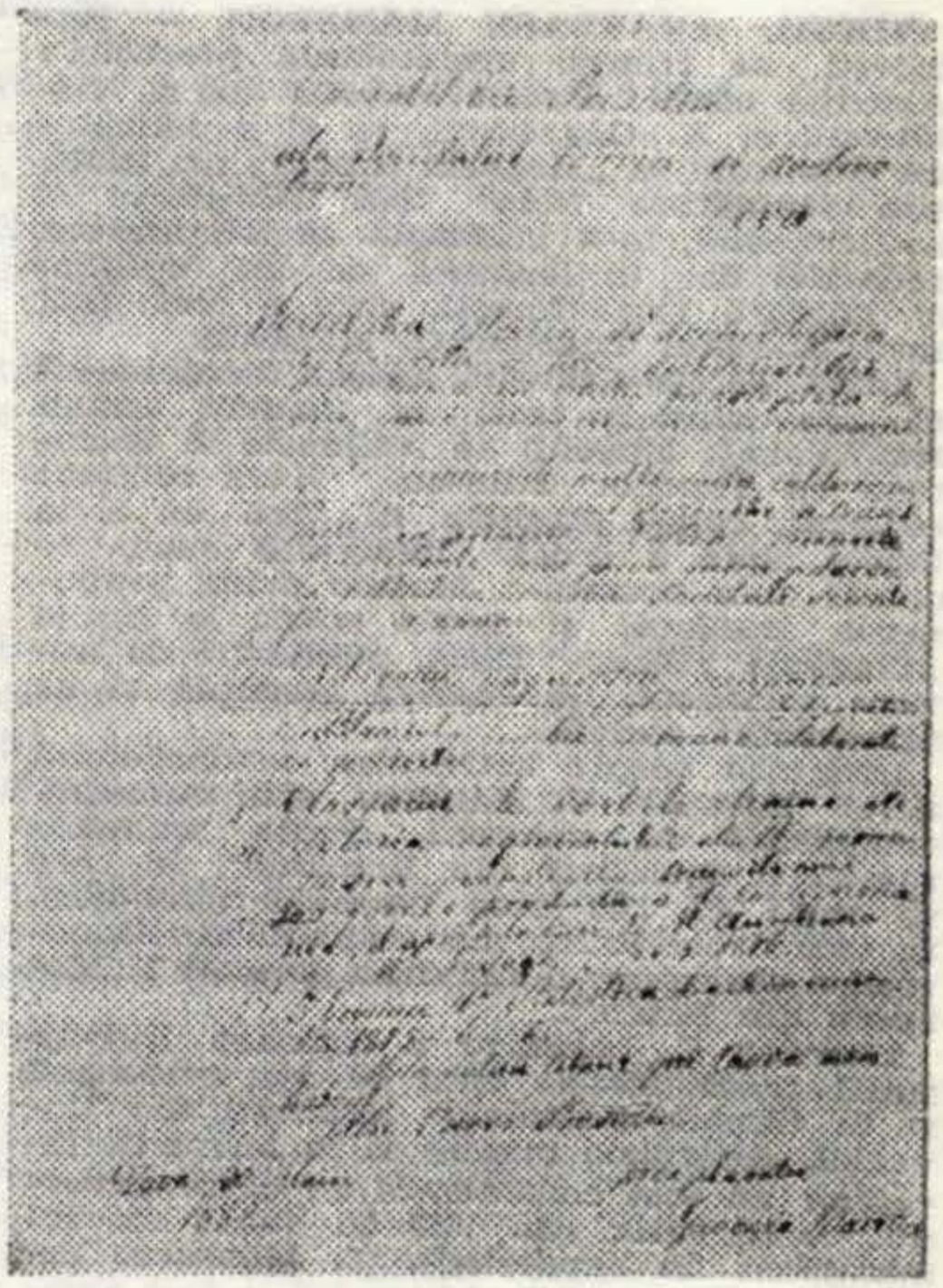

GEORGE BARIȚIU ȘI ARHEOLOGIA

IOAN ANDRIȚOIU — de la Muzeul județean Hunedoara, ne-a trimis două imagini (din care reproducem una) ce reprezintă facsimilele a două scrisori adresate de George Barițiu Societății de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, înființată în anul 1880, la Deva, din inițiativa unor tineri intelectuali și oameni de cultură. Evenimentul, **precizează tov. I. Andrițoiu,** a fost salutat cu entuziasm de ziarul „Observatorul" din Sibiu, printr-un articol publicat pe prima pagină, sub semnătura B., în care se făcea o succintă prezentare a trecutului istoric al ținutului hunedorean. După opinia noastră, autorul acestui articol nu este altul decît George Barițiu, editorul și redactorul responsabil al ziarului.

În continuare, cititorul nostru enumeră preocupările pe care Barițiu le manifesta pentru cunoașterea ținutului hunedorean și pentru activitatea societății, precizînd că în ședința anuală ținută la 29 mai 1881, marele cărturar a fost primit în rîndul membrilor ei de onoare. Aflînd despre cinstea ce i s-a făcut, Barițiu arată într-o scrisoare datată „Deva, 30 mai 1882" : „În semn de mulțumită călduroasă din partea mea îmi permit a transmite [...] un prea micu adaosu la biblioteca acestei societăți".

Erau menționate apoi cîteva lucrări pe care marele cărturar le dăruia societății respective.

Într-o altă scrisoare, datată la 15 octombrie 1884, George Barițiu anunța că transmite pentru fondul de cercetare al societății o sumă de bani. Ambele scrisori au fost găsite în fondurile arhivei Muzeului județean Deva.

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

		Nr.	Pag.
Fir neîntrerupt de existenţă românească	— Berciu D.	11 (44)	2—7
Tricolorul românesc peste veacuri	— Bizerea M.	9 (42)	50—51
Vîrsta omului	— Nicolăescu-Plopşor D.	3 (36)	80—84
Cuptorul de olar de la Fîntînele	— Palade V.	2 (35)	45
Cui a aparţinut tezaurul de la Pietroasa ?	— P. E.	7 (40)	21
Splendori şi enigme ale culturii Cucuteni	— Petrescu-Dîmboviţa M.	9 (42)	2—6
Ovidiu avea dreptate	— Scorpan C.	8 (41)	65—69
Mărturii ale unei civilizaţii	— Ştefan Gh.	2 (35)	2—5
Cultul Cavalerilor danubieni	— Tudor D.	12 (45)	26—32
Deceneu, sfetnicul apropiat al lui Burebista	— Vulpe R.	6 (39)	60—65
Două „dave" pe Siret	—	2 (35)	70—71
Zeiţa de la Vidra	—	4 (37)	77
Vestigii dacice la Mediaş	—	7 (40)	89—90
Izvoare istorice ale mileniului I	—	12 (45)	2—9

MEDIE

Pledoarie pentru libertate	— Almaş D.	11 (44)	61—64
Misterul unor fresce	— Andreescu Şt.	11 (44)	13—19
Clopotul Cotmenei	— Andreescu Şt.	12 (45)	52—53
Iaşi, călătorie prin secole	— Andronic A.	2 (35)	64—69
O curte provincială a lui Mihai Viteazul	— Barbu P.	8 (41)	64
Uliţa Bărbierilor	— Brătescu G.	7 (40)	76—81
Două lupte: o medalie	— Buzdugan G.	3 (36)	46
A existat Aprodul Purice ?	— Cazacu M.	4 (37)	69
Vlad Ţepeş, erou de epopee	— Cazacu M.	6 (39)	25—31
Există un portret al lui Basarab Întemeietorul ?	— Cazacu M.	9 (42)	9—11
Evangheliarul de la Reims	— C. M.	3 (36)	70—71
Evangheliarul de la Reims scris de un român ?	— C. M.	4 (37)	76
Testamentul lui Antim Ivireanul	— C. M.	5 (38)	81
Vechi contacte româneşti cu Levantul	— Cândea V.	6 (39)	10—17
Un transilvănean prieten cu Benjamin Franklin	— Cernovodeanu P.	11 (44)	48—51
Secretarul polon al lui Matei Basarab	— Chihaia P.	12 (45)	70—73
Munteni şi moldoveni la asediul Vienei	— Ciobanu V.	1 (34)	52—56
Istorie românească în **Theatrum Europaeum**	— Ciurea D.	3 (36)	60—61
Basarab întîiul, Tihomir şi — poate — Seneslau	— Constantinescu N.	4 (37)	64—68
Curmarea unei dări nesuferite	— Corbeanu Gr.	7 (40)	7
Zugravii din Teiuş	— Creţeanu R.	12 (45)	14—19
Meşterul tiparelor	— Dumitrescu D.	4 (37)	28—31
Sfîrşitul lui Ioan Nicoară Potcoavă	— Economu R.	11 (44)	65—66
Un document necunoscut de la Vlad al II-lea Dracul	— Eşanu Şt. T.	8 (41)	77—78
Negru Vodă — personaj istoric real	— Florescu G. D. — Pleşia D.	8 (41)	37—42
Meşterii apelor	— Giurescu C.C.	1 (34)	42—46
Apa mari	— Giurescu C.C.	7 (40)	2—3
„Şăderea să le fie fără de ciobuce"	— Iancovici S.	6 (39)	58
Mareş căpitanul şi Mareş banul	— Ionaşcu I.	9 (42)	94—95
Pe urmele dramurilor şi ocalelor	— Ivanovici Gh. — Solomon M.	2 (35)	81—85

NOTA : Articolele sînt clasificate în ordinea alfabetică a autorilor.

		Nr.	Pag.
Treptata descoperire a unui cărturar : Constantin Cantacuzino stolnicul	— Liveanu V. D.	2 (35)	6—10
Împăratul codrilor	— Mureşan D.	5 (38)	63—64
Furia pietrelor de la Arnota	— Nicolaescu N.	11 (44)	37—39
Sigilii de oraşe miniere	— Oszóczki C.	8 (41)	73
Săgeţi de foc şi şteampuri fără apă	— Pascu Şt.	3 (36)	27—32
Mulţămită domnească pentru vitejie şi credinţă	— Potra G.	7 (40)	44—46
1603 : un sol împărătesc la Radu Şerban	— Rezachevici C.	6 (39)	84—88
Radu Şerban — demn urmaş al lui Mihai Viteazul (I)	— Rezachevici C.	10 (43)	70—73
Radu Şerban — demn urmaş al lui Mihai Viteazul (II)	— Rezachevici C.	11 (44)	67—71
Semnificaţia unui manuscris	— Smochină N. P.	6 (39)	32
Semnificaţii istorice ale numelui poporului şi ţării noastre	— Stănescu E.	10 (43)	53—58
Un tînăr transilvănean studiază opera lui Newton	— Stoia M.	6 (39)	59
Oraşul „Banilor“ de-a lungul veacurilor	— Ştefănescu Şt.	5 (38)	75—78
Tîlcul unor spaţii albe	— Teodorescu V.	2 (35)	89
Cronica de piatră de la Porţile de Fier	— Trâpcea T.	12 (45)	58—59
Documente româneşti în mari biblioteci de peste hotare	—	1 (34)	97
Salba şi diploma	—	2 (35)	71
Rolul poreclelor	—	3 (36)	98—99
Poenari — cetatea de pe stîncă	—	4 (37)	77
„De din vale de Rovine...“	—	5 (38)	93
„Curtea veche“ — în actualitate	—	7 (40)	90
Carol al XII-lea la Piteşti	—	7 (40)	98
„IO“ şi semnificaţia lui	—	7 (40)	98—99
Mihai Viteazul şi unirea din anul 1 600	—	8 (41)	99
Meandrele cronologiei	—	10 (43)	98
Alexandru cel Bun şi coaliţia antiotomană	—	10 (43)	98

MODERNĂ

Pogoanele să fie măsurate drept	— Alexandrescu M.	1 (34)	51
Frăţie seculară la Cincu	— Andrée E.		
Un militant pentru unitatea de stat a românilor : Eftimie Murgu	— Daneş M.	11 (44)	28
Exil parizian	— Berindei D.	7 (40)	4—7
Un om al jumătăţilor de măsură : Grigore Al. Ghica	— Bucur M.	3 (36)	47—51
Voiçi la Roumanie	— Bucur Th.	7 (40)	84—88
Un voluntar român în războiul de secesiune	— Bulgăr Gh.	8 (41)	72—73
„Iubeşte-ţi şi serveşte-ţi patria...“	— Cervatiuc Şt.	7 (40)	51
1884 : la Universitatea din Petersburg, catedra de limba română	— Ciucă M. D.	6 (39)	7—9
Generalul otoman şi sergentul român	— Copoiu N.	6 (39)	24
La Baden-Baden. O ctitorie a unui domn moldovean	— Crintea E.	1 (34)	21
A. D. Xenopol	— G[îrbea] C.C.	3 (36)	79
Un pasionat luptător pentru Unire : B. P. Hasdeu	— Grigoriu P.	5 (38)	52—53
Mihail Kogălniceanu — diplomatul	— Maciu V.	4 (37)	23—27
Glasul ţăranilor prevestea răscoala	— Macovescu G.	6 (39)	2—7
Drepturi străvechi şi zapise viclene	— Mocanu M.	7 (40)	55—56
Tiparul — armă a paşoptiştilor	— Poni P.	3 (36)	72—78
În acele zile pe fronturile Gaetei şi Messinei	— Pop A. Z. N.	12 (45)	78—79
Căpitan Costache, spaima bucureştenilor de altădată	— Popescu T.	12 (45)	79—80
Nu vom rămîne străini de ceea ce se petrece în Europa	— Potra G.	6 (39)	50—58
Enigma unui atentat : moartea lui Barbu Catargiu	— Racoviceanu S.	12 (45)	81—82
	— Stan V.	3 (35)	46—51

		Nr.	Pag.
Al. Ioan Cuza, primul domn al Principatelor Unite	— Ştefan M. — Iscru G. D. — Racoviceanu S.	3 (36)	10—13
Cine va depista fotografiile ?	— Tamaş C.	2 (35)	27
Garda civică în războiul independenţei	— Totu M.	9 (42)	77—81
Au biruit prin jertfă	— Tucă F.	6 (39)	89—93
„Mai fără milostivire decît oricare altul..."	— Ungureanu Gh.	9 (42)	89—91
Veacul românesc al drumului de fier	— Urmă D.	1 (34)	2—7
„Omul acesta a fost lumină"	— Zub Al.	5 (38)	54—57
Voluntari transilvăneni în războiul independenţei	—	4 (37)	98
Cuza şi emanciparea ţăranilor	—	7 (40)	99
Arendăşia şi mişcarea din 1821	—	8 (41)	99
Cei doi Cîmpineanu	—	10 (43)	98—99

CONTEMPORANĂ

Împotriva mareşalului şi a agresorilor fascişti	— Adam I.	7 (40)	17—20
Zile şi nopţi pe frontul Rožňavei	— Corbuleanu M.	1 (34)	37—41
Mai-septembrie 1940. În anticamera dictaturii fasciste	— Fătu M.	10 (43)	87—92
YR-LEE nu a mai aterizat la destinaţie	— Firoiu V.	11 (46)	96
Începuturile relaţiilor diplomatice româno-ceho-slovace	— Florea T.	8 (41)	32
Un nume înscris în istoria aviaţiei : Gh. Băn-ciulescu	— Ioniţă E.	7 (40)	69
Doi aliaţi electorali : Maniu — Codreanu	— Ioniţă Gh. I.	9 (42)	60—64
Moartea purta cămaşă verde	— Neagoe St.	11(44)	88—94
Primăvara 1928 : Partidul naţional-ţărănesc la porţile puterii	— Petreanu N. — Coman I.	8 (41)	48—55
Din amintirile unui şofer regal	— Popa M. N.	9 (42)	96—98
Se înfruntă două tactici	— Savu Al. Gh.	1 (34)	8—13
Neprevăzutul curs al evenimentelor	— Savu Al. Gh.	2 (35)	21—27
Un sfert de veac de la memorabilul 6 Martie	— Savu Al. Gh.	3 (36)	2—9
Din cronica moravurilor politice trecute : Frip-turismul	— Savu Al. Gh.	8 (41)	79—83
File dintr-un întunecat capitol : dictatura le-gionară	— Savu Al. Gh.	11 (44)	81—88
Gangsterii legionari la putere : jaful la ordi-nea zilei	— Savu Al. Gh.	12 (45)	83—90
Firele duceau spre centrala nazistă	— Spălăţelu I.	12 (45)	84—90
A. C. Cuza a ţintit şi Codreanu a tras	— Stănescu M. C.	11 (44)	78—80
La sfat cu arhiviştii. Grînarele istoriei	— Ştefan I. M.	1 (34)	57—60
Drumul victoriei (interviu cu comandanţi de mari unităţi în războiul antihitlerist)	— Ştefan M.	4 (37)	16—22
Argetoianu — un memorialist infidel	— Teodorescu Braniştе T.	7 (40)	52—53
„Pentru tine am murit, sfîntă libertate"	— Tucă F.	4 (37)	62—63
România — pe frontul victoriei împotriva fas-cismului	— Zaharia Gh.	5 (38)	2—10
Ţara a spus : NU ! (I)	—	11 (44)	95—96
Ţara a spus : NU ! (II)	—	12 (45)	91—92

MIŞCARE MUNCITOREASCĂ

Teatru între baionete	— Alexandru C. Z.	12 (45)	10—13
Mesajul unui steag	— Arinia M. — Furo S.	10 (43)	26
Români care l-au cunoscut pe Lenin	— Babici I.	4 (37)	10—12
Delegaţi români la primul Congres internaţio-nal antifascist	— Benjamin L.	11 (44)	29—32
Nu bate !	— Bojan P.	2 (35)	16—20
Simbolul pumnului strîns	— Bunta P.	1 (34)	20—21
Scrisori către un prieten (I)	— Callimachi S.	9 (42)	42—49
Scrisori către un prieten (II)	— Callimachi S.	10 (43)	9—17
Casa de ajutor a opştii călfilor de şepcari	— Căzănişteanu C.	5 (38)	60—62
Constantin Dobrogeanu-Gherea	— Copoiu N.	10 (43)	37—41
Învăţătura leninistă se răspîndeşte în România	— Deac A.	3 (36)	14—19
Sala „de sus" din Palatul Băilor Eforiei	— Felea I.	6 (39)	41—43
O familie de socialişti : Păunescu	— Felea I.	8 (41)	19—24
Elena Filipovici : demnitate şi curaj revolu-ţionar	— Ganciu D.	8 (41)	25
În lagăre şi închisori studiam învăţătura lui Lenin	— Goldberger N.	5 (38)	45—46
1929 : Cuvîntul-manifest al lui Panait Istrati	— Ioniţă Gh. I.	4 (38)	78—80
Sub semnul unităţii şi frăţiei (convorbire cu prof. univ. Ladislau Bányai)	— Ioniţă Gh. I.	11 (44)	8—12

		Nr.	Pag.
Cum l-am cunoscut [pe Panait Mușoiu]	— Leoneanu L.	1 (34)	76—77
Justiția baionetelor	— Matichescu O.	10 (43)	18—26
Panait Mușoiu — un pionier al răspîndirii ideilor marxiste în România	— Munteanu N. Z.	1 (34)	73—76
O carte rară	— Munteanu N. Z.	11 (44)	26—27
Totul pentru front, totul pentru victoria împotriva fascismului	— Nicolae C.	10 (43)	74—76
„...Atmosfera este foarte încordată"	— Popescu S.	7 (40)	37—38
Primii deputați comuniști în Parlamentul României	— Potop V.	7 (40)	39—43
Un act de naștere cu numele lui Lenin	— Sărățeanu L.	4 (37)	13—15
Escadrilele au fost salvate (interviu cu aviatorul lt. col. în rezervă V. Negrei)	— Ștefan M.	8 (41)	17—18
Delegat al muncitorilor francezi la procesul de la Craiova (interviu cu Raymond Barbet)	— Teodorescu P.	2 (35)	86—88
O treaptă spre viitor	— Tuțui Gh.	10 (43)	2—3
Și a fost ora H	— Zincă H.	8 (41)	2—16
Publicațiile : „Studențimea nouă", „Dacia nouă", „Frontul evenimentelor culturale și sociale"	—	6 (39)	97—99
Pe baricadele libertății [Nicolae Cristea]	—	9 (42)	99

ISTORIE UNIVERSALĂ

VECHE

De ce au învins dorienii ?	— Alsop J.	11 (44)	20—25
A doua dintre cele patru minuni ale Angliei — pietrele uriașe de la Stonehenge	— Atkinson Richard I. K.	8 (41)	84—87
Nero — un mare calomniat	— Decaux A.	3 (36)	52—59
În culisele Luvrului	— Devambez P.	2 (35)	61—63
Inelul fermecat al lui Gyges și urechile de măgar ale lui Midas	— Eydoux P. H.	7 (40)	47—51
Septimius Severus — imperatorul african	— Eydoux P. H.	12 (45)	60—63
Reporterii antichității	— Gaeta G.	10 (43)	93—97
Caius Iulius Caesar, al 84-lea dictator al Romei	— Grant M.	2 (35)	38—44
Pe urmele Atlantidei cretane	— Lecca A. — Andrieș M. Gh.	6 (39)	44—49
Șahul are 1 400 de ani	— Lupu Gh.	2 (35)	56—60
Un oraș înfruntă un imperiu	— Matei H. C.	4 (37)	46—51
Colosseum — amfiteatrul cruzimii și al frumuseții	— Nicorescu V.	12 (45)	64—69
Mituri, legende, tradiții și texte în lumina arheologiei	— Rosetti D. V.	10 (43)	33—36
Mesaje descifrate după patru milenii	— Saint Blanquet H. de	9 (42)	72—76
Un ilustru medalist al antichității : Evainetos	— Secășanu C.	4 (37)	83
Mari căpitani ai lumii antice	— Tudor D.	9 (42)	66—71
Războiul Troiei. Între onoarea lui Menelau și lăcomia micenienilor	—	3 (36)	92—95
Așa ne place !	—	6 (39)	83
Codul lui Hammurabi	—	7 (40)	82—83

MEDIE

Pe urmele lui Shakespeare	— Beligan R.	10 (43)	27—32
Rugul din Campo di Fiori	— Buduru V.	3 (36)	86—91
William Shakespeare sau Francis Bacon ?	— C. D.	10 (43)	30—31
Falsul Dimitrie și Boris Godunov	— Decaux A.	9 (42)	52—59
Văzut-am semne din Lună și Soare	— Decei A.	3 (36)	37
Diagnostic medical și enigma unor dinastii	— Drăgan M.	4 (37)	89—95
Maria de Medicis împotriva lui Richelieu	— Erlanger P.	6 (39)	18—23
Istoria unei tapiserii	— Georgescu M. V.	6(39)	74—76
Cetatea Fuerza	— G. T.	7 (40)	54
Amintirile insulei verzi	— Hera F.	1 (34)	90—96
Ceasornicul istoriei	— Ionașcu I.	8 (41)	56—63
Carol cel Mare — întemeietorul unui imperiu debil	— Lopez R. S.	8 (41)	26—31
Gloria și umilința lui Galilei	— Lupu Gh.	8 (41)	43—47
Măreția și decăderea Imperiului incaș	— Mason J. A.	7 (40)	70—75
Veneția, orașul-republică	— Marian E. B.	1 (34)	83—87
Francesco Guicciardini : un nume ilustru în Renașterea italiană	— Oțetea A.	5 (38)	69—74
Reabilitarea Ioanei d'Arc	— Oursel R.	8 (41)	88—95
Cristofor Columb la curtea lui Baiazid al II-lea ?	— Rotman C.	9 (42)	85—88
Bruges, melancolica „Veneție a Nordului"	— Sărățeanu L.	9 (42)	92—93
Descoperirea planetei Terra	— Țiulescu R.	2 (35)	28—32
O solie bizantină la curtea lui Attila	—	1 (34)	14—19
Magna Charta Libertatum	—	9 (42)	82—84

		Nr.	Pag.
MODERNĂ			
Depeşa de la Ems	— Castelot A.	10 (43)	62—69
Uite-o pasăre cum zboară...	— F. A.	11 (44)	52—53
Cine a descoperit Polul Nord ?	— Ionescu C.	3 (36)	66—69
Moartea lui Nelson — o sinucidere ?	— Minei N.	5 (38)	82—87
Adevărata dramă de la Mayerling	— Moceanu V.	7 (40)	57—63
Crima ducelui de Praslin	— Nicolescu M.	1 (34)	68—72
Asasinul lui Mozart	— Paşcanu T.	8 (41)	74—76
Întortocheatul drum al steagului negru	— Răutu N.	2 (35)	93—97
Beethoven ar fi împlinit 200 de ani	— Sibianu R.	7 (40)	22—32
O manevră diplomatică cu efect de bumerang	— Stanciu I.	12 (45)	54—57
Erupţia vulcanului Pelée	— Steriade N.	1 (34)	79—82
Mai avem (şi noi) un răspuns	—	5 (38)	96
Războiul anglo-bur şi opinia publică din România	— Unc Gh.	6 (39)	63—73
„Memoriile“ prinţului von Bülow	—	7 (40)	91—95
CONTEMPORANĂ			
Contraprocesul unui incendiu	— Bucşan M.	1 (34)	47—50
Memorii (X)	— Churchill W.	1 (34)	61—66
V. I. Lenin şi ştiinţele istorice	— Constantinescu M.	4 (37)	2—9
Ultimele zece minute ale crucişătorului **Indianapolis** (I)	— Costin V.	11 (44)	72—76
Ultimele zece minute ale crucişătorului **Indianapolis** (II)	— Costin V.	12 (45)	74—77
Bătălia Moscovei. Nume de cod : „Taifun“	— Cristescu I.	1 (34)	22—32
Un mare forum al istoricilor (interviu cu prof. univ. Miron Constantinescu)	— Crivăţ D. — Ştefan I. M.	9 (42)	7—8
Procesul de la Nürnberg (I)	— Georgescu T.	9 (42)	12—31
Procesul de la Nürnberg (II)	— Georgescu T.	10 (43)	42—52
Procesul de la Nürnberg (III)	— Georgescu T.	11 (44)	40—47
Procesul de la Nürnberg (IV)	— Georgescu T.	12 (45)	38—51
Fridtjof Nansen	— Hera F.	5 (38)	89—95
Asaltul Italiei meridionale	— Ionescu C.	4 (37)	81—87
Începe „Operaţia Berlin“	— Jukov G. K.	5 (38)	12—16
Calculatoarele electronice servesc cunoaşterii trecutului	— Liveanu V. D.	7 (40)	64—68
Istoricii lumii la a treisprezecea întîlnire (interviu cu acad. A. A. Guber)	— Minei N.	5 (38)	79—81
„Nicăieri în lume nu se scrie mai bine istoria României decît în România“ (interviu cu prof. dr. M. Bernath şi dr. O. Böss)	— Minei N.	10 (43)	59—61
Citadela se prăbuşeşte	— Niţescu V.	4 (37)	37—45
Atena 1970. Al doilea congres internaţional de studii sud-est europene (interviu cu prof. univ. C. C. Giurescu)	— Petreanu E.	8 (41)	70—71
Istoria în ecuaţie matematică (interviu cu D. Kendall, Gr. C. Moisil şi Jean Schneider)	— Petreanu E. — Andreescu Şt. — Ştefan I. M.	12 (45)	20—25
Istoria — o muză a muzelor (interviu cu Luchino Visconti)	— Popişteanu C.	5 (38)	58—59
Finalul	— Proektor D. M.	5 (38)	21—24
Ultima bătălie	— Ryan C.	5 (38)	25—33
Spre bîrlogul fiarei	— Stemenko S. M.	5 (38)	17—20
Sabotorul olimpic	— Wighton C. — Peis G.	2 (35)	72—78
Calendarul celui de-al doilea război mondial	—	5 (38)	34—44
MIŞCARE MUNCITOREASCĂ. REZISTENŢĂ ANTIFASCISTĂ			
Unul contra o sută	— Boico C. Luca	5 (38)	47—51
Frontul partizanilor iugoslavi	— Copoiu N.	11 (44)	54—60
Gînduri despre Vladimir Ilici Lenin (interviu cu acad. I. I. Minţ)	— Georgescu T.	3 (36)	20—26
Miracol la Anvers	— Gheysens R.	6 (39)	37—40
Riscînd mai mult decît viaţa (I)	— Hansson P.	3 (36)	38—45
Riscînd mai mult decît viaţa (II)	— Hansson P.	4 (37)	70—75
Alături de un om numit Vladimir Ilici	— Krupskaia N. K.	2 (35)	11—15
Lenin în memoria contemporanilor	— Lazea A. — Rădulescu-Zoner Ş.	4 (37)	4—6
Shqipria partizană	— Maksutovici G.	10 (43)	77—82
Din începuturile rezistenţei poloneze	— Moldoveanu M.	2 (35)	52—55
„Mătuşa Frieda soseşte mîine“	— Pielasa A.	6 (39)	77—82
„Acela care cade în luptă pentru libertate nu moare“	— Popescu S.	9 (42)	37—41
Bătălia Romei	— Secchia P. — Frassati F.	7 (40)	8—16

Contents

• • • Historical Sources of the First Millenary 2
C. Z. ALEXANDRU Theatre among Bayonets (Performances Given by Workers 1929–1931..10
RADU CREŢEANU The Painters of Teiuş (Wallachia, 18th–19th Centuries) 14
Our Interview with DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER History in Mathematical Equations 20
DUMITRU TUDOR The Cult of the Danubian Cavaliers (A Strange Pagan Religion of the 2nd and 3d Centuries A.D.) 26
TITU GEORGESCU The Nürnberg Trial (IV) 38
ŞTEFAN ANDREESCU The Bell of Cotmeana Monastery (1384–1385) 52
ION STANCIU The Zimmermann Note 54
THEODOR N. TRĂPCEA Ancient Cities on the Banks of the Danube 58
P.H. EYDOUX Septimius Severus, the African Imperator 60
VASILE NICORESCU Colosseum, the Amphitheatre of Cruelty and Beauty 64
PAVEL CHIHAIA A Mysterious Character at the Court of the Wallachian Prince Matei Basarab 70
VIRGIL COSTIN The Last Ten Minutes of the Cruiser *Indianapolis* 74
AUGUSTIN Z.N. POP From the History of the Romanian Official Publications of 1848 78
THEODOR POPESCU Romanian Officers on the Fronts of Gaeta and Messina 80
SANDA RACOVICEANU The Romanian Parliament Welcomes the Establishment of the Capital of Italy in Rome 81
AL.GH. SAVU September–December 1940: The Iron-Guardist Gangsters in Power 83
ION SPĂLĂŢELU The Relations between the Iron Guard and the Nazi Central Office 84
Index of Contents 95

Sommaire

• • • Sources historiques du Ier millénaire 2
C.Z. ALEXANDRU Théâtre entre des baïonnettes (spectacles donnés par les travailleurs de 1929 à 1931) 10
RADU CREŢEANU Les peintres de Teiuş (Valachie, 18e-19e siècles) 14
Notre interview avec DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER L'histoire en équation mathématique 20
DUMITRU TUDOR Le culte des cavaliers danubiens (une étrange religion païenne des IIe-IIIe siècles de notre ère) 26
TITU GEORGESCU Le procès de Nuremberg (IV) 38
ŞTEFAN ANDREESCU La cloche du monastère de Cotmeana (1384–1385) 52
ION STANCIU La note Zimmermann 54
THEODOR N. TRĂPCEA Cités anciennes sur le bord du Danube 58
P.H. EYDOUX Septime Sévère, l'impérator africain 60
VASILE NICORESCU Le Colisée, l'amphithéâtre de la cruauté et de la beauté 64
PAVEL CHIHAIA Un personnage énigmatique à la cour du prince valaque Matei Basarab 70
VIRGIL COSTIN Les dix dernières minutes du croiseur *Indianapolis* 74
AUGUSTIN Z.N. POP De l'histoire des publications officielles roumaines de 1848 78
THEODOR POPESCU Officiers roumains sur les fronts de Gaète et de Messine 80
SANDA RACOVICEANU Le Parlement roumain salue l'établissement à Rome de la capitale de l'Italie 81
AL.GH. SAVU Septembre-Décembre 1940: Les gangsters de la Garde de Fer au pouvoir 83
ION SPĂLĂŢELU Les relations entre la Garde de Fer et la centrale nazie 84
Sommaire des sommaires ..95

Содержание

• • • Исторические источники 1-го тысячелетия 2
К. З. АЛЕКСАНДРУ Театр среди штыков (спектакли, представленные рабочими в 1929–1931-ых годах) 10
РАДУ КРЕЦЯНУ Художники Тейша (Румынское государство, XVIII–XIX-ые вв.) ..14
Интервью мы получили от ДЭВИД КЭНДАЛ, ГРИГОРЕ МОИСИЛ, ЖАН ШНАЙДЕР: История в математическом уравнении 20
ДУМИТРУ ТУДОР Культ дунайских кавалеров (странная языческая религия II-III-ых веков нашей эры) 26
ТИТУ ДЖОРДЖЕСКУ Нюрнбергский процесс (IY) ..38
ШТЕФАН АНДРЕЕСКУ Колокол Котмяны (1384–1385 гг)52
ИОН СТАНЧУ Циммермана депеша 54
ТЕОДОР Н. ТРЫПЧА Старые крепости на берегу Дуная ..58
П.Х. ЕЙДУ Септимий Север, африканский император ..60
ВАСИЛЕ НИКОРЕСКУ Колосссей, амфитеатр жестокости и красоты.. 64
ПАВЕЛ КИХАЯ Загадочная личность при дворе валашского государя Матея Басараба ..70
ВИРДЖИЛ КОСТИН Последние десять минут американского крейсера Индианаполис....74
АУГУСТИН З. Н. ПОП: Из истории официальных изданий 78
ТЕОДОР ПОПЕСКУ: Румынские офицеры на фронтах Гаэты и Мессины 80
САНДА РАКОВИЧАНУ: Румынский парламент приветствует объявление Рима столицей Италии 81
А. Г. САВУ Сентябрь-декабрь 1940-го года: Гангстеры легионеры у власти 83
ИОН СПЭЛЭЦЕЛУ Связи Железной Гвардии с нацистским центром 84
Напечатано в 1970-ом году 95

Inhalt

• • • Geschichtsquellen des I. Jahrtausends 2
C.Z. ALEXANDRU Theater zwischen Bajonetten (Arbeiteraufführungen von 1929 bis 1931) 10
RADU CREŢEANU Die Maler von Teiuş (Walachei, 18.–19. Jhrhdt.) 14
Unser Interview mit DAVID KENDALL, GRIGORE C. MOISIL, JEAN SCHNEIDER Geschichte in mathematischen Gleichungen 20
DUMITRU TUDOR Der donauländische Reiterkultus (eine seltsame heidnische Religion aus den 2. und 3. Jahrhunderten unserer Zeitre chnung 26
TITU GEORGESCU Der Nürnberger Prozess (IV) 38
ŞTEFAN ANDREESCU Die Glokke des Klosters von Cotmeana (1384–1385) 52
ION STANCIU Die Zimmermannsche Note 54
THEODOR N. TRĂPCEA Alte Festungen am Donauufer.... 58
P.H. EYDOUX Septimius Severus, der Afrikanische Imperator 60
VASILE NICORESCU Das Kolosseum, Amphithater der Grausamkeit und der Schönheit 64
PAVEL CHIHAIA Eine rätselhafte Persönlichkeit am Hofe des walachischen Prinzen Matei Basarab 70
VIRGIL COSTIN Die letzten zehn Minuten des Kreuzers *Indianapolis* 74
AUGUSTIN Z.N. POP Aus den rumänischen offiziellen Veröffentlichungen von 1848 78
THEODOR POPESCU Rumänische Offiziere an den Fronten von Gaeta und Messina 80
SANDA RACOVICEANU Das rumänische Parlament begrüsst die Erklärung Roms zur Hauptstadt Italiens 81
AL.GH. SAVU September-Dezember 1940: Die Gangster der Eisernen Garde an der Macht 83
ION SPĂLĂŢELU Die Beziehungen der Eisernen Garde zur Nazizentrale 84
Ubersicht der Inhaltsverzeichnisse 95

ABONNEMENTS ICE – LIBRI, Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134–135; Telex: 226

magazin istoric
Bucureşti, str. Oneşti, nr. 5. –
Sectorul 1. Oficiul postal Nr. 1.
telefon 16 68 72,15 16 68

REDACTORI: Dana Crivăţ, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Şimandan, I. M. Ştefan, Marian Ştefan,.
SECRETAR DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre.
COPERTA: Cristea Condacci.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" – Bucureşti

Un document istoric neobișnuit (**Clopotul Cotmenei,** p. 52)

magazin istoric

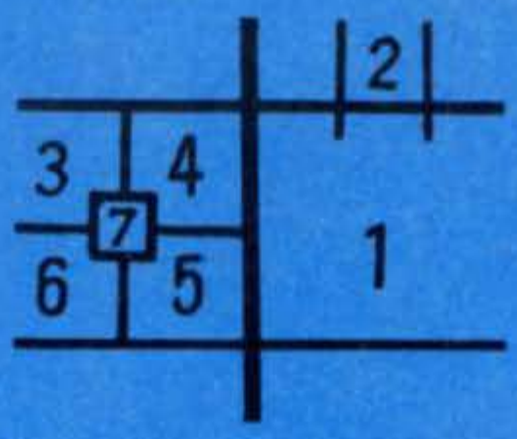

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

COPERTA I—IV

1. Gladiatorul așteaptă hotărîrea 2. În medalion : Colosseum — astăzi 3. Frînturi din Forul roman de odinioară 4. Curse de care în marele circ din Roma 5. Arcul lui Septimius Severus și coloana lui Foca 6. Celebrul monument „Lupoaica și cei doi gemeni" 7. Septimius Severus, așa cum este reprezentat în Muzeul Brescia (**Septimius Severus — imperatorul african,** p. 60; **Colosseum — amfiteatrul cruzimii și al frumuseții,** p. 64)

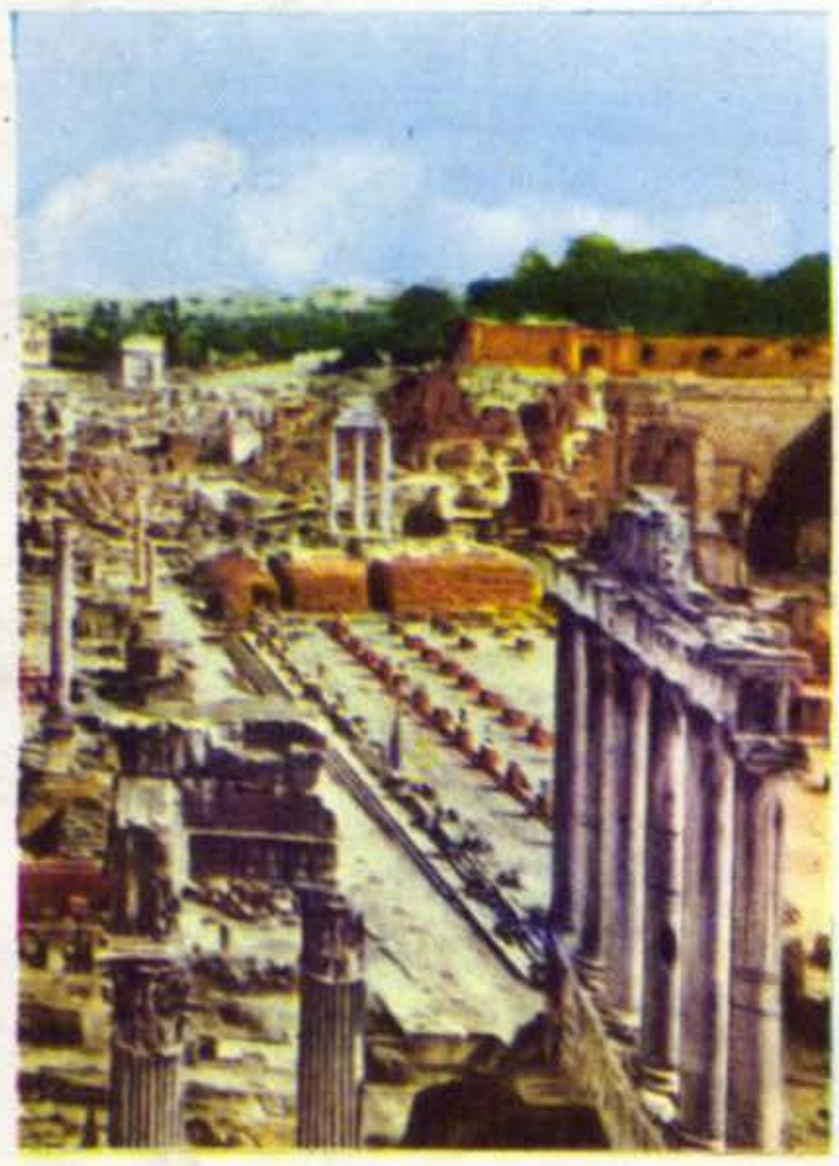

Sîngeroasele spectacole ce delectau publicul în Roma antică existau cu mult înainte de a se construi Colosseumul, consacrîndu-li-se oficial 93 de zile în fiecare an